Bild-Nr.: JG1014-1-01-0002-0001 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0002-0002 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

יובילעאום־אויסגאבע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0003-0003 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0003-0004 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Rabinowitsch Scholem

די נייעסטע ווערק
פון שלום־עליכם

1 - טער

באנד

יובילעאום אויסגאבע.

הויפט־פֿאַרקויף אין בוכהאנדלונג „צענטראל", ווארשא.

Jud. Gem.
1014

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0004-0005 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Copyright 1909 by J. Lidski Washington U. S. A.

אלע ווֶעכטע אין אירֶאפּע און אמעריקא פֿאַרבֶּעהאַלטען

STADTBIBLIOTHEK
FRANKFURT AM MAIN.

ВАРШАВА, 1914
ТИП. ЛЕВИНА-ЭПШТЕЙНА
ПАВЛИНАЯ 38.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0004-0006 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אינהאלט:

זײַטע

חוה . . . . . 3—18

יוסף . . . . . 19—41

נישטאָ קײן נײַעס . . . . . 43—50

פֿינף אין זיבעציג טויזענד . . . . . 51—111

עולם הבא . . . . . 112—139

דִי יורשים . . . . . 141—156

וואָס זיי חנוכה . . . . . 157—163

צו דער סעודה . . . . . 167—178

הונדערט איינס . . . . . 179—190

דִי ערשטע קאָמוניע . . . . . 191—200

שמואל׳יק . . . . . 211—217

דִי ערב פּסח׳דינע עמיגראַציע . . . . . 219—230

שפּרינצע . . . . . 231—248

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0005-0007 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0005-0008 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

חוה.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0006-0009 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0006-0010 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

הַ וָ ה.

ניי מעשה פֿון טביה דער מילכינער

איבערערצעהלט מיט ווין לשון.

ווו לה' כי טוב — ווי אַזוי נאָט פֿירט אַזוי איז גוט, דאָס היַיסט עס בעדאַרף זיין גוט וואָרום פֿרומט זיַיט אַ חכם און מאַכט בעסער! אָט האָב איך געוואָלט זיין אַ קלוגער, נעדרעהט דעם פֿסוק אַהער, נעדרעהט דעם פֿסוק אַהין, געוועהן עס העלפֿט נישט, האָב איך צוגענומען די האַנד פֿונ'ם האַרצען און האָב געזאָגט צו זיך אַליין: טביה, ביזט אַ נאַר: דו ווערסט די ווערלט נישט איבערמאַכען. דער אויבערשטער האָט אונז געגעבען צער גדול בנים, איז די טייטש, פֿון קינדער האָט מען צרות און מען מוז דאָס אָנגעהמען פֿאַר ליעב. אָט למשל האָט זיך מיין עלטערע טאָכטער, צייטעל היַיסט עס, פֿאַרקאָכט אינ'ם חייט מאַטעל קאַמזויל, האָב איך עפּים צו איהם? אמת, ער איז טאַקי אַ פּראָסטער נפֿש, פֿערשטעהט נישט אַזוי שטאַרק דריבענישקע, די קלייניע אותיות, היַיסט עס, נאָר וואָס קען מען טהון? די נאַנצע ווערלט, ווי זאָגט איהר, קאָן דאָך גיט זיין געבילדעט; דערפֿאַר איז ער אַנשעהליך מעגשיל און האַרץ- ווען נעבעך מיט'ן בלוטיגען שוויַיס. זי האָט שוין מיט איהם, איהר זאָלט אָנקוקען, קיין עין הרע אַ פֿויגל שטוב מיט פּופּקעס, און בייזע ווערען זיי פֿאַרשוואַרצט אין עושר און אין כבוד — און רעדט מיט איהר, זאָגט זי, אַז ס'איז איהר קיין עין הרע גוט ווי די ווערלט, עס קאָן נאָר, זאָגט זי, גיט זיין בעסער. איין שטיקעל חמרון נאָר, וואָס ס'איז קיין ברויט נישט... עה כאן הקפה א' — דאָס האָט איהר אַייך נומער אייגס. נו און פֿון דער צווייטער מאָכטער, פֿון האַדלען היַיסט דאָס, בעדאַרף איך אַייך גיט דערצעהלען, איהר וויַיסט שוין. זי האָב איך פֿאַרשפּיעלט, פֿערלאָרען אויף אייביג! נאָט וויַיסט, אויב מיַינע אויגען ווערען זי אַמאָל זעהען, סיידען אויך ענגער ווערט שוין,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0007-0011 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איבער דונערט אין צוזאַנצינ יאָדר... רעד איך פון אידר, פון האַרלעך הייסט עס, קאָן איך נאָך עד היום נישט קומען צו זיך, ס׳איז אַנעק פון מיין לעבען: פֿאַרנעסען זאָגט אידר? וויַ קאָן מען פֿאַרגעסען אַ לעבעדינעך מענשען? וויבאַלד אזא קינד וויַ האַדעל? אידר זאָלט זעהען די בריוולעך, וואָס זיַ שרייבט צו מיר, קאָן מען צעגעהן. עס נעהט זיַ, שרייבט זיַ מיר, דאָר־מען זעהר נוט. ער ויצט, און זיַ פֿאַרדינט, זי חאַשט נרעט און ליינט ביכלעך און זעהט זיך מיט אידם אַלע וואָך, און האָט, זאָגט זי, אַ האַפּע־נונג, אַז עס וועט זיך דאָ, בייַ אונו, איבערקאָכען, עס וועט אויפנעהן די זון און עס וועט ווערען ליכטיג, וועט מען אידם אומקעהרען צוריק מיט נאָך אַסך אַזעלכע זי ער, און דעמאָלט וועלען זיי זיך ערשט, זאָגט זי, נעהמען צו דער רעכטער ארבייט און איבערקעהרען די וועלט מיטן קאָפּ אראָפּ, מיט די פֿיס אַרויף. נו? זיי נעפֿעלט דאָס אייך? נוט? האַ?.. וואָס זשע מדוש אָבער דער רבונו של עולם? ער איז דאָך, זיי זאָגט אידר, אַנ׳אַל רחום וחנון, זאָגט ער צו מיר: „וואַרט אויס, טביה, אַפּ מאַך איך אַזוי, אַז דו וועסט פֿער־געסען אין אַלע דיינע צרות!.." און כּך הוה, אידר מעגט דאָס האַרצען. קיין אַנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלט, וואָרום דער וועהטיג איז נרויס און דער בזיון איז נאָך נרעסער: נאָר וויַ שטעהט דאָס בייַ אונו נעשריבען: „המכסה אני מאברהם" — פֿאַר אייך איז דען פֿאַרהאַן בייַ מיר אַ סוד? וואָס איך האָב — דערצעהל איך אייך. נאָר וואָס דען? איין זאַך זאָל איך אייך בעטען: צוזישען אונו זאָל דאָס בלייבען, איך זאָג אייך נאָך אַמאָל: דער וועהטיג איז נרוים, נאָר דער בזיון, דער בזיון איז נאָך נרעסער!

בקצור, וויַ אזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות— נאָט האָט נעוואָלט אַטוכה מדון טביה׳ן, נעהט ער און בענשט אידם מיט זיעבען קינדער נקבות, טעכטער הייסט עס, אַלע אויסגעשפּיעלטע, נעראָטענע, קלוגע און שענע, פֿרישע, נעזונדע, איך זאָג אייך סאָכענס: אוי הלואי וואָלטען זיי בעסער נעווען מאוסע פּאסקודניצעס, וואָלט אפשר נעווען בעסער פֿאַר זיי און נעזונדער פֿאַר מיר, וואָרום וואָס קומט ארוים, איך בעט אייך, פֿון אַנוט פֿערדינל, אַז סע שטעהט אין שטאַל? וואָס קומט ארוים פֿון שטאַלע טעכטער, אַז מע ליינט פֿערשטאַקט מיט זיי אין אַהעק און סע קוקט נישט אין קיין לעבעדינעך מענשען, אחוץ אַנטאַן פּאָפּעריליע, דעם נויעשטען ראש הקהל פֿון דאָרף, און דעם שרייבער חוזדקע נאַלאַנאַן, אַ הויכער נויער מיט אַ פּאטלע אין מיט לאַנגע שטיוועל, און דעם נלח ימח שמו וזכרו. איך קאָן נישט הערען דעם נאָמען זיַנעם, נישט מחמת דעם וואָס איך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0007-0012 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בין אַ יוד און עָר איז אַ גלח, אַדרבה מיר זָענען זָהר גוט בעקאַנט צחישָאן זיך שוין אַ שטאָק מיט יאָהרען, דאָס הייסט אויך קיין שמחות איינס צום אַנדערען געדאַט מען נים און גוט-יום-טוב בעטטען אַודאי ניט; נאָר נישט, מהבתיתי, מע בעגעגענט זיך, גוט-מאָרגען, גוט-יאָהר, וואָס העָרט זיך עפּים אויף דער וועלט? אַרײַנלאָזען זיך מיט אים אין וויטע דרכים האָב איך פּײַנט. וואָרום באַלד עפּים הייבט זיך אָן אַ סדרה: אַייער נאָט, אונזער נאָט, לאָז איך מיך נישט און שלאָג אים איבער מיט אַ גלייכווערטעל און זאָג אים, אַז ס'איז פֿאַרהאַן בײַ אונז אַ פּסוק, שלאָגט עָר מיך איבער מסתמא און זאָגט, אַז אַ פּסוק וויסט עָר גלייך מיט מיר און אפשר נאָך בעסער, אין הויפּט אָן צו זעצען אויף אויסזוינג אונזער חומש, וון געווינטלעך אַ גוי: „בעראשית ברא אלהים" — אַלע מאָל, אַלע מאָל דאָס איינמאָל. שלאָג איך אים איבער מסתמא און זאָג אים, אַז ס'איז פֿאַרהאַן בײַ אונז אַ מדרש. אַ מדרש, זאָגט עָר, וועָרט שוין אָנגערופֿען תּל-מוד און תּל-מוד האָט עָר פֿײַנט, ווייל תּל-מוד איז, זאָגט עָר, לויטעָר שוינדעל... וועָר איך דאָך מסתמא רעכט אין פּעס און הויב אים אָן אויסצולומרען, וואָס עס קומט מיר אויף דער צונג. מיינט אידר אַז עס אַרט אים עפּעס? נאָר נישט; קוקט אויך מיר און לאַכט און קעמט זיך בשעת מעשה דין באָרד. נישטאָ, העָרט אידר קיין ערגעָרם אויף דער וועלט, וון אידר זיצלט אַ מענשען, מאַכט אים מיט דער בלאָטע גלייך, און עָר שוויגט. אין אַיך וועָרט דין נאָל צופּיקט און ענער זיצט און שמייכעלט: דעמאָלט האָב איך דאָס נים פֿאַרשטאַנען, נאָר אַצונד ווייס איך, וואָס דאָס שמייכעל האָט בעדייט...

בקצור, איך קום צופֿאָדרען איין מאָל אַהיים אַרום פֿאַרנאַכטלעך שפּעט, בעגעגנען איך דעם שרײַבער חוצדקע שטעהט אין דרויסען מיט מין הוה, דער דרשטער מאַכטער מײַנער, דו צווייטע פֿון האָלץ הייסט עס... מיך דערזעהען, דאָס זיך מין בחור נעענדיגן אַ דרעה אויס, אַראָבגעטמען פֿאַר מיר דאָס הימעל און אַוועק. רוף איך מיך אָן צו מין הוה'ן: „וואָס האָט דאָ נעמדון חוצדקע?.." זאָגט זי: „גארנישט"... זאָג איך: „וואָס הייסט גארנישט?.." זאָגט זי: „מיר האָבען נעשמעסט"... זאָג איך: „וואָס פֿאַר אַ מחותן ביזט דו מיט חוצדקען?.." זאָגט זי: „מיר זָענען בעקאַנט שוין פֿון לאַנג"... זאָג איך: „מול טוב דיר מיט דין בעקאַנטשאַפֿט; אַ שענער חבר חוצדקע!.." זאָגט זי צו מיר: „דו קענסט אידם דאָן? דו וויסט דאָן וועָר עָר איז?.." זאָג איך צו אידר: „וועָר עָר איז וויס איך ניט; כ'האָב זיין יחוס ברייף ניט נעזוכען, נאָר פֿאַרשטעהן פֿאַרשטעה איך, אַז עָר דאַרף שטאַמען פֿון סאַמע

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0008-0013 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נדולים; דער מאַטע זינער, זאָ איך, האָט נעמוזט זין אָדער אַ פּאַסטוך, אָדער אַ סטרוזש, אָדער אַזוי אַ שכור".. רופט זי זיך אָן צו מיר, חוה היימט עם: „וואָס זין מאַטע איז נעזונן, וויס איך ניט אוז וויל ניט וויסען, בין מיר זענען אַלע מענשען גלייך; נאָר אַז עד אַליין איז אַ מענש ניט קיין נע־ווינלימער, דאָם ווייס איך פּאַר נעווים..." „דהיינו, זאָ איך, וואָס פּאַר אַ מין סאָרט מענש איז ער? לאָם איך וואָלט דיר, זאָנט זי, נעזאָנט, ווען דו ניט פּערשטאַהן; חוזרקע, זאָנט זי, דאָם איז דער צווייטער נאר־קי..." „דער צווייטער נארקי? זאָ איך,—ווער זשע איז נעזונן, זאָ איך, דער ערשטער נארקי?.." „נארקי, זאָנט זי, דאָם איז היינט כמעט דער ערשטער מענש אויף דער וועלט..." „וואו זיצט ער, זאָ איך, דער תּנא דיינער, וואָס איז זין נעשעפט, און וואָס פּאַר אַ דרשה האָט ער נעדרשנט?.." מאַכט זי צו מיר: „דער נארקי דאָס איז אַ בעריהמטער שרייבער, אַ שרייבשטשטעלער, אַ מענש היימט דאָס, וואָס מאַכט ביכער, און אַ טיאַרער, אַ וועלטענער, אַנערהרליכער מענש, שטאַמט אויף פון פּראָסטען שטאַנד, נישט נעלערנט אין ערנין, נאָר מען זיך אַליין. אָט דאָס איז זין בילד"... אזוי מאַכט זי צו מיר, חוה היימט עם, און נעדמט ארוים פון קעשענע אַ פּארטרעט'ל און וויזט דאָס מיר. „אָט דאָס איז ער, זאָנ איך, דער צדיק דיינער, רב נארקי? איך וואָלט נעמענט שוועדען, אז איך האָב אידם ערנינ נעזעהען, זאָנ איך, אדער בין דער באהן טראָגען זאָק, אדער אין וואלד שלעפען קלעצער"... „איז דאָס בין דיר, זאָנט זי אַ חסרון, זאָנט זי, אז אַ מענש הארעוועט מיט זינע איינענע הענד? דו אַליין הארעוועסט דען ניט? און מיר האָרעוען ניט?" „יא, יא, זאָ איך, ביזט נערעכט, זאָ איך, ס'איז אַ פּרוּשער פסוק בין אונז: יניע כפיך כי תאכל—אז דו ווּעסט ניט הארעוון, ווּעסט דו נישט עסען... נאָר פון דעסט־ווענען, זאָ איך, פּערשטעה איך ניט, וואָס האָט דאָ צו טהון חוזרקע; איך וואלט בעסער, זאָ איך, נעזוכט צופּריעדען, ווען דו זאָלסט זין באקענט מיט אידם פון דעוויסען; דו בעדאַרפסט ניט פּערנעסען, זאָ איך, מאַין באָת ולאָן אתה הולך, ווער ביזט דו און ווער איז ער"... מאַכט זי צו מיר: „נאָט האָט בעשאַפען אַלע מענשען גלייך"... „יא, יא, זאָ איך, נאָט האָט בעשאַפען אדם הראשון'ען נאָך זין נעשטאַלט; מען טאר אָבער ניט פּאַרנעסען, אז איטליכער דארף זוכען זין גלייכען, וי אין פסוק ששדחט בין אונז נעשריעבען: איש כמתנת ידו"... „אנאנטיק! זאָנט זי צו מיר, אויף אַלמרינ האָסט דו אַ פסוק! אפשר נעפינט זיך, זאָנט זי, בין דיר אַ פסוק ווענען דעם וואָס בשענשען, זאָנט זי. האָבען נענומען אין האָבען זיך אַליין, זאָנט זי, איינע־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0008-0014 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיילט אויף יודען אין גוים, אויף בעלי־בתים אין קנעכט, אויף פריצים אין בעטלערס..." „טע — טע — טע! זאג איך, ביזט מיר שוין, דאכט מיר, פאר־פאהרען. טאכטער, אין אלף השישי ארבין!" און איך גיב אידר צו פערשטאהן, אז אזוי פיהרט זיך שוין אויף דער וועלט משלת ימי בראשית: פ־ענט זיך: למאי זאל זיך אזוי פיהרען אויף דער וועלט?.. זאג איך: „דערפאר וואס אזוי האט נאט בעשאפען זיין וועלט..." זאגט ער: „למאי האט נאט אזוי בעשאפען זיין וועלט?.." זאג איך: „ע! אז מיר וועלען אנהויבען פרעגען קשיות — למאי אזוי און למאי אזוי, איז אין לדבר סוף — א מעשה אהן אנ־פאנג!.." זאגט ער: „דערויף האט דאך אונז נאט געגעבען א פערשטאנד, אז מיר זאלען פרעגען קשיות..." זאג איך: „בין אונז איז פארהאן א מנהג אזעלכער, אז א הוהן, זאג איך, הויבט אן צו קריגען וויא א האהן, זאל מען זיך באלד אויפקטראגען צום שוחט, ווי מיר זאגען אין די ברכות: הגותן לשכוי בינה." — „טאמער וואלט אפשר נאר נעווען נעגוג זיך צו נארגלען דארטען? — רופט זיך אן מין גאלדע פון שטוב ארויס — דער בארשט, זאגט ער, ששעהט אויפ'ן טיש שוין פון א שעה און ער זינגט נאר זמירות!.." „א האסטו דיר זאג איך, די אנדערע טעג יום טוב! ניט אומזיסט, זאג איך, האבען אונזערע חכמים געזאגט שבעה דברים בגולם — א אידענע האט אין זיך ניין מאם מאם ריידט, מען רעדט תוך־זאכען, איז זי דא מיט איהר מילכיגען בארשט!.." רופט זיך אן צו מיר גאלדע: „דער מילכיגער בארשט, זאגט ער, איז אפשר אזא תוך־זאך, וויא אלע דינגע תוך־זאכען"... „מזל טוב! האט איהר אייך, זאג איך, א ניעם פילאזאף, גליק פון אונטערען אויוועז ארויס! קאדר, זאג איך, וואס די טעכטער זענען געווארען אויפ־געקלערטע קעפ, האט שוין טביה'ס וויב אויך אנגעהויבען פלידהען קוימען אין הימעל ארבין!" „אז ס'איז יא, זאגט ער, נעקומען צו ריידט הימעל, טא ליג שוין אין דער ערד!.." ווי געפעלט אייך אשטיינער אזא מין ברוך הבא אויפ'ן ניכטערען הארצען?..

בקצור לאמיר, ווי מע זאגט, איבערלאזען דעם בן מלך און זיך נעהמען צו דער בת־מלכה, איך מיין דעם גלח ימח שמו וזכרו: איין מאל פאנאנאכט פאהר איך מיר אהיים מיט די ליידינע קרינגלאך און האלט שוין בים ארבין־פאהרען אין דארף ארבין, בעגעגען איך איהם פאהרען מיט זיין אייזערנע נעקא־ווטע בריטשקע, מרייבט אן אליין מיט זיין כבוד די פערדלוך, און די צע־קעמטע באנד זינען איז צושמיסען פוגים ווינט. „צו דיין קאפ, טראכט איך מיר, א שטען באגעגענישׂ!.." „א גוטשן אוועג מאכט ער צו מיר — האסט מיך ניט דערקענט, זאגט ער, צי וואס?" „וועסט ניך רייך ווערען, זאג איך צו

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0009-0015 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אידם און נעהם אראפ דאם היטעל און ווייל פאהרען ווייטער. מאכט ער צו מיר: „שטעה אַ ווייל, טעוועל, וואם האסטו קיין צייט נישט, איך דארף דיר עפּים זאגען אַ צוויי ווערטער.“ „אך, זאג איך, אבי נאר עפּים גוטס איז מהכיתי, און אויב נישט מעג דאם, זאג איך, בלייבען אויך אַנדערש מאל...“ וואם היימט, זאגט ער בי דיר אַנדערש מאל?.. אַנדערש מאל, זאג איך, היימט בייַ מיר בין משיח ווען קומען... „משיח, מאכט ער צו מיר, איז דאך שוין געקומען...“ „דאם האב איך שוין געהערט, זאג איך, פון דיר נישט איין מאל; דו זאג מיר נאר, פאטערל, עפּים נייעס...“ „אט דאם, זאגט ער, מיין איך טאקי דיר זאגען; איך ווייל מיט דיר שמועסען, זאגט ער, טאקי פון דיר אליין, דאם היימט פון דיין טאכטער...“ דא האב מיר באלד אַ טיפקע געטהון דאם הארץ: וואם פאר אַ מחותן איז ער מיט מיין טאכטער? אין איך רוף מיך אן צו איהם: „מיינע טעכטער, זאג איך, ווענען חלילה נישט אזעלכע, וואם מע זאל דארפען פאר זיי רעדען; זיי קאנען שוין, זאג איך אליין בעשטאהען ווהר שטעדטעל...“ „דאם איז אבער, מאכט ער, אזא מין ענין, וואם זי אליין קאן נישט רעדען, עס מוז רעדען אַנדערער, מחמת דא האנדעלט זיך ווענען אַ תּוך־זאך, זאגט ער, טאקי ווענען איהר תכלית...“ „ווענען געהט׳ס אן, זאג איך, דער תכלית פון מיין קינד? מיר דאכט, זאג איך, אז וויַ באלד מע שמועסט פון תכלית, בין איך מיין קינד אַ פאטער בין הונדערט צוואנציג יאהר, צי נין?“... „אמת, זאגט ער, דו ביזט דיין קינד אַ פאטער; דו ביזט אבער, זאגט ער, אויך דיין קינד אַ בלינדער, דיין קינד, זאגט ער, רייסט זיך אין אַנדער וועלט אריין און דו פערשטעהסט זי נישט, אדער דו ווילסט זי נישט פערשטעהן!...“ „אויב איך פערשטעה זי נישט, זאג איך, אדער איך ווייל זי נישט פערשטעהן — דאם איז אַנדער זאך; ווענען דעם, זאג איך, קאנען מיר אַ בישעל שמועסען; נאר וואם קאהר זיך דאם אן, פאטערל מיט דיר?...“ „עס גייט זיך, זאגט ער, מיט מיר אן זאהר שטארק, זאגט ער, ווייל זי איז איצטער אין מיין רשות...“ „וואם היימט, זאג איך, זי איז אין דיין רשות?..“ „דאם היימט זי איז איצטער אונטער מיין השגחה““, מאכט ער, און קוקט מיר אַ בישעל שמועסען; נאר וואם קאהר זיך און צוקעמט זיך די שענע צולאזטע זקנה. טהו איך מסתמא אַ שפּרונג אונטער: „ווער? מיין קינד איז אונטער דיין השגחה? מיט וואם פאר אַ רעכט?“ זאג איך און פיהל, אז כ׳הויב אן ארין אין כעס; מאכט ער צו מיר גאנץ קאלטבלוטיג מיט אַ שמייכעלע: „נאר נישט גייהיצט זיך, טעוועל; פאוואלי וועלען מיר, וואגט ער, די זאך זיך איבערלייגען. דו ווייסט, איך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0009-0016 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בין דיר, חאָבט עֶר, חלילה, קיין שׂונא נישט, חאָטש דו ביזט אַ יוד; דו ווייסט,
חאָבט עֶר. אַז אִיך האַלט פֿון יודען און עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ אויף
דיזן פּאַר זייער עקשנות, וואָס זיי האָבען זיך איינגעשפּארט און ווילען נישט
פֿערשטעהן, אַז מען מיינט דאָס פֿון זייער טובה וועגען..." „פֿון טובות, זאָג
איך, זאָלסט דו מיט מיר, פֿאַטערל, איצטער נישט רעדען, מחמת אישלוכס
וואָרט, וואָס איך העֶר פֿון דיר אַצינד, איז פֿאַר מיר אַ טראָפּען סם-המות,
זאָג איך, אַ פּיסטויל אין האַרצען אַרײַן. אויב דו ביזט מיר, אַזוֹ גוטער פֿרײַנד,
חיי דו זאָגסט, וועֶל איך פֿון דיר בעטטען נאָר אײַן טובה: מײַן טאָכטער זאָלסט
דו לאָזען צו רוה..." „ביזט אַ נאַרישׂ מענש, מאַכט עֶר צו מיר, עס וועט
דיר מאָכטער חלילה קיין שלעכטס ניט געשׂטהן; עס שטעהט איהר איצטער
פּאַר אַ גליק, זאָגט עֶר; זי נעהמט, זאָגט עֶר, אַ חתן אויף מיר אַזאַ יאָהר..."
„אָמן!" זאָג איך פּלוצמרשט מיט אַ געלעבטערל און אין האַרצען ברעכט
אַ ניהגם: „וועֶר איז עֶר, למשל, דעֶר חתן, זאָג איך, אויב איך בין זוכה,
זאָג איך, צו וויסען?.." „דו דאַרפֿסט איהם קענען, זאָגט עֶר, עֶר איז וועהר
אַ ברעאָווֶר, אַנאַרענטלידְ מענשׂלידְ און נאָנץ פֿײַן נעבילדעט, אַפֿילו פֿון זיך
אַליין, און איז פֿאַרקאָכט אין דיין טאָכטער און וויל מיט איהר חתונה האָבען
און קאָן נישט, וויל עֶר איז נישט קיין יוד..." „חוועדקע!.." טראַכט איך מיר
און עס טהוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ אַרײַן אַ מאַדנע הינ און עס בעשלאָגט
מיך אַ קאַלטער שוויים, קוים וואָס איך זיך אַיין אויפֿן וועגעלע. נאָר אַרויס-
בעווייזען דאָס פֿאַר איהם — נישט דערלעבען וועט עֶר דאָס! און איך נעם
דאָס פֿאָרזיכ פֿאַר דו לייצעם, טהו דאָס אַ שמיצעל פֿון אונטען אַרויף,
און הגלד משה מרדכי — פּאַשאָל אַהן אַ זך נעזונד אַהיים... איך קום צו-
פּאָהרען אַהיים, אי—אי—אי—אַ-אי-בערקעהרענישׂ: די קינדער לינגען מיט דיי
פּנימער אין די קישענס און וויינען, מיין גאָלדע איז מעהר אויף יענעד וועלט
אַיידער אויף דעֶר וועלט... איך זוך חוהן, וואו איז חוה? — נישׂא חוה!..
פֿרעגען וואו איז חוה וויל איך נישט. איך פֿאַרשפּאָר שוין פֿרעגען, אַז
אָך און וועה איז מיר, און איך פֿיהל דעם טעם פֿון חבוש הקבר, און
אָם ברענט אין מיר אַ פֿײַער איך וויים ניט אויף וועמען... איך וואָלט עפּעס
בעד געטאָן אין זיך אַליין אויסצופּאַשטשן, אין איך צישרי מיך אויף
די קינדער און לאָז אויס מײַן ביטער הארץ עס וויב, איך קאָן מיר קיין
אָרט נישט געפֿינען, נעה איך אַרויס אין שטאָל צום פֿעהר, דאָס נעבען
אָשען, און טרעף דאָס שטעהן אַריבערגעפּויצוועט מיט אײַן פֿום אויף יענער
ייט קלאַץ, חאָפּ איך אַ שטעקען און הויב דעם אָן איינטוילען, שוילען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0010-0017 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דיַ פֿעל, בּרעכען דיַ בּיינער: „פֿאַרבּרענט זאָלסטו ווערען, שלום מול מיַי־נער, זאָלסט דו אַזוי לעבּען, ווי איך האָב פֿון דיַינעטוועגען אַ האָבּער׳ל אפֿילו. צרות אויב דו ווילסט, קאָן איך דיר געבּען, שלעק, מיט אַנעסטען, מיט מפֿות מיט בכורות!.."

אַזוי רעד איך צום פֿערד׳ל און בּעטראַכט מיך אָבּער באַלד, אַז ס׳איז אַ צער־בּעלי־חיים, נאָט דיַ נשמה שולדיג, וואָס האָב איך צו דעם? און איך שוט דעם אונטער אַבּיסעל געהאַקטע שטרוי אין זאָג דעם צו, אם ירצה השם שבת ווייזען אַ היַי אין סדור, און קום אַרײַן צוריק אין שטוב אַרײַן, באַגראָב זיך אַז לינ אין געהאַקטע וואונדען, אין דער קאָפּ, דער קאָפּ ווערד מיר שיער צושפרונגען טראַכטענדיג אין קלערענדיג און לער־נענדיג דעם פּשט, וואָס זאָל בּעדײַטען? „מה פּשעי מה חטאתי—מיט מען וואָס האָב איך, טביה, פֿערזינדיגט מעהר פֿון דער נאַנצער וועלט, וואָס מען בּעשטראָפֿט מיך מעהר פֿון אַלע יודען? אוי, רבונו של עולם, רבונו של עולם! מה אנו מה חיינו — ווער בין איך אזוינס וואָס דו טראָגסט מיך אויפֿן קאָפּ פֿסדר, האָסט מיך אין זינען און לאָזט נישט אוים וואו ערגיץ אַ שלאַק, אַ צרה, אַנשׁקגיש?!.."

און אַזוי וויַ איך טראַכט מיר אַזוי לינענדיג אויף הינטן קוילען הער איך, וויַ מיַן ווייַב נעבּאַך קרעכצט, ריַסט אוים אַ שטינק האַרץ. „גאָלדע, זאָג איך, דו שלאָפֿסט?.." „גיון, זאָגט זי, וואָס איז דען?.." „נאָרנישט, זאָג איך, מיר זענען נוט אין דער ערד; אפֿשר וויַסט דו, זאָג איך, אַנעצד, וואָס מדוט מען?.." „פֿרעגסט ביַ מיר, זאָגט זי, עצות, אַז אָך און וועה איז מיר? אַקינד שטעהט אויף, זאָגט זי, אין דערפֿריה, אַ נעזונדע אַ שטאַרקע, מדוט זיך אָן, זאָגט זי, פֿאַלט מיך אַרום קושען און האַלטען און ווינען און זאָגט נישט וואָס, איך האָב נעמיינט, זי איז חלילה פֿונים זינען! פֿרעג איך זי, וואָס איז דיר, טאָכטער? זאָגט זי נאָר נישט און חאָפּט זיך אַרום אויף אַ ווײַלע צו די בּהמות און וועדט פֿערשוואונדען. איך וואַרט אַ שעה, איך וואַרט צוויי, איך וואַרט דרײַ — וואו איז חוה? נישטאָ חוה! רוף איך מיר אָן צו דיַ קינדער: אַנו מדוט נאָר אַ שפרונג אויף אַ מיטטאָגלע צום גלח..." פֿון וואַנען, זאָג איך, האָסט דו געוואוסט, גאָלדע, אַז זי איז בּיַם גלח?.. „פֿון וואַנען האָב איך געוואוסט, זאָגט זי, אַז אָך און וועה איז מיר! וואָס איז, זאָגט זי, איך האָב קיין אויגען ניט? צו איך בּין איהר קיין מאַמע ניט?.." „אַז דו האָסט אויגען, זאָג איך, און דו ביזט איהר אַ מאַמע, וואָס זשע האָסט דו געשווינגען און האָסט ניט נעזאָגט מיר?.." „דיר זאָל איך זאָגען? ווען בּיזטו

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0010-0018 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אין דערהיים, זאגט זי, און אז איך זאג דיר, העלפט דו מיך דאן? דיר אז מע זאגט, זאגט זי, ענטפערסט דו באלד מיט א פסוק, פארהאקסט דאם קאפ מיט פסוקים און דערמיט קומסט דו אפ..."

אזוי מאכט זי צו מיר, גאלדע היסט עס, און איך הער וויז וויינט אין דער פינסטער... אביסעל איז זי גערעכט, טראכט איך מיר, וואס וואם פארשטעהט א יודענע? און עס טהוט מיר וועה אויך איהר דאם הארץ, איך קאן גישט העלפן וויז קרעכצט און וויינט, רוף איך מיך אן צו איהר: „וועהסט דו, גאלדע, בייט ברוגז, זאג איך, למאי איך האב אויך אלס־דינג א פסוק; איך מוז דיר דערוייף אויך ענטפערן מיט א פסוק; עס שטעהט בי אונז גרעשרעצען, זאג איך, פרחם אב על בנים — א טאטע האט ליעב א קינד; פאר וואם שטעהט נישט, זאג איך, פרחם אם על בנים — אז א מאמע האט ליעב איהר קינד? וויל א מאמע איז נישט קיין טאטע; א טאטע, זאג איך, קאן אנדערש רעדען מיט א קינד; אט וועסט דו וועהען, זאג איך, אם נרצה השם מארגען וועה איך מיך מיט איהר..." „הלואי, זאגט זי, זאלסט דו דיך קאנען וועהען מיט איהר און מיט איהם אויך, ער איז א מענש, זאגט זי, נישט קיין שלעכטער, חאטש א גלח, נאר אויך א מענשען האט ער, זאגט זי רחמנות; דו וועסט איהם בעטען, פאלען צו דיר פים, אפשר וועט ער רחמנות האבען..." „וועי, זאג איך, דער כומר ימח שמו?.. איך, זאל מיך בוקען, זאג איך, צום גלח? בייז משוגע, זאג איך, צי חסר דעה? אל תפתח פה לשטן, זאג איך, — גיט דערהארצן וועלען דאם מיינע שונאים?.." „א: וועהסט דו? עס הויבט דיך אן, זאגט זי, מיט דיר?.." „וואס דען, זאג איך האסט דו געמיינט? איך וועל מיך לאזען פיהרען פון א יודענע? איך וועל, זאג איך, לעבען מיט דיין וויבערשטען שכל"?.. אט איז אזעלכע שמועסען געהט אזוינ בי אונז די נאכט. קוים דערלעבט דאם ערשטען קריי פוגים האהן, הויב איך מיך אויף, דאזעלבע אפ, נעם מיט זיך די בייטש און לאז מיך אזעק מסתמא גלייך צום גלח אין הויף ארין. וי זאגט איהר, א יודענע איז טאקע א יודענע, נאר וואוהין דען האב איך געזאלט געהן? איז דער ערד ארין?..

בקצור, געקומען צו איהם אין הויף ארין, בענגענען מיך די פלבים זיינע מיט א שענעם גוטמארגען און ווילען מיך צורעכט מאכען די קאפאטע און פארזוכען די ליטקע פון מיינע יודישע פים, צי זיי זענען עפעס גוט פאר זייערע הינטישע ציהן?.. א גלוק, וואם כ׳האב מיטגענומען די בייטש, האב איך זיי געגעבען צו פערשטעהן דאם פסוק לא יחרץ כלב לשונו — נעחי סאי־באקא דאראם נע ברעשע, דאם הייסט: לאז א הונט גיט בילען אומזיסט..

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0011-0019 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אויף דיזער גענשרוי מיט מין געפילדער איז אַרויסגעלאָפֿן דער גלח מיט דער גלחשע, קוים צוטריבן דיַ פֿרעהליכע חלי־אַסטרע אוּן אַריַינגערופֿן מיך אין שטוב אַריַין, מיך אויפֿגענומען פֿאַר זעהר אַ שענעם נאַסט, גע־וואַלט שטאַלן פֿון מיַינטוענען דעם סאַמאָוואַר. זאָג איך, אַז דער סאַמא־וואַר איז לאו דוקא, איך האָב מיט אים עפּים צו רייַדן, זאָג איך, אונטער פֿיער אויגן. האָט זיך דער פֿומר אָנגעשטויסן וואָס איך מיַין, האָט אַ וואונק געטהון צו זיַן פֿלוגנשטע, זי זאָל מוחל זיַן צומאַכן דיַ טהיר פֿון יענער זיַט — אוּן איך בין צוגעטראָטן צום ענין גלַיַך אָהן שום הקדמות, ער זאָל מיר זאָגן קודם, צי גלויבט ער אין נאָט?.. אוּן נאָכדעם זאָל ער מיר זאָגן אויב ער פֿיהלט דעם טעם, וואָס היַסט צושיַידן אַ טאַטן מיט אַ קינד, וואָס מען האָט דאָס ליעב?.. אוּן וויַדער זאָל ער מיר זאָגן, וועלכס היַסט נאָך זיַן שכל אַ מצוה אוּן וועלכס היַסט אַנ׳עבירה?.. אוּן נאָך אַ זאַך וואָלט איך וועלן, ער זאָל מיך קלאָהר מאַכן, וואָס פֿאַר אַ פּנים האָט ביַי איהם אַ מענש, וואָס חאַפּט זיך אַריַין צו יענעם אין שטוב אַריַין אוּן וויל מאַכן אַנ׳איבערקעהרעניש, איבערשטעלן דיַ ביַינקלוך, מיט דיַ טישלאַך מיט דיַ בעטן?..

אַודאי בליַיבט ער זיצן געפּלעפּט אוּן מאַכט צו מיר: „טעוועל, זאָגט ער, בזוז אַקלוגער מענש, זאָגט ער, אוּן נעהמסט אוּן שטעלסט אַוועק, זאָגט ער, מיט אַמאָל אַזוי פֿיעל שאלות אוּן וויַלסט, זאָגט ער, איך זאָל דיר ענטפֿערן אין איין קלאַפּ? האָב צייַט, זאָגט ער, איך וועל דיר ענט־פֿערן על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון"... „גוט, זאָג איך צו איהם, דו וועסט מיר, פֿאַשעריל געטרייַער, נישט ענטפֿערן דערוויַך קיינמאָל נישט. ווייסט דו פֿאַר וואָס? ווייל אַלץ דיַנע מחשבות וויַס איך פֿון פֿריהער. דו ענטפֿערסט מיר, זאָג איך, בעסער דערוויַך: איך האָב נאָך אַ האַפֿנונג צו זעהן מיַן קינד צוריק אָדער נישן?.." חאַפּט ער זיך אויף: „וואָס היַסט צו־ריק? דיַן מאַכשער וועט חלילה נאָרנישט געשעהן, אַדרבה!.." איך וויַט, זאָג איך, איך וויס, איהר ווילט זי מאַכן גלויקלוך! איך רעד נישט פֿון דעם, זאָג איך, איך ווייל וויסן, וואָ איז ערגיץ מיַן קינד און צי קען איך זיך מיט איהר זעהן?.." „אַלסדינג יאָ, מאַכט ער צו מיר, נאָר דאָס נישט"... „אָט אַזוי־זשע רייַד, זאָג איך, דברים ברורים, קורצע דבורים: זיַ געזונד, זאָג איך, אוּן לאָז דער גאָט באַצאָהלן, זאָג איך, בפּשל פּעליִם!.."

אוּן איך קום צוגעהן אַהיַים אוּן טרעף מיַן גאָלדע ליעבע צוגוי־פֿגע־קוטשעבורעט וויַ אַ שוואַרצער קנויל אין בעט אוּן האָט שוין מעהר קיַין

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0011-0020 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מרֿעהרֿן נֿט אֿין דֿי אוֿיגֿן, רוּף אֿיךְ מוּךְ אָן צוּ אֿיהר: „שׂטֿעה אוֿיף, מֿין הֿיֿב, טהוּ אוֿים, זאָג אֿיךְ, דֿי שׂנוּךְ אוּן לאָמיר זוּךְ אַוועקוֿעצֿן שׂבעה, אַוּי וו נאָט האָט גֿעבאָטֿן, ד' נתן ד' לקח—מיר זֿענֿן נֿט דֿי עֿרשׂטֿע, מיר זֿענֿן נֿישט דֿי לעֿצטֿע, אלעֿהֿיי לאָז זוּךְ אונז אוֿיסדאַכטֿן, זאָג אֿיךְ, אַז מיר האָבֿן קֿיינמאָל נֿישט גֿעהאַט קיין חוה, אָדֿער לאָז זוּךְ אונז דאַכטֿן, זאָג אֿיךְ, אלעֿהֿיי האָדֿעל, וואָם אֿיז אַוועק פֿון אונז אונטֿער דֿי הרי חשׂף, נאָט וויסט אוֿיב מיר וועלֿן זי אַמאָל זֿעהן... נאָט, זאָג אֿיךְ, אֿיז אַנֿאֵל רחום וחנון, עֿר וויסט, וואָם עֿר טהוט!.."

אַוּי רֿיֿד אֿיךְ מיר אוֿים דאָם האָרֿץ אוּן פֿיהל אַז דֿי טרֿעהרֿן שׂטיקֿן מוּךְ, שׂטֿעהן מיר וו אַ בֿיֿן אֿין האַלו, נאָר טביה אֿיז נֿט קיין יוּדֿעניע, טביה האַלט זוּךְ אַיין! מאָלט אַייךְ עֿם רֿעדט זוּךְ נאָר אַזוּי, וואָרום עֿרשׂטענס דֿער בּזיון!.. והשׂנית וו קאָן אֿיךְ זוּךְ אַיינהאַלטֿן, אַז מֿן פֿעֿרליערט לֿעבֿעדיגֿערהיֿד אַזאַ קינד, אַזאַ בריליאַנט, וואָם אֿיז אַוּי אַיינגֿעבאקֿן אֿין האַרצֿן אי בֿיֿ מר, אי בֿיֿ דֿער מוטֿער כמעט מֿעהר וו אַלֿע קינדֿער, אֿיךְ הֿיֿב נֿט: פֿאַר וואָם, אפֿשׂר דֿערפֿאַר וואָם זי האָט קינדווֿיי זֿעהר אַ סך גֿע־קריֿנקט, אֿיבֿערגֿעטראָגֿן אוֿיף זוּךְ כל הצרות שבעולם, מיר זֿענֿן אַמאָל אוֿיסגֿעוואָסֿן אֿיבֿער אֿיהר גאַנצֿע נֿעכט, עֿטלֿיכֿע מאָל אֿפֿגֿעשׂרֿיגֿן, פֿשׂוט אָבגֿעשׂרֿיגֿן פֿוּם טוֿידט, אָפֿגֿעחיה־טשׂשׂט וו מֿן חיה־טשׂשׂט אָפּ אַקלֿיין צֿעטראָטֿן הֿינדֿעלֿע, וואָרום אַז נאָט וויל, מאַכט עֿר פֿון טוֿידט לֿעבֿעדיג, וו מיר זאָגֿן אֿין הלל: לא אָמות כי אחיה—אַז ס'אֿיז נֿט באַשׂערט שׂטאַר־בּן שׂטאַרבט מֿן נֿט... אוּן אפֿשׂר אֿיז דאָם דֿערפֿאַר וואָם זי אֿיז אַ גוט קינד, אַ גֿעטרֿיֿע, האָט אונז פֿון תמיד אָן לֿיעב גֿעהאַט בֿיֿדן דאָם חיות מיט דֿער נשׂמה. אַי די קשׂיה: וו קומט דאָם, זי זאָל אונז אַוועלכם טהוּן? אֿיז עֿרשׂטענס אונזֿער מזל אַזוּי. אֿיךְ וויֿם נֿט, וו אַזוּי אֿיהר, אֿיךְ גלוֿיב אֿין השׂגחה. והשׂנית אֿיז דאָם אַ קלֿיפּה, אַנֿאָפֿגֿעטהוּנגֿנֿע זאַךְ, דֿער אֿיהר, אַמוּן פֿשׂוט! אֿיהר מֿענט אַייךְ לאַכֿן פֿון מיר, אוּן אֿיךְ זאָג אַייךְ, אַז אֿיךְ בֿין גאָר נֿט אַזאַ גראָבֿער נאַר, אֿיךְ זאָל גלוֿיבֿן אֿין שׂרֿעטלֿעךְ, לצים, דאָ־מֿעוואָקֿעם וכדומה אַוועלכֿע שׂטוּת־עֿריֿען; נאָר אֿין פֿשׂוט, זֿעהט אֿיהר גלוֿיב אֿיךְ, וואָרום וואָם דֿער אֿיז דאָם אַז נֿט קיין פֿשׂוט? אָט וועט אֿיהר האָרכֿן וויַשׂער, וועט אֿיהר אַלֿיין אוֿיף זאָגֿן דאָם אֿיינֿענֿע...

בקצור—אַז דֿי הֿיילֿינֿע ספֿרים זאָגֿן בעל פֿרחך אַתה חי—אַ מֿענֿש נֿעהמט זוּךְ נֿט אַלֿיין דאָם לֿעבֿן, אֿיז דאָם נֿישט אומזוּסט. ס'אֿיז גאָר נֿישטֿ דֿי מכה אוֿיךְ דֿער וועלט, וואָם זאָל זוּךְ נֿט פֿאַרהֿיילֿן, אוּן אַזאַ צרה, וואָם

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0012-0021 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מען זאָל זי נישט פֿאַרגעסען. דאָס היימט פֿאַרגעסען זיך נישט, נאָר וואָס זאָל מען טהון? אָדם פּבהמה נדמה — אַ מענש בעדאַרף אַרבייטען, האָלוואָרען, פֿאַרשוואַרצט און אויסגעריסען וואָרצן צוליעב דעם שטיקעל ברויט, — מיר האָבען זיך געמומען, וואָס טויג אייך, אַלע צוּ דער אַרבּיט, מיין וויב און קינדער צו די קריעגלאָך, אוּך צום פֿערד אין וועגלע און עולם פּמנהגו — די וועלט בלייבט ניט שטעהן. אָנגעזאָגט האָב איך אין שטוב, אַז חוה לא זכר ולא יפקד — נישטאָ חוה: אויסגעמאַקט און שוין! און כ׳האָב מיר צונויפֿגעשלאָגען אַ בּיסעל מולכוגס, פֿרישע סחורה און האָב מיך געלאָזט קיין בויבערינק צו מיינע קונים.

געקומען קיין בויבערינק — אַ שמחה, אַ גדולה: וואָס מאַכט אַ יוד רב טביה? פֿאַר וואָס זעהט מען אייך נישט? „וואָס זאָל איך מאַכען — זאָג איך — ס׳איז חדש ימינו כקדם, דער אייגענער שלוים־מזל וואָס פֿריהער; אַ בהמה׳לע זאָג איך, איז בייַ מיר געפֿאַלען...“ „וואָס איז די מעשׂה, זאָגען זיי, וואָס מיט אייך טרעפֿען זיך אַלע נסים?“ און דער עולם פֿרעגט מיך אויס איטלעכער בעזונדער, וואָס פֿאַר אַ בהמה׳לע איז בייַ מיר געפֿאַלען? וויפֿיל האָט דאָס מיר געקאָסט? און וויפֿיל בהמה׳לעך איז מיר נאָך געבליבען? און מען לאַכט, מען איז פֿרעהליך, וויַ געווינטליך נגידים מאַכען זיך לוסטיג איבער אַנ־אָרעמאַן אַ שלים מזל נאָכן עסען, אַז ס׳איז גוט אויפֿן האַרצען און אין דרויסען איז שטען און היימ און גרין, און עם גלוסט זיך דרימלען... טביה איז אָבער אַ מענש, וואָס לאָזט זיך טרייבען קאָטאָוועס, אַ קרייגנק וועט בייַ מיר יענער וויסען, וואָס בייַ מיר אויפֿן האַרצען טהוט זיך, און, אפֿגעפֿאַרטיגט זיך מיט אַלע קונים, לאָז איך מיך צוריק מיט די לייַדיגע קריגלאָך אַהיים איבערן וואַלד, לאָז אָפ דאָס פֿערדיל, ס׳זאָל זיך געהן פֿאַוואָלי און חאַפּען בגנבה אַ שטשיפּעל גראָז, און אַלטן פֿערטעף איך מיך אין מיינע מחשבות און גלאַנקען, טראַכט אייבער פֿון וואָס איהר ווילט: פֿינס לעבען און פֿינס טויט, פֿון דער וועלט און פֿון יענער וועלט, און וואָס איז אַוועלכס וועלט, און וואָס לעבט אַ מענש, וכדומה אַוועלכע זאַכען, בכדי איך זאָל מיר צוּ־שלאָגען די רעיונות, דאָס היימט איך זאָל נישט קלערען פֿון איהר, פֿון חוה׳ן היימט עם, און ווי אויך צו להכעיס קריכט מיר אין קאָפּ אַרײַן דוקא זי, חוה היימט עם, אַקעגען מיט איהר געשטאַלט, הויך און שען און פֿרישׂ ווי אַ סאָסנע, אָדער נאָר ווי זי איז נאָך געווען אַ קליינטשקע, אַ קראַנקעטשקע, אַ פּנירה׳לע, ווי אַנ׳עופה׳לע בייַ מיר אויף די העגד, דאָס קעפּיל אַרויפֿ־געווארפֿען אויף מיינע פֿלייצעס: „וואָס ווילסט דו, חוה׳לע? געבען דיר אַ

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0012-0022 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שטיקעלע פאפע? אַ בײַסעלע מאַנע?..“ און אִיך פֿאַרגעס אויך אַ ווײַלע, ווָאס זי האָט אָפּגעטראָפֿן אוּן עס צוּהט מיר צו אִיהר דאָס האַרץ אוּן די נשמה יאָגט, בײַנגט נאָך אִיהר... נאָר דערמאָהן אִיך מיך, אוּן עס גרעהט מיך אִיבער דער כּח הדם אוּן אַ פֿרעך צינדט זיך אָן בײַ מיר אִין האַרצען אויף אִיהר אוּן אויף אִיהם אוּן אויף דער גאַנצער וועלט אוּן זיך אַליין, פֿאַר וואָס אִיך קאָן זיך נישט פֿאַרגעסען אויף קײַן מינוט, פֿאַר וואָס זאָל אִיך זי נישט קאָנען אויסמאַקען, אַרויסרײַסען פֿונ׳ם האַרצען, זי האָט דאָס דער בײַ מיר נישט פֿאַרדינענט? דערויף טאָקי דאַרף טביה זײַן אַ יוד שביוד, כּל ימיו פֿלײַדשוואַרצט ווערען, אַקערען מיט דער נאָז די ערד, מגדל זײַן קינדער, בכדי זיי זאָלען נאָכדעם נעמען מיט אִין מאָל אוּן אָפּרײַסען זיך מיט גוואַלד, אָפּפֿאַלען ווי אַ שׂישקע פֿונ׳ם בוים אוּן פֿאַרטראָגען ווערען מיטן ווינט אוּן מיטן רויך?.. אָט למשל — אַזוי קלעהר אִיך מיר — וואַפּסט אַ בוים, אַ דעמב אִין וואַלד, קומט צוגעהן אַ נפֿש מיט אַ האַק, נעמט אָפּ אַ צווײַג אוּן נאָך אַ צווײַג אוּן נאָך אַ צווײַג — וואָס איז דער בוים אָהן דיך אוּן האַק אוּנטער דעם בוים איננאַנצען— זאָגט? נעם שׂוין בעסער דו בן אָדם אוּן האַק אוּנטער דעם בוים איננאַנצען— אוּן אַנעק לאָז דאָס האָבען, צו וואָס זאָל סטאַרטשען אַ נאַקעטשער דעמב אִין וואַלד?!..

אוּן אַזוי ווי אִיך טראַכט מיר אַזוי די דאָזיגע מחשבות, דערפֿיהל אִיך פֿלוצים, אַז מײַן פֿערדעל האָט זיך אָפּגעשטעלט — סטאָפּ! וואָס איז דאָס? איך הויב אויף די אויגען, אִיך טהו אַ קוק — חוה!.. די אייגענע חוה, וואָס פֿריהער, נישט געמינערט אַ האָר, אַפילו די מלבושים נישט אִיבערגעבינטען!.. דאָס ערשטע וואָס קומט מיר אויף דיך געדאַנקען — איז אַראָפּגעשפרונגען פֿון וואָגען אוּן אַרומחאַפּען זי קושען... נאָר באַלד טהוט מיר צורוק אַ ציה אַ געדאַנק: „טביה? וואָס ביזט דו אַ יודינע?—“ אוּן אִיך טהו אַ ציה דאָס פֿערדעל: „ויא, שלים מזל!“ — אוּן נעם מיך ערכטס, אִיך טהו אַ קוק — מיינע אויך ערכטס, מאַכט עפּים צו מיר מיט דער האַנד, וי אייגער ערדט: „שטעה אַ ווײַלע, אִיך דאַרף דיר עפּעס זאָגען...“ אוּן עם טהוט זיך מיר אַרים אָפּ אינווייניג אוּן אַ ציפּ בײַם האַרצען, אוּן אִיך לאָז אָפּ העגד אוּן פֿיס; אָט — אָט טהו אִיך אַ שפרונג אַראָפּ פֿונ׳ם וואָגען; נאָר אִיך האַלט מיך אַין, טהו אִיך אַ ציה דאָס פֿערדעל אוּן נעם מיך לינקס — מיינע אויך לינקס, קוקט אויך מיר משונה ווילד, דאָס פּנים טוידט... וואָס טהוט מען? — טראַכט אִיך מיר — זאָל אִיך בלײַבען שטעהן, צי אִיך זאָל זיך ווײַטער? — אוּן אַיידער אִיך קוק מיך נאָך אַרום — אַהא, זי האָבען שוין פֿערדיל בײַם

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0013-0023 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צוים און מאכט צו מיר: „טאַטע! זאָל איך שטאַרבען אויב דו וועסט זיך ריהרען פּונ׳ם אָרט! איך בעט דיך, הער מיך אויס פֿריִהער טאַטע פֿאָטער!..“ „?— טראַכט איך מיר — ווילסט מיך נעהמען מיט גוואַלד? ניין, נשמה מיינע, וויַ באַלד אַזוי איז אַ סימן, אַז דו קענסט ניט דעם טאַטען דיינעם... — דאַוואַי שמיסען דאָם פֿערדיל אויך וואָס דיך וועלט שטעהט. אין מיַן פֿער־דיל פֿאָלגט, שפּרינגט, נאָר עס דרעהט צוריק דעם קאָפּ, מאַכט בשעת מעשׂה מיט דיַ אויערען. „ויא, זאָג איך צו דעם — אַל תּסתּכל בקנקן, קוק נישט, חכם מיַינער, אַהין וואו מע דאַרף ניט...“ אין אַליין מיינט איהר, ווילט זיך מיר ניט אויסדרעהען דעם קאָפּ צוריק און אַ קוק טהון, חאָטש איין קוק טהון אַהין איך יענעם אָרט, וואו זי איז שטעהן געבליבען?.. נאָר ניין, טביה איז ניט קיין יודינע? טביה וויסט וויַ אַזוי מען איז זיך נוהג מיט שׂטן מקטרג...

בקצור, איך ווילּ אַיך נישט מעהר, וויַ זאָגט ער, מאריך ימים זיַן, אַיין עבירה אייער צייט. אויב ס׳איז מיר באַשערט געווען חבוט הקבר, בין איך שוין געווים דערמיט אָפּגעקומען, און דעם טעם פּונ׳ם גיהנם מיט פּך הקלע מיט דיַ אַלע איבעריגע נעברעכטע ליידען, וואָס ווערען בעשׂריבען ביַ אונז אין דיַ הילינע ספרים, פֿרעגט מיך, ווען איך אַיך זאָגען: דעם גאַנצען וועג, וואָס איך פֿאָהר, וויַזט מיר אויס, אַז זי לויפֿט מיר נאָכ׳ן וואָגען און שרייט: „הער מיך אויס, טאַטע פֿאָטער!..“ און עס פֿליהט מיר דורך אַ געדאַנק: „טביה! דו שטעלסט אויך זיך צופּיעל! וואָס וועט דיר אַרען, אַז דו וועסט זיך אָפּשטעלען אויך אַ ווייַלע אויסהערען, וואָס ווילּ זי? אפשר אַ קשיה אויך אַ מעשׂה האָט זי חרטה און ווילּ זיך אומקעהרען צוריק? אפשר לינט זי ביַ אידם אין דער ערד און בעט ביַ דיר, דו זאָלסט איהר העלפֿען אַרויס פֿון גיהנם?.. אפשר און אפשר אין נאָך אַ סך אַזעלכע אפשרים פֿליהען מיר דורך אין קאָפּ, און זי שטעלט זיך מיר פֿאָר אַלס אַ קינד, און איך דערמאָהן מיך אָנים פּסוק כרחם אב על בנים — נישטא קיין שלעכט קינד ביַ אַ טאַטען, און איך פֿיַינט מיך, און איך זאָג אויך זיך אַליין, אַז איך בין אָסור לרחם — נישט ווערט וואָס דיַ ערד טראָגט מיך: וואָס? וואָס קאָכסט דו, דו משוגענער עקשן? וואָס טאַראַבאַנעסט דו? נעם, דו אַכזר אייגער, פֿערקערעוועך דאָם וועגעלע צוריק און בעט זיך מיט איהר אויסער, זי איז דיַן קינד, נישט קיינמאָל!.. און עס קריכען מיר אין קאָפּ אַרַיין משונה מאַדנע מחשבות און געדאַנקען: וואָס איז דאָס אַזעלכס יוה און וואָס אַז ניט יוה?.. און פֿאָר וואָס האָט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0013-0024 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נאָט בעשאַפֿען יודען און ניט יודען?.. אין אַז נאָט האָט שוין בעשאַפֿען יודען, פֿאַר וואָס זשע זאָלען זיי זיין אַזוי אָפּגעטיילט אײנס פֿון דאָס אַנדערע, נישט קאָנען אָנקוקען אײנס דאָס אַנדערע, גלײַך ווי דער איז פֿון נאָט און יענער איז ניט פֿון נאָט?.. און עס פֿערדריסט מיך, למאי איך בין נישט אַזוי קלאָהר ווי אַנדערע אין ספרים און אין ביכער, איך זאָל קאָנען געפֿינען דערוויף עפּעס א רעכטען תירוץ... און בכדי זיך צושלאָגען די רעיונות, הויב איך אָן אויף א נגון: אַשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: איך דאַוונען, הייסט דאָס, מנחה אויף א קול און מיט א נגון, אַזוי ווי נאָט האָט געבאָטען. נאָר וואָס קומט אַרויס פֿון דאַוונען און פֿון זינגען, אַז אינווייניג אין הארצען זינגט זיך אַנאַנדער נגון: „ח—וה: ח—וה: ח—וה". און וואָס איך זינג העכער דעם „אַשרי" זינגט זיך מיר „חוה" נאָך העכער, און וואָס מעהר איך וויל זי פֿאַרגעסען, אַזוי מעהר און אַזוי שאַרפֿער שטעהט זי מיר פֿאַר די אויגען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך הער איהר קול וויַ זי רופֿט צו מיר: „הער מיך אוים, טאַטע-פֿאָטער!.." און איך פֿאַרשטעל מיר די אויערען, איך זאָל זי ניט הערען, און איך מאַך צו די אויגען, איך זאָל זי ניט זעהען, און זאָג די שמונה עשרה, און הער ניט וואָס איך זאָג, און שלאָג זיך אָשמנו און וויים ניט פֿאַר וואָס, און מיין לעבען איז צוזאַמערט און אַליין בין איך צעריבען, און זאָגען זאָג איך ניט קיינעם פֿון מיין בעגעגענישׂ, און רעד נישט מיט קיינעם פֿון אידער, און פֿרעג זיך ניט נאָך אויף אידער בײַ קיינעם, חאָטש איך וויים, איך וויים גאַנץ גוט, וואָס זי איז אין וואָס ער איז אין וואָס זיי טהוען, נאָר א מכּה וועט בײַ מיר עמיצער ווייסען. ניט דערלעבען וואָלען דאָס מיינע שׂונאים, אַז איך זאָל מיך פֿאַר עמיצען בעקלאָגען, אָט אַזא מענש איז טביה!..

איך וואָלט א בעלן גערופֿען ווייסען, צו אַלע מאַנסביילען זענען אַזוי, צו נאָר איך בין אַזא משוגענער? א שטיינער כדומה למשל, אַמאָל טרעפֿט זיך... אידער וועט ניט לאַכען פֿון מיר? איך האָב מורא, אידער וועט לאַכען פֿון מיר... אַ מאָל טרעפֿט זיך, איך טהו מיך אָן אין דער שבת-דינער קאַפּאָטע, און לאָז מיר צו דער בהמה און בין שוין גרייט זיך אויפֿצוצען פֿאַהרען אַהין, צו זיי, איך וויים וואָ זיי זיצען... איך געה צו צום קאָסיר אין הויז מיר נעבען א בילעט. פֿרעגט ער מיך: וואוהין? זאָג איך: קיין יאָהוסף... זאָגט ער: אַזא שטאָדט איז בײַ מיר נישט פֿאַרהאַן... זאָג איך: בין איך ניט שולדיג... און איך קאָהר מיך אום צוריק אַהיים, טהו אויס די שבת-דינע קאַפּאָטע און נעם מיך צוריק צו דער אַרבײט, צום בוסעל מילכיגס אין צום פֿערד אין

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0014-0025 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וועגעלע, חי שטעהט דאָרטען: איש לבעלו ואדם לעבודתו — דער שנײַדער צו דער שער און דער שוסטער צום וואַרשטעט... אַיאָ איהר לאכט פון מיר? וואָס האָב אַיך אַיך נעזאָגט? אַיך וויס אַזעלבסט וואָס איהר טראַכט; אִידר טראַכט זיך: „אָט דער טביה איז טאַקי עפעס נור אַ חושים!..“ דערפאַר רעכען אַיך, אַז ער כאַן אומרים בשבת הגדול — ס׳זאָל זיין הינטיגעם מאָל נגיד הייסט עס... זײַט מיר נעזונד און שטאַרק און שרײַבט בריוולעך, נאָר למען השם ניט פערגעסען, וואָס כ׳האָב אַייך געבעטען: אַז ס׳זאָל זיין פתח שין שא, אַיך מיין, איהר זאָלט ניט מאַכען דערפון קיין ביכעל, און איים עס וועט אַייך אויסקומען שרײַבען, זאָלט איהר שוין שרײַבען פון אַנאַנדערען, ניט פון מיר; אָן מיר פערגעסט, זיך אין פסוק שטעהט: ויישב הוא־שים סביה דער מילכיגער.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0014-0026 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

יוסף.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0015-0027 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0015-0028 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

יוסף.

ערצעהלונג פון א דושענטעלב קג

מיבערדערצעהלט וואר־אין־וואר.

יעדר מענט אייך לאכען פון מיר, אידר קאנט אייך מאכען פון מיר אַ פּעלץטאָן, אפילו אַ בוך אויב איהר ווילט, — אין האָב פּאַר אייך קיין מורא ניט, זאָג איך אייך פּריהער, וואָרום איך בין, וויַ איהר קוקט מיך אָן, ניט פון דיַ שרעקענדיגע; איך שרעק מיך ניט איבער פּאַר קיין שרעבער, איך ווער נישט בטל פּאַר קיין דאקטאָר, פּאַל נישט אראָפּ ביַ זיך פּאַר קיין אַדוואָקאַט אוּן הויב נישט אָן נתפּעל צו ווערען, אַז מען זאָגט מיר עפּעס שטודירט אויף אינזשינער: איך האָב אויך אַ מאָל געשטודירט, איך בין אַליין אויך געווען אַ גימנאַזיסט, אמת, איך האָב דיַ גימנאַזיע ניט געענדיגט איבער אַ מעשׂה מיט אַ מיידעל; עס האָט זיך אין מיר פּערליבט אַ מיידעל (אַ שענער יונג בין איך געווען פון תמיד!) זי האָט געוואָנט, דאָס מיידעל הייסט עס, אַז טאָמער נעהם איך זי ניט, נעהמט זי אַיין סם, אוּן איך האָב זי אַזוי גערנאָלט נעהמען, וויַ איהר האָט זי געוואָלט נעהמען, זי איז ביַ מיר געווען נישט קיין בת־יחידה, פּערשטאַנט איהר מיך... סאיז אָבער פּאַרנאַנגען ביַ אונז צו ווייט, האָט זיך אַרײַנגעמישט אַ ברודער איהרער, אַ פּראָוויזאָר פון אַפּטייק, אוּן האָט געזאָגט, אַז טאָמער סם־ט זיך אַוועק דיַ שוואָכטער זײַנע — גיעסט ער מיך אָפּ ער ווייסט שוין מיט וואָס... אוּן איך האָב זי געמוזט נעהמען, זיך אָבגעמוטשעט מיט איהר אַ יאָהר דרײַ. זי האָט פּאַרלאַנגט פון מיר נאָר צוויי זאַכען: איך זאָל זיַן אין דערהיים אוּן נישט קוקען אויף פּרעמדע... איהר האָט עפּעס ליעב אַוואַ געשעפּט? וואָס זאָל איך טהון, אַז נאָט האָט מיך פּאַרט בעשאַפען מיט אַזאַ פּנים, אַז

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0016-0029 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַלע מיידלעך טוט אלץ וויבלעך זענען נאָך מיר דיַ כּפרה. איהר מיינט וואָס?.. חלילה!.. גאָרנישט, מען האָט מיך ליעב, — און אַסוף. וואו איך קום, וואו איך פאָהר, בעפאַלט מען מיך וויַ דיַ ביענען, שדכנים עמען מיר אָפּ דעם קאָפּ, באַשר וואָס? אַזוי וויַ איך בין אַ יונגערמאַן אַ הינטונגער, און אַ שטיקל נגר יונג, אַ גענזגדער, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ הינשער פאַרדינער. און אַ קערביל איז בייַ מיר בלאָטע, אי טאָמאו פּאַדאָבנע, לכן ווילען זיי מיך אָפּגילטען! לאָז איך זיך מסתמא נישט: „טשעפּע זיך אָפּ, זאָג איך, איך האָב מיך שוין איינמאָל אָפּגעברוכט!“... טענהן זיי מיט מיר: „וואָס וועט אייך פאַרען אַז איהר וועט אָנקוקען נאָך אַ מיידעל?“ ט, ווער זאָגט זיך אָפּ פּון אַזאַ זאַך? קוק איך דערווייל אַן מיידלעך און מיידלעך קוקען אַן מיך, שלאָגען זיך איינס פאַר דעם אַנדערע, הענגען זיך, וויַ איהר וועהט מיך לעבען, הענגען זיך אויף מיר! אַלע ווילען מיך, אָבער אַלע: וואָס זשע קומט מיר אַרויס וואָס זיי ווילען מיך, אַז איך ויל זיי ניט? אַז דיַ וואָס איך הויל — ווייס קיינער ניט, נאָר איך אַליין!.. און דאָס איז מיין קרענק, און דאָס ויל איך אייך מאַכן דערצעהלען, און אין איין וועגס מאַכן בעטען אייך, אַז צוויישען אונז זאָל דאָס בלייבען, נישט מחמת מיר, איך האָב דאָך אייך געזאָגט אַז פּאַר „באַשרייבען“ האָב איך קיין מורא ניט, נאָר גלאַט צו וואָס דאַרף מען עס?.. אָט דאָס האָט איהר אייך, היימט עס, אַ הקדמה, אַצונד וועל איך אייך דערצעהלען דיַ מעשׂה אַליין.

דאָס פּערשטעהט איהר שוין אַליין מסתמא, אַז איך וועל אייך ניט זאָגען ווער זיַ איז און וואָס זיַ איז און פּון וואַנען זיַ איז. אַנקבה איז זיַ, אַמיידעל, און דוקא אַשען מיידעל, און דוקא איין ארעמס, אַיתומה, געבאַך; זיצט מיט דער מוטער, אַיונגע אַלמנה, אויף אַ שענק; האַלט אַ יודישע רעסטאָראַציע, כשר. און איך, דאַרפט איהר וויסען, חאָטש איך בין, וויַ איהר זעהט מיך, אַ יונגערמאַן אַ הינטונגער, און אַ שענער פּערזיענער און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאַדאָבנע... פּונדעסטוועגען עס איך דוקא כשר, נישט מחמת איך בין אַזאַ צדיק און האָב חלילה מורא פאַר דעם וואָס קוויטשעט, נאָר פּשוט איך הויט מיר אָפּ דעם מאָגען, איז איינס; און צוויישענס זענען דיַ יודישע עסענס טאַקי מעהר בעשטעט אויף... אַלזאָ האַלט זיַ אַ רעסטאָראַציע, דיַ אַלמנה היימט עס, און קאָכט אַליין און באַקט אַליין; און „זיַ“, דיַ מאַכטער היימט עס, דערלאַנגט אַליין צום טיש. נאָר דיַ אַזוי קאָכט מען דאָרטען: זיַ אַזוי דערלאַנגט מען דאָרטען: עס זיצט, זאָג אייך, סע פּינקלט און סע שמעקערט: דאָרט צו עסען איז אַ פּע-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0016-0030 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

געניגען, נישט אזוי דאָס עסען אַליין, ווי דאָס אָנקוקען די מוטער מיט דער טאָכטער, איינע שׂונאה פאר דער אַנדערער. איהר זאלט אָנקוקען אַ ווייבעל: שטעהט בייַם אויבן, קאָכט און באַקט, און זעהט אויס אזוי פרישׂ, אזוי זויבער: אַ פנים — געפאַלענער שניי: העלד — גאָלד און זילבער: אויגען — סייער פלאם: איך בין מבטיח, אַז מען קאָן זיך נאָך אין איהר אויך פֿאַרליעבען:.. הינט שׂשעלט איך פאָר איהרס אַ טאָכטערל... איך ווייס ניט צי זעהט איהר קלאָר אין די ענינים, איך שׂמועס פון „הלכות מיידעל", שׂמועס איך... אַ פנימעל — בלוט און מילך, בעקלעך צווייַ — נאָר פאַמעשקעלעך, אויגען — קאַרשׂען צווייַ, האָר — זייַד, צייהן — פּערל, אַ האַלז — אלבאַסטער, אַ הענטעל — איך אויסצוקושׂען יעדעס גליעד, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויס ווי בייַ א קלייַן קינד, — האָט איהר געזעהען אַ מאָל? איך זאג אייך: אַלעס, אַלעס איז געמאַקט, געשניצט, טאַקע פּאַסים נאָר אַ מין מאָדעל אויך אויסצושטעלען, ווי אייגער רעדט: „נאַט, קוקט און ווערט צעפּיקט:.." דערצו פֿאַרמאָגט זי איהר אייגענס אַ געלעכטערל מיט חנגריבעליך אין די בעקעליך, וואָס דאָס אַליין איז שוין ווערט דאָס גאַנצע געלד, וואָרום אַז זי לאַכט, לאַכט אַלסדינג: איהר לאַכט, און דער מיש לאַכט, און די בענקליך לאַכען, אין די ווענד לאַכען — דאָס גאַנצע לעבען לאַכט: אָט אזאַ מין געלעכטערל איז דאָס. נו, אדרבה, געהט קוקט אַזעלכס אָן און האָט דאָס פֿיינד:...

הכלל, וואָס זאָל איך אייך לאַנג ציהען, איך האָב כּמעט פֿונם ערשטען מינוט אָן געפֿיהלט, אַז איך בין אַ געקאָכטער; פּשוט אָבגעקאָכט— און שוין: חאָטש בייַ מיר אַ מיידעל, בעדאַרפט איהר שוין אַליין פֿאַרשטעדן, איז עפּעס ניט אזא אי־אי־אי... און יענע מעשׂות: „ליובע", „ראָמאַן", פון דעם האָב איך קיינמאָל ניט געהאַלטען. גארנישט, אזוי, מהכתיתי, פֿאַר וואָס ניט?... נאָר געהן שיסען זיך צוליעב דעם — פֿי: דאָס פּאַסט פֿאַר אַ גימנאַזיסטעל פון זעכסטען קלאַס, נישט, ווי זאָגט איהר, פֿאַר קיין מאַנספּערשׂון...

דערפֿיהלט אַז איך בין אַ געקאָכטער, האָב איך גענעבען אַ נעהם די מוטער אויך אַ זייַט, נישט ווי עס רופט זיך אָן: „געבעטען אַ האַנד"... ניין: איך בין נישט פון די חאַפּענדינג... נאָר גאָר ניט, ווי זאָגט איהר, אַ טאַם אין וואַנען שאַדט ניט... אין האָב גענעבען מיט איהר אַ רעד ארין: „וואָס אין וועג, אַהין־אַהער, ווי האַלט איהר מיט דער טאָכטער?"... זאָגט זי: „ווי זאָל איך מיט אייהר האַלטען?" זאָג איך: „איך שׂמועס פון

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0017-0031 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

תכלית, שמשקם איך"... „אודאי, זאגט זי, דאַרף מען זיך זאָרגען פאַר איהר תכלית? זי איז שוין, זאגט זי, אַ פאַרזאָרגטע"... וויַ זי האָט אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, האָט דאָס מיך גענגעבען עפּעס וויַ אַ שטאָך אין האַרצען אַרײַן: „וואָס הייסט, זאָ: איך, זי איז אַ פאַרזאָרגטע?" „איהר זאָלט דאָך, מאַכט זי צו מיר, וואָס פאַר אַ זאָרגעדיגע נשמה דאָס איז!"... אָבער אַקוראַט צו די דאָזיגע ווערטער קומט אָן מסתמא „זי" אַליין, די מאַכטער היימט עס, און אַז זי קומט אָן ווערט לויכטיג אין אַלע winkelען.

— מאַמע, נישט געוויסען נאָך יוסף? — זאגט זי צו דער מוטער — און דעם נאָמען „יוסף" טהוט זי אַ רעד-אויס עפּעס מיט אַ מאָדנעם מין גענג. מיט אזא מין געזאַנג רעדט אויס נאָר אַ כלה דעם נאָמען פון איהר חתן... אָדער מיין איך, דאָס היימט איך בין איבערצייגט אַז ס'איז אָזוי. און נישט נאָר יענם מאָל, וואָס איך דערצעהל אייך; אַלע מאָל ווען זי האָט גענגעבען אַ רעד-אַרויס דעם נאָמען „יוסף", איז דאָס אויסגעקומען בײַ איהר עפּעס וויַ מיט אַ מין געזאגט: „יו—סף". איהר פאַרשטאַנד? דאָס איז ניט גלאַט „יוסף", דאָס איז „יו—סף"!...

קורץ, אומעדום און אַלע מאָל האָב איך נאָר געהערט „יוסף" און „יוסף". האָט מען זיך געוואַצט עטען, איז דאָס עריש וואָרט געווען: „יוסף". „וואו איז יוסף?"... „יוסף וועט היינט ניט זיין"... „יוסף האָט געזאגט"... „יוסף האָט געשריבען"... „יוסף איז געקומען"... „יוסף האָט געגומען"... „יוסף האָט געגעבען"... יוסף—יוסף, יוסף—יוסף: איך וואָלט שוין וועלען אָנקוקען עס דעם „יוסף'ן", זעהן וואָס פאַר אַ פנים ער האָט!...

פאַרשטאַנדט זיך פון זיך זעלבער, אַז איך האָב עס דעם „יוסף'ן" פיינד געקראָגען וויַ אַ שפּיון, חאַשש וואָס קעהר ער זיך אָן מיט מיר? וויַיס איך: עפּעס אַ יונגעל דאָרטען, אודאי אַ „חברה-מאַן" פון די „חברה-לייט", אָדער פון די „יענקעלעך" וויַ „זי" פלעגט זיי אָנרופען מיט איהר געלאַכטערל. „די יענקעליך" — דער נאָמען איז פאַר זיי, זאָג איך אַייך, וויַ אָנגעמאַסטן. דאָס זאָגען מאַכט נישט מעהר וויַ יענקעלעך, עפּעס מאָדנע קליינע מענשעלעך, צום מיינסטען פון דעם סאָרט מענשעלעך, וואָס טראָגען לאַנגע האָר און שוואַרצע העמדלעך — אַקוראַט דאָס, וואָס איך האָב פיינד... האָט קיין פאַראיבעל ניט, איהר אַליין, דאַכט מיר, טראָגט אויך לאַנגע האָר מיט אַ שוואַרצן העמדל, און אויב איהר מיינט אַז ס'איז שוין האָט איהר מחילה אַ טעות. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס אַ „סמאָקינג" מיט אַ ווייסען זשילעט איז שענער... איך, אַז איך דערזעה

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0017-0032 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ שווּאַרץ העמדל, שטעלט זיך מיר פֿאָר, איך בעט איבער אייער כבוד, אויסגערעכנט הויזן... איהר מיינט אפשר איך האָב זיי עס נית גענאָנט? גענאָנט: איך בין אַ מענש אַיין אפֿענטליכער, בי מיר איז נישטאָ קיין חנפה'נען און קיין אונטערלאָקען זיך. האָט איהר עפּעס אויף מיר צו זאָגען? קאָנט איהר מיר זאָגען גלייך אין די אויגען, איך האָב נאָר פֿיינד אַז מען זאָגט מיר, אַז איך בין אַ „בורשוי". איך, פֿאַרן וואָרט „בורשוי" קאָן געבען אַ פֿאָהר אַרטן אין בּאַק אַרטן!... וואָס פֿאַר אַ „בורשוי" בין איך? איך בין אַ מענש גלייך מיט אַלע. איך פֿערשטעה אַלסדינג און ווייס אַלסדינג, וואָרום איך לייגן אַלע בּיכלאָך, מיט אַלע הינטיגע נייע גאַזעטען לייגן איך גלייך מיט אַלעמען, הינט וואָס בין איך פֿאַר אַ בורשוי? דערפֿאַר וואָס איך טראָג אַ „סמאָקינג" מיט אַ ווייסען זשילעט און איהר אַ שוואַרץ העמדל? איך מיין נית אַייך, איך מיין אָט אַ יענע „ענקאָלאָך", מיט אַ יענעם יוסף'ן וואָס איך דערצעהל אייך... איך האָב מיט זיי געהאַט עטלעכע מאָל בּיים טיש אַוועלכע מיני געשפּרעכען, וואָס פון זיי האָב איך נאָענ גוט ערוים'געזוהען, אַז זיי האָבען מיך אַזוי ליעב פּונקט וויַ איך זיי, אַ האַרץ, וויַ זאָגט איהר, פֿיהלט אַ האַרץ. נאָר גאָר נישט, גאָרנישט, גערן ערוים-זאָגען זיי וואָס איך טראָג בּיַ זיך אינווענדיג, בין איך אויך נית מחויב, און אגב האָב איך מיך טאָקי צו זיי אַביסעל צוגעלאָנטשעט, גענאָלט אייגנקוּפּען זיך אין חברה, נישט אַזוי צוליעב זיי, וויַ צוליעב דעם „יוסף'ן", און נישט אַזוי צוליעב דעם „יוסף'ן" וויַ צוליעב „איהר"; מיך האָט פֿערדראָסען, פֿערשטעהט איהר מיך, וואָס זי לאָזט איהם נישט ערוים פֿונ מויל, און איך האָב מיר גענעבּען דאָס וואָרט: איין מאָל פֿאַר אַלע מאָל, שטייגער פֿונ הינטל זאָלען פֿאַלען, די וועלט זאל זיך קעהרען — איך מוז מיך בּעקאָנען מיט דעם דאָזיגען פֿארשוין; און איך האָב אויסגעפֿיהרט מיַנס. בּיַ מיר, אַז איך וויל עפּעס דערגעהן אַ זאַך, איז גאָר נישטאָ קיין תירוץ. פֿון גאָלד שמיעסט מען נית. איך בין דאָך אַ יונגערמאַן, וויַ איך האָב אייך שוין גענאָנט, אַ סוחר און אַ שענער פֿערדיענער און אַ קערבּיל איז בלאָטע, אי טאָמאָ פּאַדאָבנע...

פֿערשטעהט זיך פֿון זיך זעלבער, אַז אייגנקוּפּען זיך אין חברה איז מיר גאָרען נישט אַזוי נדינג וויַ איהר מיינט, איך בין מיר גענאַנגען פּאָוואָלינקע, טריט בּיַ טריט. תחלת האָב איך אָנגעהויבען טהון אַ וואָרף אַרין אַ וואָרט אַזוי מן הצד, מיט אַ זיפּץ, אַ קרעכץ אויף צרות הכלל, גענאָן אָנצוהערענישׂ, אַז אויף אַ זעלכע זאכען שפּיעלט בּיַ מיר גאָלד קיין

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0018-0033 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דאָלאָג, אַז מען בעדאַרף אַרויסזאַרפֿען אַ קערבעל מוז מען אַרויסזאַרפֿען. איהר פֿערשטעהט וואָס הייסט „אַרויסזאַרפֿען" אַ קערבעל? אַ קערבעל „נעהמט אַרויס" אַ קערבעל, דער אַנדערער „וואַרפֿט" אַרויס אַ קערבעל. ס׳איז אַ חלוק: „אַרויסזאַרפֿען" ווערט אָנגענומען: געגעבען אַ חאַפּ־אַרויס דאָס בײַטעלע און אַ נעהם־אַרויס די מטבע — איוואָלטיע, — נאָט אַייך הייסט עס, — נישט געצעהלט; אָט אַזוי האָב איך ליעב; נישט אַלע מאָל, פֿער־שטעהט זיך, נאָר דאָמאָלט ווען מען דאַרף... דאָמאָלט ווען מען דאַרף געבען אַ וואָרף־אַרויס אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער, צי אַ פֿינפֿציגער, צי אפילו אַ הונ־דערשטער, מאָר די האַנד ניט צימערען. למשל, איהר זיצט מיט אַ קאָמפּאַניע און צאָהלט פֿאַר אַ מיטאָג אָדער פֿאַר אַ וועשׁשערע און מען דערלאַנגט אַייך אַ חשבון, בעדאַרפֿט איהר נאָר געבען אַ חאַפּ אַ קוק אויף דער אונטערשטע שורה און דאָרטן בעת מעשׂה פֿון עפּים אַנדערש; און אַז מען ברייגט אַייך אויסנאָב בעדאַרפֿט איהר נישט צאָהלען וויַ אַ מאַרק־יודינע פֿאַר ציבעלעם, נאָר געבען אַ נעהם און אַ לעג אַרײַן אין קעשׁענע־און שוין; דאָס לעבען איז, פֿערשטעהט איהר מיך, אַ „חדר", וואָס מען דאַרף אים דורכגעהן, דורכמאַכען; לעבען דאַרף מען קענען; איך מעג זאָגען אויך זיך, אַז איך קאָן לעבען, וואָרום איך וויס וואָ אײַן אויף וואָ אויס, וואָ מען דאַרף און וואָ מען דאַרף נישט. איהר קאָנט זיך זיכער אַז איך וועל נישט איבערזאַלצען קיין מאָל, און אויך מיר וועט איהר נישט דערקענען קיין מאָל, צי בין איך מילכיג צי בין איך פֿלײַשיג? איהר זאָלט מיך נעווען זעהען דאָמאָלט צווישׁען די „ענקעלעך", וואָלט איהר נעווים מײַנען אַז איך בין אַ „ענקעלע" גלײַך מיט אַלע „ענקעלעך", דאָס הייסט קיין לאַנגע האָר האָב איך מיר נישט פֿערלאָזט, און קיין „העמדעל" האָב איך נישט אָנגעטהון; איך בין נעמאַנגען דעם זעלבען סמאָקינג מיט זעלבען וויסטען זשילעט וואָס איצט; נאָר וואָס דען? איך האָב מיך אינטערעסירט מיט אַלין וואָס זיי אינטערעסירט, און האָב גערעדט פֿון דעם וואָס זיי רעדען: „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רעאַגירען"... וכדומה אַזעלכע ווערטער האָבען זיך געגעבען אַלע מאָל אַ שאָט בײַ מיר פֿונ׳ם אַרבעל, — און מערקווירדיג: וואָס מעהר איך האָב מיך צו זיי גאַלאַנטשעט, אַזוי מעהר האָבען זיי זיך פֿון מיר דערווײַטערט. בעת איך פֿלעג אָנהויבען מיט יענע ווערטער „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רעאַגירען"... האָב איך בעמערקט, אַז די „ענקעלעך" ווערען שטיל, קוקען עפּים משונה אויף דאָס אַנדערע, רײַניגען זיך בעת מעשׂה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0018-0034 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דיִ צייהן... אוּן נאָך מעהר: געלד האָבען זיי בּיַ מיר דוקא געזומען אַלעֶ מאָל, אַלעֶ מאָנטאָג אוּן דאָנערשטאָג, דאַרפט איהר ווייסען, איז בּיַ זיי געוויין קאָנצערטען, אוּן אַלעֶ מאָל בּין איך געווען דער ערשטער אוֹיפֿן פּלאַץ: — דער „דושעגטעלמען" ווען מסתמא הינט אוֹיך געהמען אַ בּילעט עֶרשטע רייהע פּאַר אַ דרייַרויל?

דער „דושעגטעלמען", — קיין אַנדער נאָמען האָב איך בּיַ זיי ניט געהאַט — האָט געמוזט געהמען אַלעֶ מאָנטאָג אוּן דאָנערשטאָג אַ בּילעט פּאַר אַ דרייַרויל, אַ בּרירה האָט עֶר געהאַט? דערפּאַר אָבּער אַז דער „דושעגטעלמען" פּלעגט אַרייַנקומען בּעת ר' „יענקעלעך" האָבּען געהאַלטען אין מיטען אַ שמועס, פּלעגט ווערען שטיל, שוּ, גלייך ווי מען האָט נאָר ניט געוואָרט קיין מאָל. שטומע מענשען!... פּערשטעהט זיך פּון זיך זעלבער, אַז דעם „דושעגטעלמען" האָט דאָס געבּרענט אוּן געבּראָטען, נאָר וואָס האָט עֶר געקענט מאַכען? איך האָב דאָך אַייך געזאָגט, אַז ווי בּאַלד איך ווייל עפּעס דערגעהן, איז בּיַ מיר נישט פּאַרהאַן קיין טייַער. אַזוי לאַנג אַזוי בּרייט, איך האָב מיך אַרייַנגעלאָנטשעט צו חברה, חאָטש אוֹיך אַזוי פֿיעל, אַז מען האָט מיר עֶרלויבט צו זיין בּיַ זיי אוֹיך אַ „דיסקוסיע", — דאָרט, האָט מען מיר געזאָגט, ווען „יוסף" האַלטען אַ רעדע... קאָנט איהר פּערשטעהן מין שמחה, אַז איך האָב דערלעבט אַזאַ זאַך; איך ווייל זוכה זיין ועהען אָט דעם „יוסף" אוּן ווייל איהם הערען רעדען!...

ווי ווען זיין די דיסקוסיע אוּן ווי ען ווען זי זיין — דאָס האָט מען מפוֹת געקאָנט בּיַ זיי ווייסען. איך האָב זיי גאָר ניט געוואָלט פֿרעגען אַפּילו: איך האָב געוואוסט, אַז מען ווען מסתמא קומען אוּן מען ווען מיר זאָגען. בּיַ די „יענקעלעך", דאַרפט איהר ווייסען, געהט אַלסדינג צו בּסוד. אוֹיך זייער לשון ווערט עם אָנגערופֿען „קאָנספּעריישען", איך געדענק דאָס דאָזיגע ווארט אוֹיך אוֹיסוועניג. איך האָב עם פּערשריבּען בּיַ זיך אין בּיכּעל. איך, אַז איך דערהער אַ שען ווארט, טהו איך עם באַלד אַ נעהם אוּן אַ שרייב אַרין צו זיך אין בּיכּעל. אוֹיב עם ווען צוגיטיג קומען, אַדער גיין — ווייס איך ניט; נאָר שאָדען אודאי ניט.

הכלל איינמאָל אין אַ שטענדיג זומערטאָג, שבּת איז דאָס געווען, טהוען אַ קום אַרין צו מיר צווייי „יענקעלעך", מיט שווארצע העמדלעך געווינטלוך, אוּן טהוען מיך אַ רוף אַרוים: „קומט"! „וואָהין?" „וואָס געהט'ס אייך אָן? קומט מיט אונז"... העלפּט נישט, מוז מען געהן.... אוּן מיר האָבּען זיך געטהון אַ לאַז העט-ווייט אונטער דער שטאָדט אַרוים אוּן

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0019-0035 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מאַקי אין וואַלד אַרײַן, אוּן בשעת נעהן בעגעגנען מיר אַלע מאָל אַיין אַנדער „יענקעלע" זיצען אוּנטער אַ בוים, קוקט פלוצלונג קײַן צפון־זײַט אוּן טהוט אַ מורקע אַרוים: „רעכטס!" אַדער: „לינקס"... זאָגען אַז איך האָב מורא נעהאַט איז אַ נאַרישקײַט; וואָס האָט מען מורא צו האָבען פֿאַר אַ יודען? נאָר גלאַט ס'איז מיר עפּעס ניט אָנגענעשטאַנען דו מעשׂה, וואָס איך, אַ יונגערמאַן אַ סוחר, מיט אַ שטיקעל נאָמען, אוּן אַ שענער פֿערדיגער, אוּן אַ קערבעל איז פלאָצע, אי טאָמאו פֿאַדאָבנע, זאָל מיך לאָזען פֿיהרען פֿון יונגלעך, „יענקעלע"; איהר פֿערשטעהט?...

נאָם טוּג אַייך, מיר זענען נעענגענען אוּן נעענגיגען, נעענגענגען אוּן נעענאַנגען, וויַ זאָגט איהר, וואַלד אַיין וואַלד אוים, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, בין מיר האָבען זיך דערשלאָגען צו אַ גרוסען הויכען באַרג, אוּן ערשט אַז מיר האָבען אַרופּגעקלעטערט אוּיף דעם דאָזיגען באַרג, געפֿעלט זיך אַ לאָז באַרג אַראָב, האָב איך חערהען פֿאַר זיך אַ שוואַרצע מחנה קעם. דאָם זענען געוועסען אוּיף דער ערד חברה. „יענקעלע" בחורים לעך אין שוואַרצע העמדלעך, מיידלעך אין בלויזקעם, אוּן גלאַט יונגעלײַט, אָבער אַ גוזמא! איך האָב מורא אויב ניט אַ דרײַ מויזענד שטוק אוּן אפשר נאָך מעהר, אוּן שטיל — חאָטש אַ פֿליג פֿליה הערן! שטיל אוּיף די שפּיץ פֿונגער זענען מיר צוגענאַנגען צו דער מחנה קעם, זיך נעענעבען אַ ייִן אַנידער אוּיף דער ערד, אוּן איך האָב נעטומען אַיינקוקען זיך, וואָ איז דאָ ערגיץ דער „יוסף"? אוּן איך האָב דערזעהען.... שטעלט אַייך פֿאַר וואָמען? איך האָב דערזעהען אַ בעקאַנטען פֿאַרשוין, מאַקי אייגעם פֿון די „יענקעלעך", וואָם האָבען אין אייגעם מיט מיר נעענעסען בײַ דער אלמנה אין דער עם־טאָראַצע!... אָט האָבט דו דיר!

דער ערשטער נעדאַנק מיינער איז נעווען: „סף הכל?... אָט דאָם איז נאָר?.. אָט דאָם איז ער אָט דער „יוסף"?.. אוּן איך האָב נעמיינט, אַז ער איז מי יודע וואָס! מיט הערנער!"... איך וועל אַייך זאָגען דעם רעכטען אמת, ווען האָט מיר כמעט הנאָה נעטהון; נײַן, טאַקי שטאַרק הנאָה נעטהון, וואָם ס'האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזט... איך האָב נעמאַכט אַ פֿערנלײַכונג צוויישען „איהם" מיט מיר, נישט מחמת איך האַלט מיך פֿאַר אַזאַ גרוסען פֿאַרשוין, וואָם זאָל ניט זײַן שוין קײַן שענערעם פֿאַר מיר. איך בין ניט נעגנאַרט, איך ווייס אַז ס'איז פֿאַרהאַן שענערע פֿון מיר אוּיף, נאָר וועלדיג „ער"... איהר פֿערשטעהט? איך וועל אַייך איהם אויסמאָלען אַקוראַט, ווי אַזוי איך האָב איהם דערזעהען די ערשטע מינוט: צוגעשפּאַרט צו אַ בוים

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0019-0036 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איז געשטאנען א קלייגס, א בלייכס, אן׳אויסגעדארטס, אן׳אויסגעטרוקענטס,
מיט א שמאל הארץ, מיט ווייסע בלאסע, איינגעפאלענע בעקלעך, עטוואס
רויטלוך, און פערבראכטס מיט נאך נאר קלייגע בלאנדע העלפלעך, נאר א
שטערן אן הויכער, א ווייסער, א בריטער, און אויגען א פאר גרויע ווי ביי
א קאץ, נאר ברענענדיגע, און א מויל — און סע רעדט: שטראף מיך גאט,
אויב איך הויב עס אן צו פערשטעהן נאך עד היום, פין ווענען האט יעדע
עם געזומען אזא כח ביי דעם דאזיגען נפש אויך צו רעדען אזוי הויך און
אזוי גוט און אזוי פיעל און אזוי לאנג און מיט אזא הינ און מיט אזא
ברען און מיט אזא פייער: איך קען אייך זאגען, אז דאס איז געווען עיט
גלאט גערעדט, ווי מענשען רעדען. דאס איז געווען אדער א שווארץ יאדר,
אדער א מאשינע אזעלכע, וואס מען האט זי אנגעדרעהט; אדער פון אויבען
איז געווען עפיס אזעלכעס, וואס האט געשאטען מיט ווערטער, געמאסען
מיט פייער; אדער דאס האט גאר דער פוים גערעדט... עס האט זיך מיר
אויסגעדאכט אלץ מאל, אז אט־אט הויבט זיך אויך אט דער קליינער נפש
מיט די איינגעפאלענע רוישליכע בעקלעך און מיט די גרויע אויגען און
מהוט א פליה אזוינ איינאיינעם מיט די ווערטער אהינצו ערנין ארויף...
ניין: זאגט אייך וואס אידר ווילט, איך האב שוין געהערט אויך מיין
לעבען די גרעסטע און די שענסטע אדוואקאטען — אזא מין רעדען האב
איך קיינמאל נישט געהערט און ווען שוין דאכט זיך קיינמאל ניט הערען
אויך...

וויפיעל דאס רעדען זיינס האט געדויערט וויים איך ניט; איך האב
נישט געקוקט אויף זייגער. איך האב געקוקט אויף איהם און האב געקוקט
אויף דער מחנה קעס, וואס איז געוועסען אויף דער ערד און האבען גע־
שלונגען אישליכס ווארט, וויי די הונגעריגע און וויי די דורשטיגע... נאר
ווער עס האט ניט גוט געוואהרן בעת מעשה „זי", דער האט נישט געזאהען קיין
שענס אויף זיין לעבען; צוויישען דער מחנה קעס האב איך דערזעהען „זי"
זיצען אויף דער ערד, די פוס אונטער זיך, די הענד צענויפגעפלעכט אויף
הארצען, דאס פנים לייכט, די בעקלעך פלאמען, דאס אויבערשטע ליפעל
קוקט ארויף, און די שענע קארשען־אויגען שמייכלען און גלייך צו איהם,
גלייך צו איהם!... למאי זאל איך לייקענען? איך האב אין דער מינוט
מקנא געווען איהם נישט אזוי אויף דעם כח פון זיין רעדען, נישט אזוי
אויף דעם כבוד מיט פאשטען בראזוא, וואס מען האט איהם געפאשטש
נאדעם אז ער האט אויפגעהערט צו רעדען, — נישט אויף די זאך האב

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0020-0037 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אִיךְ אִיהם אַזוֹי נִט מקנא געוֶען, וִי אוֹיךְ דָעם קוּקָען, וואָם „זִי" הָאט אוֹיךְ אִיהם געקוּקט: פַּאר אַיין קוּק אַוועלכען, פַּאר אִיהרען, וואָלט אִיךְ אַוועקגענעבען — אִיךְ וויִם אַליין נִט וואָם: דָער דָאזיגער קוּק הָאט בערָדט וועֶרטער. עֶם הָאט זִיךְ מִיר אוֹיסגעדַאכט, אַז אִיךְ הער אִיהר קוֹל, וִי זִי זָאגט, נִט יענעם בעקאַנטען גָעזָאגט: „וִי־קַ"! אִיךְ הָאב אַיִיךְ דָאךְ גָעזָאגט שוין, אַז בַּיי מִיר אִיז אַ מִיידָעל נִישט קִין אַי־אַי־אַי! אִיךְ הָאב שוין גענוֶג מִיידלעךְ, וואָרום אִיךְ בִּין אַ יונגערמאַן, קאָן מען זָאגען, נִישט קִין מיאוּס־עֶר, אַ הַיינטיגער. אוּן אַ שענער פַּערדיגער, אוּן אַ קערבעל אִיז בלאָטע, אִי כּאָמאוּ פַּאדָאבנע... נאָר אַז זִי קוּקָען הָאט אוֹיךְ מִיר נִישט נעקוּקט מִין וויַיב אַפִילוּ אִין דִי גוטע יאָרען, בעת זִי אִיז אוֹיסגענאַנגען נאָךְ מַיִן טרִיט... אִיךְ בִּין אַ בעלן נעוועֶן מִט אַ כּיוּן צוגעהָן צו אִיהר נאָדענט, זִיךְ אַוועקצוּצען כּמעט נעבּען אִיהר, זִיךְ דרעהען אִיהר פַּאר דִי אוֹיגען וִי אַ פלוֹג, זשומען אִין אוֹיער אַרַיין וִי אַ קאָמאַר, — וועֶר? וואָם? אַ נעכטיגער טאָג — אִיהר אוֹיגען האָבּען זִיךְ וִי צוויי פִּיאַווקעס אַיינגעזוּיגען אִין זַיִיער אוֹיגען, אוּן זַיִיער אוֹיגען — אִין אִיהר אוֹיגען, אוּן עֶם הָאט זִיךְ מִיר אוֹיסגעדַאכט אַז דִי צוויי, „עֶר" אוּן „זִי", זעהען קיינעם נִט פַּאר זִיךְ, נאָר אַייגם דָאם אַנדערע: עֶר „זִי" אוּן זִי „אִיהם", אוּן וויַיטער דַאפּען זִי קיינעם נִט; חבוּט הקבר, זָאג אִיךְ אַי־אַי, אִיז אַ נאָר נִט אַקעגען דָעם, וואָם אִיךְ הָאב בעת מעשה געפּיהלט. אַ גידנם הָאט נעקאָכט בַּיי מִיר אִין הַארצען, אִיךְ וויִם נִט אוֹיךְ וועֶמען: אוֹיךְ „אִיהר", צִי אוֹיךְ „אִיהם", צִי אוֹיךְ זִי בַּיידע, צִי נאָר אוֹיךְ זִיךְ אַליין?... אִיךְ בִּין יענעם אוֹיפגעשטאַנען אַהַיים מִט אַ מוראדיג קאָפּווייטאָג אוּן הָאב מִיךְ געלעגט שלאָפען מִט דָער דעה, אַז, וויַיל אִיךְ וועל לעבּען, זָאל מַיין פוס דָאדט נִט זַיין, בַּיי עֶר אלמנה הַיינט עֶם. אִיךְ דַארף זִי אַלע אוֹיךְ 700 כּפּרות! וואָם דַארף אִיךְ זִי? וואָם, נִט אַזוֹי?... אוּן אַז אִיךְ בִּין אוֹיפגעשטאַנען אִין דָער פַּרִיה, הָאב אִיךְ קוים דָערלעבט דִי מינוט דִי רגע ס'זָאל שוין ווערען זִיבּעֶר צוויי, דִי צַייט פוּן מִיטָאג, אוּן בִּין מסתמא גלַיִךְ אַוועק אַהִין, אוּן הָאב דוקא געטרָאפען בַּיים טִיש דִי גאַנצע חברה „יענקעלעךְ" וואָם תמיד, אוּן „עֶר" איז אוֹיךְ געוועֶן בתוכם. — אִיךְ וויִם נישט וִי אַזוֹי אִיהר; אִיךְ, אַז אִיךְ זָעה אַנדערטיסט, אָדער אַ מִיגיסטער, אָדער אַזוֹי אַ בעריהמטען מענשען, וואָם אַפילוּ מיר אַלע וויִסען גאַנץ גוט, אַז עֶר איז אַ מענש גלַיִךְ מִט אַלע מענשען, עֶסט גלַיִךְ מִט אַלעמען אוּן טרינקט גלַיִךְ מִט אַלעמען, נאָר קוים זָאגט מען מיר, אַז דָאם אִיז אַנדערטיסט אָדער אַ מִיגיסטער אָדער אַזוֹי

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0020-0038 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ בעריהמטער מענש, דאַכט זיך מיר שוין אוים, אַז ער איז נישט גלייך מיט
אַלעמען, אַז עפּיס ליענט אין איהם אַזעלכס, וואָס מען קען עס, וויַ זאָגט
איהר, נישט אָנטאַפּען... אַזוי איז געווען מיט מיר, אַז איך האָב דערוועהנען
„איהם" נאָך דער דרשה; דאַכט זיך דער אייגענער יענקעלע, וואָס תמיד,
נאָר פּאַרט נישט דער. עפּעס ליענט אין איהם אַזעלכס. עפּעס שטעהט אָנ-
געצייכענט בייַ איהם אויפֿ'ן פּנים; וואָס — וויים איך אַליין נישט; נאָר איך
וואָלט פּאַר דעם „עפּיס" אַוועקגעבען מיַ יודע ויפֿיעל: נישט מחמת איך בע-
דאַרף עס האָבען; אויך וואָס בעדאַרף איך עס? אויך 99 כפרות! איך האָב
עס נאָר געוואָלט צוליעב „איהר", וואָרום „זי" איז נישט אָפּגעטראָטען פֿון
„איהם" אויך קיין מינוט, אין אַפּילו דעמאָלט וען זי איז צוגעגאַנגען צו
מיר אין געריידט מיט מיר, האָט זי אויך אין זינען נעהאַט „איהם", נים מיך.
איך בין, דאַרפּט איהר ווסען אַמבין אויך די יאָכען. מיך קאָסט עס גע-
נוג רבי געלד... עס האָט זיך אָנגעהויבען פּאַר מיר אַ נייַער גיהנם: פֿייהער,
איידער איך האָב געוואוסט ווער דער יוסי איז, האָט זיך מיר געמאָלט אין
מיַן כּה הדמיון אַ הויכער, אַ שענער, אַ געזונדער, אַ מאַנספּערשוין און איך
האָב איהם נישט געקאָנט לייַדען, מקנא געווען און פּיינט נעהאַט, וויַ איהר
קאָנט זיך נאָר פּאַרשטעלען. איצט, אַז איך בין שוין געוואָהר געוואָרען,
וועָר דער מאַנספּערשוין איז, אַז דאָס איז נאָר אַ „יענקעלע" גלייַך מיט אַלץ
„יענקעלעך", האָט מיך פֿערדראָסען... איך ווייס נים אויך ווֶעמען: צי אויך
„איהר" וואָס זי פֿערגעטערט איהם אַזוי נאון אַז זי פֿערגעטערט איהם דאָס
זעהט דאָך אַ בלינדער אויך), צי אויך „איהם", וואָס נאָט האָט איהם גע-
געבען אַזאַ פּח הדבור, צי אויך זיך אַליין האָט מיך פֿערדראָסען, למאי
האָב איך נים אַזאַ פּח?.. נישט מחמת איך דאַרף עס אַזוי נויטיג האָבען,
צו וואָס דאַרף איך עס? אין נישט מחמת איך בין חלילה אָהן אַ צוונג.
מיַינט נים: איך אַז איך ווייל רעדען — קאָן איך: איך האָב שוין אַ מאָל גע-
רעדט אויך אַ „זאַצאַדאַניץ" און דוקא אין „קופּעטשעסקע קלויב", זאָגט דער
עולם, אַז איך רעד נים שלעכט, נאָר נים שלעכט!.. דער פֿערדראָס וואָס מיך
האָט פֿערדראָסען, קאָן איך אייך מיט וואָרטער נים אַרויסגעבען; דאָס דאַרף
מען פֿערשטעהן; נייַן, דאָס דאַרף מען זיהלען, מען בעדאַרף זיין אויך מיַן
אָרט, קומען אַלץ טאָג אין דער רעסטאָראַציע, אָנקוקען „זי" מיטן וויסען
פּאַרטוכעל וואָס סע שעמערירט, איהר שען לייכטיג פּנים, וואָס סע שיינט
און וואָס סע זינגט; הערען איהר וים קול, וואָס קוויקט, איהר געלעכטער
וואָס צוגעהט זיך אין יעדען אָבר, און בשעת מעשה זעהען „איהם" און פּיה-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0021-0039 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

לעז אז דאס איז אינגאנצען צוליעב איהם, און נאר צוליעב איהם אלײן
און ווײטער קיינעם ניט! ניין, מען דארף איהם צונעהמען פונ׳ם ווענ,
מען דארף עד זאל אווענק, מען דארף זײנער פטור ווערען, נאר ווי אזוי?
איך וועל דאך נישט נעהן סמ׳ען איהם, אדער שיסען; איך בין דאך
נישט קיין רוצח, איך בין דאך א יוד... ארויסרופען איהם אויף א
דועל? — פע! אין א „ראמאן" רופט מען ארויס אויף א דועל, אי דאס
גלויב איך ניט, ס׳זאל זײן אמת; ס׳איז נאר גלאט אזוי, אויף צו בע־
שרײבען, קומט אוים שענער... אזוי האלט איך... איך בין נעפאלען
אויף א שענער המצאה: איך וועל מיך דורכשמועסען מיט איהם אלײן,
ווי זאגט איהר: „אבגעבען דעם שלימעזל דעם גנב אין האנד ארײן"...
איא, א פלאן? און נישט לאנג נעטראכט—איך האב פײנד לאנג טראכ־
טען — טהו איך מיך א רוף אן צו איהם אזײן מאל נאכ׳ן עסען:
— איהר ווײסט? איך האב צו אײך א גוימנען עסק. איך האב
מיט אײך וואס צו רעדען.
און ער? זאל דאס אפילו א ריהר טהון מיט אזײן אבר. נאר
ניט! נאר אנירערנעשטעלט אויף מיר זײנע פראסטע גרויע אויגען, ווי
אײנער רעדט:
— הנני, איך בין אנגעברײט.
— גוט! — מאך איך צו איהם — ניט דא, אונטער פיער
אויגען. איך ווייל ס׳זאל זײן ווי מע זאגט, אונטער פיער אויגען.
—קומט—מאכט ער צו מיר און פיהרט מיך ארויס אין דרויסען
ארויס און שטעלט זיך אווענק אקעגען מיר און ווארט, ווי אײנער רעדט:
— נו? פאר וואס רבר׳ט מען ניט?
— נישט אט דא — מאך איך צו איהם — ווען טרעפט מען אײך
אין דערהיים?
— איך קאן זײן בײ אײך— מאכט ער צו מיר און פערחאפט זיך
אבער באלד — און אויב איהר ווילט... זײט איהר בײ מיר מארגען
פון... (און ער טהוט א נעהם ארויס דעם זײנער) פון האלב צעהן בין
האלב עלף אין דער פריה... נאט אײך מײן אדרעס.
אזוי מאכט ער צו מיר און קוועטשט מיר, און קוועטשט מיר די
האנד, און קוקט מיר גלײהָ אין די אויגען ארײן, ווי אײנער רעדט:
„קאנספיריישען"?...
— קאנספיריישען, האט קיין יסורים ניט! — מאך איך צו איהם
און מיר צענעהען זיך, ווי זאגט איהר, אימלי׳כער אין זײן רוה ארײן...

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0021-0040 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אודאי בין איך ענץ נאכט ניט געשלאפֿן: איך בין, פֿערשטעהט אידר מיך, גלעלעגן אין איינץ אנגסטן און נאר געטראכט: וואס וועל איך אידם זאגן אז שטיינגר? פון וואנען זאל איך אנהויבן? און וואס וועל איך טהון טאמער טהוט ער מיר אז זאג:

— דער דושענטעלמן, וואס האט אידר אייך צו מישן אין פרעמדע עסקים? וואס פאר אמחותן זענט אידר. דער דושענטעלמן, מיט אמיידעל, וואס איינער פון די „ענקעלעך" רעכענט זי פאר אפלה שוין פון ויים איך ווען?..

וואס ענטפֿערט מען אידם דערויף? אדער וואס טהו איך, אז ער נעהמט מיך אז שמייגר פאר'ן קארק און טהוט מיך אז שמיס אראפ פון אלע טרעפ? דאס היסט קיין מורא האבּ איך ניט, וואס האבּ איך פאר אידם מורא? איך בין דאך געקומען צו אידם מכוח איין עסק, ממה-נפשך: יא — יא, ניין — ניין; וואלפֿען זיך איז ניטא פאר וואס!..

אט אזוי בין איך געלעגן אין מחשבות די נאנצע נאכט, און אויף מארגן האלב צעהן דעם זייגער האבּ איך שוין געקלעטערט צו אידם ער-גץ אין אלדע שווארצע יאהר אויף אן בוידעם, אפשר דרייטהאלבן הונדערט מרעפ, און האבּ אידם אקוראט געטראפֿן אין דערהיים מיט נאך אפאר „ענקעלעך" וואס אז זיי האבּען מיך דערזעהן, האבּען זיי זיך עפּים מאדנע איבערייקוקט איינס מיט'ן אנדערן, וויּ איינער רעדט: „וואס האט דאָ צו טהון דער דושענטעלמן?.." נאר מיין פֿיינעל האט זיי נעענטפֿן אז וויינק זיי זאלען נעהמען דעם וועג, און מיינע „ענקעלעך" האבּען זיך דוקא נעשטויסען וואס מיט מיינט, נעטהון זיך אז נעהם צו די היטלעך — און נעלם נעוואָרן.

נעבליבּען מיט אידם אליין, וויּ זאנט אידר, אונטער פֿיר אויגן, נעהם איך און טהו אידם אלעס אזוי אויפֿן דרשה: אזוי און אזוי, אז איך בין אליין, חאטש איך בין א נעשעפֿטסמאן, א מענש מיט א שטיקעל נאמען, און א שע-נער פערדינענר, און א קערבּעל איז בלאטע, אי טאמאי פאדאבּנע, פֿינדעסט-ווענען ויים איך אלסדינג וואס אויף דער וועלט טהוט זיך, ווארום איך בין, דארפֿט אידר ויסען, א הינטענער, איך ליינ אלסדינג, אלע נייע נא-זשען און זשורנאלען, און איך נעהם און טהו א שיט אויס אלע מאדנע ווערטער: „פראלעטאריאט", „בעבעל"... „מארקס"... „עאנירען"... „קאנס-פיריישען" וכדומה... אויסנעדרט, מאכט ער צו מיר דוקא פראסט און זיך אן אהן שום הויכע ווערטער:

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0022-0041 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— מיט וואָס זשע קאָן אײַך דינען?
— מיט אַ קלײנינקײט — זאָג אײַך — מיט אַנשטאַנד.
— אײַך?.. אַנשטאַנד?..

אַזוי מאַכט עֶר צו מיר און טהוט אַ שטעל אַהײַם אויף מיר די פּראָסטע גרויע אויגען, וויַ אײנער רעדט: „וויַ קום איך, אזא שנעק וויַ איך בין, געבּען עצות אַזאַ דושעגטעלמען?..“ אידר פֿערשטאַנט? סאיז אים אַליין נעוויַען פּריקרע, וויַ זאָגט אידר, אידער דער טבע. און מיר איז דאָך אַודאי נעוויַען פּריקרע, נאָר וואָס זאָל איך טהון? איך האָב דאָך שוין אָנגעהויבּען, בעי־דאַרף מען דערפֿאַרען, וויַ זאָגט אידר, צו אַ בּרעג. און איך נעם אין טהי איהם אַ זאָג־אויס, וואָס מיך קוועטשט מיט אַ דערצאָהל־אויס, וואָס בּיי מיר אויפֿן האַרצען טהוט זיך פֿון דער ערשטער מינוט, וואָס איך האָב „זי“ דערי־זעהען, בין צו הענטגען מאָל, ממש איך לעב נישט, דאָס היסט „זי“ לאָזט מיך נישט לעבּען!.. איך בין דאָס נאָר נישט נעוואָהנט נעוואָרען, זאָג איך, אַז אידער אַ מיידל — זי מאָג זיך זיין אפילו די בת־מלכּה אַליין, — זאָל איך אזוי „רעאַגירען“, וואָרום סך־הכּל בין איך דאָך נאָר אַ יונגערמאַן, חאָטש אַ הענטגער, דאָך אַ סוחר מיט אַ שטוקעל נאָמען, און אַ שענער פֿערדינער, און אַ קאַרבּעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאַדאָבּנע...

אויפֿגעהערט, מאַכט עֶר צו מיר וויַדער אַמאָל פּראָסט און וויַך אין אָהן שום הויכע ווערטער:

— אויב אידר פֿרעגט ביי מיר אַנשטאַנד, וואָלט איך אײַך זאָגן, אידר זאָלט רעדען מיט „אידר“ אַליין...
— נו, און אידר? זאָג איך.
— איך וויל ניט — מאַכט עֶר צו מיר און פֿערהאַפּט זיך באַלד — איך קאָן נט, איך האָב קיין צייט נט פֿערנעהמען זיך מיט אַזעלכע זאַכען.
— ניין! — מאַך איך צו איהם — נט דאָס מיין איך. איך פֿערלאַנג נישט פון אײַך, אַז אידר זאָלט מיט אידר רעדען. וויַ קאָן איך דאָס פֿערלאַנגען? איך פֿרעג: אײַך נאָר, וואָס וועט אידר זאָגן דערויף?..
— וואָס קאָן איך — זאָגט עֶר — דערויף זאָגן? אויב אידר געפֿעהלט צו אײַך איז אזוי וויַ אײַער געפֿיהל צו אידר...

אַזוי מאַכט עֶר צו מיר פּראָסט און וויַך אין אָהן שום הויכע ווערטער, און נעדט און טהוט אַ נעהם אַרויס דאָס זיינער, וויַ אײנער רעדט: „אונזער שמועס איז שוין באַלד וויַ נעענדיגט“... די קוינ פון קוקען אויפֿן זיינער, דאַרפֿט אידר וויסען, פֿערשטעה איך נאָנץ נוט. איך, אַז איך וויל ענעם פּטור

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0022-0042 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זוּעֲרָען, בין אִיךְ מִיךְ אוֹיךְ אַזוֹי נוֹהג. דָאר חסרון אִיז וואָס נִיט יְעדָער שטוּיסט זִיךְ וואָס מען מִיינט. אִיךְ, זָאהט אִיהר, האָב מִיךְ דוקא יָא אָנגעשטרענגט אוֹן האָב מִיר גענָעבָען אַ הוּיב אוֹיף, גענָעבָען אִיהם אַז דִי מעשה זָאל בלַיבָּען צוזִישָען אוּנז, „קאָנספִירִישָען" הִיסט עָס, אוֹן בִּין אַוועק אַהִיים. וואָס זָאל אִיךְ אַיִיךְ זָאגען? דאָס וואָרט „פַּרעהלִיךְ" אִיז אַ הוּנד! „גלִיקלִיךְ"? — נאָךְ אַלִין נִישט דאָס! אוֹיפֿן זִיבעצִיגסטען הִימעל!!! וועמען אִיךְ האָב נִיט בעגענָענט האָט זִיךְ מִיר, דָערט אִיהר, גענָוִיסט נאָר אַרוּמחאַפּען קוּשָען. אַלע אוֹן אַלעס האָבען בעקוּמען אִין מִינָע אוֹיגען נאָר אַ בעזוּנדער חן. פּוֹן יוסקִין אַלִין שמוּעסט מען נִיט: אִיךְ האָב אִיהם יָענעם טאָג לִיעב געקרָאָגען ממש וִי אַיין אִייגענעם ברוּדער. אִיךְ זָאל מִיךְ נִיט שעמען וואָלט אִיךְ מִיךְ אוּמגעקָערט אִיהם אַ קוּש טהוֹן, אוֹן אִיךְ זָאל נִיט מוֹרא האָבען, אַז עָר וועט זִיךְ געפִּינען בעלַיידִיגט, וואָלט אִיךְ אִיהם אוּנטערגענָאגען אַ מתנה: אַ גאָלדענעם זִיגעָר מִיט אַ שען קִיטעל מִיט אַ הִיבשען ברִילאָנט.

פּאַר גרוֹיס שִׂמחה בִּין אִיךְ נאָר אַוועק אִין קלוּב. אִיךְ, דאַרפּט אִיהר וִיסען טהוֹ מִיךְ אַ חאַפּ אַרַיין אַמאָל אִין קלוּב אַרַיין, וִי זָאגט אִיהר „צוזִישָען טאָג אוֹן נאַכט", נִישט מחמת אִיךְ האָב לִיעב דאָס שפִּיעל, אִיךְ אַלִין שפִּיעל נִיט; נאָר אִיךְ האָב לִיעב זָאהען וִי יענער שפִּיעלט; אוֹן אַ מאָל, זָאלטָען — וועלטָען, גענָעבָען אַ „שמִיר" אוּנטער אוֹיף יענעמס קָארט, אִיז אַיינס פּוֹן דִי צווִיי: אָדער מען נעהמט אוֹיס, אָדער מען וועָרט בענָרָאבָען. דאָס מאָל אִיז מִיר דוקא גָראָטָען, ס׳אִיז מִיר אַוועקגענַאנגען דאָס קָערטָל זָאג אִיךְ אַייךְ, וִי קִיינמאָל נִישט: אִיךְ האָב אָנגעשלָאגען אַ שען קָערבָל אוֹן האָב גענָעבָען אַז רוּף צוזוֹיף דִי חברה „בָּאס־יָאקעם" (אַזוֹי הִיסען בִּיי אוּנז אִין קלוּב דִי דָאזִיגע, וואָס בלַיבָּען אָהן קלִיין־נָעלד) אוֹן האָב גענָעבָען אַ שטָאל אַוועק אַ וועשטשָערָץ אוֹן דוקא מִיט שאַמפּאַניער וִיין „רָעדָערער" אוֹן אַז אִיךְ בִּין געקוּמען אַ הִיים, — נעוועָן שוֹין גרוֹיסער טאָג — האָב אִיךְ געטראָפּען בִּיי זִיךְ אוֹיפֿן טִיש אַ דרָאפּעָש, אַז מען רופט מִיךְ אַרוֹיס אָקסטרַא צולִיעב זָאהר אַ נוִיטִיגען געשעפּט. אוֹן דאָס וִיסט אִיהר דאָךְ מסתמא, אַז „נאַש־בראַט", וִי באַלד עָר בעקוּמט אַ דרָאפּעָש מכּוֹח געשעפּט, אִיז אַ סוֹף, פּאַרפּאַלָען, וִי זָאגט אִיהר, דִי קוה מִיטן שטרִיקעל, אַ כּפּרה אַלסדוגנ, מען הוִיבט זִיךְ אוֹיף אוֹן מען פּאָהרט.

(אַוועקגעפָאהרען בין אִיךְ אִייגענטלִיךְ אוֹיךְ צוזִיי טאָג אוֹן געוועסט האָב אִיךְ מִיךְ געוִוִינטלִיךְ דרַי וואָכען, אוֹן אַז אִיךְ בִּין געקוּמען צוריק האָב אִיךְ דאָךְ באַלד גענָעבָען אַ לוּיף אַוועק אִין דָער רעסטאָראַציע עסען, אוֹן

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0023-0043 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָב געטראָפֿען דאָרטען אַיין אידעראַנדיש: פֿון דיר „יענקעלעך" איז ניט געבליבען קיין האָר אפילו, און דיר האָם זענען געבליבען, זענען אויך געזיצן נישט דאָם וואָם תמיד: עפּים זענען זיי מיר געזיצן זיי צודרעהט, משוגה צוריקדערט און צופֿלאַכטען, זיי האָבען אָבגעחאַפּט דאָם עסען, זיי זאָגט איהר, על רגל אַחת, און צוקראָכען זיך מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, זיי דיר הינט נאָך אַ רעגען, דער אַהער און דער אַהין...

נאָר מעהר פֿון אַלעם האָט מיך געוואונדערט: וואו איז יוסף? פֿאַר וואָם זעהט מען ניט יוסף'ן? איך קוק מיך צו צו דיר „יענקעלעך" — עפּים איז מען מיר מאָדנע האָפֿערדינ, עפּים שטיקט מען זיך: שו־שו! שו־שו!... ס׳איז בכי זיי ניט נאָר קאָנספּירישען, ס׳איז שוין, זיי זאָגט איהר, „קאָנספּירישען־שבקאָנספּירישען"!... איך טהו מיך אַ קוק אַין אין איהר — „זי" איז מיר אויך משונה שוויגענדיג, פֿערטראַכט און שטאַרק „קאָנספּירישענדיג"... דיר שענע בעקלעך פֿלאַמען נישט, דיר קאַרשען־אויגען שמייכלען ניט, וואו זענען אַהינגעקומען דיר זין־גרילעך וואָם בעטען זיך: נאַ קוש מיך! עפּים העָרט מען נישט מעהר איהר געלעכטעריל, יענץ געלעכטעריל, וואָם אַז זי הויבט אָן צו לאַכען לאַכט מיט איהר אַלסדינג, איהר, און דער טיש, און די בינקלעך, און דיר וואַנד, און דאָם גאַנצע לעבען!...

דאָם פֿערשטעהט איהר דאָך מסתמא אַליין, אַז שטאַרק בינקען האָב איך נאָך דעם יוסף'ן נישט געבינקט... איך האָב מיר נאָר געפּראַכען דעם קאָפּ: וואו האָט ער געקאָנט נעלם ווערען? צי אויך אַ קירצע צייט, צי אויך שטענדיג? צי שחיבט ער בריוולעך, צי ניין? פֿרעגען בכי דיר „יענקעלעך" — גענטפֿערן זיך דען? זיי קוקען אַיך אין די אויגען אַרײַן, קאַלופּען בשעת־מעשה די צייהן און שוויגען, וויל אייגער רעדט: „יוננער־מאַן, אַז איהר וועט וועלען אַלסדינג וויסען וועט איהר גיך אַלט ווערען"...

ערשט מיט אמאָל אין אַ שענעם פּריהמאָרגען איך קום צוגעהן אַיין מאָל אין דער רעסטאָראַציע עסען, טרעף איך די „יענקעלעך" זיצען אַלע אַרום טיש, אייגער ליינט פֿון אַ בלאַט און דער נאַנצער איבעריגער עולם האָרכט. אַ פּנים אַז דאָם מיז זיין פֿון יוסף'ן. פֿון וואַנען וויים איך עס? פֿון „איהר". „זי" מיטן ווייסען פֿארטוכעל און מיט די קאַרשען־אויגען שטעהט בכי דער זייט, צוגוקגעלייגט די העָנד אויפֿן הארצען, דאָם פּנים לייכט, די בעקלעך פֿלאַמען, דאָם אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויך — פּונקט ווי דער מאָלט אין וואַלד... דער חילוק איז נאָר געווען, וואָם דעמאָלט האָבען די שענע קאַרשען־אויגען געקוקט אויך יוסף'ן, און איצט האָבען זיי געבלאַנוען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0023-0044 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ערגיץ אין דער לופטען, געווכט אַ פּנים אַלין איהם, אַלין יוסף!... וואָס מוז אייך, איך האָב קוים דערלעבט זיי זאָלען אַזעקלינגען דאָס בלאָט, האָב איך עס געגעבען איין עפּען-אויך און אַ קוק אַרײַן אינווינג — און עס איז מיר מיט אמאל פֿערשוווּנדען געוואָרען אַלע קשיות: מיין יוסף האָט גאָלט אין דער ארבית!... איך האָב אבער גלוואוסט, אַז ער וועט ניט גוט אָפּשניידען; אַז ניט הינט מאָרגען, — אַרײַן אין קרויט מוז ער... דאָס שפּיין האָט מען, געווינטלוך, נאָך נישט געקאָנט וויסען, נאָר פֿערשטאַנען האָט מען אַז אַ קנויף אין בעקעלע, וויי זאָגט איהר, וועט מען איהם נישט גלבען, קיין האָנוג וועט ער נישט לעקען און קיין בשׂמים וועט ער נישט שמעקען...

וואָס בײַ מיר איז געווען דעמאָלט אויפֿן הארצען קאָן איך אייך נישט אויפֿרעכען; זאָגען אַז ס'זאָל מיך שטאַרק אַרען קאָן איך נישט, וואָרום ער איז מיר דאָך פֿאָרט געשטאַנען פּאָפּאָריק, וויי זאָגט איהר, אַ ביין אין האַלז... און ווידער איך זאָל זאָגען, אַז עס האָט מיך געפֿרייט, איז דאָס אויך ניט אינגאַנצען אמת, וויי זאָגט איהר, מיט געפֿיהל, מע טאָר דאָך אַזעלכס נישט ווינשען דעם ערגסטען שׂונא אפילו. אדרבה, איך האָב איהם געווינשען מיט'ן גאַנצען הארצען, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, אַז גאָט זאָל איהם אַ גם טהון און מע זאָל איהם... אינגאַנצען הויסט עס אפֿריינירגען — דאָס קאָן דאָך ניט זיין; נאָר אַזוי עפּעס אַ גרינגע שטראָף... איהר פֿערשטעהט?...

וויי אין אַ משאל, זאָג איך אייך, בין איך אַרומגענאַנגען די עטליכע טעג, זיך גאָר קיין אָרט נישט געקאָנט געפֿינגען. און אַז איך בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער עסק האָט זיך שוין בריוף השם געענדיגט און אַז מאָרגען וועלט אַרויסגעטראָגען דער פסק, שוועהר איך אייך בײַ מיין לעבען — סאיז בײַ מיר טייער — אַז איך בין ענג נאָכט ניט געשלאָפֿען, ניט אָנגעהויבען שלאָפֿען, זיך געקאַטשעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און געמוזט סוף כל סוף אויפֿשטעהן, און האָב מיך געפֿרוּבט געבען אַ קוק-אַרײַן אין קלוב אַרײַן, נישט אַזוי צוליעב דער שפּיעל, ווי איך האָב געוואָלט טאָמער וועל איך קאָנען פֿערגעסען חאטש אויך אַ מינוט... דאָס האַרץ איז מיר עפּעס געזיצן צו שוועהר, איך האָב געפֿיהלט, כמעט געוואויסט אַז ער האלט שמאָל.

און כּך הוה. איך קום אין דער געווינטליכער צייט אין דער רעסטאָ-ראַציע, בעגעגען איך פון דאָרט אַרויסשפּרינגען צוויי „ענקעלעך", שטאַרק

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0024-0045 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צעפלאכטען, פֿאַרטאַרעראַמט — סכנות נפשות! אַרײַנגעקומען אינוויניג האָב איך געטראָפֿען אַ פּאָר פֿרעמדע מענשען עכען. צום טיש דערלאַנגט שוין ניט „זי", נאָר די מיטער, און די מיטער אַליין איז עפּעס אויך, וויַ זאָגט איהר, לא עליכם'דיג, איך וואָלט געזאָגט שוועהרען אַז פֿערווײַנט... בין איך גישט פֿויל אויך דער פּען אין נעהם און טהו זי אַרויף אָב אויך אַ זיצ:

— וואָ איז ערגיץ אַייער טאָכטער?

— בײַ זיך — מאַכט זי צו מיר און טהוט מיר אַ וויַז מיט די אויגען אַהין אויך אַ קלײן אַלקוהעל, וואָם זעהט אויס וויַ אַ שטיינעל מיט אַ טירעל.

די שפּיעל וואָם איך האָב געשפּיעלט מיט דער מיטער איז נעוואָן, דאַרפֿט איהר וויסען, אַ מאַדנע שפּיעל. רעדען עפֿענטליך מפּה אַכטצעהן און דרײַצעהן האָב איך מיט איהר קיינמאָל גיט געדעדט; נאָר פֿאַרשטאַנען האָבּ איך, אַז זי וויל דעם שידוך: אַ יונגערמאַן אַ הײַנטיגער, מיט אַ שטיקעל נאָמען, און אַ שענער פֿערדינער, און אַ קערבעל איז בלאָטע, אי מאַמאי פּאַדאָבנע — פֿאַר וואָם זאָל זי ניט וועלען? אדרבה, איך האָב איהר אַ פּאָר מאָל געזאָגען אָנצוהערעניש, אַז איך אינטערעסיר מיך מיט איהר מאַכמער וואָהר נעשמאַק: אַ סימן — איך קען ניט לײַדען, וואָם זי דערלאַנגט אליין צום טיש... טרעפֿט זשע, וואָם עסטפֿערט זי מיר דערויף?

— איהר קאָנט ניט לײַדען וואָם זי דערלאַנגט? דערלאַנגט מען אַליין!...

אַזוי טהוט זי צו מיר אַ זאָג, די מיטער היסט עס, און דערלאַנגט זיך אַ שמיר אַרויף מיט'ן נאַקעטען עלנבויגען איבערן פּנים, און נעהּ טהו איהר עפּעס!

וואָ זשע האַלט איך? — בײַם קליינעם אַלקערל. וויַ אַזוי און מיט וואָם פֿאַר ציין אויפן איך האָב געטהון אַ נעה אַרײַן אין דעם קליינעם אַלקערל אַרײַן? וואָם זענען נעזונען די ערשטע, וואָם איך האָב איהר נעגעבען אַ זאָג? — פֿרעגט מיך בחרם אויב איך הויב אין געדענקען אפּילו: איך געדענק נאָר, אַז איך האָב זי געטראָפֿען אינ'ם זילבינעז וויסען פֿאַר-מוכעל וואָם תמיד, זיצען בײַם פֿענסטער צוגוי-פֿגעלויגט די העגד אויפֿן האַרצען, דאָם פּנים בלאַס, די בעקלאָך ווײַס, קיין טראָפֿען בלוט ניטא, דאָם אויבערשטע ליפּעל קוקט אַרויף, און די שענע קאַרשען-אויגען איבער-נעצויגען וויַ מיט אַ רויכעל, קוקען ערגיץ ווײַט — ווײַט, פֿערטראַכט, און גישט קיין אייגצינג טרעהר, גישט קיין סימן פֿון קיין טרעהר, נאָר אַ שטילער, שטומער טרויער, וועהט מען, ליענט אויסגעאָפֿן קוים-קוים אָנגע-קניישטען ווײַסען שטערען. איך שווער אַייך בײַ מין לעבּען, העדט איהר—

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0024-0046 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ס׳איז בײַ מיר טײַער — זי איז אין דער דאָזיקער מינוט נעזונט אַזוי שטאַרק, אַזוי געטלעך, אַז איך בין גרייט צו געבן א טהו א וואַלנער פֿאַר אירחץ פּים און אויסקושען אידר די טריט!... דערוואַקסן מיך, האָט זי זיך דוקא נישט אינגעשראָקן, דוקא נישט געגעבן זיך קיין חשק־אויף אין דוקא נישט געפֿרײַט מיך וואָס איך דאַרף. איך האָב אַליין געזומען און געשטעלט אַוועק א בייזנקעל און אַוועקגעוואָצט זיך אַקעניען אידר און געזומען רעדען, רעדען, אָהן אײַן אויפֿהער, אָהן א ברעג. א קוואַל פֿון ווערטער האָט זיך בײַ מיר געגעבן אַין עפּען אויף און איך האָב געדאַרט און געדאַרט און גערעדט. וואָס איך האָב גערעדט — זאָג איך דאָך אײַך אַז איך ווייס נישט. דער פֿשט א פּנים איז געווען אַזוי: איך האָב אידר געוואָלט אויסרעדען דאָס הארץ, טרייסטען זי, אידר געבן צו פֿערשטיין, אַז זי מאַר נישט „רעאַניזירען" אַזוי שטאַרק... אויף אונזער לשון הייסט עס: זי זאָל זיך נישט געהמעגן אַזוי צום הארצען, וואָרום זי איז נאָך צו יונג, און צו פֿרישׂ, און צו שיין... איך האָב אידר געדויגען, אַז אידר גליקן קאָן מען נאָר גיט וויסען... אָט למשל בין איך א יונגערמאַן א סוחר, א הענטוינער, מיט א שטוקעל נאָמען, און א שענער פֿערדינער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאַדאָבנע... א סימן: לאָז זי מיר נאָר זאָגען איין וואָרט, אַז זי איז גרייט צו פֿערגעסען אַלסדינג וואָס ס׳איז געווען ביז אַהער, גלײַך וויל עס וואָלט נאָרגיט געווען, נאָר גיט, קיין שום יוסף, מיט קיין שום „ענקעלעך" מיט קיין שום „קאָנספּיריישען" אויף דעם וועלט!...

דערט אידר? איך וויס אַליין גיט פֿון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אַזא כּח הדבור! און טאָמער מיינט אידר אַז זי האָט מיר עפּעס געגעבן־פֿערט דערויף? אָפּטויר: געזעסן און געקוקט און געקוקט... וואָס האָט געקאָנט פּעדיטען דער דאָזיקער קוק? דער דאָזיקער קוק האָט געקאָנט פּעדיטען: „אידר מיינט עס מיט אַין אמת? עס גלויבט זיך מיר עפּעס גיט!..." אָדער: „איך וועל מיר איבערלייגען"... אָדער: „לאָזט מיך צוריק"... אָדער נאָר: „יוסף"... אידר פֿערשטעהט? — גיט „יוסף", נאָר: „יו—סף"!

. . . . . .

וואָס פֿאַר א פּנים איך האָב נאָכדעם געהאַט בײַ זיך אַליין אין די אויגען — מען שוין מיינע שׂונאים האָבען אַזא יאָהר!... איך האָב עטלעכע מאָל דורכאַנאַנד מיך געשׂמט וויזען זיך פֿאַר די אויגען... און אַנד אין מיר אויפֿן הארצען געוואָלט אַזוי וויסט, גלײַך וויל איך אַליין וואָלט מיך פֿיהלען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0025-0047 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דאָך פֿאַר אַ שטוקעל חיב אינ׳ם אומגלינק וואָס זיי איז געשעהן... ווײַל איך האָב מיך ניט געמוטשעט איך זאָל איהם אַרויסשלאָגען פֿון די גע־דאַנקען, פֿאַרגעסען איהם, אָט דעם יוסקין — אונמענליך!... איהר דאַ פֿט ווײַסען, אַז איך פֿון חלומות האַלט גיט, פֿאַר מתים האָב איך קיין מורא גיט, און אין פֿשוּח גלויב איך ניט, נאָר איך שוועהר אַייך בנאמנות, ס׳איז נישטו אַזוועקגענגען די נאַכט ער זאָל ניט קומען מיר צו חלום, יוסקע הייסט עם, מיך גיט אויפֿהעקען און בעווייזען מיט דער האַנד אויפֿן האַלו, אַז ס׳איז בײַ איהם, ניט אין מײַן מאָג, אַרום און אַרום האָלו אַ בלוטיגע צייכען... וויַ מיינט איהר, אַ חלום האָט עפּיס אַ ממשות? איך ווייס אַ פּאַקט, וואָס האָט זיך געטראָפֿען אמאָל מיט מײַנעם אַ פּעטער... נאָר נאַרישקײַטען! איך האַלט נישט פֿון חלומות!... איך בין גלאַט אַזוי געווען צו־דרעהט, פֿערלאָרען דעם אפּעטיט צום עסען, אויפֿגעהערט שלאָפֿען... פֿאַר פּחד מיינט איהר? ניין! נאָר אַ בעקאַנטער מענש, געוועסען מיט איהם וויַיל מאָל בײַ אַיין טיש — איהר פֿערשטעהט? האָב איך מיך מישב געווען, וויַ זאָגט איהר, וואָס ס׳וועט זיין וועט זיין, — כ׳האָב מיך אָנגענומען מיט האַרץ און האָב געטהון אַ גוטע אַזעק אַהין, גלײַך צו זיי אין דער רעסטאָראַ־ציע אַרײַן.

איך קום צוגעהן אין דער רעסטאָראַציע — וועך מיר רעסטאָראַציע? וואָס מיר רעסטאָראַציע? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן — אויסגעטרינקענט דאָס אָרט אפילו! וואָ איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע? — אַרויסגעפֿאָהרען שוין פֿון עטליכע טאָג! „וואָס הייסט אַרויסגעפֿאָהרען"? „אַרויסגעפֿאָהרען הייסט אַרויסגעפֿאָהרען"... איך טהו אַ קלוגג אָן אין הויף אַרײַן, אַ לויף אַרײַן צום בעל הבית: „וואָ איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע? וואוהין איז זי אַרויפֿגעפֿאָהרען?" אַ נעכטיגער טאָג — קיינער ווייסט ניט, קיינער קאָן מיר ניט זאָגען וואוהין! הויב איך דאָך אָן מסתמא צו פֿרעגען, וויַ זאָגט איהר, אַרײַן אין דער אַמביציע. אין איך, אַז איך טהו אַ קום אַרײַן אין דער אַמביציע, איז ספּנות נפשות! איך בין אַרומגעלאָפֿען, שוועך איך אַייך, ווי אַ משוגע׳נער, אויסגעזוכן וואָ די וועלט האָט אַנעקט!... און די „יענקעלעך"? ווי אויך צו להכעיס איהר זאָלט זאָגען חאָטש איין „יענקעלע" אויך אַ רפואה!... בין איך אַוועק אין פּאָליציי חוקר ודורש זיין, מאַכען אַ „ספּראָוקע" הייסט עס... נעקומען אין פּאָליציע, טהוט מען מיך אַ גרעהם אויף: „טשטאָ נאַדאָ?" זאָג איך: „דאָם אין דאָם, אַזוי און אַזוי, וואָ איז אַהינגעקומען די רעסטאָראַציע?..." פֿרעגט מען מיך: „וואָסער רעס־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0025-0048 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

טאָראַציע?" זאָג איך: „דו אַזן דיך". פֿרעגט מען מיך: „אויך וואָס דאַרף איך זיך?..." איהר פֿערשטעהט — זאָל איך זיך געהן דערצעהלען אויך וואָס איך דאַרף זיך?... שווער איך דאָך, פֿרעגען זיך מיך נאָך אַמאָל אזן נאָך אַמאָל, איך זאָל זיך זאָגען, „אויך וואָס איך דאַרף זיך?..." וואָס טויג עייך, איך האָב מיר געקויפֿט, וויַ זאָגט איהר, מפטיר... נו-נו, איך האָב עס געהאַט אַ לויפֿענדיש: דער רוח האָט מיך געטראָגען!... חאטש, אַז מען וויל צוריק, וואָס אייגענטלעך האָב איך געהאַט מורא צו האָבען, אַז סך הכל בין איך דאָך נאָר אַ יונגערמאַן אַ סוחר, מיט אַ שטיקעל נאָמען, אזן אַ שענער פֿערדינענער, אזן אַ קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאז פֿאַדאָבנע. איך זין אַזעלכע עסקים מיט מיך נישט; וויַ זאָגט איהר: „גיע יעהשי טשעסנאקי— אַז מען עסט ניט קיין קנאָבעל היַסט עס..." נאָר וואָס דען? איך האָב פֿיינט; איהר פֿערשטעהט? — איך האָב עס פֿיינט אזן שוין!... איך האָב מיך פֿערשאָלטען, זאָג איך עייך, דאָס געבוין. נאַ דיר אַ רעסטאָראַציע; נאַ דיר אַ מיידעל; נאַ דיר אַ יוסף!.. איך וואָלט שוין אַלעס געוואָלט זין פֿער-געסען אזן אַ סוף. איז אָבער וויַ אויך צו להבעים קריכט זיך מיר ניט אַרויס פֿון קאָפּ; נאָך עד היום ששעהט זיך מיר פֿאַר די אויגען מיט'ן וויסען פֿאר-זוכעל וואָס שעמערט, מיט די שענע קאַרשען-אויגען, וואָס קוויקען, מיט'ן קלייגעם ליפּעל וואָס קוקט אַרויס, מיט די חנינריבעלאָך וואָס בעטען זיך: נאַ קוש מיך, אין מיטן געלעכטערעל וואָס צענעהט זיך אין איטליכס אבר... אזן אפֿט מאָל מאַכט זיך בין נאַכט, אַז איך האַלט אין רעכטען שלאָף, הער איך איהר קול: „וו—סף!..." „וו—סף!" חאַפּ איך מיר אויך אין אַ קאַל-טען שווייס, וואָרום קוים דערמאָן איך מיך אַן „איהר", אזוי קומט מיר בפֿלה אויך די געדאַנקען „ער"...

ועהט איהר? איך וואָרט ניט בין איהר וועט זיך נעבען אַ טהו אַ נעהם צום זיגער; איך וויים אַליין, אַז אַלסדינג אויך דער וועלט מוז האָבען אַ סוף... האָט נאָר קיין פֿאַראיבעל ניט, וואָס איך האָב בין אַיך צוגענומען אַבינעל צופֿיעל צייַט, אזן גיט מיר אייער האַנד, אַז אַלסדינג וואָס כ'האָב אַיך דאָ דערצעהלט וועט דאָס בלייבען צווישען אונז בינדען, וויַ זאָגט איהר: קאָנספֿירוישען...

אדיע!

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0026-0049 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0026-0050 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נישטא קיין נייעס.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0027-0051 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0027-0052 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נישטא קיין נייעם

(צווויי לשנה טובה בריוולעך).

א) וואָס אַ שניידער פֿון אמעריקאַ שרייבט צו זיינעם א פֿרייַנד פֿון דערהיים.

ב) וואָס אַ שניידער פֿון דערהיים שרייבט צו זיינעם א פֿרייַנד אין אַמעריקאַ.

א.

מ יר דיר פֿרעָנד 1) ישׂראַליק!

לשנה טובה תּכּתבוּ ותּחתמוּ דו מיט דיין וויק2) מיט דיינע טשילדרען3) איהר זאָלט זין אַלערייט4) מיט כל ישׂראל אמן.

מיר האָבּען גרויס טראָבּעל 5) פֿון דעם וואָס דו שרייבסט אונז נישט קיין לעטטערס6), וואָרום זינט עס האָבּען זיך אָנגעהויבּען בייַ אייך די רעוואָלושאָן מיט דער קאָנסטיטושאָן 7) די מעסאַקרעס 8) נעדען מיר אַרום דימאַנפֿונקשען 9) ממש אָהן קעפּ. אויב דאָס, וואָס אונזערע פּיפּערס 10) שרייבּען, איז נישט קיין בלאָף 11), האָט מען שוין בעדאַרפֿט אַוועקלעגען בייַ אייך אַ האַלבּע וועלט, אַלע טאָג העָרען מיר פֿון אייך אַין אַנדער סאָנסיישאָן 12). נעכטען האָב איך געלייענט אַ קייבל 13), אַז מיסטער קרושאָוואָן, דעם פּרעזידענט פֿון דער פֿאַרשטער דומאַ, האָט מען געהאַנגען,— שרייב מיר צי סאיז אמת. און פֿון דיינע בזונעס 14) זאָלסט דו מיר שרייבּען, און צי דו ארבייטסט אין אַ שאָפּ 15) אָדער דו ביזט אַ באָס 16) פֿאַר זיך? און וואָס מאַכט דיין חנה-ריקעל? און וואָס טהוט העָרשעל? איז מען קאָזען 17) ליפּאָ וואָס מאַכט? און יאָסעל העניוך'ס? און בּענצי מיט רחל'ען?

---

1) מיין טייערער פֿרייַנד. 2) וויב. 3) קינדער. 4) אין בעסטען שטאַנד. 5) יסורים. 6) ברייף. 7) רעוואָלוציע, קאָנסטיטוציע. 8) פּאָגראָמען. 9) צעטראָגען. 10) גאָזעטען. 11) גוכא. 12) איבערראשונג. 13) דעפּעש. 14) געשעפֿטען. 15) קראָם. 16) בעל-הבית. 17) נעשוועפֿטערקינד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0028-0053 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אין זלאַטקע? און מאַטעל? אין די איבערינע אפריוטערעם 18) וואָם מאַכען? אין צי טראַכטט דו וועגען אריבערמופען 19) קיין אמעריקא? אלצדינג זאלסט דו מיר ארוֹיסשרייבען אין דיין לעטטער. און וועגען מיר וואָם זאל איך דיר שרייבען, מיי דער פרעגד? איך בין אללריט און מין וויף איז אללריט און מיינע טשעלדערן וועגען אללריט. דאנקען גאָט מיר מאַכען דאָ אַלע אַ לעבען. מיר ארבייטען שווער און ביטער, אבער מיר מאַכען אַ לעבען. קיין געלד סיוועהן 20) מיר ניט, נאָר מיר פֿערנעהמען צוויי ראוזם 21) מיט אַ קישטען 22). אַ נאַנצען טאָג ארבייטען מיר און בינאַכט נעהען מיר ארוֹיס אויף פלעזשור 23), אדער אויף אַ מיטינג פון סאשעליסטען 24), אדער פֿון זאיאַנישטען 25) אדער נאָר אין אַ יודישען טעאַטער. דאָם נאַנצע לעבען וועלט מען טאַקע פֿערשווארצט, דערפאַר וועגען מיר אבער פרייַ, און איך קאָן מיר זיין אַ מענטשער 26) אין וואָם פאַר אַ סאָרטיי 27) איך ווייל, און אַז איך ווייל וועל איך אַ סיטיזען 28) און וועל צוגעלאָזען צו עלעקשאָן 29). איין זאַך נעהט אונז דאָ ניט אַיין — די היים. א, בענקט זיך אהיים: מין דושענע (זי היימט שוין מעהר ניט בלומע, נאָר דושענע) לאָזט מיך ניט עטמען. זי טרייבט מיך, מיר זאלען פאהרען קיין ראָשען 30) אויף קבר אבות. זאלסט אנקוקען איצט מין דושענע, וואלסט דו זי ניט דערקענט. אַ ליידי 31) מיט אַ העט32) און מיט גלאָזוס 33), איך שיק דיר דאָ די פיקטשור 34) פון מין דושענע מיט מין פעמעלי 35). וואָם זאָגסט דו אויף מין עלטערן באָי 36)? דאָם איז מאַטעל. מייך היימט עך שוין אַצונד. עך איז אללריט. עך ארבייט אין אַ פאקטאָרי 37) אין פערדינענט פון 10 ביז 12 דאלאר אַ וואָך. עך זאל ניט נעמבלען 38), וואלט עך נאָר נעוואָלן אללריט; דער אַנדערער, דושענק, איז נעוואָלן פרייהער בייַ דער ארבייט, הינט האָט עך זיך צוגעלערנט אַ ביסעל ענגליש און איז אַ בוקקיפער39) אין אַ באַרבערשאָפּ 40). דער דריטער מזר, בענדושענען, דינענט אין אַ סאַלון 41). קיין וויידושעם 42) נעהמט עך ניט, נאָר עך בראַנענט אהיים אמאל 6 דאלאר און אַ מאל — 8. דער 4־טער דער באַיטשיק וואָם מיטן היטעלע איז אַ גוטער לאָפער 43), וויל ניט נעהן אין סקוהל (שוול), לינגט טאָ וויי נאכט אין סטריט 44) און שפּיעלט אין באָל 45). די מיידלעך

---

[18]) שנייודערם. [19]) איבערקלויבען זיך. [20]) קלויבען. [21]) חדרים. [22]) קיך. [23]) פֿערגנינען. [24]) סאציאליסטען. [25]) ציוניסטען. [26]) מישגליעד. [27]) נעזעלשאפט. [28]) בירגער. [29]) וואהלען. [30]) רוסלאנד. [31]) מאדאם. [32]) הוט. [33]) העגטשקעס. [34]) בילד. [35]) פאמיליע. [36]) יונג. [37]) פאברויק. [38]) שפּיעלען אין קארטען. [39]) בוכהאלטער. [40]) פאריקמאכער. [41]) שיינק. [42]) נעשאהלטס. [43]) א דער רוח וויסט וואָס. [44]) גאס. [45]) מיאשש.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0028-0054 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַלע בּיי מיר זענען אויף אַלערט. זיי אַרבּיטען אין די שעפּער 46) און האָבען שוין גאָלד אין בּינק. דער חסרון, וואָס מען קוקט זיי נית אָן אין די אויגען. זיי נעדענען ווען זיי ווילען און וואוהין זיי ווילען אויך מיט וועמען זיי ווילען. אַמעריקא איז אַ פרייַ לאַנד. מען טאָר נית זאָגען ער־געם קיין דעה, אַפילו אין אייגענער מאָכטער. אָט צום בייַשפּיעל מיין עלטערע טאָכטער, חיה האָט זי געהייסען, אַצינד הייסט זי שוין פרענסם, האָב איך מיט איהר געהאַט אַ דושאַב47); זי האָט זיך פּערליעבט און חתונה געהאַט אָהן מיין ווייסען פּאַר אַ פּוסטען באָי, פּון די וואָס בעלאַנגען צו די פּיקפּאַקעטס 48). ער איז אַנטלאָפּען פּון די האוז 49) אָן רעפּיודוש 50) און איהר האָט ער דערצאָהלט, אַז ער איז אַ בעוואוסטער קלאָדינג־מאַנופּאַקטור־שורער 51) און אַ רעלעסטייזינג 52), לסוף האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז ער איז אַ בינאַמיסט 53). ער האָט זיין אייגענס סך־הכל דרייַ נית קיין געשטיק ווייבער; איך האָב געהאַט געגוג טראָבּעל בּיז איך בין זיַנער פטור געוואָרען. איצט האָט זי גהיראַטעט אַ פּושקארט־פּעדלער 54) און איז אָלערט; די איבּעריגע טעכטער מיינע זענען נאָך נית אויסגענאַנגען 55) און אַז זיי וועלען אויסגעהן, וועלען זיי אויך בּיי מיר נית פרעגען. אַמעריקא איז אַ פרייַ לאַנד, יעדער אַטענדעט 56) זיינע בּיזנעס 57) וויַ ער פערשטעהט, און דאַטסמאָל 58); האָב איך דיר אַרויסגעשריבּען, מיַ דיר פרעגד, אַלצדינג וואָס בּיי מיר טהוט זיך, און איך בּעט דיך דו זאָלסט מיר למען השם בּאַלד אָבּענטפּערן מיט אַ לעטטער אויך פּון אַלצדינג וואָס בּיי דיר טהוט זיך, און לאָז נערישען איטליכען בּעזונדער נאָר פריינדליך, און וויַנש אייך נאָכאַמאָל אַ כתיבה וחתימה טובה — גוד באַי 59); פּון מיר דיין בּיסט פרעגד 60).

דזשיוקאָבס (אַמאָל נעוושען יענקעל).

ב.

פּיטערע פרייַנד יענקעל!

דיין לשנה טובה־בריעף האָב איך פאַלוטשעט פונקט ערב ראש השנה, און דאַנק דיר זעהר פאַר דיין לייענען בריעף און איך ווינש דיר דעם זעלבּען לשנה טובה תכתבו ותחתמו. גיב נאָט צו זעהען זיך

---

46) געוועלבען. 47) אַנ'עסק. 48) גנבים. 49–50) אויך אויסבעסערונגסאַנשטאַלט. 51) א פאַבריקאַנט פון קלייַדער. 52) האַנדעלט מיט היזער. 53) האָט עטליכע ווייבער. 54) א פּיידלער מיט א וועגעלע. 55) חתונה געהאַט. 56) בעשעפטיגט. 57) בּיסנעס. 58) אַנ'עק. 59) זיי געזונד. 60) בעסטער פרייַנד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0029-0055 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיט פֿרעהליכקע העַרצער, אָמן. אַצונד קום אִיך דיר ענטפֿערן אויף דײַן
ברִיעף. ממה נפשך, שרַיבסט דו שוין יאָ אײַן מאָל אין צווײַ יאָהר אַ לשנה
טובֿה־ברִיוועל, טאָ שרַיב שוין וויַ אַ מענש; וועַר איז דאָס אָבֿיאזן צו
פֿערשטעהן, וואָס הײַסט דאָס: לעטטער, פּײַפֿער, פּיקטשור, בלאָף. וכדומה
אַזעלכע וועַרטער? הײַנט שרַיבסט דו, מען זאָל דיר שרַיבן און שרַיבן.
וואָס זאָל אִיך דיר שרַיבן? נישטאָ קײַן שום נײַס. ס׳איז אִיצטער דאַנקען
גאָט שוין בלאַהאָפֿאָלוטשטע בײַ אונז. די נגידים מאַכען גוט וויַ אַלע מאָל,
און אָרימע לײַט שטאַרבן פֿון הונגער וויַ אומעטום. מיר, בעלי־מלאכות,
זיצען אָהן אַ שטאָף אַרבײַט. פֿאַר אײַן זאָך זענען מיר ברוך השם אָבֿער־
פֿעטשעט — פֿאַר אַ פֿאָגראָם. מיר האָבן שוין פֿאַר אַ פֿאָגראָם כּלל קײַן
מורא נײט. מחמת ס׳איז שוין געוויזן, און צווײַ מאָל אודך — דאָס איז אַ זאַך,
וואָס קאָן זיך טרעפֿן נאָר אין קישענעוו. דער פֿאָגראָם איז געווען בײַ אונז
אַפֿילו שפּעטלעך, נאָר דער־פֿאַר האָבן מיר געהאַט אַ פֿאָגראָם מיט אַלע
פֿלעטערלעך. בקצור, קײַן סך שרַיבן וויל אִיך דיר נײט און קאָן נײט אין
האָב נײט וואָס צו שרַיבן, אִיך קאָן דיר נאָר מעלדן, ליעבער יענקעל,
איין וואָך: אִיך לעב; אִיך האָב זיך געזונטהען מיטן מלאך־המות דרַי
מאָל — נאָר בלאָטע; וויַ זאָגט נעצי: דער דאָמסקער שניידער — גאַדענקסט
אִיהם? מיַ ברעש ומיַ במגפה — אַז ס׳איז באַשערט מוטשען זיך, שענקט
נאָט דאָס לעבען... מיר האָט נאָר וועה געטהון דאָס האַרץ פֿאַר מײַן ווײַב
און פֿאַר מײַנע קינדער, האָב אִיך זיי אַוועקגעשיקט לעזאָל, זיי האָבן זיך
גאַנץ פֿײַן פֿערקליעבען צו אַגוטען גוי אויפֿן בוידעם און זענען דאָרט אָפּ־
געלעגען בכבוד צווײַ טעג מיט צווײַ נעכט, חלילה נישט געגעסען, נישט
נעטרונקען, נישט געשלאָפֿען, און ערשט העט אויפֿן דריטען טאָג, אַז
ס׳איז שוין נײט געווען וואָס צו ראַבעווען און וועמען צו שלאָגען, איז געי־
וואָרען בײַ אונז דאַנקען גאָט בלאַהאָפֿאָלוטשטע, איז מען פֿאַוואָלינקע אַראָפּ
פֿון די בוידעמער אַלע בשלום, און עם האָט ברוך השם פֿון אונזער סע־
מיסטווע קיינעם נײט געשאַדט, אַחוץ ליפּא, וואָס איז געהרגעט געוואָרען
מיט בייַדע זיהן, נח און מלך — גילדענע צווײַ ארבײַטער; און אַחוץ משה
דערשטען, וואָס מען האָט אִיהם מחילה אַראָפּגעלאָזט פֿונם בוידעם, און
פֿעריל דבורה׳ס האָט מען שוין שפּעטער געפֿונען אַ טויטע, טאַקע בײַ
זיי אין קעלער, און אַ ברעקיל קינד איהרעם (ריזעלע) האָט מען געפֿונען
בײַ דער ברוסט... קרוגאָם, שוין מיט קלײנע קינדער, זענען פֿון אונזער
סעמיסטווע, הײַסט עם, געהרגעט געוואָרען סך־הכל זיבעצן... נאָר וויַ
זאָגט נעצי: „גם זו לטובה" — עם קאָן נאָך זיין ערגער; בעסער האָט קײַן

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0029-0056 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שיעור גיט... אויף העֶרשלעֶן פֿרעֶנסט דו? זי רוהיג. ער זיצט שוין העכער אַ האַלב יאָהר אייגער אַליין אָהן אַ קנעֶלזונג אין טורמע. פֿאַרוואָס? מסתמא דערפֿאַר, וואָס ער האָט געקוקט וויַ פּהנים דוכענען...

ס׳איז אַ סברא, אַז מען וועט איהם געבען אַ פֿיינעם כּפוד: אָדער מען וועט איהם הענגען, אָדער מען וועט איהם שיסען; דאָס וועט שוין זיין וויַ זיין גליק וועט שפּיעלען, מחמת צו אַלסדינג, זאָגט נעצי, בעדאַרף מען האָבען מוֹל. למשל, אָט איז יוסיל העניף׳ס נעשטאָרבען נאָף אייַדער מען האָט איהם געבראַכט אין טורמע אַרײַן... וויַטער איז ניטאָ קיין שום ניס דיר צו שרײַבען; נו, אין אויף נחמיה דעם סטאָלערס זוהן, ליבּ, פֿרעֶנסט דו נאָרניט? געֶדענקסט איהם? געוואָלן אַ גאָרנישט מיט אַ גאָרנישט, אַ יאָ? „ליבּ-דרייבּ-אַבדערויק" — האָט מען איהם געריפֿען. הינט לויגט ער וויַ אַ גראַף אין פּעטראָפּאַוולאָווסקע קרעפּאָסט. זעהסט דו, אויף וועמען ס׳איז יאָ אַ רחמנות געבּיף? אויף זלאַטקען. זי, זאָגט מען, איז געריהרט פֿאַר צרות... אַ קליינינקייט — פֿערליערען אין איין וואָף צוויי קינדער; אוּן אברהם משה׳ס זוהן איז שוין איצט אודאי אין אַמעֶריקא. אַז דו וועסט איהם זעהען, זאָלסט דו איהם לאָזען גרייסען אוּן זאָגען, אַז זיין טאַטע איז אַ מאַלאָדיעץ: ער איז געשטאָרבען נאָף פֿאַר דער קאָנסטיטוציע; אוּן מאַטע אונזערער איז גלאַט פֿערפֿאַלען געוואָרען, מען וויסט ניט וואוּ ער איז... עס זענען אָט אַזוי אַ סך איזטשטעזנעט געוואָרען, מען וויסט ניט וואוּ זייער געבּיין איז אַהינגעקומען... אַ סף זענען זיף צולאָפֿען, אַ סף זענען געהרגעט געוואָרען אוּן אַ סף רודען זיף אוים אין די טורמעס, שפּאַציערען אַרום אין סיבּירער שניייען, אַרבּייטען מיט דער טאַטשקע—נאָר וועמען העֶרען זיי? חברה הא-בען זיף אַיינגעשפּאַרט אין מאָל פֿאַר אַלע מאָל: אָדער קאָנסטיטוציע, אָדער אַ קרעֶנק; קיין חכמות געהט ניט אַן בּיַ אונז, בעל-מלאכות, וויַ זאָגט נעצי: „לא מעוקצך ולא מדובשך" — זי מיר ניט קיין פֿעטער אוּן נייה מיר ניט קיין שטיוועל. אַ מאָדנער מענש אָט דער נעצי: אַיין זוהן האָט מען איהם אַוועקגענעֶלעֶנט אין דער מלחמה, דער אַנדערער — זיצט, אוּן אַליין איז ער אויף אויף צרות, גאָר קומט צו אַ גלייכוואַרטיל אָדער אַ פּסוק, חאָפּט איהם אַוועק דער רוּח;.. אוּן וויַטער איז ניטאָ מעהר קיין ניס צו שרײַבען, ס׳איז דאָנקען גאָט בּלאַהאָפּאָלוטשנע אוּן מיר זענען אַלע ברוף השם אין בעסטען געזונד, אָחיץ וואָס חנה-ריקעל מיינע קלאָגט זיף נעבּיף אויפֿן האַרצען... אַ וועֶרטיל אויסצוריידען — די פּחדים, וואָס מען שטעֶלט דאָ אויס פֿון די עקספּעריאַמענט. דו וויסט אודאי נישט, מיט וואָס מען עסט דאָס? וועל איף דיר בּעשרײַבען. מען קומט אַרײַן צו דיר אין שטוב אַרײַן מיט אַ פּאַר-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0030-0057 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

טיגער באמבע, אנגעפֿיהלט דוקא ניט מיט מצה־מעל, נאר מיט פֿולווער און מיט צוקעקעס, און מען זאגט צו דיר: רוקן ווערך! (נעצט רופֿט דאס אן: „שאו ידיכם!") און מען צושפילעט דיר די קאפּאטע אין מען נעהמט צו בײַ דיר וואס די האסט — און רופֿ מיך קנאקנוסעל! אַנימעלטען זענען אַרײַן צו מיר עזוזי חברה־לײַט, נעזאגט מיט מיר דעם פּסוק אין צונעטימען בײַ מיר די מאַשינע, און אַ בהמה האָב איך נעהאַט, איז זי אַליין נעפֿורט, און מײַן ברכה איז נאָך אַ גרעסערע אביונטע ווי זי איז נעווען, און אַל־טעָרץ נעהט אויך אָפּ גענוג צו אַ נגיד, און לייזערן האָט מען אַרויסגעשיקט ניט לאַנג פֿאַר אַ פּאַס. אַ מצוה — ווער איז איהם שולדיג? לאָז ער ניט זײַן קיין מלמד: און מענדיל האָט זיך אויך שוין אויסגעפֿיינט, נעמומען און נעשטאָרבען, אַ טייל זאָכען — פֿון דער טשאכאטקע, אַ טייל זאָכען — פֿון הונגער, און איך מיין, אַז פֿון ביידע זאכען... און בנימינס קדיש דיענט, און פֿון דער חאַלערע שמועס מען בײַ אונז נאָנץ נעשמאַק. נאָך דאָס פֿעהלט אונז! — און ווײַסער איז ניטאָ מעהר קיין שום נײַס דיר צו שרײַבען. און דאָס, ווען דײַן בלומע, אָדער וויַ אַזוי הייסט זי הײַנט, דושענע, ווייל קומען צופֿאַהרען אויף קבר אבות, איז ניט איצטער די צײַט, יענקעל! לאָז איבער אויף איבער־א־יאָהר אם ירצה שם, ס'וועט ווערען בײַ אונז אַבּיסעל שטיללער, דער עולם וועט אויפֿהערען זיך קויפֿען איינס דאָס אַנדערע, וועט איהר דעמאָלט קומען צופֿאַהרען, וועלען מיר נעהן אם ירצה שם אינאיינעם אויפֿן פֿעלד, ס'איז אונז דאָרט צוגעקומען ברוך השם אַ שען בּיסעל פֿרײַנד, פֿון בעקאַנטע שמועסט מען ניט; עס קומט נאָך צו הײַנט אויף אַלע טאָג! מעהר קיין נײַס איז ניטאָ צו שרײַבען, זײַ נעזונד און לאָז נעריסען איט־ליכען בעזונדער, נאָר פֿרײַנדליך. קיין אַמעריקאַ פֿאָהר איך ניט. דײַן אַמעריקאַ הײַבט מיר ניט אָן צו נעפֿעלען. אַלאַנד, ווען אַ נאָטע הייסט פּויפֿער, ווען פֿון בלומע ווערט דושענע, און אַחתן, האָט דרײַ ווײַבער — פֿון אזא לאַנד, האָב קיין פֿאַריבעל ניט, דאַרף מען לויפֿען! פֿון דײַן בריף זעה איך ארוים, אַז ווען מיר האָבען דאָ די קאָנסטיטוציע, ווען מיר מיינען, בעי־דאַרפֿען מיר שוין קיין שום אַמעריקאַ נישט. דעמאָלט האָבען מיר דאָ אַ בעסער אַמעריקאַ ווי איהר דאָרט... יענקעל! זאָלסט נאָר קיין יסורים ניט האָבען; אזא שטיק נאָלד מיר, און אזא מכה קרושעזאָגען, ווען פֿאַר אַ קאָנ־סטיטוציע מיר ווילען אם ירצה השם האָבען!.. הלואי זאָל אונז נאָט אָנ־תתמענען אַ גוט יאָהר, אונז דאָ און אייך דאָרטען!

פֿון מיר דײַן פֿרײַנד ישראל.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0030-0058 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿינף און זיבעציג טויזענד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0031-0059 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0031-0060 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿינף און זיבעציג טויזענד.

(א פּעקעל)

יהר זאגט „פּעקלוך?“... אַלץ הייסט בײַ אײַך „פּעקלוך“!.. מיר דאכט, אַז זינט גאָט האָט בעשאַפֿן די וועלט, און זינט יודן זענען אַפֿלק האָט כּמעט נאָך פֿון אַזאַ „פּעקל“ נישט געהערט אין נישט געוואָרן אין חלום אַפּילו: אויב איהר האָט צייט רוקט זיך צו זײַט מוחל און הערט מיך אויס מיט קאָפּ, וועל איך אײַך דערצעהלען פֿון א' בין ת' מיט אַלע בראָקלוך אין מיט אַלע פֿישטשוקעס אַ מעשׂה מיט פֿינף און זיבעציג טויזענד. איך פֿיהל אַז ס'איז מיר איינג אָט-אַ-דאָ-א, סע קוועטשט מיך, סע ברענט אין מיר אַ פֿייער, איך מוז, און מ ו ז דאָס אַרויסגעבן פֿון זיך... איהר פֿערשטעהט צו נעין?... נאָר אײַן זאַך וועל איך פֿון אײַך בעטן: אַז איך וועל זיך אָבשטעלען, אָדער פֿערקרוכן קיין בויבערייז, זאָלט איהר מיר דערמאָנען וואו איך האַלט, וואָרום פֿון דער חתונה אָן, פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד הייסט דאָס, האָט מיר אָנגעהויבען נישט פֿאַר אײַך געדאַכט זשומען אינווייניג אין קאָפּ אין סע מאַכט זיך מיר הייסט אָפּפּ, אַז איך פֿערגעס, וואו איך האַלט... איהר פֿערשטעהט צו נעין?... זאָגט נאָר, האָט איהר נישט בײַ זיך קיין פֿינף און זיבעציג טויזענד... טפֿו: מיין איך אַ צינאַר מיטון?

קוריז און גוט וואו האַלט איך? בײַ די פֿינף אין זיבעציג טויזענד הייסט דאָס... הײַנטיגען ערשטען מאי האָב איך, ווי אידר זעהט מיך, געוואונען די פֿינף און זיבעציג טויזענד. דאַכט זיך אין פֿלוג וואָס איז דאָ פֿאַראַן צו האָרכען? קאָרג מענשען פֿאַראַן וואָס נעווינען געלד? למאי אָט האָט אײַנעד אַ ניקאָלאַיעוואר זאָגט מען, אויסגענומען די ר"ש אלפים? צי אָט האָט אַנ־ אדעסער יונגערמאַנטשיק, אַ בוכהאַלטער פֿון אַ קאַנטאָר, נעווינען פֿערציג טויזענד קאַרבאַן — און שאַ, שטיל, פֿיין, שען, מהכתיתי... אמת אויך די

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0032-0061 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

גרויסע געווינסען קוקט אַרויס די גאַנצע וועלט, הונדערט זעקס אין דרייסיג מיליאָן מענשען זענען אונז מקנא. איהר פֿערשטעהט צו ניין? נאָר די מעשׂה איז, וואָס אַ געווינס צו אַ געווינס איז ניט גלײַך, די מעשׂה מיט דעם געווינס איז אַ מעשׂה נפלא, אַ געקוויטשלטע מעשׂה, אַ מעשׂה אויף אַ מעשׂה אין כיעשׂה בתוך מעשׂה און אַ מעשׂה איבער אַ מעשׂה. מע בעדאַרף זיך, הערט איהר, גוט אונטערצוגאַרטלען מע זאָל זי אויסהאַרכען ביזן סוף און פֿערשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך.

קודם כל בעדאַרף איך מיך פֿאַר אייך פֿאָרשטעלען ווער איך בין. איך וועל מיך פֿאַר אייך ניט נעהן בערימשען, אַז איך בין דער גרויסער למדן, מיטן גרויסען, עושר, מיטן גרויסען פֿילאָזאָף. איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ יוד פֿון אַ גאַנץ יאָהר, — אַ יוד אַ בעל־הבית היפֿט דאָס, מיט אַזיין אייגענער שטוב, מיט אַ שטיקעל נאָמען און מיט אַ שטיק וועדעק בײַ זיך אין שטעדטל. איהר פֿערשטעהט צו ניין?... אמת אמאָל האָב איך געהאַט געלד, מאַקי נאָר אַ סך געלד, וואָס איז שייך צו זאָגען אַ סך? בראָדסקי האָט אַודאי אַ סך מעהר, נאָר נאָר נישט, עטלעכע טויזענד קערבלוך האָב איך געהאַט, האָט זיך, ווי זאָגט איהר, גאָט אַרומגעקוקט אויף מיר, עס האָט זיך מיר פֿערגלוסט, פֿערשטעהט איהר מיך, מיט אַמאָל רײַך ווערען, האָב איך אַ האַנדעל געטהון אין די הונגעריגע נויבערניעס מיט פֿרוכט און בין געבליבען, ווי מע זאָגט, אָהן אַ פֿערך, אַ שטיקעל גלזיק חאַטש וואָס נישט דערוונטער. מיינט איהר דאָך מן הסתם, אַז ווי באַלד איך האָב אָנגעהויבען דאָס געלד בין איך געווארען חלילה בײַ זיך געפֿאַלען? קאָנט איהר מיך נישט: איך בין פֿערשטעהט איהר, אַזוי נפש וואָס געלד שפּילט בײַ מיר אַזוי ראָלע ווי וואָס זאָל איך אייך זאָגען? ווי אָט דאָס אַש פֿונם פֿאַפּיראָס. לחלוטין נאָר נישט, אָבער טאַקי גאָלע נאָר נישט, וואָס איז שייך צו זאָגען נאָר נישט? געלד איז אודאי אַ גוטע זאַך, נאָר געהן זיך שלאָגען איבער דעם, מפקיר זיין דאָס לעבען — דאָס נישט. שלעכט איז נאָר, אַז ס׳איז נישטאָ דאָס, וואָס מע בעדאַרף, אַז מען קען זיך ניט שטעלען זיך סע געהער צו זיין, אַז מע קען נישט געבען די נדבה מיט דעם גדר, וואָס איך וואָלט וועלען געבען. איהר מעגט מיר זיכער גלויבען, אַז איך זעה בשעת מע געהט צו צו יענעם בעל־הבית און מע מאַכט בײַ אים אַ דרײַערל אויף דער שטאָדט און בײַ מיר נישט, עקט זיך מיר דאָס חיות, איהר פֿערשטעהט צו ניין? איך וועל גיכער חאַפּען אַ פּסק פֿונם ווײַב פֿאַר וואָס ס׳איז נישטאָ אויף שבת, איידער אָבוואָגען אַנאַרעמאַן בשעת עס באַמעלט זיך נאָך אַ פֿערציגער אין בײַטעלע, איהר פֿערשטעהט צו ניין?... אָט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0032-0062 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אָוּא מין משוגע'ער בין איך! האָט איהר ניט בײַ זיך אַ פּערצינער? מפּה: מיין איך אַ שוועבעלע אויף צו פּערדוכערן?...

קוּרץ אוּן גוט וואו זשע האַלט איך? האָב איך אָנגעוואָהרען די עטליכע גילדען אוּן בין נעבליבען היינט דאָס אָהן אַ פּערצינער. אַז איך האָב אָנגעוואָהרען די עטליכע גילדען אוּן בין נעבליבען אָהן אַ פּערצינער, רוּפּ איך מיך אָן איין מאָל אין אַ שענעם פּריה מאָרגען צו מײַן ווײַב: „העָרסט דו, צפּורה, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר זענען ריין". מאַכט זי צו מיר: — וואָס היינט מיר זענען ריין? זאָג איך: „מיר האָבען שוין ניטש אַ פּערצינער!" איז דאָך עס אַ יודינע, הויבט זי דאָך אָן מסתּמא צו ליאַרעמען: — וועה איז מיר, ווײַסט איז מיר, פּינסטער איז מיר, אַ שלאַק איז מיר, יעקב יוסיל, וואָס רעדסט דו, וואו אַ ־יין גילד?.. שׂא, שׂא! זאָג איך, וואָס פּילדערסטו אַזוי? וואו שטעהט דאָס געשריבען אַז ס'איז מײַן גילד? ד' נתן וד' לקח, אָדער וויַ זאָגט איהר: נע בילא או מיקיטע הראשי אי נע בודע! וואו שטעהט דאָס, זאָג איך, געשריבען, אַז יעקב יוסיל בעדאַרף זיצען אין פּיער דירות אוּן האַלטען צווײַ דינענסטען אוּן אַרויסגעהן מיט דער שענער שבת'דינע קאַפּאָטע? למאי, זאָג איך, אָט איז פּאַראַן יודען וואָס נעהענ אויס, פּוּן הונגער, נע; אם כן שטאַרבען זיי דען? אַז מען זאָל וועלען, זאָג איך, געהען מיט דעם גאַנג למאי דאָס למאי יענץ, וואָלט דיר וועלט קיין קוים ניט געהאַט"... אוּן נאָך כדומה אַזעלכע ווערטער מיט משלים האָב איך איהר געבראַכט, אוּן זי, מײַן ווײַב היינט דאָס, האָט פּערשטאַנען, אַז איך בין געראָטען, איהר פּער־שטעהט צי נישט?... דאָס בעדאַרפּט איהר ווייטער, אַז איך האָב, מײַן אייגענם אַ ווײַב, וואָס איך בעדאַרף מיט איהר כלל ניט שעמען, זי פּערשטעהט אַנ־עסק; לאַנג טענהן בעדאַרף מען נישט, זי האָט באַלד אויפּגעהערט צו פּילדערן אוּן צו ליאַרעמען אוּן האָט נאָך אדרבה געטומען מיר אויסרעדען דאָס האַרץ, אַז מסתּמא איז דאָס אַ באַשערטע זאַך, אַז נאָט איז אַ פּאָטער, ער ווייסט מסתּמא אויספּיהרען.... אוּן מאַכט נישט־לאַנג געטראַכט, געטומען אוּן פּער־דונגען די דירה אַ שכן, אַליין זיך בעזעצט אין אײַן שטיבעל מיט אַ קוך; די דינסטען מחילה אָבגעשאַפּט, דאָס ווײַב זאָל מארוך ימים זײַן האָט פּער־קאַטשעט די אַרבעל אוּן זיך אַליין אַוועקגעשטעלט בײַם אויוון אוּן איך האָב מיך אַליין אויפּגערופּען חמישי: „יעמוד רב יעקב יוסיל קבצן!" זיך פּער־שרײַבען, וויַ זאָגט איהר, פּאַר אַנ'אַרעמאַן. וואָס איז שײַך זאָגען אַנ'אַרעמאַן? פּאַראַן מאָלט אַייך גרעסערע ארעמע־לײַט פּוּן מיר, פּאַרט, וויַ זאָגט איהר, אַ שטיקעל נחלה, אַ שטוב וואָס מען קען ציהען פּוּן איהר די פרנסה. דער

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0033-0063 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

חסרון איז נאָר וואָס ס׳איז פֿיַער וואָכען אין חודש. אין אַ חודש זאָל מעהר
ניט זײַן וויַ צוויַי וואָכען, וואָלט מען מיט דעָר הוצאָה אפֿשר אויסגעקומען אַקוּ־
ראַט, און אַזוי פֿלעגען איבעָר צוויַי וואָכען אויפֿ׳ן אַנדעָרען חודש איז נישט
גוט, וואָס זאָל איהר קלעָהרען? נאָר נאָרנישט, וויַ זאָגט איהר: מיט צרות
וועָרט מען געוואָהנט; ס׳איז נאָר נישטאָ קיין בעָסערס און קיין רוהיגערס
זאָג איך אַייך, וויַ אַנ׳ארעמאַן, מען איז פּטור פֿערשטעהט איהר מיך, פֿון
קאָפּדרעהענישׂ, פֿון צאָהלענישׂ, לייענישׂ, בּאָרגענישׂ, לויפֿענישׂ, עולם התּהו!
איז דאָך אָבעָר פֿאַראַן אַ גאָט אויך דעָר וועָלט, זאָגט ער: „וואָס טוט דיר,
יעקב יוסיל, לעָבען בעָרוהט אָהן צרות? אַ בּילעָט האָסט דו? נאַ דיר פֿינף
און זיבעָציג טויזענד און וויַער פֿערשוואַרצט!“... איהר פֿערשטעהט צי ניין?...
האָסט איהר נישט בּיַ זיך קיין בּילעָט, טפֿו, מיין איך אַ פּאַסירקע טיטון?..
קורץ און גוט, וואו זשע האָלט איך? בּיַם בּילעָט היינט דאָס. אַ בּי־
ליעָט? אָט אַזוי אָ האָט זיך מסתּמא אַ יוד אַ בּילעָט און נעָמט אויס דיַ
פֿינף און זיבעָציג טויזענד? וואַרט צו אַ קאַפּעטשקע! ערשטענס אויך וואָס
האָלט אַ יוד אַ בּילעָט? ער זאָל איהם קענען פֿערזיכערן און נעָהמען געלד,
נעָה זשע, דו שוטה יעקב יוסיל, טראָ: אַרײַן דעָם בּילעָט אין אַ באַנק און
נעָם געלד! איז דעָר תּירוץ: ראשׁית איז נישטאָ בּיַ אונז אין שטעָדטיל קיין
ביינק, און והשׁנית, וואָס איז מיר דיַ באַנק? אַ באַנק קאָן דעָך ניט אָנזיכערן אַז
זי וויל?... דיַ וועָלט איז ניט הסקר, מע חאַפּט נישט פֿון דיַ העָנד, און וועָר
דאַרף עס מײַן בּילעָט? איהר פֿערשטעהט צי ניין? אזוי האָב איך מיר בּשעת
מעשׂה געטראַכט, און אפֿשר האָב איך בּשעת מעשׂה נאָר ניט געטראַכט, און
האָב מיך מישב געוואָן, איך האָב אַ שכן, וואָס זיצט בּיַ מיר אין דעָר דירה
מאַקי, אַ יונגעָרמאַן, אַ בעל־הלואה, זעָהר אַ פֿיַינער יונגעָרמאַן, אַ יונגעָרמאַן
וואָס קאָן שעָן לעָרנען, אַ לייטישׂער יונגעָרמאַן — פֿאַר וואָס זאָל איך ניט
אָבלויגען דעָם בּילעָט בּיַ איהם? לאָז עָר מיר נאָר נעָבען אויך איהם זיצוּ
הונדערטער וועָל איך אודאי נעָמען, פֿאַר וואָס זאָל איך ניט נעָמען? בין איך
אַרײַנגענאַנגען צו מײַן שכן, בּירנבוים היינט עָר, און רוף מיך אָן צו איהם:
„פֿאַני בּירנבוים, אפֿשר וועָט איהר מיר נעָבען צויצוּ הונדערט קערבלוך אויף
מײַן בּילעָט?“ מאַכט עָר: איך וועל אַייך נעָבען צויצוּ הונדערט קערבלוך
אויף אַייער בּילעָט. זאָג איך: „וויַפֿיעל וועָט איהר מיר רעָכענען פֿראָצענט?“
זאָגט עָר: וויַפֿיעל זאָל איך אַייך רעָכענען פֿראָצענט? זאָג איך: איך וויַם
וויַפֿיעל איהר זאָלט מיר רעָכענען פֿראָצענט? רעָכענט מיר באַנקאָווע פֿרא־
צענט“. מאַכט עָר: איך וועל אַייך רעָכענען באַנקאָווע פֿראָצענט... בקצור

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0033-0064 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיר האָבן זיך אויסגעגליכן מיט פּראָצענט און איך האָב איהם אַוועק־
געגעבן דעם בילעט אויף פֿינף חדשים און האָב געגומען די צוויי הונדערט
קאַרבלוך. איהר פֿערשטעהט צי ניין? נעה זשע, דו שוטה, יעקב יוסיל, אוין
נעם אַרויס בײַ איהם אַ צעטיל, אַז דו האָסט בײַ איהם אַזאַ און אַזאַ בילעט
פֿון אַזאַ און אַזאַ סעריע מיט אַזאַ און אַזאַ נומער; ניין. נעהט עֶר, בירנבוים
היִיסט דאָס, און נעמט אדרבה בײַ מיר אַרויס אַ צעטיל, אַז איך האָב בײַ
איהם אַנטליהען אויף פֿינף חדשים צוויי הונדערט קאַרבלוך אויף אָט אַזאַ און
אַזאַ בילעט מיט אַזאַ און אַזאַ נומער מיט אַזאַ און אוא סעריע; און באַם איך
צאָהל איהם ניט אָב צום זמן די צוויי הונדערט קאַרבלוך, איז אַזאַ און אַזאַ
בילעט מיט אַזאַ און אַזאַ נומער און מיט אַזאַ און אוא סעריע זײַן בילעט
און איך האָב צו איהם קיין טענות ניט... איהר פֿערשטעהט צי ניין? וואָס
האָב איך מיר בשעת מעשה נעקלעהרט? איך האָב מיר גענקלעהרט: וואָס
האָב איך דאָ מורא? ממה־נפשך עס וועט קומען צום זמן און איך וועל אויס־
קויפֿען דעם בילעט איז דאָך אודאי גוט; אלא ניט, וועל איך איהם בעצאָה־
לען די עסקא וואָס איהם קומט, וועט עֶר מיר וואַרטען, פֿאַר וואָס זאָל עֶר
מיר ניט וואַרטען? וואָס אַרט דאָס איהם, אַבי עסקא: איהר פֿערשטעהט
צי ניין?

כך הוה. ס׳איז נעקומען צום זמן, האָב איך דאָך מסתמא דעם בילעט
נישט אויסגעקויפֿט; איז אַוועקגענאַנגען די פֿינף חדשים מיט נאָך פֿינף
חדשים, אט אַזוי פֿאַוואָלינקע האָט זיך אַוועקגעצויגען צוויי יאָהר מיט פֿינף
חדשים; פּראָצענט נעווינטלוך, צאָהל איך איהם, דאָס היִיסט אַמאָל נעצאָהלט
און אַמאָל ניט נעצאָהלט, וואָס האָב איך מורא? עֶר וועט פֿערקויפֿען מײַן
בילעט? עֶר וועט ניט פֿערקויפֿען מײַן בילעט; למאי זאָל עֶר פֿערקויפֿען
מײַן בילעט? אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשה נעטראַכט און אפֿשר האָב
איך בשעת מעשה נאָר ניט נעטראַכט... און די צײַט דערוויַיל איז נישט גוט,
קיין געשעפֿטען איז ניטא, וואָכען זענען אין חודש אלול איבערינע, מע מוז־
שעט זיך, וואָס זאָל מען טהון? אַבי, וו זאָגט איהר, יאָהרען, קיין צרות איז
מען ניט ושערנע... בין היַינטיגען פֿאַר פּסח...

היַינטיגען פֿאַר פּסח האָט מיר נאָט צוגעשיקט אַ געשעפֿטל, איך האָב
נעהאַנדעלט עטליכע וואַגאָן הירוש, ס׳איז נעווארען חשוב הירוש, האָב איך
פֿערקויפֿט די הירוש און האָב דוקא פֿערדינט אויך די הירוש דאַנקען נאָט
שענע עטליכע קאַרבלוך און האָב נעהאַט א פּסח, מעגט איהר מיר גלויבען,
אַז בראָדסקי, בראָדסקי, איז נאָר נישט קאַקענען מיר; א קלײַנינקײט א מענש איז

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0034-0065 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ניט שולדיג קיינעם אַ מרושה ניט און פֿאַרמאָגט נאָך זיין אייגענעם אַ פּאָר הונ־דערט קאָרבלינך אויף, הײַנט וואָלט איז צו מיר גלײַך, איהר פֿאַרשטאַנט צו ניין? נעם ושע, רי שושה, יעקב יוסיל, טראָג אַרײַן בירנבוים'ן די צוויי הונ־דערטער און קויף אויס דעם ביליעט! ניין, בין איך מיך מישב וואָס האָב איך קיין צײַט ניט? בירנבוים וואָלט ניט אַנטלויפֿען מיט'ן ביליעט, איך וואָלט נאָך צײַט האָבען אויסקויפֿען דעם ביליעט נאָך פסח, אָדער אַ ניט וואָלט איך אײַ־צאָהלען פראָצענט וויפֿיעל סע קומט און אַרויסגעמאַכט אַ קוישטל אויפֿן ביליעט. אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשה געטראַכט און אפֿשר האָב איך בשעת מעשה נאָר ניט געטראַכט. איהר פֿאַרשטאַהט צי ניין? און בין אַוועק־גענאַנגען און האָב פֿאַר'ן גאַלד נעהאַנדעלט זאָק, און האָב אָבגעלײַגט די זאָק אין איין אַמבאַר, האָט נאָט כּעטהון אַ נם מע האָט אָבגעשלאָגען דעם שלאָם פֿונ'ם אַמבאַר — ס'איז געווען הײַנטיגען נאָך פסח איז דאָס גאָווען, פֿונקט דעם דריַיסיגסטען אַפּריל, די נאַכט וואָס אַקעגען 1 מאַי, וועָן סע שפּיעלט דער ביליעט, און מע האָט אַוועקגענ'נעט די זאָק, און איך בין וויטער גאַבליבען אָהן אַ פֿאַרצינער.

— צפֿורה, זאָג איך צו מײַן ווײַב, וויסט דו וואָס איך וועל דיר דאַר־צאָהלען אַ נײַעם? מיר זאָגען שׂון וויעדער ריין.

— וואָס הײַסט, זאָגט זי, מיר זאָגען ריין?

— מיר האָבען שׂון ניט, זאָג איך, איין זאַק אַפֿילו.

— וואָס הײַסט, זאָגט זי, וואו זאָגען אַהינגעקומען די זאָק?

— מען האָט זיי, זאָג איך, הײַנטיגע נאַכט אַרויסגעטראָגען פֿונ'ם אַמבאַר.

הויבט זי דאָך אָן מסתּמא צו ליאַכטעמען און צו פֿילדערען, וי דאָס שטייגער איז פֿון אַ יודענע; רופֿ איך זיך אָן צו איהר:

— שאַ־שאַ, צפֿורה, שרײַ ניט אַווי, בינז ניט איינע בײַ נאָט; עלעהיי, זאָג איך, לאָז זיך דיר דאַכטען, אַז ס'איז פֿאַרבראָכט גאָווארען די שטוב און מיר זאָגען אַרויס נאַקעט הויל וי די מאַמע האָט אונז געהאַט, וואָלט דיר דאָמאָלט געווען בעסער?

— סאַ גוטער משל! זאָגט זי — דערבײַ בעדאַרף מען אַוועק־גענ'נען די זאָק?

— וואָס געדענקסט זיך אָן, זאָג איך, דאָס מיט דעם? אָט וועסט דו נעדענקען מײַן ווארט, זאָג איך, עס וועלען זיך נעפֿינען די זאָק...

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0034-0066 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— פֿון וואַנען, זאָגט ער, וועלען זיי זיך צו דיר נעהמען? די גנבים וועלען דיר אונטערוואַרפֿען די גנבה׳שע זעק דערפֿאַר וואָס דו היסט יעקב יוסיל?.. זיי האָבען אַ פּנים מעהר נישט וואָס צו טהון?..

— אָ, ביזט אַ נאַרר! זאָג איך, וואָס נאָט קאָן טהון קאָן אַ מענש נאָר נישט צוטראַכטען אַפֿילו...

כּי הוה. די זעק זענען דאָך מסתמא נעהרפֿאַלען וויי איז וואַסער־ארין; וועהר מיר זעק? וואָס מיר זעק? איך בין נאָר ארומגעפֿלויגען וויי א משוגע־נער, געהאַט צו טהון מיט פּאָליציע, נעזוכט אין אַלע ווינקעלוך, גענישטערט אין אַלע מיינעגלעכער, נאָר וועהר? וואָס? נעה זוך דעם פֿאראיהרינגען שניי, דעם נעכטינגען טאָג! איהר פֿערשטעהט צו נויין? דער קאָפּ איז אין דער ערד, דאָס האַרץ איז ניכטער, אין מויל איז טרוקען, אויך דער נשמה איז ווייסט און פֿינסטער, שטעה איך מיר אַזוי אין מאַרק בּיי אונז אויך דער בּעזוך, בּיי דער אָפּטיק היסט עס, און עס פֿליהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ, ס׳איז גלעזען אין דער פֿרוי ארום זיבעציג 12 איז דאָס נעזוכט: „סטייש, ס׳איז דאָך עפּעס הייגט א יום הדין, 1 מאי, דער בילעט שפּיעלט, אַקשיא אויך נאָט? מיר האָבען אַ גרויסען נאָט און א שטאַרקען; ער קאָן דאָך מיך, אויב ער ווייל נאָר, בעגליקקען מיך מיט מיין נאַנצער משפּחה!..“ און דאָ דער־מאָן איך מיר אָן די גע׳גנבה׳שע זעק, פֿערנעם איך אז ס׳איז 1 מאי און אַז איך האָב א בילעט ואָס שפּיעלט און לאָז מיך ווידער אמאָל זוכען די זעק, עפּעס האָט זיך נעפֿונען אַ שטיקעל סליד פֿון די זעק, און אַזוי דעם נאַנצען טאָג מיט דער נאַנצער נאכט, ביז אויך מארנען דעם 2־טען מאי. אַליין בין איך פֿער־טערראמט. אַ נאַנץ מעת־לעת איז מויל נישט נעהאַט, שוין זויגער איינם, דאָס האַרץ נעהט מיר אונטער, איהר פֿערשטעהט צו נויין? איך קום אַהיים פֿאַלט אָן אויך מיר דאָס וויב:

— טאָמער וואָלסט דו נעגנאַנגען זוך וואַשען און עפּעס נעמען איז מויל ארין? טאָמער וואָלט שוין נעווען נעגנוג זעק? דיינע זעק ליגען מיר שוין אַ דאָ אָ! חאַפּט דער רוח די זעק: מע בעדאַרף זיך מאַקי נעמען דאָס לעבּען פֿון די זעק? אַזוי וויי מיט די זעק אַזוי איז אָהן די זעק! נא דיר אַנ׳עסק מיט זעק! זעק־זעק! זעק־זעק!

— וויסט דו וואָס מיין וויב, זאָג איך צו איהר, טאָמער וואָלט שוין נעווען גענוג זעק? סע זעקט מיר שוין אַזוי אויך גוט איז קאָפּ, קומסט די צו־נעהן און זאַלצסט מיר אויך די וואונדען: זעק־זעק! זעק־זעק!.. איהר פֿער־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0035-0067 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ששעדט צי נײן? אפשר געפֿינט זיך בײ אײך נאָך אַ זאק — טפוּ! מײן אײך נאָך אַ פּאַפּיראָס?

קוּרץ און גוט, וואו זשע האַלט איר? בײ די זעק הײסט דאָס. מילא פֿאַרפֿאַלען די זעק. וואָס זאָל מען טהון? די נשמה אויסשפּײַען קאָן מען ניט. אײך וואַש מײך און זעץ מיך צום טיש — וועָר וואָס? עס קריכט ניט אין מויל אַרײַן.

— וואָס איז מיט דיר, יעקב יוסיל, פֿרעגט מיך מײַן ווײַב זאָל לעבן — וועָר איז דיר איבערגענגען דעם וועג הינטונגען טאָג?

— אײך ווייס אַליין ניט, וואָס מיר איז, זאָג איך, און וואַרף אַוועק אין מיטען עסען און לויג מיך צו אַבינסעל אויף דער סאָפֿע. אַזוי וויַ איך ליג מיר אַזוי טראַכט מען מיר אַרײַן דאָס בלאַט פֿון דער פּאָסט. נעם זשע, די שוטה יעקב יוסיל, און טהו אַ קוק אין בלאַט, ס׳איז הינט דער צוויישער מאַי, אפשר האָט דײַן בילעט עפּעס נעוואונען! וועָר? וואָס? פֿרעגט מיך בחרם צי ס׳איז הינט דער 2 מאַי צי סאיז הינט 22 יוני צי נאָר ראש חודש קרעמענין! איהר פֿערשטעהט צי נײן? און נעם דאָס בלאַט און הויב אָן צו לייענען נעוויינטלעך פֿון מה טובו. בקצור איך ליג מיר אַזוי אין לייענען אַלערלײ נייעסטען, נעשׂאָסען — נעהאַנגען, געשטאָכען — נעקוילעט, די איינגעגנדערען אַרוים, וואָס מיר ענגלענדער, וועָר מיר בורען, אַז בײ מיר האָט מען אויסקנעבעט די זעק? אַ כפּרה אַלע ענגלענדער מיט אַלע בורען פֿאר מײַנע זעק! אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשׂה נעטראַכט און אפשר האָב איך בשעת מעשׂה נישט נעטראַכט נאָר ניט, און מיש מיר דאָס בלאַט פֿון איין זײַט אויף דער אַנדערער, פֿון דער אַנדערער אויף דער דריטער — איך טהו אַ קוק: טירראַש!.. פֿלוהט מיר דורך פּלוצים אַ מחשבה: אפשר האָט מײן בילעט אויסגענומען חאטש ת״ק קערבלוך? אַצונד וואָלט דאָס מיר צו מײַנע זעק דוקא נעווען צוגעפאסט ווי נעוהאונשען. און איך נעם און קוק איבער פֿון אונטען ארויף אַלע ת״ק׳ער—נישטא; טויזענדער נישטא; פֿינף טויזענדער, אכט־טויזענדער, צעהענטויזענדער אדאי ניט! אַזוי לאַנג אַזוי ברייט בין איך בין נעקומען צו די פֿינף און זיבעציג טויזענד. און אַז איך בין נעקומען צו די פֿינף און זיבעציג טויזענד, האָט מיר עפּעס מיט אמאָל זיך אַוואַרף נעטהון אין די אויגען און אַ ווינק נעטהון אין קאָפּ: מערץ 2289 נומער 12: איך וואָלט נעמענט שוועָרען אַז ס׳איז מײַן נומער: נאָר ווייס איך: ווי קומט צו מיר שלום מזל אַזאַ גרויס נעווינס: איך קוק

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0035-0068 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זיך גוט אַיין אין דיַ ציפֿערס — רפֿונו שֶׁל עוֹלָם! ס׳איז פֿאַרט מײַן נומער! אִיך ווִיל אויפֿשטעהן — קאָן אִיך נִיט, אִיך בין ווי צוגעוואַכסען געוואָרען צום טיש-קאָסטיל, אָ קוק געטרוון בי זיך אין בוך. יאָ, ווי אִיך בין אַ יוד: סערוץ 2289 גומער 12!..

— צפֿורה — זאָג אִיך צו מײַן ווַיב און דיַ הענד ציטערען מיר אוּן דיַ ציין אין מויל קלאַפּען — דו ווייסט? עס האָבען זיך געפֿונען דיַ גנבה׳שע זאַק... קוקט זי מיך אָן ווי אַ משוגענעם.

— וואָס רעדסט דו? דו ווייסט וואָס דו רעדסט?

— אִיך זאָג דיר, מאַך אִיך צו אידער — נאָט האָט אונז אומגעקערט אוּנזערע זאַק בכפל כפלים אוּן מיט פּראַצענט... אינזער בילייט האָט אויסגענומען אוּן מיר האָבען געוואונען, זאָג אִיך, אַ פֿולע היטעל מיט גלעזל!

— דו זאָגסט דאָס ערנסט, יעקב יוסיל, צי דו לאַכסט פֿון מיר?

— וואָס הייסט, זאָג אִיך, אִיך לאַך, אִיך זאָג דאָס גאַנץ ערנסט, אונז קומט מזל טוב, מיר האָבען געוואונען גלעזל!

— זייפֿעל זשע האָבען מיר געוואונען? — מאַכט זי צו מיר אוּן קוקט מיר גלײַך אִין דיַ אויגען אַרײַן, ווי אייגער רעדט: „אַנו, לאָז דאָס נאָר זײַן אַ לינגען, וועסט דו זיך פֿון מיר נישט נאַרען!"

— אַ שטייגער כדומה למשל, וויפֿעל האָסט דו אַ השגה זאָלען מיר געוואונען?

— אִיך ווייס — זאָגט זי, עטליכע הונדערט קערבליך מסתמא?

— פֿאַר וואָס גיט, זאָג אִיך, עטליכע טויזענד?

— וויפֿעל הייסט עטליכע טויזענד, זאָגט זי, פֿונקט? צי זעכס, צי אַכטשר טאַק: אַלע זיעבען?..

— אוי מײַן, זאָג אִיך, האָסט דו אַ פּנים קיין השגה גיט?

— צעהנטויזענד? זאָגט זי.

— האָב שכל, זאָג אִיך, נעם אַ ביסעל העכער!

— פֿופֿצעהן טויזענד?

— נאָך העכער!

— צוואַנציג? פֿונקט אוּן צוואַנציג?

— גיך העכער!

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0036-0069 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— יעקב יוסיל, זאגט זי, זאג, מוטשע ניט!

— צפורה — זאג איך, און נעם זי אין בי דער האנד און קוועטש זי — מיר האבען געוואונען איין עושר מיט נעלד! אַ גאנצען גבור מיר געוואונען! אזוי פיעל געלד וואס עס האט זיך דיר קיינמאל ניט פארגע־שטעלט אין חלום אפילו!

— נו, זאג זשע, זאג, וויפיעל האבען מיר געוואונען, יעקב יוסיל, ציה גישט בי עדר נשמה!

— מיר האבען געוואונען — זאג איך, א פויטעקע, א סך נעלד, איין אוצר, א סומע פון פונק און זיבעציג טויזענד קארבען! דו הערסט, צפורה? פונק און זיבעציג טויזענד!

— נעלויבט שיזט דו נאט — זאגט זי און האפט זיך אויף און הויבט אן ארומלויפען איבערן שטוב און ברעכען די הענד, געבענשט זאל זיין דער נאמען דיינער, וואס דו האסט זיך ארומגעקוקט אויף אונז אויף א מאל און האסט אונז בעגליקט! אַ דאנק דיר נאטעניו, א דאנק דיר!.. האסט דו נאר גוט אכטונג געגעבען, יעקב יוסיל, האסט חלילה קיין טעות ניט? גע־לויבט שיזט דו נאט, דערבארעמדיגער פאטער, הארציגער געטרייער! די נאנ־צע משפחה ווען זיך מחיה זיין, גוטע פריינד ווען פרעהען זיך פארהאן, שונאים ווען צופיקען ווערען, א קליינינקייט אזוי פיעל געלד קיין עין הרע, וויפיעל זאגסט דו, יעקב יוסיל, פונק און זיבעציג טויזענד?

— פונק און זיבעציג טויזענד! — זאג איך — גרעב מיר, צפורה די קא־פאטע, לאם איך גרעהן.

— וואהין וועסט דו גיין?

— וואס היסט וואהין זאל איך גיין? צו בירנבוים'ן בעראדע איך ארייגגיין, דער בילייט ליגט דאך בי אים פארוואכט... און קיין צעטיל האב איך פון אים ניט...

אז איך האב אידער אויסגערעדט די דאזיגע ווערטער, איז זי גרוואורען אלערלי קאליכען, מיין ווייב היסט דאס, און נעמט מיך אן פאר בוידע הענד און ריפט זיך אן צו מיר:

— יעקב יוסיל, וו נאט איז דיר ליעב, נעה גישט גלייזיך, בעטראכט זיך פרידמאר, וואס דו טהוסט און וואהין דו גיהסט און וו אזוי דו זאלסט מיט אים רעדען, פארגעס ניט, ס'איז פונק און זיבעציג טויזענד!

— דו רעדסט וו א יודענע — זאג איך, און אז פונק און זיבעציג טויזענד איז וואס? וואס בין איך עפים א יונגעלי?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0036-0070 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— פֿאלג מיך — זאגט זי — יעקב יוסיל, בעטראכט זיך פֿרידעריק, האלט זיך אנעצה מיט אַ גוטען פֿרײַנד, גאָר נישט גלײַך אַהין, איך וועל דיך נישט לאָזען!

קוקן און גוט איהר וויסט דאָך אַז אַ ווײַב שפּאַרט זיך אין פֿיהרט זי אוים — איהרם. מיר האָבען אַרײַנגערופֿען אַ גוטען פֿרײַנד, דערצאָהלט איהם די נאַנצע געשיכטע. אויסגעהערט די מעשׂה, מאַכט ער אַז זי איז גערעכט, מײַן ווײַב הײַסט דאָם, וואָרום פּינקּ און זיבעציג טויזענד איז נישט קיין שפּילעכיל, דערוויַל ליגט דער בילעט בײַ יענעם און קיין צעטל אויך איהם איז נישטאָ, גלעד איז אַ יצר הרע. אַ קשׂיא אויך אַ מעשׂה, טאָמער קומט איהם אין אַ שלעכטע מחשבה, ס׳איז פּינקּ און זיבעציג טויזענד!

איהר פֿערשטעהט זי נישט? וואָם זאָל איך אײַך זאָגען, זיי האָבען מיך אַרײַנגעוואַרפֿען אין אַזאַ מרה שחורה, אַז איך האָב שוין אַלײַן אויך אָנגע־הויבען מורא האָבען אין איבערקלעהרען מי יודע וואָם... אָ, וי אַזוי זשע מהוט מען דאָ? ס׳איז געבליבען איך זאָל נעהמען מיט זיך צוויי הונדערט קעלבליך (גלעד איז געוואָרען מיט דער רגע, וואָרום אַז מען גיט מיט אין זיבעציג טויזענד ווערט מען שוין אַ בטוח) אין איך זאָל מיט נעמען מיט זיך אַ מענשען, דער מענש זאָל דערווײַל שטעהען אונטער דער טהיר אין איך זאָל מאַכען מיט מיין בירנבוים'ן אַ שמועס, בעצאָהלען איהם זיין חוב מיט פּראָצענט און אויסקויפֿען דעם בילעט. איז דאָך ממה נפשך, וועט ער אפֿגעבען דעם בילעט איז דאָך אודאי גוט; אלא נט, וועל איך האָטש האָבען איין עדות... איהר פֿערשטעהט זי נישט? „דאָם איז אַבער אַלמיננ גוט — טראַכט איך מיר — אויב ער וויסט נאָך נט, אַז דער בילעט האָט נעווינעט די פּינקּ און זיבעציג טויזענד. וואָם טהוט מען אַבער, אַז ער האָט אויך אַ בלאַט און האָט אויך נעזוכען אַז דער נומער האָט נעווינעט די פּינקּ און זיבעציג טויזענד? און וואָם טהו איך, אַז ער זאָגט, אַ שטיינער וו׳ יענע יודענע מיט׳ן מעפּיל: „ערשטענס האָב איך אייך שוין לאַנג אפֿגענעבען אייער בילעט, צוויטענס איז אייער נומער גאָר נט דער נומער, און דרימענס האָב איך בײַ אַיין קיין מאָל קיין בילעט נט נעזוכען!?" איהר פֿערשטעהט זי נישט? סיידען אפֿשר נאָט האָט אַ נס נעטהון ער וויסט נאָך נט פֿון קיין נעווינס?

— נעדענק זשע, יעקב יוסיל, ס׳איז נישט קיין קלײַנינקײַט, די נעהסט איצטער אויך פּינקּ און זיבעציג טויזענד; מע זאָל בײַ דיר נישט דערקענען אויפֿן פּנים קיין ס׳מן, קיין זכר פֿון קיין פּינקּ און זיבעציג טויזענד; און

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0037-0071 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואָס סע זאָל זיך מיט דיר נישט טרעפֿען, זאָלסט דו געדענקען, אַז דאָס לע־בען איז טיעֿרער פֿון פֿינף און זיבעציג מאָל פֿינף און זיבעציג טויזענד!

אַזוי מאַכט צו מיר מײַן ווײַב זאָל געזונד זײַן און נעמט מיך אָן פֿאַר בייַדע הענד און זאָגט מיר איך זאָל איהר געבען דאָס וואָרט, דאָס היילינע וואָרט, אַז איך זאָל זײַן רוהיג... רוהיג? איהר פֿערשטעהט, געה זיי רוהיג, אַז דאָס האַרץ קאָכט אין מיר און די געדאַנקען שלאָגען און איך קען מיר נישט מוחל זײַן: „סטײַטש, סטײַטש, יעקב יוסיל שוטה, נעמסט און גיסט אַוועק אַ בוילעט פֿון פֿינף און זיבעציג טויזענד אַ בירנבוים'ן, אַ ווילד פֿרעמדען און נעמסט נישט אַרוים בײַ יענעם קײַן צעטאָל, קיין אַיינגעטונקטע פֿעדער? איהר פֿערשטעהט צו ניין?... געפֿינט זיך נישט בײַ אַיך קײַן אַיינגעטונקטע פֿעדער? טפֿו! מײַן איך קײַן פֿאַפּיראָס טיטון?..

קורץ און גוט וואָס זשע האַלט איך? בײַ בירנבוים'ן הײַסט דאָס. „שעֿן וואָלט געווען, טראַכט איך מיר, וואָלן מײַן בירנבוים זאָל האָבען געהאַט לאַנג דורכגעקוקט דאָס בלאַט און ווײַסט שוין פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד גלײַך מיט מיר און אפֿשר נאָך פֿרידער פֿון מיר און איך קום צו איהם אין זאָג איהם: „גאָט העלף אַייך, פּאַני בירנבוים... גוט יאָהר. וואָס ווײַט איהר עֿקספּרעס זאָגען... וואָס איז מײַן בוילעט פּאַני?... וואָסעמער בוילעט?... דער בוילעט סעריע 2289 נומער 12, וואָס איך האָב בײַ אַיך פֿערוואָרצט... קוקט עֿר מיך אָן וויַ אַ תּם"... אָט אַזעלכע מחשבות פֿליהען מיר דורך אין קאָפּ און אין האַרצען וואָרט מיר איינג, אין האַלז שטיקט מיך. נישטאָ קיין „דעֿאַנייע", קיין פּיצעֿל אָטהעם; צום סוף וואָס לאָזט זיך אויס? איך קום צו בירנבוים'ן; וואָ איז בירנבוים? עֿר שלאָפֿט... עֿר שלאָפֿט? איז דאָך אַ סימן אַז עֿר וויַסט נאָך ניט פֿון קיין פּוטער און פֿין קיין חלום, געלויבט ביזט דו גאָט!.. איך קום אַרײַן צו איהם אין שטוב אַרײַן, טראָף איך דאָס וויַב זיצנס, פֿייגעלע רופֿט מען זי, אין קאָך. ס'איז אַ רוף און אַ היטש און אַ טואַן ביזן האַלז.

— ברוך הבא, אַ גאַסט, רב יעקב יוסיל! מאַכט צו מיר פֿייגעלע און בעט מיך אַרײַן איך שטוב אַרײַן און בעֿוצט מיך גאַנץ אויבענאָן און פֿרעגט וואָס איז די מעשׂה וואָס עֿר זעהט מיך ניט.

— איך וויַס פֿאַר וואָס עֿר זעהט מיך ניט? איך וויַס אַליין ניט; — זאָג איך און קוק איהר בשעת מעשׂה אין די אויגען אַרײַן און טראַכט מיר: „זי וויַסט שוין, צי זי וויַסט נאָך ניט? דאַכט זיך אַז זי וויַסט נאָך ניט?... און אפֿשר וויַסט זי שוין?"...

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0037-0072 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— וואָס זשאָל מאַכט אידר עפּים, רב יעקב יוסיל?
— וואָס זאָל איך מאַכען? — זאָג איך — מסתמא האָט אידר נעהערט פֿון מיין „פּעקיל"?
— פֿון וואָסער „פּעקיל"?
— סטייטש, אידר האָט נאָר נית גענהערט — זאָג איך — די מעשׂה מיט די זעק וואָס מע האָט ביי מיר אַוועק-גע'ננב'עט?
— אָט דאָס איז דאָס „פּעקיל"? — מאַכט זי — דאָס איז דאָך שׂוין אַנ־אַלטע מעשׂה; איך האָב געמיינט עפּים אַ נייעס.
„עפּים אַ נייעס?"... „צי מיינט זי נית די פֿינף און זיבעציג טויזענד?"— אַזוי טראַכט איך מיר און קוק אידר גלייך אין די אויגען אַרײַן און קאָן בײַ אידר אין די אויגען נישט איבערליינענען גאָר נית, נאָלע גאָר נית, קיין פּיצעל נית אפילו;
— אפשר וועט אידר טרינקען אַ גלעזל טיי, רב יעקב יוסיל, וועל איך היינטען צעבלאָזען דעם סאַמאָוואַר בין מיין מאַן וועט אויפֿשטעהן.
— אַ גלעזל טיי? מהכתיתי, פֿאַר וואָס נית? — מאַך אַך צו אידר און דאָס האַרץ געהט מיר אומטער, קיין „דאַחאַניע" איז נישטאָ, קיין פּיצעל אַטהעם, אין מויל איז טרוקען, אין שטוב היים, דאָ שווײַם רינגט, און זי, פֿײַגעלי היימט דאָס, רעדט צו מיר, לאָם איך אַזוי ווײַטען אַ בייזע וועטשערע מיט אַיר אינאײַנעם, וו׳ איך וויים וואָס זי רעדט, אַז דער קאָפּ איז מיר גאָר דאַרטען, אין יעמעם אַלקור, וואו בירנבוים לינט אין שלאָפֿט און חראָפּעט אַזוי געשמאַק, אידר פֿערשטעהט צי ניין?
— פֿאַר וואָס טרינקט אידר נית? — מאַכט זי צו מיר, פֿײַגעלי היימט דאָס.
— וואָס דאָן טהו איך? — זאָג איך און דרעה און דרעה מיטן לעפֿעלע אין גלאָז.
— אידר דרעהט מיטן לעפֿעלע, — זאָגט זי — שׂוין אַ שעה פֿסדר און טרינקען טרינקט אידר נישט.
— אַ דאַנק — זאָג איך — איך טרינק נישט קיין קאַלטע, מיין איך קיין היימע טיי, איך האָב ליעב, זאָג איך, אַז די מיי שטעהט זיך אָב און וועלט גוט היים, מיין איך גוט קאַלט, דאָס היימט זי וועלט גוט אָבגעהיצט, מיין איך אָבגעקיהלט...
— עפּים זענט אידר מיר זעהר צופֿראָגען, רב יעקב יוסיל? — מאַכט זי צו מיר — אידר זענט אַזוי צופֿראָגען, אַז אידר וויסט גאָר נישט וואָס אידר

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0038-0073 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

רעדט. שוין זשע בעדארף מען זען אזוי צוטראגען, אז מע גנבעט אזעק די זעק? גאט וועט העלפען, די זעק וועלען זיך נאך געפינען. איך האב געהערט, מע זאגט, ס׳איז פארען א סליד... שא מיין מאן ריהרט זיך שוין, ער שטעהט שוין אויף, אט געהט ער.

„געלויבט ביזט דו גאט!" — טראכט איך מיר.

ארויסגעקומען איז מיין חברה־מאן א פערשלאפענער מיט א זיידען יארמעלקעלי אויפן קאפ, זיך געריבען די אויגען און געקוקט אויף מיר פון צפון זיט.

— וואס מאכט א יוד, רב יעקב יוסיל?

די ערשטע מחשבה מיינע איז געווען: „ער ווייסט? צי ער ווייסט ניט? דאכט זיך אז ער ווייסט ניט? און אפשר יא?"...

— וואס זאל מען מאכען? — זאג איך — איהר האט דאך געהערט מיין אומגליק פון די זעק?

— די מעשה האט שוין א באלד, דערצעהלט אונז עפים נייעס... געפינט זיך ניט ביי דיר, פייגעלי, אביסל איינגעמאכטס, ס׳איז מיר פאס־קודנע אין מויל פונים שלאף — מאכט בירנבוים און פערקרימט זיך.

„נו, ווי באלד עס ווילט זיך איהם איינגעמאכטס, איז א סימן, אז ער ווייסט נאך גאר נישט ניט" — אזוי קלעהר איך מיר און איך פערבינד מיט איהם א שמועס דער רוח ווייסט פון וואס, עס קלעבט זיך ניט א ווארט צו א ווארט; אינזוינג אין בוך געזעלט מיך, אין האלז שטיקט מיך, איך פיהל אז עס לעקט זיך מיר דאס חיות, אט פאל איך אום, אט הויב איך אן צו שרייען אויף א קול: „גוואלד, יודישע קינדער, פינף און זיבעציג טויזענד!" איהר פערשטעהט צי ניין?... בין גאט האט רחמנות געהאט איך בין ארויף אויף א שמועס מכח פראצעס.

— איך קען אייך, פאני בירנבוים, געבען אביסל פראצענט, זאג איך, דאס ווייסט איך קען אייך בעצאהלען דאס פראצענט וואס אייך קומט אופן בילליג.

— אך, מהכתיתי, מיטן גרעסטען כבוד, מאכט ער און פערזוכט א לעפעל איינגעמאכטס.

— וויפיעל זשע וועט אייך קומען, זאג איך, פראצענט ווייסט דאס?

— איהר ווילט ווייסן, מאכט ער, א חשבון, צי איהר ווילט טאקי צאהלען גאלד?

— ניין, זאג איך, איך מיין טאקי ווייסט דאס צאהלען גאלד ממש.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0038-0074 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— פֿיינעלע, אַנו, גיב נאָר אַהער דעם בוך...
דערהערט די דאָזיגע ווערטער בין איך פֿון טויבט לעבעדיג געוואָרן:
„ער ווייסט נעבעך ניט פֿון וואָם צו זאָגן!"...
בעצאָהלט דאָם פּראָצענט רוף איך זיך אָן צו אידם:
— פֿערשרייבט זשע טאַקע, ווי מוחל, פּאַני בירנבוים, בין אַיך אין בוך הייסט דאָס, אַז אידר האָט מקבל געווען בין מיר פּראָצענט פֿאַר מײַן בילישע סעריע 2289 נומער 12.
— פֿערשרייב, מאַכט ער, פֿיינעלע, פֿאַרן בילישע — סעריע 2289 נומער 12.
„ער הויבט נישט אָן צו ווייסען!" קלאָהר איך מיר אין פֿערבינד מיט אידם אַ שמועס מכח׳ן בילישע, אַז עס לויכט גאָר ניט צו האָבען אַ בילישע אין צאָהלען פֿאַר אידם פּראָצענט אין וואָם וועט זיך מיטן בילישע אויך ווייטער?...
— אַקעגען וואָם הייסט דאָס זאָגט אידר דאָס? — מאַכט ער צו מיר אין טהוט אַ קוק אויף מיר מיט אײַן אייגעל פֿון צפון זיטן.
פֿונ׳ם דאָזיגען קוק האָט מיר אָפּגעריסען אין הארצען, ס׳איז מיר נישט געפֿאַלען דער קוק, אידר פֿערשטאַהט צי ניין? נאָר איך האָב מיך באַלד פֿערחאַפּט און האָב אַ זאָג געטהון:
— פֿערשטעהט אידר, פּאַני בירנבוים, איך זאָג דאָס אַקעגען דעם וואָס סע פֿאַלט הוצאות אויפֿן בילישע, אידר וואָלט, כ׳לעבען, גענעמט נעמען בײַ מיר אויף ווייטער מיט אַ פּראָצענט וויניגער, פֿאָרט, וו׳ זאָגט אידר, אַלטע קונקאַנטע און נאָהענטע שכנים.
— ניין, זאָגט ער, אַלסדינג יאָ, נאָר דאָס ניט. ווילט אידר אַזוי איז דעכט, אַ ניט בעצאָהלט מיר מײַן געלד און פֿערוועצט אײַך אידם ערנסט אַנדערש.
— טאַקע הייסט? — זאָג איך אויף דאָם הארץ קלאַפּט מיר וו׳ אַ האַמער:
טיק־טיק־טאַק! טיק־טיק־טאַק!
— אפילו באַלד! — מאַכט ער.
— נאָט זשע אַייך אַייער געלד — זאָג איך אין נעם אין לייג אידם אַנידער זײַנע צוויי הונדערטער אין דאָם הארץ אָט־אָט שפּרינגט דאָם אַרויס!
— נעם געלד! — מאַכט ער צו פֿיינעלין אין אַליין בייגט ער זיך אין צו דער גלאָז טיי אין פֿערבייסט מיט אַ לעפֿעלע אייגעמאַכטס. נאָכן לעפֿעלע געמט ער נאָך אַ לעפֿעלע, אין נאָך יענעם לעפֿעלע נאָך אַ לעפֿעלע אין נאָך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0039-0075 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ לעפֿעלע. איך וואָלט שוין וועלען דערלעבען זעהען אַ בילעט אין צום כּוֹ־
עסט ער גאָר אייגנעמאכטס: מיך קאָסט יעדער מינוט יעדער רגע בלוט אין
געזונד: מע קען אָבער קיין חזיר ניט זיין, יענער האָט ליעב אייגנעמאכטס
לאָז אידם וואהל בעקומען, טרייבען יענעם האלו אין אקען פּאסט אויך נישט,
מוז מען זיצען אין געהאקטע וואונדען אין וואַרטען ביז ער וועט מאכען אייך
עק מיט׳ן אייגנעמאכטס. איהר פֿערשטעהט צי ניין?... געפֿינט זיך ניט בי־
אייך אַביסל אייגנעמאכטס — טפֿו: מיין איך אַ פּאַזיראָם טיטון?

קורץ און גוט וואו זשע האלט איך? מיין חברה־מאן עסט אייג־
נעמאכטס. אָבגענעסען דעם אייגנעמאכטס און אָבגעוואשט די ליפּען, רופט ער
זיך אָן צו מיר:

— רב יעקב יוסיל, נעלד האָב איך בי אייך אָבגענומען, פּראָצענט
האָט איהר מיר בעצאהלט, אַצינד בעראַרף איך אייך הייסט דאָס נעבען
אייער בילעט?

— אַ פּנים האָט דאָס? מאַך איך כלומר׳שט קאַלט בלוטיג און פֿאַל
שוער חלשות פֿאַר פֿרייד.

— דער חסרון אָבער — מאכט ער — איך קען אייך הינט דעם בילעט
נישט געבען.

וויַ ער האָט מיר אויסגערעדט די דאָזיגע וועלטער האָב איך דער־
פֿיהלט אַז עס האָט זיך מיר עפּעס אַ ריס געטהון אינווייניג אין הארצען, איך
בין מיט אמאל אראָבגעפֿאַלען פֿונם זיבעטען הימעל גלייך אויף דער ערד.
וון אַזוי איך האָב מיך געהאַלטען אויף די פֿיס — פֿערשטעה איך ניט.

— וואָס איז די מעשׂה, פּאַני בירנבוים, פֿאַר וואָס קאָנט איהר מיר
ניט געבען מיין בילעט.

— דערפֿאַר — זאָגט ער — וואָס איך האָב אידם נישט בי זיך.

— וואָס הייסט — זאָג איך — איהר האָט אידם נישט בי זיך?

— ער ליגט בי מיר — זאָגט ער — אויף מיין רעכענונג אין באַנק.

דערהערט די דאָזיגע דבורים איז מיר געוואָרען אַביסעלע גרינגער
אויף דע׳ נשמה, און איך האָב מיך פֿערטראַכט.

— וואָס האָט איהר זיך, מאכט ער צו מיר, אַזוי פֿערטראַכט?

— גאָר נישט, זאָג איך, איך שטעה און טראַכט וון אַזוי קומט די קאַץ
אויפֿען וואַסער?

— גאַנץ פּשוט — מאכט ער — איך פֿאָהר מארגען אין שטאָדט אַרין,
ברייגג איך אייך דעם בילעט.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0039-0076 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— אויף געפֿוּעלש! — זאָג איך אין הויב מיך אויף אין געזאָגן זיך אָב אין לאָז מיך געהן כלומרשט צו דער טהיר אין קאָהר מיך אום באַלד צוריק.

— גאָפֿאַלט אייך פּעסאָר, פּאַני בירנבוים, וואָס פֿאַר אַ שטיק מוחר איך בין? דאָס גאָלד האָב איך אייך אָבגאָנאָבען, פּראָצענט אָבגאָצאָהלט, דאָר בילייט לינט בייַ אייך, גיט זשע מיר חאָשש אַ קוויטאָל אויפֿ'ן בילייט

— אויף וואָס נוצט אייך אַ קוויטאָל? — מאַכט אָר — איך בין בייַ אייך גישט קיין בטוח אויף צווייַ הונדערט קאָרבלוך אָהן אַ קוויטאָל?

— אין אפשר זאָגט איהר אויך גאָרנישט? — זאָג איך אין לאָז מיך געהן צו דער טהיר אין קאָהר מיך אום וויידער אַמאָל צוריק.

— נייַן — זאָג איך צו איהם — עס פּאַסט אָפּיס נישט, ס'איז נוט מעשה סוחר, אַז מע האָט בייַ יאָנגע אַ בילייט, בעדאַרף מען האָבען אַ קוויטאָל... פֿאָלגט מיך, פּאַני בירנבוים, גיט מיר אַ קוויטאָל. פֿאַר וואָס זאָלט איהר מיר נוט גאָבען קיין קוויטאָל?

פּלוצים הויבט זיך אויף מיין בירנבוים, גאָהט אַוועק צו זיך אין אַלקיר אַרין אונטערען פֿאָרהאַנג אין טהוט אַ רוף פֿייגעלען צו זיך.

— פּאַני! — רוף איך זיך אָן צו איהם — איך ווייס אויף וואָס איהר רופֿט צו זיך פֿייגעלען. איהר ווילט איהר הייסען, זי זאָל שיקען די דינענסט קוים פֿאָם פּלאַץ, ס'איז הייַנט דער 2 מאי, ווילט איהר אַ קוק טהון, צי האָט דער בילייט נישט גאָווינען קיין גאָלד. למאי זאָלט איהר זיך אומזוסט מטריח זיין? איך וועל אייך בעסער אַליין אָנוואָגען די בשורה, אַז מיין בילייט האָט דאַנקען גאָט גאָווינען שען גאָלד!

מיין פּערשון איז גאָוואָרען אַלגערלייַ קאָליכען.

— טאַקי באמת? זאָגט אָר — לאָז אַייך נאָט העלפֿען! ווייַל זשע האָט אָר גאָוואונען?

— אָר האָט גאָוואונען — זאָג איך — הינבשלאָגן, אויף אַלע יודישע קינדהאָר גאָזאָגט גאָוואָרען אין דערפֿאַר טאַקי, ווייל איך בין בייַ אייך אַ קוויטאָל, איהר פֿאָרשטאַהט צו ניין?

— איך זאָג דאָך אַייך — מאַכט אָר — לאָז אייך נאָט העלפֿען אפילו די ר"ש אלפים, איך פֿאָרגין אַייך, גלויבט מיר, מיט'ן גאַנצען האַרצען! פֿאָרט ווייַל האָט דער בילייט גאָוואונען? וואָס האָט איהר מורא אויסצוזאָגען?

— פּאַני בירנבוים! — זאָג איך — וואָס טויגען אונז לאַנגע מחזקות מיט איבערינג רעד? דער בילייט האָט גאָוואונען פֿינף און זיבעציג טויזענד קאָרבלוך און אָר לינט בייַ אייך, פֿראָצענט האָב איך אייך בעצאָהלט, דאָס

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0040-0077 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

געלד האָב איך אייך אָבגענעמען, גיט מיר אָפּ מין בילעט: איהר זאָגט, איהר האָט גיט דעם בילעט, ער ליגט אין באַנק, גיט מיר אַרוים אַ קוויטל און אַיין עק לאָז דאָס האָבן!

וואָס טויג אייך, בין מין פּאַרשוין האָבן זיך מיט אַמאָל אינערנע־קעהרט די אויגן אין דאָס פּנים איז איהם נעוואָרן אָנגעצונדן. איך האָב אַרויסגעזוהן, אַז ס׳איז מיט איהם נישט פֿרייהלוך, רוף איך איהם אָפּ אויף אַ זייט און נעם איהם אָהן בין די הענד און זאָג צו איהם:

— ליבער פֿרייַנד: האָט רחמנות אויף מיר און אויף זיך, זאָגט וואָס ווילט איהר. מיר ווילען דורכקומען, מוטשעט מיך גיט, איך שטעה קוים אויף די פֿים, זאָגט ווי־פֿיל ווילט איהר און גיט מיר אַרוים אַ קוויטל אויפֿן בי־לעט; ס׳איז נאָרוש, איך ווייל אָהן אַ קוויטל פֿון דאַנען גיט אַוועקגעהן, וואָרום ס׳איז פֿינף און זיבעציג טויזענד קאַרבען!

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — מאַכט ער און די אויגן ברענען בין איהם ווי פֿייער — מיר ווילען זיך פֿערלאָזען אויף מענשען, וואָס מענשען ווילען זאָגען אזוי ווי זיין.

— וואָס טויג אונז — זאָג איך — מענשען? לאָמיר בעסער אַליין זיין מענשען. פֿאָלגט מיך, בירנבוים, ווי נאָט איז אייך ליעב, זאָגט וואָס ווילט איהר, לאָמיר נישט דערלאָזען צו קיין לייטיש געלעכטער אין צו סקאַנדאַלען.

— נאָר מענשען! — זאָגט ער — וואָס מענשען ווילען זאָגען, אזוי ווי איך טהון...

איך האָב אַרויסגעזוהן, אַז איך ווייל מיט איהם נאָר גיט מאַכען, האָב איך אויפֿגעפּאָסט די טהיר אין רוף מיך אָן צו מין פּאַרשוין, דעם עדות הייסט דאָס: „זיידיל! אַצונד קאָנסט דו געהן!“ מיין זיידיל האָט נעהאַפּט די פֿים אויף די פּלייצעם אין איז אַוועק אין האָט אויסגעפּוקט איבער דער גאַ־צער שטאָדט, אַז יעקב יוסילס בילעט האָט אויסגענומען פֿינף און זיבע־ציג טויזענד אין אַז דער בילעט לינט בין בירנבוימען אין בירנבוים גיט דעם בילעט נישט אַרוים!.. איהר פֿערשטעהט צו נישן?.. מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט האָבן, עס איז גיט אַוועקגענאַנגען קיין האַלבע שעה איז די שטוב בין בירנבוימ׳ן געוואָרן פֿול, די גאַס פֿערפּלייצט, עס איז געוואָרן אַ רעש, אַ טומעל, אַ הו־האַ: בילעט... יעקב יוסל... בירנבוים... פֿינף און זיבעציג טויזענד... חברה האָבן זיך אָנגענומען מין קריהדע, עס האָבן זיך געפֿונען אַוועלכע וואָס האָבן געקלאַפּט אין טיש, אַנדערע האָבן צוגעזאָגט געפּעש, ברעכען בוינער, צושראָגען די שמוב אויף פּינ־פּיצלוך, גאָר

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0040-0078 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נישט אויף קאַטאָווקע, ביז ס׳איז געבליבען אַז מע פֿערלאָזט זיך אינגאַנצען אויפֿן גביר. ווי אַזוי דער גביר וועט פּסק׳נען אַזוי וועט זיין. — און מיר האָבען זיך גאָלאָוט נאַנין קהל היסט דאָס צום גביר.

אונזער גביר, דאַרפֿט איהר וויסען, איז אַ מענש אַ שטילער אַ לייטישער און אַנאַרענטליכער מאַן ביז נאָר. בסך־הכל האָט ער נאָר פֿיינט אַזעלכע מעשׂיות מיט בוררות׳ען, נאָר אַז גאַנין קהל איז אַרײַנגעפֿאַלען צו אִיהם מיט אַ גוואַלד: „רַאַטעוועט!" אַנית צוטראָגט מען איהם די שטוב: האָט ער קיין אַנדער ברירה ניט נעהאַט אין האָט נעמוזט איבערנעהמען אויף זיך די חתונה און מיר האָבען זיך צוישרִיבען, אַז מיר פֿערלאָזען זיך אינגאַנצען אויף איהם און טאַקי אויף זיין נאָמען האָט נעבעךְ בירנבוים איבערגעשרִיבען דעם בילייעט, און ס׳איז געבליבען אַז אם ירצה השם מאַרגען אָדער איבערמאָרגען פֿאָהרען מיר אַלע אין שטאָדט ארין ארויסנעמען דעם בילייעט פֿון באַנק. און וויפֿיעל דער גביר וועט היסען בעצאָהלען בירנבוימען אַזוי פֿיעל וועל איך בעצאָהלען. איהר פֿערשטעהט צו נייז?.. נאָר איהר מיינט דאָך מסתמא, אַז דערמיט האָט דאָס איין עק? טע — טע — טע! אָט הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה. איך האָב, פֿערשטעהט איהר מיך, אַ שותף צו מיין בילייעט, וואָס האָט איהר געוועהען אַ יוד זאָל האָבען אַליין אַ נאַנצען בילייעט? וועָר איז מיין שותף? מיין שותף איז טאַקי מיינער אַנאַיינענער ברודער, העניך היסט ער, און זיצען זיצט ער אין אַ קלייין שטאָדטיל ניט ווייט פֿון אונז, און דורך אִיהם היסט דאָס האָב איך טאַקי דעם דאָזיגען בילייעט פֿערוועצט בי דעם דאָזיגען בירנבוים, דאָס הייסט פֿערקאָהרט מיין איך, דורך מיר היסט דאָס האָט ער, דער ברודער מיינער, פֿערוועצט דעם דאָזיגען בילייעט בי דעם דאָזיגען בירנבוים... איהר פֿערשטעהט צו נייז? נאָר דרינען איז אַ נאַנצע מעשׂה, וואָס איך מוז אייך דערצעהלען אַקוראַט איהר זאָלט פֿערשטעהן.

קוריץ און גוט וואָס זשע האַלט איך? בי מיין ברודער העניך היסט דאָס. מילא האָב איך מיין איינענם אַ ברודער העניך ביז 120 יאָהר, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? ס׳איז דאָך ניט שוין צו רעדען אויף אייך איינעם ברודער, וויַ זאָגט איהר: „שניַיִן די נאָז און שמיר דאָס פּנים"; נאָר גאָרנישט, חאַטאַ פּאַקרישקע... מיר האַלטען עפּעס ניט איינס פֿון דאָס אַנדערע, איהר פֿערשטעהט צו נייז?.. וואָס איך האָב מאָלט אייך געטהון פֿון זיינעטוועגען זאָל דאָס מיר אַקעגען קומען. איך מעג מיך בעריהמען, אַז איך האָב איהם געמאַכט געשטאָלט אויף די פֿיס, פֿריהער גאָט נאָכדעם איך האָב איהם

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0041-0079 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פּאַר אַלײַט. איך בעדאַרף מיך פּאַר אַיך נײט אויסשטעלען, איהר פּאָר־
שטעהט צי ניין?... איז דאַכט זיך מיר, אַז ער שיקט מיר אַרײַן אַ בילעט אין
בעט מיך איך זאָל דאָס בילעט פּערקויפֿען, אָדער פּערוועצען אין קרייגען
אויף איהם צווײ הונדערטער אין אַרויסשיקען איהם דאָס געלד, — מעג איך
דאָס טהון צי ניין?.. אי פּרעגט איהם בחרם וואָס בילעט? וואָר בילעט?
נעה האָב אין זינען דאָס בילעט, סטראַכיר איהם, פּראָצענט צאָהל, וואָס
נעהט דאָס איהם אָן אַ שטייגער? אין אַז נאָט האָט געהאַלפֿען דער בילעט
האָט געוואונען, — וואָר האָט זיך געשלאָגען קאָפּ אָן וואַנט מיט בירנבוימען?
וואָר האָט שיער דאָס שלאַג בעקומען, איידער ער איז אַרויף מיט איהם
אויף אַ שטיקעל דרך? אין לסוף אַז ס׳איז געקומען צו עפּים טענה׳ש ער,
דער ברודער מיינער: „וואָר האָט דיך געבעטען דו זאָלסט חלשן פֿאַר
מיין בילעט?..“ איהר הערט דבורים? געפֿעלט אייך אַ שטייגער אַזא מין
טענה פֿון אַ נראָבען יונג?.. האָט דאָך דאָס מיך געוואהנטלעך גוט פֿערדראָ־
סען אין פֿערבראָטען בײַם הארצען: „ע, אַז דו ביזט יאָ אַזא נראָבער נפֿש,
וואָ שטעהט דאָס געשריבען אַז דער בילעט איז דײַנער?“ — וואָמענס
דען, זאָגט ער, בילעט איז דאָס? „וואָמענס ער איז ער, זאָג איך, לעת
עתה בעדאַרף מען פֿאָהרען דעם בילעט אַרויסראַטעווען פֿון פֿרעמדע ידים,
וואָרום ס׳איז נישט קיין שפּיעלכעל, זאָג איך, ס׳איז פֿינף און זיבעציג
טויזענד קאַרבען!..“ איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. נו, וואָס קומט מיר
דערפֿאַר? בעדאַרף מען מיר מאַכען סקאַנדאַלען? קלאַפּען אין טיש אַרײַן?
ברעכען בײַנקליך?.. הערט איהר, אַז דו וועלט זאָגט, אַז פֿון אַ חזירשען
עק קאָן מען קיין שטרײַמעל נישט מאַכען, איז טאָקי אַפּגים אַנאמת... איך
האָב מיך מישב געוועזן, וואָס וועל איך דאָ מיט מיין ברודער האַרומקיקן זיך
אומזיסט, הונדערט זעכס און דרײַסיג מיליאָן מענשען זענען אינו מקנא אויפֿן
געוויכט צום סוף קריגען מיר זיך אײַנענע ברידער, מיין בילעט, דיין
בילעט — פֿע, חלשות! מע בעדאַרף זאָגען קודם כל בעוואָהרענען
דאָס בילעט, דאָס איז דאַכט מיר אַבסעל בילכער. האַ? וואָס זאָגט איהר?
נישט אזוי?.. נו, גאָר טענה מיט אַ פּראָסטען מענשען? איך מיין טאָקי מיין
ברודער העניך מיין איך, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפֿען פֿאַר די רעד...
וואָרום וען אַר זאָגט מיר פֿריהער, וואָס איהם קוועטשט, וען אַר הער־
צעהלט מיר פֿריהער אַז דאָס איז נישט גלאַט אזוי אַ בילעט וויַ אַלע בי־
ליעטען, אַז דאָס איז אַ מעשׂה מיט אַ בייגדיל, וואָלט איך דאָך גע־
וואוסט וואָס איך האָב צו טהון!.. אָרשט וען האָט זיך מין ברודער העניך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0041-0080 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אויסגעקוועטשט מיטן ביינדיל? — העט — העט שפּעטער, אז דער בילעט איז שוין לאנג אריבער אויפן נבירים נאמען אין דער סלעדאוואטעל האט אויפן דאזיגען בילעט היסט דאם אנידערגעלעגט מחילה אנ׳ארעסט טאקי אין באנק, אין אונז האט מען געגומען איטליכען בעזונדער צום סמיק, דאם היסט דער סליידאוואטעל האט אונז געשיקט בעטען צו זיך מיר זאלען זיך מטרוח זין איהם דערצעהלען אקוראט די מעשה מיטן בילעט: פון וואנען האט זיך, זאגט ער, געגומען צו מיר דער דאזיגער בילעט? און וואם פאר א מחותן, זאגט ער, איז דאָ בירנבוים? און וואם געהער זיך, זאגט ער, אן אהער דער נביר? — א נאנצע חתונה! איהר פערשטעהט צי נישן?.. אי וואם געהער זיך אן אהער דער סליידאוואטעל? צו וואם דארף ער ווייסן די דאזיגע אלע מעשיות?.. הערסט דו, אט דאם איז דאך טאקי די רעכטע מעשה מיטן ביינדיל: דאם איז אמין ביינדיל, הערט איהר, וואם נים אהער נים אהין, מיט אזא ביינדיל קאן מען זיך מערזארגען!.. איהר ווילט ווייסן פון וואנען האט זיך געגומען דאם דאזיגע ביינדיל? דאם דאזיגע ביינדיל האט זיך געגומען פון עפים א מאנאך, א גלח, איהר פערשטעהט צי נישן?.. עפים א מאנאך, א גלח פארן דארטען, וואו מען ברוידער העניך זיצט, האנדעלט מיט איהם דער ברודער מיינער אויפן וואלד שוין פון פמה וכמה יאהרען, ליידט בי איהם גאלד אין פערקויפט איהם סחורה, און זיי לאזען צווישען זיך וויי די בעסטע גומע פרייוד, איהר פערשטעהט צי נישן?..

ויהי היום מרעפט זיך א מעשה, אזוי דערצעהלט דער גלח און נעה גלויב איהם אויף זיין היילינע נאמנות, דער אחי מיינער קומט צו איהם צו נעהן און זאגט איהם: „פאטער!, איך בעדארף האבען א גמילת חסד א פאר הונדערטער. ס׳איז בי מיר ירוד!..“ מאכט צו איהם דער פומר:

— וואו זאל איך דיר נעהמען, אז איך האב קיין נעלד נים?

— ס׳איז קיין שום תירוץ נים, — זאגט צו איהם דער אחי מיינער — איך בעדארף האבען צוויי הונדערט קארבען וויי אין לעבען אדיין!

— א מאדנער יוד דו ביזט! — זאגט צו איהם דער פומר — איך זאג דאך דיר, אז קיין נעלד האב איך נים; א בילעט אויב דו ווילסט א ווייסע רעשנע קאן איך דיר לייהען און דו נעה קריג דיר אויף איהם נעלד...

איהר פערשטעהט צי נישן? אט דאם איז טאקי דער דאזיגער בילעט, וואם האט געוואונען היסט דאם די פינקס און זיבעציג טויזענד; אזוי זאגט דער גלח היסט דאם, און נעה גלויב איהם אויף זיין היילינע נאמנות. אצונד, אז דער בילעט האט נעוואונען, — קומט דאך מסתמא דער גלח צו־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0042-0081 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

לויפֿען צו מין ברודער און זאָגט איהם אַזוי אין אַזוי, דער בילעט האָט דאַנקען גאָט גאָר וואוּנדער הינבשלוך געלד... מאַכט צו איהם דער אָנדער: יאָ, מע זאָגט אַז עֶר האָט גאָר וואוּנדער געלד... מאַכט צו איהם דער פֿומר: „גוט, וואָם זשע ווערט זיין?“ מאַכט צו איהם דער אָנדער: וואָם זאָל זיין?.. בקצור אַהין אַהער, מילא ווערטלוך אָהן אַזייט, ער זאָגט איהם דאָם, ער ענטפֿערט איהם יענץ; ער פֿרעגט איהם פֿרוך, ענטפֿערט ער איהם בוידעם; קיין שוואַרץ אוך ווייס, אוך פֿאַפֿיר איהר פֿערשטעהט צי גיין, האָבען זיי בייזדע גיט; מילא מין אָנדר האָט חאָטש א בילעט, אוּן דער כומר וואָם האָט? ענמת נפֿש האָט ער?.. וואָם טוּיג אייך סיאיז געבליעבען — ער בלעט בי איהם, דער גלח הייסט דאָם, חאָטש פֿטליכע טויזענד קערבלוך. נעם זשע, דו גראַבער מענש, דו הענוך אייגער, פֿערשטופּ איהם דאָם מויל מיט פֿטליכע טויזענד קערבלוך, אוּן לאָז זוך יענער גישט טשעפּען; טענהט אָבער דער אָנדר מיין: פֿאַר וואָם קומט איהם? דער בילעט איז דאָך מיינער, אוך זאָל אַזוי האָבען, זאָגט ער, אַלדעם גוטס, וו אוך האָב איהם אויסקנעקויפֿט בי איהם שוין א מעשה פֿון חייי יאָהר?.. וואָלט אפֿשר אָפּגעלאָפֿען גלאַט; איז דאָך אָבער אונזערע יודעלוך זאָלען זיין געזונד; אוּן דאָם שטעדטעל אַליין איז א גוט שטעדטעל, אפֿשר האָט איהר געהערט פֿון דעם? „פֿישי־יאַבעדע“ הייסט דאָם, דאָם שטעדטעל, כּשמה כן היא, א שטאָדט פֿון יאַבעד־ניקעם, מוסרים, פֿערברענט זאָל זי ווערען אין א זומער טאָג: וואָם טוּיג אייך מע איז אויעק צום גלח אוּן מע האָט איהם אויפֿגעפֿירט עֶר זאָל גיט מאַכען קיין לאַנגע שיהות, פֿאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט אַרין גליך צום פֿראָקוראָר אוּן אייגענעבען אַזוי אוּן אַזוי, אַז יודען הייסט דאָם האָבען בי איהם אויסגעצערט א בילעט, אוּן דער בילעט האָט געוואונען פֿונק אוּן זיבעציג טויזענד אוּן מען גיט איהם נישט אָפ דעם בילעט... איהר פֿערשטעהט צי גיין? וואָם טוּיג אייך, דער גלח האָט זוך דוקא גיט געפֿוילט אוּהאָט געטהון אַלסדינג וואָם מען דאַרף, נאָך מעהר וו מע בעדאַרף, אוּן מען האָט אויפֿין בילעט מחילה אַנידערגעלעגט אַ־אַרעסט אוּן סע פֿערבינדט זוך פֿאַוואָלינקע א נאַנצער עסק טאָקי גאָר נישט אוּך קאַטאַוואָם... אָט האָבט דו דיר אַזא מין שלאַק טאָמער איז קאַרג: נא דיר גאָר א ביינדיל, א גלח?.. מין אָנדר האָט שוין אַפֿילו מיט איהם נאָכדעם געענדיגט פֿאַר צעהנטויזענד נאָכדעם פֿאַר פֿופֿצעהנטויזענד קאַרבען, האָט דער גלח חרטה נקרינען. מע האָט איהם אַזוי צודרעהט, פֿערשטעהט איהר, אַז עֶר ווייסט שוין אַליין גיט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0042-0082 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זאָם עֶר זאָל ווערן... אָט דאָם אִיהר אַיך דִי מעשׂה מיטן בּיינדיל, אִיהר פֿערשטעהט צי ניין?..

קורץ און גוט וואו זשע האלט איך? בּיים בּיינדיל היסט דאָם. גאָט האָט אונז באַשערט אַ רעכט בּיינדיל, וואָם זאָלט אִיהר קלעהרען, נישט איינצושלינגען און נישט אוֹיסצושפּייען; נישט אַהער און נישט אַהין. אִיז דאָך אָבער פֿאַראַן אַ גאָט אוֹיף דער וועלט, אַ גרוֹיסער גאָט וויַ זאָגט אִיהר, וואָם מיט איין האַנד שטראָפט ער מיט דער אַנדערער היילט ער, האָבען זיך גע־פֿונען מענשען, גוטע בּרידער, מחותנים, גוטע פֿרײַנד, און גלאָט מענשען, מען האָט זיך אַרײַנגעלעגט אין דער־מיט, געדרעהט, געפֿרוכט אוֹיף אַלע זײַטען הין און צורוק, פֿון מין ברודער צום גלח, פֿינים גלח צו מין ברודער, פֿון מיר צו בּירנבוֹימען, פֿון בּירנבוֹימען צו מיר און פֿון אונז בּיידען צו מין ברודער, און פֿון אונז אַלע דרײַ — ווידער צום גלח, אַ דרעהענוש, אַ לוי־פֿענוש, אַ געפֿאָהרערי, אַ געראַדערי, אַ גשׂפֿאַרערי, — בקצור מע האָט אונז קוים מיט צרות מיט לייד אוֹיסגעגלײַכט. וואָם אוֹיסגעגלײַכט? וויַ אַזוֹי אוֹיס־געגלײַכט? — פֿרעגט נישט, אַבי אוֹיסגעגלײַכט; וויַ זאָגט אִיהר: פֿון קריזודע קאָכט מען וועטשערע, אָדער וויַ מין אָחי האָט געזאָגט אַז מען האָט אִיהם צענוֹיפֿגעפֿירט מיטן גלח:

— וואַשׂ פֿרעפּאָדאָביץ — זאָגט ער — יאָ גע פסק טא פֿסאַקען, נעחאַי בודע יחלוקו...

— נעחאַי בודע יחלוקו: — זאָגט אִיהם דער גלח — אַלע טי העניך מאָשׂענוך:..

— לחיים, פֿאָטער־ל, זאַ וואַשׂ זדאָראָוויע — זאָגט צו אִיהם מין אָחי און טראָגט אִיהם אונטער אַ גלעזעל אין מיר אַלע נעהמען צו גלעזלעך און מען טרינקט אוֹים און מע צוקישט זיך, פֿיין, שׂען, צופֿרידען...; שׂיך זאָגען צו פֿרידען? וויַ קאָן מען זיין צופֿרידען, אַז אִיטלוכער פֿון אינז האָט געהאַט כּמעט בּיַ זיך אין האַנד דִי פֿינק און זיבעציג טוֹיזענד און האָט זיי אַרוֹיסגעלאָזט אוֹיפֿן וועג — פֿפֿי: אִיהר ווילט וויסען וויַ אַזוֹי? נאָט אַיך אַ פּראָבירען חשבון: מילא פֿון מיר שמועסט מען נית, האָב איך נ׳ט פֿינק און זיבעציג טוֹיזענד, אַ שׂענע רייַנע כּפרה: נאָר איך פֿרעג אַיך וואָם וואָלט געטהון אַ שטיינער מין ברודער הענוך, וועָן איך זאָל אִיהם נית ג׳ע־וועָן געבען קיין דעפּעש אַז אונזער בּילעט האָט אוֹיסגענומען דִי פֿינק און זיבעציג טוֹיזענד? איין אַנדערער אוֹיף מין אָרט, אַז עֶר דערזעהט אַזא ג׳ע־וינם, וויסט עֶר וואָם עֶר טהוט? עֶר וויַשט אָם דִי ליפֿען און מאַכט אַ שוויַיג;

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0043-0083 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואָס מיר ברוידער? וועָר מיר העלוך? וואָרום לאָז זיך איהם דאכטען, אַז איך האָב נאָר פֿערקויפֿט דעם בילעט? אָדער עלאָהיי איך האָב איהם פֿער־זעצט בײַ בירנבוים'ן און האָב איהם ניט אויסגעקויפֿט צו דער צײַט, און אַ צעטיל פֿון מיר האָט דאָך בירנבוים, אַז איך האָב אַיינגעלײגט בײַ איהם אַוא און אַזאַ בילעט פֿון אַזא און אַזא סערײַ אין באָם איך קויף ניט אויס צו דער צײַט, איז אַזא און אַזא בילעט פֿון אַזא און אַזא סערײַ — איהר פֿערשטעהט מיך נישט?.. נאָר וואָס דען, אַז ס'איז מיר נאָר נישט געקומען אויף דער מחשבה, איך זאָל אַזוי רײַן זײַן פֿון שלעכטס, וואָרום וויַ איהר זעהט מיך אָטאָ בין איך אַזא יוד וואָס קאָטאָרי געלד שפּילט בײַ מיר נאָר אַ קלײַנע ראָלע; וואָס איז דען אַייגעגנטליך געלד? געלד איז בלאָטע, אַבי נאָט העלפֿט, ווי מיַן ווײַב זאָגט, מע איז געזונד און מע האָט אַלסדינג וואָס מע בעדאַרף... נאָר גאָרנישט, פֿאַרדראָסען איז דאָס, פֿאָרט ווי זאָגט איהר פֿינף אויף זיבעציג טויזענד: איהר פֿערשטעהט צי ניין?..

אַצונד געמט בירנבוימען. בירנבוים איז דאָך מאַקי נאָט די נשמה שולדיג; ער האָט דאָך מאַקי געבאַך אַרויסגעלאָזט די פֿינף אויף זיבעציג טויזענד ממש פֿון די הענד; גלאָט ער איז אײַן עהרליכער, אַ לעצט אַרענט־ליכער וועגערמאַן אויך ווײַל ניט נהגה זײַן פֿון אַ פֿרעמדען בילעט, ער ווײַל נאָר מע זאָל אַ פֿרעג טהון מענשען, וואָס מענשען וואָלטן זאָגן, איהר פֿערשטעהט צי ניין? וויַטער וואָלט דאָך געווען, ווי זאָגט איהר, אַ כּשר'ער מאָם מיט אַ כּשר לעפֿיל, וואָרום ער האָט דאָך מאַקי פֿון מיר אַ צעטיל, אַז איך קויף נישט אויס בײַ איהם דעם בילעט צו דער צײַט איז אַזא און אַזא בילעט פֿון אַזא און אַזא סערײַ — איהר פֿערשטעהט צי ניין? נעמט דער דאָזיגער בילעט אין געווינט פֿונקט די פֿינף אויף זיבעציג טויזענד? נו פֿרעג איך אײַך, קאָן נישט די טאַל צוזעצט ווערען?.. האָט איהר שוין הינטט דאָס צווײַ אומגלויבלעכע נפֿשות אויף דער וועלט, וואָס האָבען כּמעט פֿון קע־שענע פֿערלאָרען צו פֿינף אויף זיבעציג טויזענד קאַרבען — וואָס? ניט אַזוי?..

דער דרישער אומגלויבלעכער נפֿש איז מיַן ברוידער העניך נעבאַך. ער גלעהט גלאַט אַרום ווי אַ גנוב, אַ נעקוילעטער האָהן, אויך ס'איז טאַקי אַ בי־מעהר רחמנות אויף איהם, וואָס ער נעמט אַזוי ווינציג גלעלד, וואָרום ער איז דאָך טאַקי נעווינהגט געווארען אַלע יאָהר אויף אשר צווי מאָל אין יאָהר, אַז בילעטען שפּילען, אויסנעמען פֿינף אויף זיבעציג טויזענד, נישט ווינציגער; גלעהט ער אַרום אויך שרײַט: „וואָס האָבען זיך צו מיר? וואָס ראַבאָטען זיך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0043-0084 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיך? אַלעמען נעם נעלד: דאָס גלח נעם, דאָס ברודער נעם, בירנבוים'ן נעם— זיי ווילען מיך מאַכען פאַר א קבצן" — איהר פֿערשטעהט צי ניין?..

דער פֿערטער, דער גלח היסט דאָס, איז דאָך אודאי אין אומגליקלעכער גלח: ער שוועדרט און מע מוז איהם גלויבען, אויך זינען היילונג נאמנות, אז ער פֿערשטעהט ניט, פאַר וואָס יודען טהיילען זיך מיט זין נעלד? מילא דעניך, זאָגט ער מע זיך טאַקי זין א כאַשענק און סע קומט איהם אודאי נעהן אין חדר ארין, ער איז אבער פאַרט א היימישער מענש און א נוטער ברודער... אבער דאָס נאַנצע איבריגע „קהל", זאָגט ער, וואָס פאַר א מחותנים איז „קהל" צו מיר בילייט? איהר פֿערשטעהט צי ניין? נעה דער מיט א גלח און נעם איהם צו פֿערשטעהן, וואָס היסט ארענטליך, אז דער איז א ברודער וואָס האָט נעהאַט ביד צוועמען אינאַנצען אזוי, אז קיין האַהן זאָל אפילו נישט קריהען, און דער איז א לעצט ארענטליכער יונגערמאַן וואָס האָט פון מיר א צעטיל, אז אזא און אזא בילייט פון אזא און אזא סערוץ — איהר פֿערשטעהט צי ניין? ער מיינט דען עפּים, בירנבוים היסט דאָס? ער מאַנט דען נעלד? ער האָט דען עפּים טענות? חס וחלילה: ער ווייל נאָר מע זאָל א פּרעג טהון מענשען, וואָס מענשען ווילען זאַנען, א מענש — איהר פֿערשטעהט צי ניין...

הכלל פֿייער מענטשען האבען נעוואונען היסט דאָס צו פּינקס און זיבעציג טויזענד אויך א חלק, און פֿייער מענשען האבען פֿערלאַהרען צו פּינקס און זיבעציג טויזענד, פֿייער אומגליקליכע נעקוילעטע מענטשען!... נאָר נאַרנישט, אויסנעגלעטט זיך איז פאַרפאַלען, מסתמא איז דאָך עס א באַשערטע וואָך... וואָס וואָלט בליבט איבער צו טהון אַצינד? אַצינד בעדאַרף מען היסט דאָס נעמען און זיך צוטיילען מיט'ן בילייט, דאָס היסט מע בעדאַרף נעהן אַלע פֿייער אין באַנק ארין, ארויסנעמען דעם בילייט, אבנעמען דאָס נעווינס, אבנעבען איטליכען זיינס אין זאָנען מזל-טוב און טרינקען מאַהריטש, אייא? האָט וואָלט צייט אבי סעל, פאַוואַלינקע נישט נעחאפט. ערשטענס לינט דאָך אויפ'ן בילייט עפּים א חתימה פון סליעדאַוואַטעל, בעדאַרף מען דאָך קודם כל בעפּרייען היסט דאָס דעם בילייט, ווייל דער גלח נישט בעפּרייען דעם בילייט בין מע וועט איהם נישט בעוואַהרענען מיט זין חלק, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... וו אזוי וואָלט בעוואַהרענט מען איהם מיט זין חלק? בעדאַרף מען דאָס בילייט היסט דאָס אראָבנעמען פון פּון נבירים חשבון און איבערלייגען איהם אויך מין ברודער העניף'ם און אויפ'ן גלח'ס נאָמען,

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0044-0085 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

חיל דער גביר נישט הערן גיט זאהען. באשר ער טענה"ט, דער גביר היסט דאם אוין איז דוקא געריכט:

— וואם צוין איז פאר אַ מחותן צו אַ פרעמדען בילייט? וי קאן איז דיסען איבערגעבען אַ פרעמדען בילייט פון פינק אוין זיבעציג טויזענד, וואם סע ליענט אויף איהם אינאריסט, אז איז ויים גיט וועמענס בילייט דאם איז? פריידער איז ער געווען בירנבוים"ס מיט יעקב יוסילים, הינט הער איז אז ער איז גאר אַ העניף"ס מיט אַ גלח"ס, שפעטער ווילען זיך אלע מאל אַרויסבעווייזען נייע בעלי־בתים, נייע העניף"ס מיט נייע גלחים, וואם וועל איז שהון אז זיי ווילען נאכדעם מאכען בי מיר איטליכער בעזונדער צו פינק אוין זיבעציג טויזענד? ווא ווועל איז נעמען, קינדערלוך, אזוי פיעל געלד אויף צו בעצאהלען? איז כין דאך גיט בראדסקי:

איהר פערשטעהט צי ניין? האט זיך אנגעהויבען אינסק מיט אהרוואקאטען, וואן אדוואקאטען זענען דאך פונקט ווי די דאקטוירים: וואם איינער זאגט, זאגט דער אנדערער קאפויר; גלעל נעמען זיי אלע אוין גלעבען עצות, איטליכער אינאנדער עצה. איין אדוואקאט זאגט, אז דער גביר מעג זעהר שען איבערגעבען דעם בילייט וועמען ער ווייל... אוין דער אנדערער זאגט: ער טאר גיט בשום אופן איבערגעבען דעם בילייט... קומט דער דריטער אוין זאגט אז ער מוז איבערגעבען, אַ גיט קאן ער האבען אויף זיך אַ „פעקיל", למאי ער גיט גיט איבער... קומט נאך אינאדוואקאט אוין זאגט: לאז זיך דער גביר גלאט אזוי אַ בזאגען פונים בילייט וועט דאם זיין ווי געווינשען... קומט נאך איינער אוין זאגט הם מלהזכיר: באם ער ואגט זיך אַ פונים בילייט, דער גביר היסט דאם, בלייבט דער בילייט היינגען אין דער לופטען, קאן ער נאכדעם האבען אויף זיך אַ דעכט „פעקיל"!.. קומט נאך אינאדוואקאט אוין זאגט: אדרבה, טאמער זאגט ער זיך גיט אַב, האט ער ערשט אויף זיך אַ „פעקיל"!... קומט אַ נייער אדוואקאט אוין זאגט אַ נייעם דין, דער גביר, זאגט ער, מעג זיך יאַ אבזאגען, גיט אבזאגען, ער וועט סאי ווי סאי האבען אויף זיך אַ „פעקיל"... איהר פערשטעהט צי ניין? נאר מיר דאכט אז ער האט שוין אויף זיך אַ גוט „פעקיל", וואהרום אַ חוץ וואם מע דולט איהם אלע מינוט דעם ספאדיק, פאהרט ער נעבעך אלע וואך אין דער גרויסער שטאדט ארין, אונזער גביר היסט דאם, פון איין אדוואקאט צום אנדערען, צאהלט געלד און בעט מע זאל אויף איהם רחמנות האבען, נעבען אַיין עצה, וי אזוי ער זאל פטור ווערען פון דער דאזיגער באמבע? סאיז אַ גאט"ס אַ רחמנות זאג איך אייך אוין אַ חרפה אַ בוין פאר לייטען,

מע נעהמט אַ מענשען, אַנשטענדליכען, אַ שטילען מענשען, ווען טשעפּעט ניט קיין פֿליג אויף דער וואַנט, און מע היינגט אים אן אַזאַ באַמבע, אַ לוג און לעבּער אויף דער נאָז און האַלט זיך נעוונדערהויז!... טאָמער וויסט איהר פֿאַר ווען? פֿאַר וועמען? פֿאַר ווען קומט איהם אַזאַ באַמבע? דערפֿאַר ווען מענשען האָבען זיך אַרײַנגעלייגט, געוואַלט אַ יודען אַ טובֿה טהון, איהר פֿערשטעהט צו נײַן?... האָט איהר ניט בײַ זיך נאָך אַ באַמבע? — טפֿוי! מיין אויך נאָך אַ פּאַפּירנע?

קוריץ און גוט וואָ זשע האַלט איך? בײַ דער באַמבע היוסט דאָס, ווען מע האָט אָנגעהאַנגען אונזער גבֿיר... ווילט איהר דאָך מסתמא וויסען, ווען דער הערט זיך מיט דער באַמבע? נאָר ניט, די באַמבע איז אַ באַמבע! לעת־עתה היינגט זי נאָך אין דער לופֿטען... דער גבֿיר העצקעט זיך אַלע וואָך הין און צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אַרײַן צו די אַדוואָקאַטען, די אַדוואָקאַטען נעמען גאָלד און גאָבען עצות, דער אַזוי, דער אַנדערער אָט אַזוי, און דער דריטער ניט אַזוי און ניט אַזוי, נאָר פּונקט קאַפּויר, וויַ געווינטלעך.. ווען דער סוף דערפֿון ווערט זײַן, ווייסט נאָר אײַן נאָט אין הימעל, וואָרום קיין מענשלעכער פֿערשטאַנד קען דאָס נאָרניט משיג זײַן, ווען דערפֿון קען ארויס, וואָרום טאָמער דערגעהט דאָס חלילה צו אַ משפּט, ווייסט מען ניט ווען אויך עס קען זיך עגדיגען... איהר פֿערשטעהט צו נײַן? דערווײַל וועלט ליגט גוטען אייליגן אין דער אדמה? יעקב יוסיל! אַז די שטאָדט, — ווען זאָג איך די שטאָדט? — די גאַנצע וועלט האָט מיט מיר צו טהון! איטלעכער טייט אויף מיר מיט די פֿינגער: „אַן געהען די פֿינף און זיבעציג טויזענד!“... פֿון געשעפּט איז מען אָפּגעריסען; אין קעשענע איז ניטא אַ דרײַגרויל, נאָך ערגער וויַ פֿריהער; מיין ווײַב שעמט זיך אַרויסצוקומען אין מארק ארײַן; מע רופֿט זי די „גיײַ נגידית“... מיט האָט מען דעם ערשטען שבת אין שול מכבד געווען מיט „ששי“ גאָר אויף אײַן אַנדער אופֿן. מען האָט שוין אפֿילו געמאַכט אַ חשבון פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד, וויפֿיל איך בעדאַרף געבען אויף דער שטאָדט, וויפֿיל איך זאָל צעטיילען ארעמע קרובֿים, און וואָס איך וועל מתהון מיטן איבערינעם. דער האָט נעזאָגט, אז איך וועל מסתמא ווערען אַ בעל הלואה; און דער האָט געדרונגען אז גיכער וועל איך האַנדלען מיט ברויט, אַזוי וויַ איך האָב אַמאָל געהאַנדעלט: און דער האָט אויסגעוויזען אז דאָס בעסטע איז פֿאַר מיר אַ קאַנטאָר; מיט אַ קאַנטאָר, זאָגען זיי, מאַך איך די בעסטע געשעפֿטען בײַ אונז אין שטאָדט, וואָרום וואָסער קאַנטאָר, בײַ אונז — פֿערמאָגט דען מיט אַמאָל אַ קאַפּיטאַל פֿון 75,000? מע מיינט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0045-0087 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מעות מזומנים מיינט מען טאקי וואָס מזומנים היינסט: איהר פֿערשטעהט צי ניין? וואָרום בײַ אונז אין שטעדטיל זענען די יודען גרויסע אפיקורסים; קיינער גלויבט נאָר נישט, אַז ס׳איז ערגיץ פֿאַראַן במזומנים מעהר ווי אַ פֿינפֿאונצוואַנציגער אַיין אייגענער... אונזער שטעדטיל, דאַרפֿט איהר וויסען, איז אויך אַ רעכט שטעדטיל, דער רוּח האָט דאָס ניט נעגנומען: דאָס איז אַ שטעדטיל, פֿערשטעהט איהר מיך, פֿון די שטעדטלוך, וואָס מע פֿרעגט אויך זיי!... פֿאַראַן לויזינגעהערם נעגוג, וואָס האָבען ניט וואָס צו טהון, נעהט מען אַרום פֿון שמוגין צו בוגין אין מע רעדט אַב פֿון דער גאַנצער וועלט. קיין אייגענע געשעפֿטען איז נישטאָ, האָט מען אין זינען יענעמס. מע קלויבט זיך צונויף אין מארק בײַ דער אַפּטייק, אויף דער „בערזע" היינסט דאָס, און מע האַלט אין איין שאַצען יענעמס עסקים, מע האָט מ ו ר א טאָמער פֿערדינט יענער; און אַז יענער דערלייגט איז מען זיך מחיה, עס קומט צו אַ שטיק געזונד... הינט פֿערשטעהט איהר, וואָס פֿאַר אַ חמאַרע עס האָט זיך אָנגערוקט אויף דער שטאָדט, אַז מע האָט דערהערט פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד: פֿון יענעם טאָג אָן מאַכט זיך זיי שוין נישט צו דאָס מויל פֿון אין דער פֿרוי בין בײַ נאַכט. מע וועלט זיך און מע שטעכט זיך. איינער דעם אַנדערן עסט אוים די נאַל, קוקט אַרײַן מיט די פֿיס אין האַרצען.

— פֿאַר וואָס האָט איהר בעסער נישט אויסגענומען די פֿינף און זיבעציג טויזענד? זיי וואָלטען דאָך אייך איצטער שטאַרק צוניטץ גע־קומען!...

— למאי אי ן ה ר ניט? איהר בעדאַרפֿט זיי אַ סך ניטיגער פֿון מיר!...

בכדי עס זאָל דעם איבריגען עולם פֿערדריסען האָט אייגער אַ בעל־חשבון אויסגערעכענט, אַז אין בין דער גרעסטער גביר אין שטאָדט; עס איז אַ פּראָסטער חשבון — זאָגט ער: פֿינף און זיבעציג טויזענד האָב איך גע־וינען, אַ קערבעל זעפּס־זיבען טויזענד בעטרעפֿט די דירה מיינע — האָט איהר אַ קיימלין פֿון פֿינף און אַכטציג קרוב צו מאָה אלף קאַרבעץ. נו, אין אַ יוה וואָס פֿאַרמאָגט הונדערט טויזענד קאַרבעץ מעג מען דאַכט זיך אויף איהם זאָגען אַז ער פֿאַרמאָגט צווייי, וואָרום אַז מען שאַטצט אַ יודען אין ר״ש אלפים פֿערמאָגט ער דאָך קיין הונדערט טויזענד אויך ניט; אַלוֹ בין איך היינסט דאָס אַ יוד פֿון ר״ש אלפים דאָס היינסט דער גרעסטער גביר אין שטאָדט; אַיי ס׳איז פֿערהאַן נאָך גרעסערע גבירים פֿון מיר? איז דער תירוץ: פֿון וואַנען וויינסט מען? ווער איז געזעסן בײַ זיי אין קעשענע אין ווער האָט געצייטלט זייער גאָלד? אפֿשר זענען זיי נאָך דערויסטער? איהר פֿערשטעהט צי ניין?...

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0045-0088 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ סך מענשען האָט דאָס טאַקי אָנגעריהרט בײַ דער בײַן, ווי האָבען נעבאַך
נישט געקאָנט דאָס איבערטראָגען, ווי נעמט דאָס מיט אַמאָל אַ גרעמיצער יוד,
פֿלוצלינג: אינמיטען דרינען אוּן ווערט, אָהן קאָפֿוועהטיג, אַ גבֿיר פֿון פֿינף אוּן
זיבעציג טויזענד!... פֿאַראַן בײַ אונז איינער, אַיין אַלטער בחור, אַ רײַכער אוּן
אַ קאַרגער, האָבען חברה אומיסטען אונטערגעשיקט אַ שליח, איינעם אַ „מענדיל
בּאָרד", ער זאָל איהם אָנזאָגען די גוטע בשׂורה, אַז יעקב יוסיל האָט געוואונען
די פֿינף און זיבעציג טויזענד, איז איהם געוואָרען, ניט פֿאַר אַיין געדאַכט, אַזוי
שלעכט, אַז מע האָט געמיינט ס'איז אַיין עק פֿונ׳ם יונגען מאַן: אַ ביטערער
רחמנות, ער איז געבליבען טאָ כסדר אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ: אוּן
אַצינד אַז ער האָט דערהערט די געשיכטע מיט מײַן ברודער העניך אוּן די
מעשׂה מיט׳ן בײַנדיל איז איהם צוגעקומען אַ שטיק געזונד: לאָז שוין בעסער
זײַן, זאָגט ער, דעם גלח; פֿאַר וואָס קומט אַ יודען אַזוי פֿיעל געלד?...
איהר פֿערשטעהט צי ניין?... נאָר איהר מיינט, אַז אייגענע פֿערנינגען שוין?
אַזוי לאַנג שמיסט מען זיך: ווי זאָלען קאָנען דערטרינקען אין אַ לעפֿיל וואַ-
סער?... מאָלט אַיין, ווען עס פֿאַלט אַרײַן צי מיר טאַקי די פֿינף אוּן זיבעציג
טויזענד, וואָלט געווען אַנדערע ווערטער; דעמאָלט וואָלטען מסתמא אַלע
הנאָה געהאַט: אי אייגענע, אי פֿרעמדע. נאָר אַז עס האָט זיך שוין געמאַכט
אַזוי, איז שוין ווידער אַנדערע ווערטער... נישקשה, די משפחה מעג זיך ניט
אַ בײַטעל, בײַ מײַן ברודער העניך ווערט מען זיך צופֿרידען די העלפֿט; ער
איז אַ רעכטער נדבן מײַן העניך זאָל געזונד זײַן; ער אַז ער ווערט אָנהויבען
געבען „נתינות" ווערט זײַן וואָס צו זאָהען. ס'איז אַ סברה, אַז ער האָט שוין
אַסיגנירט פֿון פֿינף אוּן זעכציג ביז צוויי אוּן זיבעציג רובל אוּיף חתונה מאַכען
איין ארעמע שוועסטער; אוּן דעם אַלטען מאַשען האָט ער מנדר געווען אַ
נאַנצען הונדערטער אַ האַרטען; לאָז ער וויסען היימט דאָס דער אַלטער מאַטע,
אַז זײַן זוהן האָט אויסגענומען די פֿינף אוּן זיבעציג טויזענד, איהר פֿערשטעהט
צי ניין?... דאָס זאָגען די היימישע קרובים; אוּן די וואָס פֿון דער ווײַטען האָבען
זיך גלאָט אַ לאָז געטהון צו מיר פֿון דער נאָרער וועלט, דער מיט אַזאַ „פֿעקל",
אוּן דער מיט אַזאַ „פֿעקל"... אַ סך האָבען אוּיף דעם חשבון אָנגעהויבען
מהוּן שדוכים, חתונה מאַכען קינדער. אייניגע האָבען זיך גענט צוליעב
דעם, וואָס זיי וועלען נאָכדעם קאָנען גרויסען צו עפּעס גרעסערס... מילא
איז דאָס חאָשׁ קרובים; ווי זאָגט איהר פֿון אייגענע מוז מען לײַדען, איהר
פֿערשטעהט צי ניין? אָבער פֿון פֿרעמדע, פֿון ווילד פֿרעמדע וואָס בין אוּיף
נאָך מחויב צו טראָגען? פֿאַר וואָס קומט דאָס מיר? פֿאַר וועמענס זינד?..

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0046-0089 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואו אִיךְ דאָכ עֶרגִיץ אַ שׂונא, הערט אִיהר, וויגש אִיךְ אִיהם אַזאַ געוויגם פּוּן פּינק אוּן זיבעציג טויזענד; אִיהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות אַז דאָם אָפּגעבּען בּעל־טוֹב וואָם אִישליכער גיט מיר אָפּ, מיט דעם אונטערשמייכלען זיך, מיט דִי חנופה־לוּך פּוּן אִישליכען בּעזונדער — בּין אִיךְ שוין גיט אימשטאַנד אַריבּער צוטראָגען; מענשען וואָם אִיךְ קען זיי גיט אוּן וויים זיי גישט קוּמען צו תּיר צוגעהן זיך מיט מיר אַנשעצה האלטען.

— מיר האָבּען געהערט, זאָגען זיי, פּוּן אַייךְ, רב יעקב יוסיל, מיר האָבּען שוין לאַנג פּוּן אַייךְ געהערט, אַז איהר זעגט אַקלוגער מענש. מיינט כישט, זאָגען זיי, אַז מיר מיינען עפּעס דערמיט אַמיין, וואָם גאָט האָט אַייךְ בּענליכט דִי פּינק אוּן זיבעציג טויזענד, חלילה וחס; גלאַט אַזוי, זאָגען זיי, מיר זאָגען גאָקומען צו אַייךְ אַביסעלע אויסרעדען זיך דאָם האַרץ...

איהר פּערשטאַהט צי נישט?.. אַיינער איז געקומען צו מיר עפּעס פּוּן אַ מאַדנער שטאַדט, איך האָב שוין פּערגעסען וויז זי הייסט, פּוּן אַ ווייטער מדינה, וואָם מיין זיידענס באָבּע איז דאָרט קיין מאָל נישט געווען. עס עפּענט זיך דִי טהוֹר, עס קומט אַרײַן פּלוצים אַ יוד, לייגט אָפּ דאָם פּעקל.

— שלום עליכם!

— עליכם שלום! פּוּן וואַנען איז אַ יוד?

— פּוּן אויסרייסען. דאָם זאָגט איהר דער רב יעקב יוסיל?

— דאָם בּין איך יעקב יוסיל. וואָם וועט איהר זאָגען גוטס?

— זאָגט איהר דאָם טאַקי אַליין הייסט עס אָט דער רב יעקב יוסיל וואָם דאָם אויסגענומען דִי פּינק אוּן זיבעציג טויזענד? דאָם בּין איך אומיטטען, זאָגט ער, געקומען צו פּאָהרען אַהער, דאָם הייסט איך פּאָהר בּמילא פּערבּיי, דאָם איך דערהערט דִי מעשׂה מיט דִי פּינק אוּן זיבעציג טויזענד האָב איך מיך מישׂב געווען: טא, לאָם איך אַראָפּפּאָהרען אַהער אויך אַ טאָג; איך ווייל אָנקוקען מיט מיינע אויגען דאָם דאָזיגען גליקליכען וואָם הָאט געוואָגט דִי פּינק אוּן זיבעציג טויזענד, ס׳איז גיט קיין קלייניגקייט, ס׳איז פּינק אוּן זיבעציג טויזענד!..

איהר פּערשטאַהט צי נישט? געה דערצאָהל איטליכען בּעזונדער אַ מעשׂה מיט אַ בּירנבוים וואָם ווייל מענשען, אוּן מיט אַ פּרוידער וואָם הייסט הענדיך, אוּן מיט אַ בּיינדיל, אוּן מיט אַ גבּיר, אוּן מיט אַ באַמבּע, אוּן מיט אַדוואָקאַטען, אוּן מיט רוחות, אוּן מיט שדים!.. איך זאָל האָבּען, הערט איהר, דִי גליקליכע יאָהר, וואָם ס׳איז פּריהער פּאַר דִי פּינק אוּן זיבעציג טויזענד געווען בּעסער ווי אַצונד נאָך דִי פּינק אוּן זיבעציג טויזענד אוּן הונדערט אוּדאי; איך

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

חאָל אַייך זאָגען דאָס אמת, אידּ בין שׂון איצטער ניט זיכער מיט לאָגען
אוידּ; אָט בין אידּ נעווען ניט לאַנג אין דער גרויסער שטאָדט בּיי די אַד־
וואָקאַטען דאָרטען, האָט מיך אייניער אַ חברה מאַן פֿערנאַרט צו זידּ אַהיים
אוידּ פּאָדאָל, כּלומרשט אוידּ מיר; אידּ קום צו אידם אוידּ פּאָדאָל, בּיי נאַכט
איז דאָס געווען, טרעף אידּ דאָרטען נאָדּ אייניגע אַ חברה־מאַן, אַ יודען מיט
דוקא אַ שׂענער בּאָרד, זיצען אידּבּער אַ ספר, גיט ער מיר אָב שלום, שטעהט
אוידּ פֿערוויכערען אַ פּאַפּירעם, פֿערלאָשט די לאָמפּ און מיר בלייבען אין
דער פֿינסטער... איהר פֿערשטעהט צו ניין? עס וואלט פראי געווען, כּלאָפּען,
ס׳זאָל ניט זיין אַזוי שפּעט און איהר זאָלט זידּ אַזוי ניט חאָפּען אין וועג
אַרײַן, אייך דערצעהלען די דאָזיגע מעשׂה אוידּ, און אוידּ יענער מעשׂה זיצט
נאָדּ אַ מעשׂה, אָדער וויַ זאָגט איהר: אוידּ אַ בלאָטער אַ פּרישטש און אוידּ
אַ מכּה אַ בלאָטער, איהר פֿערשטעהט צו ניין?..

קוּרץ און גוט וואו זשע האָלט אידּ הייסט עס? בּיים סוף פֿון דער
מעשׂה. אַ סוף מיינט איהר? האָט צייט אַ בּיסעל, נישט געחאַפּט, ס׳איז ערשט
אַנאָנהויב; וואָס זאָג אידּ אַנאָנהויב? עס הויבט נאָדּ נאָר נישט אָן צו
זיין קיין אָנהויב אַפּילו! און וועָר איז שולדיג? אידּ אַליין טאַקי! שויך
זאָגען אידּ בין שולדיג? וואָס בין אידּ שולדיג? אידּ וויים? אידּ בין דאָדּ נישט
מיהר וויַ אַ מענש, וויַ זאָגט איהר אַ בישׂר ודם, נאָר אַז ס׳איז באַשׂערט אַנ־
אומגליק דעלפּט זידּ עפּעס? וואָס בין אידּ שולדיג למשל אַז אידּ... נאָר שׂאַ!
מע טאָר נישט חאָפּען דיַ פֿיש פֿאַר די לאָקשען, מיין אידּ פֿארקעהרט די לאָק־
שען פֿאַר די פֿיש; לאָם אידּ אייך בעסער דערצעהלען פּאַוואָלינקע, נישט
געחאַפּט די נאַנצע מעשׂה פֿונ׳ם אָנהויב, דאָס הייסט ניט פֿונ׳ם אָנהויב, נאָר
פֿונ׳ם לעצטען, דאָס הייסט פֿון דעם וואָס איהר מיינט אַז ס׳איז שוין
דער סוף... על כּל פּנים אַז נאָט האָט געהאָלפֿען, מיר האָבען זידּ דעמאָלט
אויב איהר געדענקט, מיט צרות מיט אַנגסטען אייניגעטוילט מיט בּילייע
הייסט דאָס. אידּטליכּען בעזונדער זיין חלק, געווינטשליך נישט אַזוי גידּ טהוט
זידּ עס וויַ סע רעדט זידּ, מע האָט זידּ גענוג אַנגערעדט, אַנגעהאַרעקעט מיט
אידּטליכּען בעזונדער, אַז דער גלח טענה׳ש פֿאַר וואָס קומט אונז גאָלד, מיר
אוז בירנבוימען, אונז בּיידען הייסט עס, אוז מיין ברודער הענדּ איז אַ בעלן
אידּ זאָל מיר פֿערלאָזען אוידּ זיין ישׂר אוז אוידּ זיין נוטען ווילען אוז
אוידּ זיין השׂגה, אוז מיין חברה׳מאַן, בירנבוים הייסט עס שרייט, אַז ער
ווילּ גאָר נישט, ער ווילּ נאָר מענשען, האָרכען וואָס מענשען ווילען זאָגען,
איהר פֿערשטעהט צו ניין? האָבּען זידּ צוזאַמשטעלט אין דעם דאָזיגען עסק

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0047-0091 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מעקלערס, אוך דוקא דרײַ מיט אַ מאָל; צוגעהאָרעוועט, אויסגעגלײַכט, אַנ־
ענק, אַ סוף, אוך ס׳איז געבליבען, אויב איהר געדענקט, וואָס זשע היסט
דאָס איז געבליבען? ס׳איז געבליבען אַז מיר זאָלען זיך צוגוייקלײַבען אַלע
פֿיער, היסט עס, אזעקפֿאהרען אין דער גרויסער שטאָדט אַרײַן, אַרויסנעמען
דעם בילעט, אָפּגענעמען דאָס בײַסעל מינץ, צעטיילען זיך מיט די חלקים,
נאַ ד׳ר, געב מיר — אוך אַ גוטען מאָג מיט דער קאַפּאָטע! יאָ, וואָס זשע
איז דאָס געדעדט געוואָרען? נאָשׁשוקלאַד אַז ס׳איז פֿאַראַן אַ בילעט, אָבער
אַז ס׳איז קיין בילעט נישטאָ? שויך זאָגען ס׳איז קיין בילעט נישטאָ! אַ בי־
לעט איז פֿאַראַן אַ בילעט, נאָר, אויב איהר געדענקט, וואָ לינט ער דער בי־
לעט? פֿאַרצויקאָוועט אין אַ באַנק ערגיץ אויף אַ פֿרעמדען נאָמען אוך פֿון
אויבען אויפֿן בילעט היסט עס, אויב איהר געדענקט לינט, איך בעט אי־
בער אייער כבוד, אַ־אַרעסט פֿונ׳ם סליעדאָוואַטשל — נעה נעם ארוים אַזאַ
בילעט! וואָס זשע טהוט מען? בעדאַרף מען קודם כל, אויב איהר געדענקט,
זאָהען מע זאָל צוריקבען דעם עסק, לאָז דערוויילע היסט עס ווערען אויס
עסק, ווען מען שוין נאכדעם זאָהען וואָס מע האָט צו טהון, איהר פֿערשטעהט
ס׳ גיין? ווער זשע בעדאַרף צוריקבען דעם עסק סע זאָל ווערען אויס עסק?
פֿערשטעהט זיך אַז דער גלח? זאָגט אבער דער גלח, אויב איהר געדענקט,
לאָז מען איהם פֿריהער באַוואָרענען, דאָס היסט איבערנעמען דעם בילעט
אויך זײַן נאָמען, ווען ער זאָהען מע זאָל צוריקבען דעם עסק. איז ער דאכט
זיך אויך געראַכט? ווער זשע בעדאַרף דאָס איבערנעמען דעם בילעט
אויך זײַן נאָמען, אַז ער זאָל צוריקבען דעם עסק? פֿערשטעהט זיך אַז דער גביר
אונזערער. קומען מיר מסתמא צו אונזער גביר אין בעטען איהם ער זאָל
זײַן אַזוי גוט אוך איבערנעמען דעם בילעט ווען מען צוריקבען דעם עסק.
טענה׳ט דער גביר ווידער די אייגענע טענה, אויב איהר געדענקט, אוך איז
אויך געראַכט: וואָס האָט איהר צו מיר? — זאָגט ער — וואָס האָט איהר מיר
אָנגעהאַנגען אַ פֿרעמדען עסק? טענה׳ן מיר: געראַכט זאָגט איהר טאַקי;
נאָר וואָס זאָלען מיר טהון, אַז אָהן איהר קאָן מען ניט צוריקבען דעם עסק?
זאָגט ער: אם כן וואָס בין איך שולדיג? צוריקבט אייך יאָ דעם עסק אוך
צוריקבט אייך ניט דעם עסק, וואָס איז מײַן עסק? איהר פֿערשטעהט צי
גיין?.. האָט איהר ניט בײַ זיך אַנעסק — טפֿו! מיין איך אַ פּאַציראָם?..

קורץ אוך גוט, וואו זשע האַלט איך היסט דאָס? בײַ צוריקבען דעם
עסק. עצות אַהער עצות אַהין, ס׳איז געבליבען — לאָזען זיך. אוך וויַ באַלד
לאָזען זיך בעדאַרף מען פֿרעגען אַנ׳אַדוואָקאַט. אוך וויַ באַלד פֿרעגען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0047-0092 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בײַ אַיין אַדוואָקאַט בעדאַרף מען פֿאָרהאָבן אין שטאָדט אַרײַן. הויבט זיך אָן:
בײַ וואָס ער אַדוואָקאַט זאָל מען פֿרעגען? זאָגט דער מע זאָל פֿרעגען בײַ
דעם אַדוואָקאַט, און ער גיט זאָגט מע זאָל פֿרעגען בײַ יענעם אַדוואָקאַט,
פֿרעגט מען דאָך מסתּמא בײַ בײַדע אַדוואָקאַטן, אַ בּרירה האָט מען? זאָגט
דאָך מסתּמא דער אַדוואָקאַט פֿונקט דעם היפּך וואָס יענער אַדוואָקאַט,
זאָגט דער דרישטער אַדוואָקאַט בוידעם; איז דאָך בימער, געהט מען צו אַ
פֿיערטען אַדוואָקאַט, — בקצור איך בעדאַרף אײַך דערצאָהלען וואָס אַדוואָקאַטן
זענען? אַדוואָקאַטן און דאָקטוירים דאָס איז אײַן מכּה; אַדוואָקאַטן און
דאָקטוירים זענען לכתּחילה בעשאַפֿן געוואָרן זײַ זאָלען זאָגען אײַנם
דאָס אַנדערע אויף צו להכעיס, וואָס יענער זאָגט בעדאַרף דער זאָגען פֿונקט
קאָפּויר, וו׳ להבדיל דער תּרגום. איך האָב אַ גוטען ברודער, זאָגט ער: וואָס
איז דען אײַנגענטלעך דער תּרגום? דער תּרגום זאָגט ער איז אַ צוליהכעים׳נק;
דער תּרגום רעדט זאָגען לאַקירדע, למשל, אַז דער חומש זאָגט „ויאמר"
קומט דער תּרגום און זאָגט „זאמר"; אין אַז דער חומש זאָגט „לאמר", איז
דאָכט מיר, וואָס קאָן דאָס דיר שאַדען, רב תּרגום, אַז ס׳וועט שטעהן לאמר?
ניין, לוינט אײַם נישט: נאָר ל־מי־מר: — אין גערע טהו איהם עפּעס: איהר
פֿערשטעהט צו ניין?... אַז אַ־אַדוואָקאַט זאָגט, אַז מיר אַלע פֿיער זאָלען
אײַנגעבען אַ פּאָפּיר אויף דער באַנק און אויפֿ׳ן גביר למאי זײַ גענעבען אונז
ניט אַרוים דעם בילעט. דאָכט זיך אַ גלײַכער אײַנפֿאַל, האַ? קומט דער
אַנדערער אַדוואָקאַט און זאָגט: אַז אײַנגעבען בעדאַרפֿען נאָר צוויי, איך אין
בירנבוים, מיר בײַדע היימט עם, און נאָר אויפֿ׳ן גביר אַליין, למאי ער היימט
ניט דיר באַנק זי זאָל איבערגעבען דעם בילעט; דאָכט זיך אויף נישט קרוים,
האַ, וואָס זאָגט איהר? זאָגט אָבער דער דרישטער אַדוואָקאַט, וואָס פֿאַר אַ מחותן
בין איך מיט דער באַנק? די באַנק קען מיך? זי האָט נעהאַט מיט מיר עסקים?
אײַנגעבען לאָז בירנבוים אַליין און נישט אויף דער באַנק נאָר אויפֿ׳ן גביר אַליין,
זאָרום וואָס איז שולדיג די באַנק, אַז ער אַליין, בירנבוים היימט עם, האָט
ערשט ניט לאַנג נעהיימען די באַנק זי זאָל אריבער טראָגען דעם בילעט
פֿון זיין חשבון על חשבון הגביר. דאָכט זיך נערעדט וו׳ אַ מענש, האַ? קומט
נאָך אַיין אַדוואָקאַט און דרינגט, אַז אײַנגעבען בעדאַרף ניט איך און ניט בירנ־
בוים, אײַנגעבען בעדאַרף נאָר דער גלח מיט מײַן ברודער, העניך היימט
עם; דאָכט זיך ס׳איז אויך מיט אַ נאָנג, האַ? קומט אײַן אַנדער אַדוואָקאַט
און פֿאַלט נאָך אויף אַזאַ מין המצאָה: מע בעדאַרף זיך, זאָגט ער, נאָר ניט
לאָדען, וואָרום לאָמיר זעהן, פֿון וואַנען, זאָגט ער, האָט זיך נענומען אין באַנק

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0048-0093 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ בילעט אויפֿן גבירס נאָמען? בירנבוים האָט אים אַרײַנגעטראָגן. נאָר האָט בירנבוים געגנומען אַ בילעט? בײַ יעקב יוסלין, בײַ מיר הײַנט עָם? וואָ האָב איך אים געגנומען? בײַ מײַן ברודער, העניך הײַנט דאָם. בײַ וועמען האָט איהם געגנומען מײַן ברודער, העניך הײַנט עָם? אַנטליהען, מײַן איך גע־קויפֿט בײַם גלח. עָר זאָגט נעקוֹפֿט, דער גלח זאָגט געליהען, וואָם מאַכט דאָם אויס, אַ פֿאַרפֿאַלענער עסק; על כן, זאָגט עָר, לאָז דער גלח מאָנען דעם בילעט בײַ מײַן ברודער העניך, מײַן ברודער בײַ מיר, איך בײַ בירנבוים'ן און בירנבוים בײַ וועמען? בירנבוים בײַ דער באַנק. אַי דו באַנק טענהט'ש דאָך זו קען שוין נישט בירנבוים'ן, זו קען נאָר דעם גבירן? טא לאָז בירנבוים מאָנען בײַם גבירן און דער גבירן לאָז מאָנען בײַ דער באַנק, אַי דער גבירן האָט מורא טאָמער — וואָם? טאָמער לאָדט מען איהם? איז פֿאַראַן, זאָגט עָר, אַנשטאָנד: לאָז בירנבוים אַרויסגעבען אַ צעטיל, קוויטירען הײַנט עָם דעם גבירן, איך זאָל קוויטירען בירנבוים'ן, און מײַן ברודער העניך זאָל קווי־טירען מיך, און דער גלח זאָל קוויטירען מײַן ברודער העניך. נו, וו׳ געפֿעלט אייך אַנאַיינפֿאַל? וואָם קען שוין זײַן גלײַכער דערפֿון? געפֿינט זיך נאָך אַנאַדוואָקאַט אַ חכם אזן פֿרעגט אַ קלײַן קשיא: שאַט, פֿון וואַנען וויסען מיר, זאָגט עָר, אַז דער בילעט ענדיגט זיך שוין מיט'ן גלח? טאָמער ליגט ערגיץ בעהאַלטען אויך אַ בוידעם נאָך אַ נפֿש, וואָם וועט אויפֿשטעהן מאָרגען, וועט ברענגען עדות מיט פֿאַפֿירען, אזן וועט טענה'ן: דער בילעט איז מײַנער; קינדער, וואָ איז מײַן בילעט?! וואָם זשע וועט זײַן? וועט עָר מאָנען שוין נישט קײַן בילעט נאָר פֿונקט אזן זיבעציג טויזענד! בײַ וועמען? נישט בײַ קיינעם, נאָר בײַם גבירן! אַי דער גבירן האָט אַ צעטיל פֿון בירנבוים'ן, בירן־בוים פֿון מיר, איך פֿון מײַן ברודער העניך, מײַן ברודער העניך פֿונ׳סגלח? לאָז דער גבירן, זאָגט עָר, נאָכדעם לאָדען בירנבוים'ן, בירנבוים מיך, איך מײַן ברודער העניך, מײַן ברודער העניך דעם גלח, פֿונקט די אייגענע מעשׂה וואָם מיט'ן חד גדיא: צינגלען־קצצלען, קצצלען־הינטלען, הינטלען־שטעקלען, שטעקלען־פֿייערל, פֿייערל־וואַסערל, וואַסערל־אָקסלען, אָקסלען־לעם־שוחט'ל — אידר פֿערשטעהט צי ניין?... איז שוין ווידער שלעכט! וואָם זשע טהוט מען? בעהאַרף מען נעהן צו אַ נייעם אַדוואָקאַט, צו קאָפּערניקאָוון אַלײַן, און פֿון קאָפּערניקאָוון צו נאָך אַ גרעסערן אַדוואָקאַט, צום „גאָלדענעם־וויזער"; וואָם טויג אייך, מיר האָבען נישט דורכגעלאָזט קײַן איין אַדוואָקאַט, מיר האָבען זיך מיט זיי, מיט די דאָזיגע אַדוואָקאַטען הײַנט עָם אזוי פֿאַר אַדוואָקאַטעט דעם קאָפּ, עז וואָ מיר זענען געשטאַנען אין וואָ מיר זענען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0048-0094 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

גענאַנגען האָט מען געהערט נאָר אַדוואָקאַט און אַדוואָקאַט.
האָט איהר נישט בײַ זיך אַיין אַדוואָקאַט — טפֿוי! מיין איך אַ פּאַפּיראָס?..

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך היינט עס? בײַ די אַדוואָקאַטען.
נאָט האָט געהאָלפֿען די אַדוואָקאַטען האָבען געפֿינגען אַנ׳עצה, פֿאָרט אַדוואָ־
קאַטען! וואָם זשע איז די עצה? די עצה איז אַזאַ מין עצה: אַז איך און
בירנבוים, מיר בײדע היינט עס, זאָלען קודם כל פֿריהער פֿאַר אַלע היזם׳
איינגעפֿען אַ פּאַפּיר, צושרײַבען זיך בײַ׳ם נאַטאַריוס היינט עס, אַז מיר זענען
נית שייך צום בילײַט כלל וכלל, קיין שום מחותנים נישט היינט עס, אין
אַז דאָם דאָזיגען בילײַט האָט מיר צוגעשיקט מין בריודער הענוך, וואָם ער האָט
איהם געגומען. געקויפט היינט עס, בײַ׳ם גלח, אויף צו פֿערזעצען, און איך
האָב איהם פֿערזעצט בײַ בירנבוים׳ן און געגומען אויף איהם רי״ש קערבלוך,
וויַ די מעשה איז געווען, דאָם היינט דעם רעכטען, דעם ריינעם, דעם אמת׳ן
אמת׳ן! דאַכט זיך פֿראָסט און פֿשוט, אָהן שפּיצלוך, אָהן חכמות און אָהן
אויבער הסברות, וואָם קאָן זיין בעסער וויַ דער אמת? איז אבער קיינער דערוויַ
פֿריהער נישט געפֿאַלען, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... נאָר שאַט, איהר זענט
נאָך נית פֿאַרטיג. וואָם היינט מיר וועלען נעמען, איך און בירנבוים, מיר
בײדע היינט עס, און וועלען אַרויסגעבען אויף זיך אַזאַ בײַטש? און וואָם וועט
זיין מיט אונזערע חלקים? וואָם וועלען מיר טהון אַז מע וועט אונז נאָכדעם
זאָגען ישקני?... זיך געהן פֿערלאָזען אויף מיין בריודערם יושר און אויפֿן
גלחס נאמנות? אַי מיר האָבען זיך צושרײַבען מיט זיי אויף פּאַפּיר און גע־
טרונקען לחיים? בלאָטע! אַ בויגען פּאַפּיר קאָסט אַ גראָשען און לחיים קאָן
מען טרונקען אָלע טאָג, אַבי ס׳איז נאָר פֿאַראַן, וויַ זאָגט איהר, אַבינסעל
ברענפֿען. וואָם זשע האָבען מיר געוואָלט, איך און בירנבוים, מיר בײדע היינט
עס? אַ באַוואָרענישן, מע זאָל אונז באַוואָרענען אונזערם, ו אָ ם א ו נ ז ק ו מ ט...
איהר פֿערשטעהט צי ניין?... אָט דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען די רעכטע
חתונה: באַוואָרענישען? פֿאַר וואָם קומט זיי באַוואָרענישען? גענוג זיי נעמען
אומזיסט געלד גאָב זיי נאָך באַוואָרענישען! האָט דאָך עס אונז אָנגענומען בײַ׳ם
האַרצען: „טטײַטש, פֿאַר אונזער עהרליכקײַט, איהר זאָלכע און זאָלכע,
גענוג מע טהוט אַיך אַזאַ טובה, מע וואָלט דאָך געקאָנט צוגעמען בײַ אַיך
אינגאַנצען, די פֿינף און זיבעציג טויזענד אַז קיין האָהן זאָל אפֿילו נית קריײַען,
האָט איהר נאָך טענות?... — קומט אַיך, היינט דאָם, אַ דאַנק, אַ קניפ
אין בעקל?... אַזוי זאָגט דער בריודער מיינער, הענוך היינט דאָם; האָט דאָך
עס מיך פֿערדראָסען, אַ ווארט פֿאַר אַ ווארט, פּיטש־פּאַטש, וויַ געווינטליך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0049-0095 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צוזישען ברידער — הקצור, געפֿועלט מע וועט אונז שוין געבען אַ באַוואָרץ־
נישׂ. וואָס פֿאַר אַ באַוואָרענישׂ? קוויטלזך? אַ קוויטעל איז אַ סוכה'שער.
וועכסעלזך? איין עבֿירה. וואָס דען? מזומן געלד, וויַ מיַן באָבע
עליה־השלום פֿלעגט זאָגען: „דאָס בעסטע מילכיגם איז אַ שטיקעל פֿליישׂ".
וואו זשע קריגט מען מזומן געלד, אַז קיַן מזומן געלד איז היַנטיגע צייטען
נישטאָ בײַ קיינעם, שייך זאָגען בײַ קיינעם? פֿאַראַן געלד, אוין אַ סך, נאָר
בײַ דיַ בראָצקים. „הכלל, ס'איז פּוסטע דבֿרים, בין מע וועט ניט ליגען קיַן
באַוואָרענישׂ וועל איך ניט חתמענען!" וואָס פֿאַר אַ באַוואָרענישׂ? „וואָס פֿאַר
אַ באַוואָרענישׂ איהר ווילט, אַבי אַ באַוואָרענישׂ, דיַ וועלט זאָל פֿון מיר
נאָכדעם נישט לאַכען, זאָגען אַז יעקב יוסיל איז געווען אַ בהמה", איהר
פֿערשטעהט צי ניַין?... דאָס איז אייך אין מאָל אַזוינס. אין מיַן חברה־מאַן,
בירנבוים היַסט עס, האָט זיך טאַקי אַנגעמאַן פּשוט ווידער אַמאָל צו דער
אַלטער מענה: מע נט שׂ ען?... כאשר, זאָגט ער, אַזוי וויַ ער גיט איצטער,
זאָגט ער, אַרוים פֿון זיך אַזאַ מין נעשׂרים־פּסם א רעצי פּים, היַסט עס אוים
אייביג, לכן ווילּ ער מע זאָל זיך מיט איהם פֿערלאָזען אוים מענשען, וואָס
מענשען וועלען זאָגען אַזוי וועט זיַן. „ווידער אַמאָל מענשען?" זאָג איך, מע
האָט דאָך איין מאָל געענדיגט, וואָס טויג אייך מענשען?" — פֿערשטעהט
איהר מיך, זאָגט ער, בירנבוים היַסט עס, איך ווילּ מע זאָל אַ פֿרעג טהון
מענשען, אפֿשר וועלען מענשען גפֿינען אַז סע קומט מיר נאָרניט, למאי זשע
זאָל איך נעמען אומזיסט געלד?... איהר פֿערשטעהט צי ניַין?... איך שרייַ
באַ וואָ ר ע נ ׳ ש אוין ער טענה'ט מ ע נ ש ע ן; באַוואָרענישׂ וועט, זאָגט ער,
זיַן נאָכ ד ע ם, פֿריהער לאָז מען פֿ־ענגען מ ע נ ש ע ן. „איהר האָט זיך שוין
ווידער אַמאָל, זאָג איך, צומענטשעלט? סע מענטשעלט מיר שוין, זאָג איך,
אין קאָפּ פֿון אייערע מענשען; בעסער אין זיַנען האָבען, זאָג איך, אַ בא־
וואָרענישׂ; אַ באַוואָרענישׂ איז בילכער.

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך היַסט עס? בײַם באַוואָרענישׂ.
מע האָט אונז, לאָז זיך אייך דאָכטען באַוואָרענט, פֿערבונדען אייגם דאָם
אַנדערע ווי עם געהער צו זיַן, זיך צושרײַבען פֿון אַלע זיַטען היַסט עס,
און דוקא בײַם נאַטאַריוס, און מע האָט אייגענטליכען די אַלע פּאַפּירען אַהין
וואו מע דאַרף און מע האָט אָנגעהויבען געהן צו אַדוואָקאַטען, שרײַבען
פּאַפּירען, אַזאַ פּאַפּיר און אַזאַ פּאַפּיר, העצקען זיך אַלע מאַנאַטאַ און דאָ־
גערשטאָ: אין דער גרויסער שטאָדט אַרין, לויגען הוצאות, צאָהלען בעסטע־
גלד, שלאָפֿען מיט וואַנצען, אַבי סע היַסט „האַסטל", (אכסניה לוינט זיך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0049-0096 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ניט) ; עֶסעֶן פּאַרצייַעם, נעפּרעגעלטע טאַראַקאַנעם — אַבי סע היַיסט „בראטען“ (ראָסעל פֿליַיש לויגט זיי נישט), שוויצען וויַ אין אַ שוויץ־באָד, בראָטען זיך אויף דער זון, פּוטצען די שטיַינער, וועלען טויב אין דול פֿונ׳ם קלאַפּען און פֿונ׳ם טראַסקען און פֿונ׳ם הי—הא, טאָמער וויַיסט איהר וואָס? אַ גדולה פּינקס און זיבעציג טויזענד; נעחַי בי וואָלט דאָס שוין נעווען, אַנעפּק לאָז דאָס האָבען, וויַ זאָגט מען וויַב זאָל לעבען: אַ קופּערנער גראָשען אויף דער וואָדר איז טייַערער פֿון אַ גאָלדען רענדיל אין חלום. דיַינע פּינקס און זיבעציג טויזענד, זאָגט זי, האָבען מיר שוין נעמאַכט פּינקס און זיבעציג לעכער אין הארצען, איך וואָלט דיר מוחל נעזיַען דאָס כבוד, צי וואָס האָב איך עס, זאָגט זי, בעדאַרפט?... „ע, בייזט אַ יודינע, זאָג איך, און אַ יודינע בלייבט אַ יודינע“... אַזוי זאָג איך צי איהר און פֿיהלען פֿיהל איך אַז זי איז נעריכט, וואָרום וואָס האָב איך דערפֿון, אַז אין מאַרק אַדיַין נעמען קאַן מען דאָס נישט, זיך נאָר נעקויפט אומזיסטע שוגאים, דער איז מיר גלאַט מקנא, און דער פֿערניגט מיר ניט, האָט מורא טאָמער נעם איך נעלד, פֿאַר וואָס קומט יעקב יוסלען אַזוי פֿיעל נעלד, איהר פֿערשטעהט צי ניין?... וואָס זאָלט איהר קלעהרען, עס האָט זיך נעגנוג בלוט אָבנעצאַפּט ביז מע האָט דערלעבט הערען דאָס גוטע וואָרט, אַז דער עסק אין שוין אַ צוריבענער עסק, אוים עסק; און עס איז נעגנוג די אויגען אַרויסגעקראָכען ביז מע האָט דערלעבט זעהען דאָס בילליגט אין אַ גוטער שעה, אין אַ מול־דינגער שעה; נאָר איהר מיינט אַז אָט אַזוי גיך האָבען מיר דערוועהען דאָס בילליגט? פֿאַוואָלינקע, נאָר נישט נעחאַפּט. פֿריהער האָט מען בעדאַרפט ס׳זאָל איבערגעהן די צייַט, דער חודש היַיסט עס, וואָס טאָמער ניט עמיצער איין אַז ער איז ניט צופֿרידען מיט׳ן משפט. דעם דאָזיגען חודש וויַם איך ניט אויב איך בין נעשלאָפּען אייַ נאַכט אפילו. עס האָבען זיך מיר נעפּלאָנטעט אַלץ אַזעלכע וויַלדע משונה חלומות, אַז ניט איין מאָל פֿלעג איך מיך, איהר פֿערשטעהט צי ניין? אויפֿוואַכען אין מיטען בינאַכט און שרייַען נישט מיט מין קול: „צפּורה, איך פֿליה!“... וואָהין פֿליהסט דו? זאָגט זי צו מיר — וואָס איז פֿאַר אַ פֿליהען אויף דיר? שפּיַי אויס דרייַ מאָל און דערצעהל מיר, וואָס האָט זיך דיר נעחלום׳ט? „עס האָט זיך מיר נעחלום׳ט, זאָג איך, אַ שענער חלום; עס האָט זיך מיר נעחלום׳ט, אַז איך האָב פֿליענעל אין איך פֿליה אין עס פֿליהען מיר נאָך וויַלדע ברואים, מיני מאָדנע באַשעפֿענישען, שלאַנגען און עקרישען און וויַלען מיך נאָר דורס זיַן“... דאָס איז אַיין מאָל נעזיַען; דאָס אַנדערע מאָל האָט זיך מיר נעחלום׳ט אַז איך זיַן אויך אַ זאַק, אַ נרוס׳ען, אַיין אָנענע־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0050-0097 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בלאָזשעם זאק; דער זאק איז אַ גומענער זאק און אַרויסער און בײַ דער זײַט שטעהט אָנגעשריבענט אויף אידם מיט גרויסע ציפֿערן 75,000... ס׳איז שבת בײַטאָג, זומער צײַט, אידר פֿערשטעהט צו ניין, די גאנצע שטאָדט יודען און וויבער, געהען אַרום אויפֿן שפּאַציר, שטעלען זיך אָפּ אַלע ווילע און קוקען, קוקען אויף מיר מיט אויגען... פּלוצים — טרררראַך: — עס הערט זיך אַ קנאַק, דאָס האָט געלאָפֿענט דער גומענער זאק און איך פֿאַל, פֿאַל מיט אַ געשריי: „צפֿורה, געלאָפֿענט!“ נאָט איז מיט דיר! וואָר? וואָר? וואָר האָט געלאָפֿענט? לאָזען מיינע שׂונאים לאָפֿענען!.. אַזוי זאָגט צו מיר מײַן ווײַב און וועקט מיך אויף פֿון שלאָף און איז מיר מסתמא פֿותר חלום צו גומען, וויַ געוואָנטלידְ אַ ווײַב.

קורץ און גוט וואָ זשע האַלט איך היַנסט עס? בײַם בילדעט אַרויסגעמען. אַז ס׳איז געקומען צום געהן דעם בילדעט אַרויסגעהאָלען האָט זיך אָנגעגעהויבען אַ נייַער עסק: מי זמי ההולכים — וואָר זענען היַנסט עס די געהערס? אידשליכער בעזונדער איז בײַ זיך אודאי זעהר אַ גרויסער בטוח, נאָר איינאַנסטען זיך אויף אויך יענעם בין איך אויך ניט מחויב, ס׳איז צו אַ גרויסער נסיון, ס׳איז פֿינף און זיבעציג טויזענד קערבלידְ; איהר פֿערשטעהט צו ניין?.. בכן איז געבליבען, איך גלויב דיר ניט, די גלויבסט מיר ניט, לאָמיר בעסער געהן אַלע זאַלבענאַנד, דהיינו וואָס היַנסט אַלע זאַלבענאַנד? אַ פּאַרשוין צעהען. פֿון וואַנען האָבען זיך געקומען צעהען פּאַרשוין? רעכענט אויס, וועט איהר זעהען: איך בין ניט איינס, בירנבוים איז ניט צווייַ, דער גלח איז ניט דרײַ, מײַן ברודער העניך היַנסט עס, איז ניט פֿיער, דרײַ אַדוואָקאַטען (איינער פֿון גלחס צד, איינער פֿון מײַן ברודער צד, אַ מאַראַשטשער אַדוואָקאַט און איינער פֿון מײַן צד מיט בירנבוימס צד, אַ טשערקאַסער אַדוואָקאַט) האָט איהר שוין אַ קימלן פֿון קוין עין הרע זיבען פּאַרשוין, היַנט די דרײַ מעקלערס, וואָס האָבען זיך אַרײַנגעלעגט אין געשעפֿט און אויסגעגליַכט אונז, אָט האָט איהר אײַך פֿונקט צעהען פּאַרשוין, אַמנין היַנסט עס... איז אַפֿילו תחלת גזוזען אַביסעל פּריקרץ; מײַן ברודער, העניך היַנסט עס, האָט זיך געשמיצט און געוואָרפֿען למאי עס געהען אַזוי פֿיעל מענשען, אַ גאנצע האַליאַסטרע; געגוג, זאָגט ער, וואָלט געווען דאָכט זיך מיר זאָלען געהן אינצווייַען, ער מיט׳ן גלח היַנסט עס... ס׳איז אידם ניט אָנגעשמאַנען די מעשׂה אַ פּנים, וואָס קיינער ווילּ זיך פֿאַרלאָזען אויף זײַן יושר מיט׳ן גלחס נאמנות; עס האָט זיך אידם אָבער געהאַלפֿען מאָלט אייך ווי דער פֿאַראַדרינגער שניי, וואָרום אישליכער האָט געהאַט אין אַנדערע

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0050-0098 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

טענה און אין געווען געראַכט. למשל איך האָב אויסגעוויזען אַז איך מ ו ז גלייבן, וואָרום איך בין אַ ברודער, נישט מחמת כבוד, נאָר מחמת דעם וואָס איין ברודער דעם אַנדערן מעג אָנגיין; וואָס וועל איך איהם נאָכדעם טהון? גלייבן לאָדען צום ונתנה תוקף? ס'איז דאָך אַ ברודער!.. אין מיין בירנבוים האָט גע'טענה'ט, אַז וויַ באַלד איין אייגענער ברודער ויל ניט גלויבן, מעג ער, אַ ווילד פֿרעמדער, פֿאַר זיין עהרליכקייט אודאי ניט פֿערלאָזן זיך אויף נסים! ער איז אַזוי אויך, ווָאגט ער, גענוג יוצא... אין מיר קאָן ניט זאָגן ער זאָל זיין אינגאַנצן אומגערעכט... די דרי אַרוואָקאַטן שמועסט מען ניט אַז זיי מ ו ז ען זיין דערבי, וואָרום מע וועט נאָך בעדאַרפֿן, זאָגן זיי, שרי־בען אין שרייבען אין שרייבען... איז געפֿליעבען היסט עס נאָר די מקלערס; זאָגן די מקלערס אַז געהן בעדאַרפֿן זיי אויך געהן אין דוקא אַלע דרי, וואָרום זיי זענען שוין, זאָגן זיי, געשלאָגענע הינט, געניטע מענשען היסט עס; זיי זענען דורכגענגען, זאָגן זיי, אַ נוטע שקאָלע; זיי האָבען דורכ־געמאַכט דעם קורס פֿון דער בערזע אין יהוסיפֿיע, וויסען זיי שוין וואָס בעדייט מקלער־געלד, „קאַרטאַזש" היסט עס; דאָס איז אַזאַ געלד וויַ רח"ש וואָס מע מוז זאָגן זיי, זיין בייַם ערשטען טעלער ברעכען, איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. אָפּגערעדט האָבען מיר נאָר, אַז צענזו־פּקומען זיך זאָלען מיר חאָטש ניט אַלע מיט אַ מאָל, נאָר אייניצוויז; און אזוי ווי איטליכער בעזוג־דער האָט זיך געפֿעדערט זיין דער ערשטער, לכן זענען מיר אַלע געווען בייַ דער באַנק כאוד הבוקר, זיך ארומגערדעהט אין דרויסען אַ הויבשע ווילע, ביז מע האָט אונז אויפֿגעפֿענט די טהיר, און מיר זענען אַרייַנגאַנגען אָפּנע־מען דעם בילייעט. נו, און דאָס פֿארשטאַנען איך דאָך אייך דערצעהלען ו ו אָס אַ באַנק איז. אַ באַנק האָט פֿיַנט חאָפּען זיך, זי האָט זיך צייַט, וואָס געהט איהר אָן בילייעט, יעקב יוסיל, פֿינף אונ זיבעציג טויזענד, גלחים, הע־נידי'ס, בירנבוים'ס, מקלערס וואָס ווילען נעבעך פֿערדינען, און גלאַט מענ־שען? ווייס איך, — אפילו נישט אין דער לינקער פּאָה; דער פֿערדויכערט זיך אַ פּאָפּיראָס, דער רעדט דברים בטלים, דער טרינקט אַ גלעזל טיי, דער פֿערשניצט אַ שטיקעל, דער לייענט אַ נאַזעט, אַרייַנגעשטעקט די נאָז טיף־טיף און הויבט נישט אויף דעם קאָפּ האָטש נעבעך איהם אַ קריינק. מיר דערזעהן זיך אַרום, מיר גענעצען, הוסטען, מיר וואַלטען שוין גדהרען דער־לעבען די מינוט די רגע — איז ניטא דער בוכהאלטער. געקומען דער בוכ־האַלטער — ניטא דער קאַססיר. געקומען דער קאַססיר — ניטא דער דרעק־טער. וואו איז דער דרעקטער? ער שלאָפֿט נאָך. דער בעל־הבית פֿון דער

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0051-0099 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

באַנק הייסט עס ליענט זיך אוין שלאָפֿט; וואָס געהט איהם אָן אַ שטיינער בילעטלען, יעקב יוסיל, פֿינף אוין זיבעציג טויזענד, גלחים, העניף׳ס, בירנבוים, מעקלערס וואָס וויללן נעבעך פֿערדינען, אוין גלאַט מענשען? וויפֿיעל קאָן עך אַשטיינער נעהמען דאָ געהאַלט, אַזאַ מין דרעקטער? אודאי זעכס טויזענד קאַרבּלן, אוין אפֿשר אכט, אוין פֿאַר וואָס ניט אַלץ צעדרלן? קאַרג האַרעוועט עך נעבאַך?.. איך וואָלט זיך דאָ געשטעלט פֿאַר האַלב, כילעבּלן פֿאַר אַ דרישטל, אוין וואָלט אפֿשר מעהר געארבּייט פֿון איהם אוין געטרייער אודאי!.. אזוי שטעה איך מיר בשעת מעשה אוין טראַכט, אוין אפֿשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט, איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. אוין בתוך כך קומט אן דער דרעקטער. אנגעקומען דער דרעקטער האָבּן מיר זיך מסתמא אַ לאָז געטהון צו איהם אַלץ מיט אמאָל, האָט ער זיך עפּים וויפֿיל איבערגעשראָקען אוין אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד, זענען צו געגאַנגען צו איהם נאָר די אַדוואָקאַטען, אַלץ דרי הייסט עס, אוין דער גלח, אוין וואָס בּען איהם דערלאַנגט די פֿאַפּיערן, איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. האָט זיך דער דרעקטער פֿערשלאָסען בּיי זיך מיט די פֿאַפּיערן אוין מיר האָבּן גענומען וואַרטען אוין וואַרטען, וואַרטען אוין וואַרטען, אזוי לאַנג אזוי ברייט בין מיר האָבּן זיך דערוואַרט. דער דרעקטער איז ארויסגעגאַנגען מיט עפּים אַ גראָבּען פּריץ אוין האָט זיך אוועקגעשטעלט צו אונז, מחילה, מיטן הינטען, רעדען,— רעדט ער נאָך. וואָס געהט איהם אָן בילעטלען, יעקב יוסיל, פֿינף אוין זיבעציג טויזענד, גלחים, העניף׳ס, בירנבוימס, מעקלערס, וואָס וויללן נעבעך פֿערדינען, אוין גלאַט מענשען?.. פּלוצים דרעהט ער זיך אוים צו אונז מיטן פּנים: „וואָס בּומץ? נאָטאָוויז סטופֿאַיטיץ אזוי קאַסטי — שוין פֿארטיג הייסט עס אייערע פֿאַפּיערן געהט צום קאַסטיר"... נישט געקאָנט זאָגן פֿריהער, איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. געמוזט די פֿאַפּיערן האָבּן מיר זיך אַ לאָז געטהון צום קאַסטיר אוין דערלאַנגט איהם די פֿאַפּיערן, געמיינט, אָט דאָ זאָגען מיר שוין פֿארטיג, צום סוף, ווער? וואָס? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן; דער קאַסטיר איז פֿערנומען, ער צעהלט געלד, פֿאַפּירלזיך, הונדערשטער אוין ת"קערס אזוי וויפֿיל מיסט אוין נאָלד, נאָלד גאַנצע קופּקעלזיך, אַ פּולער טיש! וויפֿיעל קאָן דאָ זיין געלד? וועה איז מיר, וועה איז מיר, אַ צעהנטהלק חאָטש, לאַזיך איך מיך אוים אויפֿן גאַנצען בילעט!.. אָט אזוי שטעה איך מיר בשעת מעשה אוין טראַכט, אוין אפֿשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט, אוין ער, דער קאַסטיר הייסט עס, האַלט אין איין צעהלען דאָס גאָלד, ער זאָל עס אַפּלוי אונז שענקען אַ קוק; וואָס געהט איהם

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0051-0100 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אָן אַ שטיינער בילייעט, יעקב יוסיל, פֿונק און זיבעציג טויזענד, גלחים, דער־
ניך׳ס, בירנבוים, מאַקלאַרס, וואָס ווילען נעבעך פֿערדינען, און גלאַט מען־
שען?.. דאָס גאָלד בייַ אים אין דיַ הענט פֿליהט — פֿליהט מיט אַ משונה
זיסען קלאַנג, מיטן קלאַנג פֿון גאָלד, אַ „גאָלדענער קלאַנג" אידער פֿערשטעהט
צו גיין?..

קוריץ און גוט, וואו זשע האַלט איך היינט עס? בייַם ביסעל גאָלד,
איבערגעצעהלט דאָס גאָלד, היינט ער אויף אויף אזוי דיַ ברילען, טהוט אַ נעם
בייַ אוגן דיַ פּאַפּירען און אַ מיש וויַ מע צעהלט געלד, הונדערטער אַ שטיי־
גער, מיט אַ מאַדנעם קנאַק מיט דיַ פֿינגער: עפּענט אויף דאָס טישקעסטיל,
נעמט ארוים פֿון דאָרטען אַ גאַנץ גרויסען פּאַקעט; עפּענט אויף אַ קאַנווערט,
רייסט אידם אויף, נעמט ארוים פֿון דאָרטען דעם בילייעט, דעם אמת׳ן בי־
ליעט היינט עס, און טהוט אַ פֿרעג: „ווער נעמט?.." האָבען זיך אַ לאָז נע־
טהון מיט אַמאָל צעהען פּאָר הענד. „גיין! — רופֿט זיך אָן דער קאַססיר —
אַזוי פֿיעל העגד קאָן איך דעם בילייעט נישט געבען; קלויבט אייך אויס
איינעם פֿון אייער קאָמפּאַניע"... האָבען מיר, אידער פֿערשטעהט צו גיין,
אויסגעקלויבען איינעם פֿון אונזער קאָמפּאַניע, דעם עלטערסטען פֿון דיַ דרייַ
אַדוואָקאַטען. דער עלטערסטער פֿון דיַ דרייַ אַדוואָקאַטען האָט גענומען
דעם בילייעט פּאַוואָלינקע אין בייַדע הענט ארייַן, וויַ מע נעמט אַ קוכן
בשעת יוידישען... און האָט אידם צוגעטראָגען פֿריהער צום גלח, נאָכדעם צו
מיין ברודער, העניך היינט עס, נאָכדעם צו מיר און צו בירנבוימען, אונז
בייַדען היינט עס מיר זאָלען זעהען צי איז דאָס דער זעלבער בילייעט טאַקע
צו גיין?... האָט דער גלח געזאָגט, אַז ער האָט אידם דערקענט נאָך פֿון
דער ווייסען בייַם קאַססיר אין דיַ הענד, ער האָט אויף אידם, זאָגט ער, אַ גו־
טען סימן. וואָס פֿאַר אַ סימן? — ווייל ער גיט זאָלען... און מיין ברודער, העי־
ניך היינט עס, האָט געשוואָרען בייַ אַלדעם גוטס, אַז ווען מע וועקט אידם
למשל וויַנטער צווישן בייַנאַכט און מע טראָגט אידם צו דעם דאָזיגען בילייעט,
דערקענט ער אידם מיטן קוק; אידער פֿערשטעהט צו גיין?.. און איך און
בירנבוים, מיר בייַדע היינט עס, האָבען דוקא דעם בילייעט ניט דערקענט,
למאי זאָל איך זאָגען אַזוי זאַך וואָס ניט געשטויגען נישט געפֿלויגען?
מיר האָבען נאָר גוט בעטראַכט די סעריע מיטן נומער 12 היינט עס — דאָס
איז דאָך דער עיקר, וויַ זאָגט אידער, הא? און מיר האָבען זיך געלאָזט פֿון
דאָרט גלייַך אין נאָכדעמדיקען באַנק ארייַן אפּשקאָנטירען דעם בילייעט,
אפּגעמאַכט דיַ מתקים היינט עס, דיַ פֿינף און זיבעציג טויזענד. געגאַנגען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0052-0101 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זענען מיר אלע אינאיינעם און דוקא צו פּוס, חאטש ס׳איז ארויף באדע. דער עלטסטער פון די אדוואקאטן האט געהאלטען דעם בילעט אויבען אויף, נאנץ שטארק, מיט בײדע הענד, ער זאל איהם חלילה נישט פערלירען, אדער מע זאל אויף איהם חס ושלום ניט איבערטראכטען אז ער וויל מאכען די קונץ, איבערבײטען, אקשיא אויף אמעשה, אזא שלים מזל׳דיגער בילעט, — איהר פערשטעהט צי ניין?.. און געגאנגען זענען מיר שוין נישט נאר זאלבעצאהנט, מיר זענען שוין עווען פון הער פון צוויי מניינים. פון וואגען האבען זיך געגומען קיין עין הרע אזוי מעלה מענשען? ווען אין אייך זאגען: ערשטענס גלאט אזוי, גוטע בעקאנטע, פון מײן שטעדטעל, זענען גראדע געווען דעם טאג אין דער גרויסער שטאדט און דערוואהן מיר געהען שוין מיט בילעט אין גאנזדארסטוועג באנק ארײן אפענעמען די פּינף און זיבעציג טויזענד, זענען זיי אונז געגאנגען אביסעל באגלייטען און טאקי אין איין וועגם א קוק טהון וויי אזוי מע נעמט דאם גרויסע געזונם, ואדרום נישט אלע טאג קאן מען אזעלכס זעהען. הקצור, וואם זאלט איהר קלערען, מיר האבען געהאט א שענע לויה, און א שענעם ברוך הבא אין גאנזדארסטוועג באנק. דער יעפרייטער, וואם שטעהט בײ דער טהיר, האט זיך אפילו תּחלת אביסעל דערשראקען, אז ער האט דערוואהנט פאר זיך קיין עין הרע אזוי פּויל יודען מיט א גלח אין מיטען, פּונדעסטוועגען האט ער אונז גאנץ פּײן אויפגענומען און ארײנגעבעטען איינצוויזיז אין באנק ארײן. צוגעגאנגען מיט בילעט אהין וואו מע דארף און געזאגט וואם מיר בעדארפען האט מען אונז צוגעפּיהרט צו איינעם א טשינאוניק מיט א ווײסער גלאנצענדיגער ליסינג, וויי א מילכיגער טעלער, און מע האט איהם איבערגעגעבען אונזער בילעט און מע האט איהם עפּעס א זאג׳ געטהון, וואם — וויים איך ניט. יענער וואם מיט דער ליסינג, וואם איז געזעסען אויף יענער זײט גראטעם, האט אויפגעהויבען די אויגען, א וואוך געטהון אויף אונז א שארפּען קוק דורך די ברילען און געטהון זיך זײ ארבײט: ער האט געהאלטען אין די הענט א שארף מעסערל, איהר פערשטעהט צי ניין, — און האט מיט׳ן מעסערל געקראצט אין א בוך, געקראצט און געקראצט אהן אין אויפהער. ער קראצט און מיר שטעהען אין געהאקטע וואגזדען און קוקען וויי ער קראצט, אין דער נאנצער איבערינגער עולם שטעהט און קוקט אויף אונז אין בעטראכט אונז פון קאפ ביז די פּים, און ער, דער טשינאוניק מיט דער ליסינג, הערט נישט אויף צו קראצען, און ארום און ארום אויף אלע טישען זיצען נאך טשינאוניקעם און צעהלען גלד, נאר ווי אזוי מיינט איהר גלד? אזוי ווי פאלאוק, ווי מיט:

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0052-0102 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נאָלד — נאַנצע סטאָרטאָם: דער קאָפּ דראָהט זיך אַזוי, „גאָלדענער קלאַנג" הילכט אַזוי אין די אויהרען, און סע שׂמאָרירט אין די אויגען: „ווער האָט דאָס אויסגעקלאָהרט, טראַכט איך מיר, אָט דאָס נעלד, וואָס איבער דאָם ווערען מענשען אַזוי פּערשוואַרצט, שלאָגען זיך קאָפּ אין וואַנט, און איינער דאָם אַנדערען וואָלט גאָר איינגעשלונגען לעבּעדיגערהייט, נישטאָ קיין ברודער, קיין שוועסטער קיין פּאָטער, קיין קינד, קיין שכן, קיין גוטער פרײַנד, קיין מיינעם אויף דער וועלט, נאָר גאָלד און גאָלד און גאָלד!.." אַזוי טראַכט איך מיר, און אפשר האָב איך בשעת מעשׂה גאָר ניט געטראַכט, איבער פּערשטאַנד צי נישט? און אָך, דער טשינאָוניק הייסט עם, הערט נישט אויף צו קראַצען, וואָרום וואָס גאָהט איהם אָן אַ שטיינער אַ בילעט, יעקב יוסיל, פּינק און זיבעציג טויזענד, גלחים, העניקים, בירנבוים, מאָקלערם, וואָס וויללען נעבּען פּערדינען, און גלאַט מענשען?.. נאָר אַלסדינג אויף דער וועלט איז דאָך ביז אַ צייט; נאָט האָט רחמנות געהאַט, דער טשינאָוניק האָט אויפגעהערט צו קראַצען, צוגויפגעלייגט דאָס שׂרפּ מעסערל, בעהאַלטען דאָס אין זשילעט קעשענע, אַרויסגענומען אַ קלאָהר ווייסע פּעטשיללע, גוט אויסגעשניצט די נאָז וויַ מע בעדאַרף; נאָכדעם האָט ער אַ נעם געטהון דעם בילעט, פּשוט ווי מע נעמט אַ פּראָסטען בויגען פּאַפּיר פּאַר אַ גראָשען, געפּאָנט עפּים אַ בוך, אַ ספר הזכרונות, און געקוקט — געקוקט, אַ קוק אין בוך אין אַ קוק אויפן בילעט; אַ קוק אויפן בילעט און אַ קוק אין בוך; „ער האָט אַ פנים מורא דער דאָזיגער חכם, אז דער בילעט איז אַ גע'מלאכה'שער בילעט... אַזוי טראַכט איך מיר — קראַץ-קראַץ! טראַכט איך מיר — שמעק-שמעק! סאיז איין אמת'ער בילעט געבאַך, ניט קיין פּאַלשער!.." פלוצים זעה איך ווי ער נעהמט דעם בילעט, טהוט איהם אַ וואַרף אונטן פּמעט גלייך אין פּנים אַרײַן מיט די דאָזיגע ווערטער: (איך געדענק זיי אַזוי ווי אַצונד געדענק איך זיי.

— ווער האָט — אַייך געזאָגט, אז דער דאָזיגער בילעט האָט געווינען די פּינק און זיבעציג טויזענד?...

איהר פּערשטעהט צי ניין — ווער האָט אונז געזאָגט??? וויַ נעפּעלט אַייך אַזאַ משל?!

— וואָס הייסט — זאָגען מיר — ווער האָט אונז געזאָגט? — דער בילעט אַליין האָט אונז געזאָגט, אז ער האָט געווינען די פּינק און זיבעציג טויזענד; די סעריע 2289 נומער 12!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0053-0103 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— יאָ — מאַכט עֶר צו אונז נאָנץ ערנסט — דאָס איז אמת, די סעריע 2289 נומר 12 האָט טאַקי געוואונען פּינק און זיבעציג טויזענד, און אייער בילייעט איז 2298 נומר 12, אַקלין טעות'ל, מאַלינקאיא אַשי־בּאָטשקאַ...

געפֿעלט אייך עפּעס אַזאַ נייעס? מילא וואָס זאָל איך אייך זאָגן, תּחלת, אַז עֶר האָט אונז אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער זענען מיר געווען אַלע זיי צומישט; מיר האָבּען געריידט: אַדער עֶר איז דול, אַדער מיר זענען משוגע, אַדער סע חלומט זיך אונז אַ חלום, און מיר האָבּען געטומלט קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, נאָכדעם האָבּען מיר זיך עֶרשט דערמאַנט אַקוק מהון אין בילייעט אַרײַן — יאָ, וו מיר זענען יודען, סעריע 2298 נומר 12: איהר פֿערשטעהט צי ניין?....

וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען ווייטער, מײַן ליבער פֿרײַנד? איך בין דאָס גאָר ניט אימשטאַנד אייך איבערצוגעבּען אַ צעהנטחלק אפֿילו, איהר זענט דאָס ניט אימשטאַנד צו באַשרײַבּען, און קיינער איז דאָס ניט אימשטאַנד זיך פֿארשטעלען דאָס בילד, די קאַרטינע, וואָס איז פֿארגעקומען דעמאָלט אין באַנק, בשעת מיר זענען געבליבּען שטעהן אַלע אָהן לשון, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע; אויף די פּנימער איז געווען אָנגעצייכנט, וואָס זאָל איך אייך זאָגן? ס'איז גאָר ניט געווען קיין פּנימער פֿון מענשען, איהר פֿערשטעהט צי ניין, ס'איז געווען חיות און בהמות איז דאָס געווען, אינם געשטאַלט פֿון מענשען, בהמות בצורת אָדם הניסט עס; איינער דעם אַנדערען זאָל קאָנען דורס זען, וואָלט עֶר איהם דורס געווען מיט'ן קוק, מיט די אויגען: דאַכט זיך וואָס? וואָס האָט מען אייך געטהון אויעלכס? עס האָט זיך אייך געחלומט אַ חלום פֿון פּינק און זיבעציג טויזענד? נו, אם כן בעדאַרף מען זיך נעמען דאָס לעבּען? שוין זשע האָט דאָס לעבּען קיין שום ווערדע ניט אַ חוץ געלד? משוגעים, איהר פֿערשטעהט צי ניין?.. אויף קיינעם האָט מיך ניט אַזוי פֿערדראָסען, הערט איהר, וו אויף מײַן חברה'מאַן, אויף בירזבוימען הניסט עס. מילא די איבריגע חברה האָבּען חאָטש פֿערענטפֿערט זיך, אַרויפֿגעלענט די באָד איינס אויף דאָס אַנדערע: דער גלח האָט אַרויפֿגעלענט איננאַנצען אויף מײַן ברודער הענדיך, און מײַן ברודער הענדיך האָט געזאָגט, פֿרענט איהם בחרם, עס האָט זיך איהם אפֿילו נישט געחלומט קיין פּינק און זיבעציג טויזענד און ער וואָלט נישט אָנגעהויבּען צו וויסען, וואָס איך, יעקב יוסיל הניסט עס, זאָל אייהם נישט געווען קלאָפּען קיין דע־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0053-0104 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

סעש און אַנגענעהן מזל טוב, איהר פֿערשטעהט צו ניין? „שען האָסט דו, זאָגט
ער, נעקוקט. ברודער מיינער אין בלאָט ז..“ „פֿאַר וואָס האָסט דו, זאָג איך,
ניט נעקוקט?“ דו ביזט נעווען, זאָגט ער, דער נאַנצער ברעכער, ביי דיר איז
נעווען זאָגט ער, דער בילליגט, דו ביזט, זאָגט ער, דער רעכטער בעל
הבית: איהר האָרט אַמעשה? פֿריהער אַז ס'איז נעווען די פֿינף און זיבע-
ציג טויזענד, האָט מען מיך נעוואָלט אָפּלייקענען נאָר איינאַנצען, און איצט,
אַז ס'האָט זיך אויסגעלאָזט אַטיף, בין איך שוין דער רעכטער בעל
הבית, איהר פֿערשטעהט צו ניין? נאָר נאָר נישט, איך יעקב יוסיל, דאָס
פפרה היהנדיל, נעם אויף זיך די נאַנצע באָד, לאָז זיין איך בין דער נאַנ-
צער חיב: אי, וואו זענען נעווען אייער אויגען, בהמות? איהר האָט דאָך
אויך נעזעהן גלייך מיט מיר אַמאָל נייַנצעהן די אַלע פּאַפּירען, מיט די
קוויטאַנצעס מיט די סטראַכאָווקעס, וואו סע שטעהט בפירוש סעריע 2298
נומר 12, און נעזוואונען האָט נאָר די סעריע 2289 נומר 12, פֿאַר וואָס איז
אייך ניט אַיינגעפֿאַלען אַקוק צו מהען אַז די 9 שטעהט פֿריהער פֿאַר דער
8? און אַז דער בילליגט איז שוין נעווען ביי אייך אין די הענד, זענט איהר
דאָכט זיך ניט קלוג נעווען אַקוק צו מהען אַמאָל אין דער טאַבעלע,
וואָס פֿאַר אַ סעריע האָט נעזוואונען די פֿינף און זיבעציג טויזענד, צו די סעריע
2298 צו די סעריע 2289? אין באַנק אַרין, זעהט איהר, האָט איהר זיך ניט
נעפֿוילט נעהן אַ גאַנצע חאַליאַסטרע, וואָס איז? איהר האָט נעמיינט אָט
נעמט איהר נעלד? איהר פֿערשטעהט צו ניין?.. נאָר אויך קיינעם האָט מיך
ניט נעפֿרעגט, זאָג איך אייך, וויַ אויך דעם חברה'מאַן, בירנבוים הייסט
עס; איהר האָט איהם בעדאַרפֿט אָנקוקען, וויַ ער איז זיך נעשטאַנען ביי
דאָך זייט וויַ אַ וויזלד פֿרעמדער, גלייך וויַ מיט איהם נעהר זיך דאָס ניט אָן
נאָר ניט; אָט ערשט, דאָכט זיך, האָט ער נעאַרבייט מעשים: מענ-
שען! ער וויל זיך פֿערלאָזען אויף מענשען! און איצט שטעהט ער וויַ אַ כשה
לעמעלי, נעבאַהַ נאָט די נשמה שולדיג!.. האָט דאָס מיך שוין אָננענומען,
איהר פֿערשטעהט צו ניין, בייַם האַרצען און איך האָב זיך מישב נעווען: לאָם
איך מיר חאָטש קיהלען דאָס האַרץ פֿאַר מיַן בלוט, וואָס ער האָט מיר אָפּ-
נעאַצפט דעמאָלט, דעם צוויישטען מאַי, אויב איהר נעדענקט, בשעת איך בין
נעשטאַנען פֿאַר איהם און נעבעטען זיך וויַ בייַ אַגולן ער זאָל מיר אַרויסגעבען
דעם בילליגע

— פּאַני בירנבוים! — רוף איך מיך אָן צו איהם — אַצונד האָט איהר
צייט זיך פֿערלאָזען אויף מענשען; אָט שטעהען מענשען אין באַנק קיין עין

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0054-0105 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

הרע אַסף: וואָס שווײַגט אידער? אידער וויל שוין נישט קיין מענשען? אוי׳ם מענשען?..

דער גאַנצער עולם איז געשטאַנען, אידער פֿערשטאַנען צו ניין, אין געקוועלט. פֿון וואָס מע האָט געקוועלט קאָן איך אַיך ניט זאָגען: צו דאָם קוואָלען איז געווען פֿון דאָם, וואָס איך רוף מין חברה׳מאַן, בירנבוים׳ען הייסט עם, אויך מענשען? צו ס׳איז גלאַט געווען אָנגעלייגט בײַם עולם, וואָס פֿון די פֿינף און זיבעציג טויזענד האָט זיך אויסגעלאָזט אַטײַך? קאָן איך אַיך זאָגען, אידער פֿערשטאַנען צו ניין, און שווערען בײַ וואָס אידער ווילט, אַז עס הויבט מיך נישט אָן צו אַרען דאָם גלעזל, לאָז דאָם ברענען אויפֿן פֿייער: אַרען אַרט מיך נאָר, פֿאַר וואָס אַז בשעת מע האָט נאָר גע׳מיינט, אַז יעקב יוסיל האָט פֿינף און זיבעציג טויזענד, איז יעקב יוסיל געווען „רב יעקב יוסיל׳" און איצט אַז מע איז געוואָרן, אַז יעקב יוסיל האָט איך בעט איבער אייער כבוד אַפֿיג, ניט קיין פֿינף און זיבעציג טויזענד איז אַיין עק, אויס רב יעקב יוסיל׳.. וואָס, פֿאַרשטעם, אין אייער פֿאָטער און מוטער ארײַן: וואָס האָב איך דאָ חוטא בענל געווען? יא פֿינף און זיבעציג טויזענד, ניט פֿינף און זיבעציג טויזענד, וואָס איז דאָ די נפקא מינא?.. הערט אידער, וואָס איך וועל אַיך זאָגען פּאַני שלום עליכם, אידער מעכט זיך טאַקי איבערנעהמען מיט אייערע יודעלעך און מיט דער גאַנצער וועלט; ס׳איז, הערט אידער, פֿע, אַ פּאַס־קודנע וועלט, און אַ פֿאַלשע וועלט, און אַ פֿאַרפֿיהרטע וועלט, און אַ נאַרישע וועלט: נאָר זײַט זיך מודה, עס קלינגט אַייך נאָך נישט אין די אויהרען און עס דרעהט זיך נאָך ניט אויף אַייך דאָם הינטעל פֿון מײַנע פֿינף און זיבעציג טויזענד? האָט נאָר קיין פֿאַריבעל ניט, וואָס איך האָב אַייך אפֿשר אָנגע־דולט אַקאָפּ און זײַט מיר געזונד, אידער פֿערשטעהט צו ניין, און לאָז נאָך געבען בעסערע געשעפֿטען.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0054-0106 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פּעסעלע דעם רבי׳נס.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0055-0107 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0055-0108 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿעסטֶעלֶע דֶם רַבִּי'נס.

I.

קורץ פֿרייטאג און שבת הגדול.

זוי האָט מען זיך נעזונפֿען.

איהם — דערפֿאַר, וואָס ער איז נעווען אַ קלייניטשקער און אַ קורצינקער, און זי — דערפֿאַר, וואָס זי איז נעווען אַ הויכע און לאַנגע.

אַ הויכע, אַ לאַנגע, נאָר אַ דינע, אַ דאַרע, אַ טרוקענע—אַ לולב; אַז זי פֿלעגט איהם דערפֿען זאָגען אַ סוד („אוי, באַגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פֿים") פֿלעגט זי מוזען מחילה זיך אָנבויגען, אַראָפּלאָזען זיך מיט עטליכע גראַד נידעריגער, אַראָפּנידערען צו איהם; און ער האָט דאָס פֿיינט געהאַט הארכען, פֿלעגט ער זיך בויגען; פֿלעגט זי זיך דערפֿען נאָכבויגען; פֿלעגט ער זיך אָנבויגען נידעריגער; פֿלעגט זי מוזען זיך בויגען נידעריגער: פֿלעגט ער זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער; פֿלעגט זי מוזען זיך אָנגעהויבען נאָך נידעריגער:

— אוי, בעגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פֿים זי..

מיט איינעם וואָרט; זי איז איהם דערנאַנגען די יאָהרען און ער האָט געשווינען און מיר, חדרי־יונגלעך שקצים, קונדיסים־עכפרושים, האָבען גע־דאַט די גרעסטע נקמה.

פֿאַר וואָס?

דערפֿאַר וואָס ער האָט אויך דערנאַנגען די יאָהרען, נישטאָ מיט דער גמרא, געפֿראָכען די ביינער, געשמיסען, געשמיסען, געשמיסען... אידה

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0056-0109 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

געדענקט דאָך די מעשׂה וואָס אין פּרק: „פּעס אַחת — איין מאָל האָט עֶר דערזעהען אַ קאָפּ פֿון אַ מענשען טהוט שווימען אויפֿן ים, האָט עֶר זיך אָפּ־געשטעלט און אָנגערופֿען צו דעֶר קאָפּ: על דאַטפּת — דערפֿאַר וואָס די האָסט יענעם געטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען און דעֶר סוף פֿון דיַנע טריַנקער — זיַי וועלען אויך דערטרונקען ווערען... נאָר איך קלעהר זיך אום צוריק צום „קורץ פֿריַטאָג“ און „שבת הגדול“.

עֶר איז גענוג, וויַ אידער שטויסט זיך שוין אָן מסתמא, אונזער רבי, און האָט געהויבען רב זרחיל, און זי איז געווען אונזער רביצין, און האָט גע־הויבען זרליכע.

עֶר האָט געקענעלט מיט אונז פֿון גאַנץ פּריה ביז שפּעט אין דעֶר נאַכט, געהאַקט האַלץ, זיך איינגעריכטען דאָם געזונד, פֿאַר עטליכע קאַרבען אַ זמן, און זי האָט געבאַקען בלינעס מיט לאַטקעס פֿון אונזערטוואָגען, רעטשאַניק־ליך, באַבקעליך און קאָרושעס אויף צו פֿאַרקויפֿען.

צי האָט זי געהאַט דערפֿון פּרנסה — דאָס קען איך אייך ניט זאָגען; נאָר אַז מיר, חדר־יונגליך־שקצים, קונדיַסים־עכברושים, האָבען אידער אָנגע־פּיַפּט אין חשבון — דאָס בין איך אייך ערוב, וואָרום אישליכער האָט געגומען אויף בּאָרג, און יעדעֶר פֿון אונז האָט געהאַט ביַ אידער קרעדיט בין אַ־ג־וויסער „ציפּעֶר“, און אישליכען האָט זי געגלויבט אויף נאמנות.

מע האָט בעדאַרפֿט האָבען אַ הארץ פֿון אַ טאָטער מע זאָל זרליכען אָפּנאַרען: און וועֶר האָט נאָך אַזוי געקענט זרליכען וויַ איך האָב זי געקענט?

אַז בסוף הכל האָב איך ביַ אידער בעגעסען קעסט, וואָרום איך בין גע־ווען אַ דאַרפֿסיונגעל, האָב איך זיך אָנגעזוהען וויַ זי האָרעווטע נעמט, שטעהט אויף פֿאַרטאָג, ווען גאָט אַליין שלאָפֿט נאָך, נעמט זיך צו דעֶר באַקדיַזשע אָדעֶר צו דעֶר מולטער, פֿאַרקאַטשעט די אַרבעֶל און קנעט גאַנץ געשמאַק מיט ביַידע לאַנגע דאַרע טרוקענע הענט, און דאָס טויג מאַכט טיַאַ־טיַאַ, און די מולטער קרעכצט, און זי אַליין קרעכצט, שטעלט זיך אָפּ אַלע מאָל, טהוט אַ וויש דעם שווייס מיט עלענבויגען פֿון אונטען אַרויף און לאָזט אַרויס אַ טיַעפֿען־טיַעפֿען: „אוי רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע נעטרייהע!..“

דערט אידער? איך האָב געוואוסט וואָס בעדייט אָט דעֶר דאָזיגער „רבונו־של־עולם־מאַמע־זיסע־האַרציגע־נעטרייהע!“ אָט דאָס איז דעֶר פּשט פֿון דעם: די מעהל איז געגומען געוואָרען ביַ גנבֿי די מוטנישקע אויף באָרג, און גאָט ווייסט,

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0056-0110 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אויב עס וועט איהר אומקאהרן זיך צוריק דאס געלד ביז דאנערשטאג, אין
גענעמ דו מוטנישקע וועט ניט שווייגן, גנעמ דו מוטנישקע האט אלין
אויף געגומען דו מעהל ביז דאנערשטאג, אין אז מע זאגט דאנערשטאג
בעדארף זין דאנערשטאג, ווארום א מויל איז ניט חאלווע, אין דאנערשטאג
איז גלאט א גוטער טאג, דאנערשטאג היסט שוין ערב שבת — דער טאג
וואס מע בעדארף אנקומען צום מאן נאך געלד — אין אז אך אין וועה איז
דעם „שבת הגדול" אז ער בעדארף זיך ארופלאזען צום „קורצען פרייטאג"
בעטען אויף שבת, אין אז אך אין וועה איז דעם „קורצען פרייטאג", אז דער
„שבת הגדול" קומט איהם מאנען אויף שבת — אז אך אין וועה איז זיי
ביידען!..

אט דאס האט בעדייט דער רביצינס „רבונו־של־עולם—מאמע—זיסע—
האדצינע—געטרייהע"...

אין אפשר האט איהר „רבונו־של־עולם—מאמע—זיסע—האדצינע—
געטרייע" געהאט אן׳אנדער טעם? אפשר איז דאס גאר געמאנען אויף אן־
דערע צרות? אין צרות האט זי געהאט נעמוג, ניט צופארונדיגען!

ערשטענס איז זי אלין גאווען לא עליכם נישט קיין געזונדע, פלעגט
הוסטען שטילערהיוד, אז קיינער זאל ניט זעהן; צווייטענס האט זי געהאט
יסורים פון פעסלין, איהר עלטערע טאכטער, א מיידיל שוין אין די
יאהרען, מיט פלאם פייערדיגע האר אין מיט קלייען אויפן פנים, וואס קיינער
וויל זי ניט נעמען — וואס וועט זי אויסזיצען?.. הינט „באשעפענישי" —
דאס איז דאך גאר אן׳אומגליק! „באשעפענישי" איז גאווען א הייקער, א
פארזעהענישי, א הענט, א פיס, א צוגג, א צוגג, אהן לייב אין לעבען — אז אך
אין וועה צו אזעלכס, וואס איז גאר געבארען געווארען, אז אך אין וועה
איז צו אזעלכס וואס לעבט גאר אויף דער וועלט!..

נאר מיט „באשעפענישי" וועלען מיר זיך נאך באגעגענען א מאל אין
מיט פעסילען וועלען מיר זיך אויף אין גיכען באקאנטען, דערוויילע קלעדרען
מיר זיך אום צוריק צום „קורץ פרייטאג" אין „שבת הגדול".

א ביטערע רחמנות איז געווען געבאך אויף זרליכען, אז זי אלין האט
בעדארפט רעשטשינגען, קנעטען, זעצען, באקען, בראטען זיך בים אויבען, אלין
טראגען וואסער, אלין ברייגען האלץ, אומעטום אלין, נישטא קיין הילף פון
קיינעם! פון וועמען? זרחיל קנעלט, פעסעלי זיצט אין לערנט גלייך מיט אלע
קינדער, זי איז דאך א וואהלקענדיגע, א מאנסביל׳שע קאפ אויף איהר, אין
„באשעפענישי" זיצט צווישען אויוען אין א ווינקעלע, די פיסעלין אונטער זיך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0057-0111 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אוּן וואַרט בּיז מע וועט אידער אונטערטראָגען עפּעס, אַרײַנרוקען אין העכטל אַרײַן: „נאַ, באַשעפֿענעשיל, וואַרג זיך!..“

אָט דאָס אַ פּנים האָט באַדײַט דער „אוי, רבונו של עולם—מאַמע—זיסע—האַרציג—נעטרײַדע“... אוּן אפֿשר איז דאָס נאָר געגאַנגען דערויף, וואָס פּעסעלי איז געווען אינגאַנצען אויף זיך זיצט, אויף פֿאַטערס צד היוסט דאָס, אוּן זיי ביידע, פּעסעלי אוּן זרחיל, זענען תּמיד געווען אידער אויף קידער ווידער.

— דאָס טאַטעלי מיט׳ן טעכטעריל! באַגראָבען זאָלט אידער זיך ביידע אין אײַן גריבעל!—

פּעסעלי האָט ליעב געהאַט דעם פֿאַטער און דער פֿאַטער האָט ליעב געהאַט פּעסעלין—דאָס איז געווען אַ מאַדנע, אַ שטילע ליעבע.

קיינער פֿון אונז האָט ניט געדערט, זיי זאָלען זאָגען אַמאָל אײַנער דעם אַנדערען אַ גוט וואָרט. אַדרבה, ער פֿלעגט זיך מיט אידער שאָפֿען ניט וויַ מיט אַ טאָכטער, נאָר וויַ מיט אַ דינסט:

— העך נאָר, דו!..

נאָר אין די אויגען האָט מען אַרויסגעזעהען, אַז ער האָט זי ליעב, שטאַרק ליעב, אַז ער קאָן זיך אָהן אידער ניט באַגעהן.

אפֿשר דערפֿאַר, וואָס ער האָט געהאַט אַ בײַז פֿינסטער לעבען בײַם חיצ? אוּן אפֿשר דערפֿאַר וואָס פּעסעלי איז געווען אַ נעראָטעגע, געהאַט אויף זיך אַ מאַנסבילשען קאָפּ אוּן געקאָנט גוט לערנען? אוּן אפֿשר דערפֿאַר, וואָס פּעסעלי האָט געוואוסט דעם טאַטענס אַלע גיינג, געטראָפֿען אַלע מאָל וואָס ער וויל, אונטערנעטראָגען אים דער ציט די יאַרמעלקע, דעם קאַנטשיק, דאָס פּישקעלע טאַבעק, אדער אַ טרונק וואַסער?

— דאָס טאַטעלי מיט׳ן טעכטעריל! פֿלעגט זאָגען די רביצין—ער זאָל בעסער אין זינגן האָבען אַ שידוך טהון מיט אידער, קריגען עפּעס אַ חתן פֿון אידערעטוועגען!..

דער רבי האָט אידער דערויף געענטפֿערט נאָר מיט אַ זיפֿץ, וויַ אײַנער רעדט: „קריגען עפּעס אַ חתן? גיי קריג, אַז סע קריגט זיך ניט!..

אוּן אַלסדינג איז אָבער פֿאַרהאַן אַ ציט, יעדער שטיקעל סחורה לינט זיך אוים, בין סע קומט דער רעכטער קונה, אוּן ס׳איז נישטא דאָס מיידל אויף דער וועלט, וואָס זאָל ניט האָבען אידער זוג. קיין יודישער מאַנאַסטיר, וויסט אידער דאָך, איז ניט פֿאַרהאַן...

געקומען אַ ציט אוּן פּעסעלען, געקומען אַנ׳„אויסחאַפֿענישׂ“ אוּן אידער. אַזוי האָט געוואָנט די רביצין. נאָר אין אמת׳ן איז דאָס געווען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0057-0112 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ באַשעֶרטע זאַך, אוּן אויב אידער ווילט ווִיסען איז דאָס נעווען אַ ראָמאַן, אַנ'אמת'ער ראָמאַן, שעמט זיך ניט, אַ ראָמאַן מיט אַ „פּאַרלִיבענִיש", מיט אַ „פּערקאָבענִיש", מיט אַלע זיבעצען זאכען, אַ ראָמאַן מיט אַלע פּישטשעוקים.

נאָר דערוויִך איז בין מיר פּאַרהאַן אַ בעזונדער מעשה.

II.

אוועקנעפּאדערן.

אַ הויכער, נאָר אַנ'אַיינגעבויגענער; אַ געשטופּעלט פּנים, נאָר גוטע גרויע אויגען; אַ יונגערמאַן, נאָר מיט גרויע האָר — אָט האָט אידער אַ פּאָרטרעט פּון פּעוויל קאָראָבייניק אדער וויִ מען האָט אידם נעוויסען בין אונז אין מאַזעפּעווקע „פּעוויל פּל-בּונק".

אוּן נעוויסען האָט מען אידם „פּל-בּונק" ניט אומזוסט: בין אידם איז דער קאַראָבקע האָט זיך געפּונען פּון פּל-בּו: קנעפּ אוּן קנעפּלידְ, נאָדלען אוּן נאָדעל-טעשלידְ, נאַרעם אוּן זיִד אוּן סטיינגעם אוּן טאַשמעלידְ אוּן פּאָדעם אוּן באַוועלידְ, יערמעלקעם אוּן קלייִדלידְ, אוּן שטיקלעך זיך אַלערליי סאָרטען, אוּן נאָך אַ סך מינים סחורה, וואָס איז שווער אַלסדינג זיך אָנגעדינקען אוּן אויסרעכענען אויפּן קאָפּ.

אַ יום-טוב איז געווען בין אַלע וויבער אוּן בין אַלע מיידלידְ, אַז מע האָט דערהערט אַז פּעוויל כל-בּונק איז געקומען, אוּן פּאַר אונז, חדר-יונגלידְ-שקצים, קונדיִסים-עכפּרושים, איז דאָס געווען אַ צווייענדינגער יום-טוב: ערשטענס איז פּעוויל פּל-בּונק מיט דער קאַראָבקע גלאַט אַ יום-טוב, אוּן צווייטענס, וויִ באַלד פּעוויל פּל-בּונק איז דאָ, וועט מען פּערשפּאָרען לערנען האָטש אַ פּאָר שעה, מע וועט זיין „פּרי", פּאַר וואָס? דערפּאַר ווייל דער רבי רב זרחיל האָט ליעב האָרכען נייעם, וואָס מהוט זיך אוֹיף דער וועלט, אוּן וועֶר ווייס נאָך אַזוי וואָס אוֹיף דער וועלט מהוט זיך וויִ פּעוויל פּל-בּונק וואָס שפּארט אין מיט זיין קראָם מי יודע וואס, אַלע מיזענלעכקער.

נייַס האָט פּעוויל פּל-בּונק געברַאכט צופּיהרען אַלע מאָל נאַנצע פּעק, „אוצרות מיט נייסען", אוּן נישט אַזוי' די נייַס אַליין וויִ דאָס דערצעהלען זיינס. איהר ווייסט וואָס איידְ וועל אייך זאָגען, דערצעהלען נייַס בעדאַרף מען קענען, אוּן פּעוויל פּל-בּונק האָט געקענט דערצעהלען. אין זיין דערצעהלען איז געלעגען אַ מין טאַלאַנט, אַ כח המשך, וואָס האָט צוגעצויגען, אוּן גע-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0058-0113 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צוּיגען זיך אָדער אַיין אַבשטאָל אוּן אָדער אוֹיפהעָר, אוּן אייבּיג דאַכט זיך, אייבּיג וואָלט אִיהם געוואָלט האָרכען, קיין מאָל נישט נמאָם געוואָרען.

„וואָם העָרט זיך נייס פֿרעָנט איהר? אוֹי סע העָרט זיך נוט גוט!" — אַזוי פלעָנט פֿלייוול פלבּוּנק אָנהויבּען שיטען אוּן צופאַקעווּען בּשעת מעשׂה די קאָראָבקע אוּן צוּלייגען זיך מיט דעָר קראָם — „נישט גוט העָרט זיך מיט אונזערע יודעלוּך אַחינו בני ישׂראל... אָט פֿאָהר איך פֿוּן זיטאָמיר, נוט ווייט פֿוּן זיטאָמיר, טשידנעוו איז פֿאַראַן א שטעדטיל, אוֹיב איהר האָט נעהערט, טשידנעוו... איז דאָרטען פֿאַראַן אַרב אוּן טשידנעוו, איז דעָר דאָזיגער רב דעָר טשידנעווער אַליין אַ־אוּנזערינגער, א מאַלאָראָסיע, פֿוּן מאַלעָראָסיע איז ער, מאַלעָראָסיע איז נוט ליטא, אוּן מאַלעָראָסיע איז נישט אַזעלעכע אָרעמע לייט וויַ אוּן דעָר ליטא, בּיַ אוּנז אַז סע מאַכט זיך אַ־אָרעמאַן איז ער זיך אַ־אָרעמאַן, אוּן בּיַ אייך אוּן דעָר ליטא אַ־אָרעמאַן, עם זאָל אייך צו קיין חרפה נוט זיין, איז טאַקי אַ־אָרעמאַן וואָם אַ־אָרעמאַן הייסט, איך האָב אַזעלכע אָרעמע לייט וויַ בּיַ אייך אוּן דעָר ליטא נישט באַגעגענט אוּן ערגיץ נוט, איך בּין שוין אוֹיסגעפֿאָהרען א שטיקעל וועלט, איך בּין שוין גענוג אומעטום, אי אוּן דעָר ליטא, אי אוּן פוילען, אי אוּן טיעף־פוילען, אוּן דאַדאָם אוּן אוּן לאָדז אוּן אוּן וואַרשא. אוּן וואַרשא! לעבּען זאָל וואַרשא! א טהיינערע, א נאַלדענע ששאָדט, אָט דאָם וואַרשא! אוּן וואָלוועל בּזול הזול!... דאָרט אַ־נאַבּייסען קרינט איהר פֿאַר עלף גראָשען, אוּן נאָך וואָם פֿאַר א מיץ אַנבּייסען מיט זעמעליך פֿוּן געבּייטעלטעָר מעהל וואָם צוגעהט אוּן מוֹיל וויַ א פוטער, אוּן וואָלט דאַכט מיר אייבּיג געזעסען אוּן וואַרשא וואָלט אוּך, ווען נוט די שפּראַך זייערע וואָם אוּן שווער צו חאַפּען מחמת זיי רעדען מאַדנע אוּן גיך־גיך צום מיינסטען מיט פּתחין א סך אוּן מיט א נגון: „אי וי עץ זאָל אַזוי לע־בען..." „אַלע היינען בּיַ זיי דאָרטען אישׁשמאיר", אַלע אוּן נאָמען, נאָך זייערען א גוטען יודען איצי־מאיר, אַזוי ווי אוּן באַרדיטשעוו היינען אַלע לוי־יצחק נאָך ר' לוי־יצחק'ן דעם באַרדיטשעווער רב, וואָם איז געווען א מדבר וואָם נאָך עד היום דערצעהלט מען זיך פֿוּן אים סך שעהנע מעשׂיות, למשל..." טאָמער וואָלט שוין געווען נעגוג רייזען?" שלאָגט אים איבּער סאַמע אוּן מישען זאָלוכע די רבּיצין — „וואָם קאָסט בּיַ אייך א פֿערטיל טוּין קנעפּלוך וויסע מיט פֿאַרהאַשעוועטע לעבלוך?"

אוּן פֿלייוול כל־בּונק פֿאַלט נוט אַראָב בּיַ זיך דערמיט וואָם מען האָט אים איבּערגעהאקט. עָר בּעוויזט דעָר רבּיצין אַלערליי קנעפּלוך וויסע אוּן נוט קיין וויסע, מיט פֿערהאַשעוועטע אוּן נוט קיין פֿערהאַשעוועטע לעכ־

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0058-0114 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ליִדְ אוּן רעדט ווײַטער, ער שיט ווי פֿון אַ זאַק, עס גיעסט זיך בײַ אידם ווי
פֿון אַ פֿאַס אוּן עס ציהט זיך בײַ אידם אָהן אַנאָבשטעל אוּן אָהן אַנ־
אויסלאָז, ווי בײַ יענעם פֿאָקוסניק וואָס ציהט אַלעמאָל סטיינגעס פֿונ׳ם מויל,
רויטע, גרינע, געלע, בלויע, אוּן מע ווייס ניט וואָס לאָזט זיך אויס בײַ אידם
רויטע אוּן וואָס הויבט זיך אָן גרינע, וואָס לאָזט זיך אויס געלע אוּן וואָס
הויבט זיך אָן בלויע — עס ציהט זיך אוּן ציהט זיך סטיינגעס, עס שע־
מערט אין די אויגען סטיינגעס, אַ גאַנצער בארג מיט סטיינגעס, אוּן סטיינ־
געס, אוּן סטיינגעס...

ויהי היום, האָט זיך געטראָפֿען אַ מעשה: פֿײַוועל פֿל־בונק האָט אַוועק־
גערופֿען דעם רבין אויף אַ סוד אוּן האָט זיך אָבגעסודעט מיט אידם אַקעגען
אַ שעה צוויי; בשעת מעשה האָט פֿײַוועל זיך געוויזשט דעם שטאָרען מיט
אַ גרויסע רויטע פֿאַטשיילע — עס האָט פֿון אידם נעריגען טײַכען שווימ,
אוּן דער רבי רב זרחיל איז געווען מאָדנע צוטראָגען, שטאַרק צופֿלאָכטען
אוּן פֿערטראַכט כמעט ניט געהערט וואָס מע רעדט צו אידם, אוּן אַז די רביצין
איז געקומען פֿונ׳ם מאַרק האָט זי דער רבי אַוועקגערופֿען אויף דעם אייגענעם
אָרט, וואו ער האָט זיך געסודעט מיט פֿײַוועל, אוּן עס האָט לאַנג נישט ge־
דויערט האָט זיך געלאָזט הערען אַ געשריי: „סע קען ניט זײַן?!..“ באַלד
האָט דער רביצינס פנים זיך אָנגעצונדען מיט אַ מאָדנע פֿײַערל, מיט אַ מין
שײַן וואָס מיר האָבען שוין לאַנג אויף אידר פנים אַזעלכעם ניט געזעהען.

„היינט לאָז איך אײַך פֿרײַ, היינט לערנט מען ניט“ — האָט אונז דער
רבי געענדיגט צו ווינקען אוּן צולאָזט דעם גאַנצען חדר, אוּן נאָר איך אי־
גער, דעם רבי׳ס קעסט־קונד, בין געבליבען, אוּן דער גאַנצער חדר האָט
מיר מקנא געווען וואָס איך וועל זײַן דערבײַ.

וואָס דערבײַ — האָט קיינער ניט געוואוסט; נאָר פֿערשטאַנען האָט
מען אַז דאָ מוז עפּעס זײַן אַ שמחה אַדער אַווי אַ מין זאַך וואָס איז כדאי
דערבײַ צו זײַן.

אוּן איך בין דערבײַ געווען...

קודם כל האָט זיך די רביצין אַחאַפּ געטהון:

„אוי אַ מפה איז מיר, ניטא קיין לעקוך!“

האָט אידר דער רבי געענטפֿערט:

„למאי, ס׳איז קיין בראַנפֿען אויף ניטא!“

האָט זיך אַרײַנגעמישט פֿײַוועל פֿל־בונק אַליין:

„דאָס נעהם איך אויף זיך...“

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0059-0115 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בקצור ס׳איז געווארן אי לעקוד אי בראנפען, אי פֿארביסען, אין תיקף נאך מעריב זענען זיך צונויפגעקומען א מנין יודען פֿון בית המדרש, און בתוכם ר׳ משה שמואל דער חזן, רב הענוך דער סופר און רב עזור דער שמש און מע האט גע׳שריעבען תנאים: „ה״ה החתן מהורר...“ אזוי האט געליינט רב הענוך דער סופר מיט א נגון — „מוהרר, מוהרר...“ דאָ האט זיך רב הענוך דער סופר אבגעשטעלט און א קוק געטהאן אויף חתן.

„מוהרר שרגא פֿייבישׁ געצויל בר נח מרדכי ליב...“

„מוהרר שרגא פֿייבישׁ געצויל בר נח מרדכי ליב... עם הכלה הבתולה מרת... מרת... דאָ האט זיך רב הענוך דער סופר אבגעשטעלט און א קוק געטהון אויף דער כלה.

„מרת פּעסי מייטע לאה בת הרב ר׳ זרח־נפתלי־צבי־הירש...“

מרת פּעסי מייטע לאה בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש... החתונה תהיה למזל טוב אם ירצה השם... אם ירצה השם...

דאָ איז פּאַרגעקומען א שטילע סצענע אהן ווערטער, דהיינו: דער סופר האט א קוק געטהון אויפֿן רבין, דער רבי האט א קוק געטהון אויף דער רביצין, די רביצין אויפֿן חתן, דער חתן אויף דער כלה, די כלה אויפֿן סופר, דער סופר אויפֿן רבין, דער רבי ווידער אויף דער רביצין, די רביצין אויפֿן חתן, דער חתן אויף דער כלה, די כלה אויפֿן סופר, און אזוי ווייטער... דאָס ווען מען זעצט אידער אויף ווערטער אין וואָס פֿאר א שפראך ס׳איז ניט איז וואָלט אויסקומען אזוי:

דער סופר צום רבין: נו? וואָס שווייגט איהר? איהר זענט דאָך דער מחותן?“

דער רבי צו דער רביצין: פֿון וואַנען זאָל איך וויסען? פֿרעגט בײַ א י ה ר...

די רביצין צום חתן: חתן, וואָס שווייגסט דו? סאי ווי סאי אַלע הוצאות אויף דיין קאָפּ...

דער חתן צו דער כלה: בײַ מיר האט מען גע׳פֿועל׳ט אפילו מארגען; וואָס זאָגסט דו, פּעסיל?..

די כלה צום סופר: פֿרעגט דעם מאַטען, חאַטש איך ווייס פֿריהער אז דער מאַטע וועט הייסען אָבליוגען...

בקצור ס׳איז געבליבען, אזוי ווי ס׳איז ערב ראש חדש זאָל די חתונה זיין חצי חדש, דאָס הייסט אין א פּאָר וואָכען אַרום, ווארום ווי גיט ווי — עפּעס דאַרף מען דאָך אויפֿנעהמען, עפּעס דאַרף מען דאָך צוגרייטען... און אַז מען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0059-0116 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָט צובראָכען דעם טעלער אין נעזונט מזל טוב! מזל טוב! האָב איך בעמערקט אַז דער רבֿ רב זרח איז געווארען טויט וויַ אַלע טויטע; אַזוי וויַ דער טעלער האָט זיך צובראָכען אַזוי האָט זיך בייַ איהם דאָס האַרץ צובראָכען אויך שטיקעלעך... איך האָב אַליין נעהערט וויַ ער האָט אַ זאָג: נעטהען צו רב משה שמואל דעם חזן בייַם ערשטען גלעזיל בראַנפֿען, וואָס פֿון איין קוק אויף דעם איז ער שוין נעזונען בגילופין:

„קומט אַ פֿרעמדער אין חאַפּט אויס דעם קוילעטש — וואָס? ווער? ווענען? אַך־אַך־אַך!..."

„עט!" — האָט איהם אָבגענטפֿערט משה שמואל דער חזן, וואָס האָט שוין העכער אַ האַלב גלעזיל בראַנפֿען אָבגעטרונקען אין די צוויי האָט זיך איהם שוין עפּעס וויַ נעפֿלאַנטעט — עט! מילא בעי, נאָט זאָל נעבען נחת פֿון דערוויַטען... אם ירצה השם ישועות ונחמות אויפֿן כלל, כלל ישׂראל!.."

„אָמן!" האָט זיך אָנגערופֿען רב עזר דער שמש וואָס וויל ניט וויסען פֿון קיין שום מעשׂיות אין האָט איבערגעקערט דאָס גלעזיל אָהן צערעמאָניע מאָנעם גליך אין מויל אַרין.

און חתן־כלה זענען נעזעסען אויבען־אָן, איינס נעבען דאָס אַנדערע גאַנץ נאָהענט, אַזוי נאָהענט, אַזוי פֿעסט, אַז איך האָב בשום אופן ניט נעקענט אַרײַנשטופֿען זיך צווישען זיי אין מיטען, נאָר פֿון דער וויַטען האָב איך גאַנץ גוט נעזעהען—איך האָב נישט קיין נידריגע ראיה—אַז אידר האַנד איז נעווען אין זיין האַנד: עס האָט אידר נעפֿלאַמט דאָס פּנים; די אויגען האָבען אידר נעברענט, זי האָט מיט אַ מאָל בעקומען חן, נעווארען שעהן, שעהן וויַ די וועלט! וואו זענען אַהינגעקומען אידרע רויטע האָר? וואו האָבען זיך באַהאַלטען אידרע קליינע פֿונים פּנים? זי איז נעווען, זאָג איך אַייך, מלא חן!..

און נישט נאָר יענעם אויפֿדערנאכט, די נאַנצע צייט וואָס מען האָט זיך נעגרייט צו דער חתונה האָט פֿעסול נעשׂיינט וויַ די זון אים תמוז, נעווארען פֿון מאָג צו מאָג שעהנער און שעהנער, נאָר דעם מאָג פֿון דער חופּה וואָלט ער שוין נעווען ניט דאָס, מחמת זי האָט נעווייַנט, שטאַרק, שטאַרק איז זי שוין נעווען ניט דאָס, מחמת זי האָט נעווייַנט, שטאַרק, שטאַרק נעווייַנט, נעאַסען וויַ אַ בערעזענע. אפֿשר האָט אידר דאָס האַרץ נעזאָנט, אַז זי וועט ניט מאַכען קיין גרויס גליק מיט אידר אויסדערוועהלטען, מיט אידר בעשׂערטען? און אפֿשר האָט אידר באַנק נעטהון דער פֿאָטער וואָס בלייבט אַליין, עלענד וויַ אַ שטיין...

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0060-0117 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אויב פּעסאָלין איז נעוועזן שווער זיך שיידען מיט איהר פּאָטער, איז דאָס פּאָטער נעוועזן טויזענד מאָל שווערער זיך שיידען מיט זיין טאכטער. דער רבי רב זרחיל האָט ניט נעוויינט, וואָס איז ער אַ יודענע ער זאָל וויינען. אין דער רבי רב זרחיל איז גלאָט אויסגעגאַנגען שטילערהיזד, געצאַנקט וויִ אַליכט; נאָר אַז מע האָט נעהאַלטען בּיים נעזונגען זיך איז פּאַרנעקומען אַזאַ מין סצענע: די פּעקליך, איהר בּעטגעוואַנד און זיין קאַראָבקע מיט סחורה זענען שוין נעווען אַיינגעפּאַקט אינאַיינעם און נעלעגען אין וואָגען. און דער רבי רב זרחיל איז גלאָט אויסגעגאַנגען שטילערהיזד, געצאַנקט און נעוואַרט אַז פּעסילי זאָל נעהן קריכען אין בויד אַרײַן; די רבינצין איז נעשטאַנען אויסגעצויגען וויִ לאַנג זי איז, צוגוים־גלעלייגט די העלפט אויפֿן האַרצען, אָננעשפּאַרט דאָס קאָפּ אויף צוויי פינגער און נעקוקט אויפֿן רבין מיט אַ מאָדנעם קוק וויִ אַיינער רעדט: „באַגראָבען זאָל איך דיך מיט דײַנע קורצע פּיס, וועסט זיך אַמאָל נעזונטנען מיט איהר צי ניין?..“ דער רבי רב זרח האָט פּאַרשטאַנען וואָס דער קוק בעדײַט אין האָט אַ זאָג נעטהון צום איידעם, צו פֿײַוול כל־בּונק, מיט אַ קול פֿון אַ ששששרבאטע טעפּיל:

„המ... נו... המ... וועלען מיר זיך, היימט דאָס, אָנהויבען אָבנעזונגען?“

„זײַט נעזונד שוועסטער; זײַט נעזונד שוויגער!“

„פֿאָהר נעזונד; פֿאָהר נעזונד!“

„זי נעזונד מאַמע... זי נעזונד טאַטע!..“

אָט דאָ האָט זיך פּעסיל, אַנאָנעטהונען, אַנאַיינעזויקאַלטשען אין 2 שאַלען, מיט אַמאָל נעענעבען אַרויס־נעפאַלען דאָס פּאָטער אויפֿן האַלדז מיט אַ נעוויין, מיט אַ יאָמער, מיט אַ נעשרייַ.

„טאַ־טע... זיסער טייערער טאַטע!..“

וויפֿיעל מענשען עס זענען בשעת מעשה נעווען אין נאַס האָבען אַלע נעוויינט: פּעסיל און דער רבי, און די רבינצין, און פֿײַוול כל־בּונק, און איך און דער בעל ענלה, וואָס איז נעווען דער קעלנע אָננעגרייט מיט דער בּיטש, און זײַנע אַלע פּאַרשוינען, און דוואָשע די שמשׁטע, דער רבינצינס אַ שכנה, אַ קראַנקע נעבּעך, און דוואָשעס עלטערע מאַכטער זלאַטע די נעלע מויד מיט שוואַרצע ציין, וואָס האָט נעהאַלטען אַ קלײַן קינד אויף דער הענד, און אַקולינא די גוטע וואָס פּאַרשטעהט איטלעכס וואַרט יודיש, און חלאָזע דער שומטער וואָס איז נעקומען אָפּנעהמען פּאָר די שטיוועל פֿאַרריכטען און ס׳איז ניט נעווען, און גלאָט אַ יוד אַ ווילד פֿרעמדער גאָר, וואָס איז נעגאַנגען פֿאַרבּי, האָט אָך דערוואַרטען מע פֿאָהרט אַוועק און דער־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0060-0118 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

הערט מען ווייטע, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, נעוויסצט שטילערהייד אין אויף נעוויישט די אויגען...

לאַנג זענען מיר נאָך נעשטאַנען אַלע אין דרויסען און נעקוקט אַהין וואו די בוד איז פּערפאַלען נעוואָרען, און נאָר אַסימן פון שטוב איז נעבליבען ששטהן אין דער לופט, און אַריה האָט זיך נעלאָזט הערען פון דעד פּערד און פון די אָנגעשמירטע רעדער.

„אַוועקנעפאָהרען!" האָט זיך אָנגעוופּען דער ווילד-פרעמדער יוד. וואָס איז נעמאַנגען פּאַרבי, גליידְ וויַ ער האָט אונז דאָ דערצעהלט עפּעס אַ נייס חאָם אַהן איהם ווייס מען נים.

„אַוועקנעפאָהרען!" האָט איהם דער רבי רב זרחל נעענטפּערט, גליידְ וויַ ער האָט נעוואַרט אויף דעם דאָזיגען ענטפּער.

„אַוועקנעפאָהרען!" האָבען מיר אַלע אַ זאָג נעטהון, גליידְ וויַ מיר וואָלט-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0061-0119 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0061-0120 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

עולם הבא.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0062-0121 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0062-0122 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

עולם הבא.

(ערצעהלונג).

א איבר ווילט וועל איך אייך דערצעהלען אַ שיינע מעשׂה, ווי אזוי איך האָב אויף זיך נעהאט אמאל אַ פּעקל, וואָס איך האָב עס אַליין נעטראָגן אויף זיך, און בין שיער שיער נים אומגליקליך געוואָרען; און איבער וואָס? נאָר איבער דעם, וואָס איך בין נעווען אַ יונגערמאַן נים קיין געניטער, נים קיין איבערגעשפּיצטער, דאָס הייסט, עס קאָן זיין איך בין נאָך הינט אויך ווייט פון אַ חכם, וואָרום איך זאָל זיין אַ קלוגער וואָלט איך דאָך ווי זאָגט איבער, נישט נעדאַט געלד; אַז מע האָט געלד, איז מען דאָך אי קלוג, אי שיין, אי מען קאָן זינגען.

בין איך הייסט דאָס נעווען אַ יונגערמאַן, נעוואָסען אויף קאָסט בייַם שוויער און שוויגער, נעוואָסען און גלאַרנט, אַביסעל ארייַנגעקוקט אין די ביכלעך בסוד, די שוויער און שוויגער זאָלען נים ווייסען, נים אזוי דער שוועדר וויַ די שוויגער. איך האָב דאַרפט איבער ווייסען, אַ שוויגער, אַ מאַנסביל, דאָס הייסט אַ יודענע וואָס נעדאַט אין ספּאָדיק. פירדט אַליין אַלע נעשעפטען, אַליין נעטהון שדוכים, אַליין נעקליבענע חתנים פאַר די טעכטער. און אויף מיך האָט זי אַליין אויסגעקליבענ, אַליין פאַרהערט, אַליין נעברַאכט צופּירען קיין זוואָהיל פון ראַדאָמישלי, איך בין אַליין, אַ ראַדאָמישלער בין איך, מסתמא האָט איבר נעהאָרכט ראַדאָמישלי, מע האָט דאָס נים לאַנג באַשריבען אויפן בלאַט...

בין איך הייסט דאָס נעוואָסען אין זוואָהיל אויף קאָסט, נעקוועטשט דעם מורה נבוכים, נישט אַרויסגעטראָטען מפתח ביתי, בין ס'איז נעקומען די ציַט מען דאַרף זיך פּערשריבען צום פריוון, מוז מען זיך משריח זיין דורכפאָרען אַהיים קיין ראַדאָמישלי צוריקכט מאַכען די פּאַפּירען, זיך אויס-

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0063-0123 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

סטאַרען די לינאָטע, אַרויסגעהמען אַ פּאָם, ווי געווינטליך. דאָס איז געווען קען משען זאָגען, מען ערשטער אַרויספאָהר אויף דער וועלט, האָב איך מיך געלאָזט אין מאַרק אַרײַן דינגען אַיין ענלה אײַנער אַלײַן, צו בעזײַגען אַז איך בין שוין אַלײַן אַ מענש. און נאָט האָט מיר צוגעשיקט אַ מציאה, איך האָב דערטאַפּט אַ׳ערל פֿון האַדאָמישלי מיט אַ שלימזלען — וינטער איז דאָס געווען — מיט אַ בריטער פּליצע, אַ געפֿארבטע אין מיט צוויי פֿלינלעך בײַ די זײַטען וויַ אַ׳אָדלער, נאָר דאָס פֿערדל האָב איך נאָר אַרויסגעלאָזט פֿונ׳ם קאָפּ אַז ס׳איז אַ ווייַס, אין אַ ווייַס פֿערדל, זאָגט די שוועגער איז אַנאומגלויבן. „הלוואי, זאָגט זי, איך זאָל ליגען זאָגען, די דאָזיגע נסיעה, וועט זיין, האָב איך מורא מיט שלום־שלים־מול... — בײַם זיך אָב די צונג: — האַפּט זיך אַרויס דער שוועהר מיט אַ וואָדט און האָט באַלד חרטה וואָרום ער באַקומט זיין פּסק אויפֿ׳ן אָרט, נאָר צו מיר זאָגט ער שטילערהייט: „וויַבערישע זאַבובאָגע", און איך הויב מיך אָן גרייטען צו דער נסיעה: דעם טלית וותפילין, פּושערגעבעקס, עטליכע קערבלזיך אויף דער הוצאָה און קישענס דרײַ: אַ קישען אויף צו זיצען, אַ קישען אויף אָנצושפּאַרען זיך און אַ קישען אויף די פֿיס און דאָזאי געזונגען זיך. געקומען צום געזונגען זיך — ניטאָ קיין ווערטער; פֿון תמיד אָן איז בײַ מיר אַ טבע, אַז סע קומט צום געזונגען זיך בלײַב איך אָדן לשון: איך ווייס ניט, וואָס זאָגט מען? עפּעס קומט דאָס אויס בײַ מיר גראָבלזיך, וויַ אַזוי דרעהט מען זיך אויס צו אישליכען מחילה מיטן אונטען און מע לאָזט זיי איבער גלאַט אַזוי? איך ווייס ניט וויַ אַזוי אידער, נאָר בײַ מיר איז דאָס געזונגען זיך עד היום על אפּי ועל חמתי; נאָר שאַ: מיר דאָכט, איך הויב שוין ווידער אָן פֿארקריכען קיין בויבערייק...

האָב איך מיך הייסט דאָס נאָנץ פֿיין אָבגעזונגען און פּאַשאָל אין וועג אַרײַן קיין ראַדאָמישלי. נעזען איז דאָס תחלת וויַנטער, דער שניי האָט זיך געלעגט פֿאַר פֿרייַ, אַ שליטס־וועג נאָר אַנאַנטיק. דאָס פֿערדל, חאַמש׳ס איז אַ ווייַס, נאָר גאָהן געהט עם ווי אַ מזמור, און אַ׳ערל האָב איך דערטאַפּט אַ שווייגענדיגען, פֿון די ערלים וואָס אויף אלסדינג וועט ער אייך עפּעס אַדער „עדש", דאָס הייסט יאָ, אַדער „באַ־ני", דאָס הייסט ניין, — און וויַטער חאַמש גיב איהם אַ קרייַנק: אַרויסגעפֿאָדערן פֿון דערהיים נאָכץ עסען, נאָנץ אויפֿגעלעגט, אַ קישען פֿון אונטען, אַ קישען אין די פּליצעס און אַ קישען אויף די פֿיס; דאָס פֿערדל שפּרינגט, דער ערל ממאַצקעט, דער שליטען שלימזלט, דער ווינט בלאָזט און אַ שניַיעלע רייסט זיך פֿון

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0063-0124 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אויבען, קויקלט זיך און פאלט, לעבט זיך פעדערן אויפן ברוסטען גרויסען מראקט און אויפן האַרצען מיר איז גוט, משוגה גוט, ברוט אין מויל איז פרי אין ליכטיג אויף דער נשמה, פאַרט דאָס ערשטע מאל ארום אויף נאַטש וועלטל, איינער אַליין, אַ בעל-הבית היסט עס פאר זיך: און איך שפּאר מיך אָן און צוליב מיך איז שליטען נאָר מעשה פריץ... נאָר וינטער, וו וואַרעם איהר זאלט ניט געהן אַנגעטהון, נאָר אַז דער פראַסט גרעמט גוט דורך, גלויסט זיך אָפּשטעלען זיך אַנוואַרעמען, איבערהאפען דאָס אָטהעם און פאַהרען וויטער. און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אין דמיון געוויינטליך, אַ קרעטשמע אַ וואַרעמע, אַ סאמאוואר אַ זויבערער און אַ ראַזילפלוישול אַ פרישונקעם מיט אַ היסער יוך... פון אַ זעלבע מחשבות הויבט מיר אָן קלעמען דאָס האַרץ, פשוט אָום ווילט זיך עפּעס נעהמען אין מויל ארײן. איך הויב אָן ארײנשמועסען מיט מײן ערל מכח אַ קרעטשמע, איך ווייל נעוואָהר ווערען צו סאיז נאָך וויט? ענטפּערט ער מיר: בא—ני, ניין היסט דאָס. פרעג איך איהם: שוין נאָהענט? ענטפּערט ער מיר: עהע, יא היסט דאָס. ווײַל נאָהענט— דאָס איז שווער בײ איהם ארויסצוזיהען פּונים מויל, חאַטש טהו זיך אָן אַ מעשה: און איך שטעל מיר פאָר, וואָס וואלט נעזיין למשל ווען אויפן ערלס ארט זאל זײַן אַ יוד להבדיל, וואלט ער דאָך מיר קלאָר נעמאכט ניט נאָר וואו דײַ קרעטשמע איז, נאָר אפילו ווער עס האלט דײַ קרעטשמע, וויַ אַזוי מע רופט איהם, און ווײַל קינדער ער האָט, און וואָס ער צאהלט פאַר דער קרעטשמע און וואָס ער האָט פּון איהר, און ווײַל יאָהר ויצט ער דאָ, און ווער איז געזעסען פריהער — נאַנטע פּעק וואלט ער מיר דערצעהלט. אַ מאַרנע פאלק דאָס איז: איך מיין מאַקי אונזערע יודעלוך זאלען נעזונד זיין. סאיז נאָר אַיין אַנדער בלוט, כילעבען:... האָב איך מיר היסט דאָס נעטרוימט ווערען אַ קרעטשמע אַ וואַרעמע, נעפּאַנטאַזירט מכח אַ סאמאוואר א היסען, וכדומה אַזעלכע גוטע זאכען, ביז גאָט האָט רחמנות נעהאט, מײַן ערל האָט אַ סטאַצקי געטהון צום פערדיל, פאַרקערעוועט דעם שליטען אַביסעל אויף אַ זײַט און עס האָט זיך באַזויזען אַ קלײַן גרוי שטיבעל באַשאַפען מיט ווייסען פון אויבען ביז אַראָפּ, אַ פעלד-קרעטשמע וואָס אינם ווייסען שניי-עגדינגען פעלד ועהט זיך אויס איינע אַליין עפּעס משוגה עלענד, וו אַ פּער-וואַרפּענע, אַ פערגעסענע מצבה... צוגעפאהרען צו דער קרעטשמע נאַנץ ברויט-ליך, האָט זיך מײַן ערל נעטומלען מיט פערד און שליטעלע אין קרעטשמע ארײַן, געגעבען אַנפּען דיַ מהיר און... געבליבען שטעהן אויף דער שוועל, ניט אַהער ניט אַהין: וואָס איז

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0064-0125 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דיִ מעשׂה? דיִ מעשׂה אִיז אַ שׂענע מעשׂה נאָר אַ קורצע: אִין מִטַען דעָר קרעטשמע אוֹיף דעָר ערד ליגט אַ מת אִיבערגעדעקט מִט שוואַרצען, צוקאָפענם שׂטעהען אַ פּאָר מענשׂענ לייכטער מִט קלייגע לִיכטלִיךְ, ארום און ארום זיצען קלייגע קינדער, אָבנגעריסען אָבנגעשׂלִיסען, שׂלאָנגען זיךְ מִט דיִ העָנטלִיךְ אִין קאָפּ, קלאָגען, ווייגען, יאָמערן שרייען: „מאַ—מע!“ אִין עפּים אַ הוֹיכער מִט לאַנגע פּיִס מִט אַ זומערדיגע צוריסענע נאַקידקע, עפּים נאָר נישט נאָכן סעזאָן שפּאַנט ארום הִין און צוריק מִט דיִ לאַנגע פּיִס און בּרעכט דיִ העָנד און רעדט צו זיךְ אַלִיין: „וואָם טהוט מען? וואָם טהוט מען? און וואָם הוֹיבט מען אָן צו טהון?“... אודאי האָב אִיךְ פּערשטאַנען אוֹיף וואָם פּאַר אַ חתונה אִיךְ בין דאָ אָנגעקומען! דעָר ערשטער געדאַנק מיינער אִיז אפילו געווען: — נח, אַנטלויפען! און אִיךְ האָב זיךְ אַ נעָהם געטהון צוריק און געוואָלט מאַכען פּיִס. נאָר עס האָט זיךְ צוגעמאַכט אונטער מיר דיִ טהיר און עס האָט מיךְ גפּיִס וויִ צוגעקאָוועט צו דעָר שוועל און כ׳האָב נישט געקענט ריהרען פּון אָרט. דערזעהען פּאַר זיךְ אַ פּרישׂען פּאַרשׂוין האָט דעָר הוֹיכער יוד מִט דיִ לאַנגע פּיִס זיךְ אַ לאָז געטהון צו מיר, אוֹיסגעצויגען צו מיר בּיידע העָנד, וויִ אַ מענש וואָם בּעט רַאטוּנק:

— וואָם זאָגט אִיהר אוֹיף מיין אומגליק? — מאַכט עָר צו מיר און באַווייזט מיר אוֹיף דעָר חברה וואָם זיצען און וויינען — געשׂטאַרבען בּיי זיי דיִ מאַמע נעבּעךְ: וואָם טהוט מען? וואָם טהוט מען? און וואָם הוֹיבט מען אָן צו טהון?

— בּרוךְ דין אמת! — זאָג אִיךְ צו אִיהם און וויל אִיהם אָנהוֹיבען טרייסטען מִט גוטע ווערטער וויִ געווינטלִיךְ, שלאָגט עָר מיר אִיבּער אין מיטען דיִ רייד און מאַכט צו מיר אַזוי:

— פּאַרשטעהט אִיהר מיךְ, אוֹיךְ דיִ אייגענע מעשׂה, זי אִיז געווען אַ געשׂטאַרבענע, מיין ווייב הייסט דאָם, נאָךְ פּון פּאַר אַ יאָהרען, געהאַט דיִ גוטע קרייזנק, דיִ אמתּע טשאַכאָטקע, זי האָט נעבּאַךְ אַלִיין געבעטען אוֹיף זיךְ דאָם טוידט. נאָר וואָם דען? אָט דאָם וואָם מיר זיצען דאָ אין אַ העק אִיז מיטען פּעָלד, וואָם טהוט מען? וואָם טהוט מען? און וואָם הוֹיבט מען אָן צו טהון? זאָל אִיךְ געהן עָרנען אין אַ דאָרף קרינגען אַ פּוהרעל און אָבּפּיהרען זי אין שטעדטיל אַרין, וויִ אַזוי לאָזט מען אִיבּער דאָ דיִ קינדער אַלִיין אין מיטען פּעָלד? און דאָ געהט צו נאַכט, גוהאַלד, וואָם טהוט מען? וואָם טהוט מען? און וואָם הוֹיבט מען אָן צו טהון?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0064-0126 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בײַ דיר דאָזיגע ווערטער האָט זיך מײַן יוד עפּעס מאָדנע צוזוויגט, אָהן טרעהרען, גלײַך ווי צולאַבט זיך, אין האָט אַרויסגעלאָזט אַ משונה קול פֿון־ם האַלו, גלײַך ווי נעהויסט: „הו־הו־הו!“ — אַ שטיק נעזונד האָט בײַ מיר צינע־נימען דער דאָזיגער יוד! וואָס מיר הונגער? וואָר מיר קעלט? איך האָב פֿאַר־געסען אַלסדינג מיט אַלע מיט אַנאַנדער און רוף זיך אַן צו איהם:

— איך פֿאָדער פֿון זוואַהיל פֿאָהר איך קײַן ראַדאָמישלי אין אַ פֿוהר האָב איך זעהר אַ וואוילע. איז אויב דאָס שטעדטיל וואָס איהר זאָגט איז ניט ווײַט פֿון דאַנען, קאָן איך אײַך צוליעב טהין נעבען די פֿוהר, אין אַלײַן וועל איך צוואַרטען דא, אויב עס דאַרף ניט נעדויערען.

— אוי, לאַנג לעבען זאָלט איהר פֿאָר דער מצוה: עולם הבא וועט איהר זיך קויפֿען, ווי איך בין אַ יוד עולם הבא! מאַכט עך צו מיר אין חאַפּפּ מיך שיער אַרום קושען — דאָס שטעדטיל איז ניט ווײַט פֿון דאַנען, סך־הכל אַ ווערסט פֿיער אָדער פֿינף. געדויערען וועט דאָס אָבפֿיהרען ניט מעהר ווי אַ שעה צייט, און איך שיק אײַך באַלד אָב דאָס פֿוהרעל צוריק. עולם הבא וועט איהר זיך קויפֿען, ווי איך בין אַ יוד עולם הבא! קינדער! שטעהט אויף פֿון דער ערד אין דאַנקט, קושט דעם דאָזיגען יונגען מאַן אין דיר העגד אַרײַן, אין דיר פֿיס אַרײַן, עך גיט אײנז זײַן פֿיהר גיט עך אונז, ווען איך אָבפֿיהרען דיר מאַמען אויפֿן הילינגען אָרט: עולם הבא, ווי איך בין אַ יוד, עולם הבא!

דאָס וואָרט שמחה איז ניט שייך אַהער, וואָרום דיר קינדער האָבען דערהערט „אָבפֿיהרען דיר מאַמע“ זענען זיי צוגעפֿאַלען צו איהר און ערשט אָנגעהויבען וויינען איבער אַ נײַס נאָך מיט מעהר פֿרישקייט. נאָר אַ בשורה איז דאָס בײַ זיי געווען אודאי אַ גרויסע, וואָס האָט זיך געפֿונען אַ מענש, וואָס טהוט מיט זיי אזא חסד; נאָר נאָט אַלײַן האָט איהם אַהער געבראַכט: מע האָט אויך מיר געקוקט וויַ אויף אײַן אויסלייזער, עפּעס אַ מין אֵלידד הנביא, און איך מוז אײַך זאָגען דאָס ריינעם אמת איך אַלײַן האָב אויך זיך געקוקט בשעת מעשה וויַ אויך ניט קיין געוואָהנלעכען מענשען און בין אויסגעוואַקסען מיט אַמאָל בײַ זיך אין די אויגען, געוואָרען אָט דאָס וואָס מע רופֿט אָן „העלד“. אין דער מינוט בין איך גרייט געווען אירערטראָגען בערג, אירערקאָהרען וועלטען, נישטאָ דאַכט זיך די זאַך וואָס זאָל זײַן פֿאַר מיר שווער, און עס האָט זיך אַרויסגעריסען בײַ מיר פֿונ־ם מויל:

— וויַיסט איהר וואָס? איך וועל זי טאַקי אַלײַן אַוועקפֿיהרען מיט מײַן ערל הייסט דאָס, פֿאַרשפּאָרען אײַך מטריחה זײַן, אָבריסען פֿון די קינדער.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0065-0127 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

און וואָס וויטשער איך האָב געאַרעדט, האָט דאָס דאָזיגע געזונדעל אַלס מעדער געווינט, געווינט און געקוקט אויף מיר וויַ אויף אַ מלאך פונ־ם הימעל, און איך בין בייַ זיך אין די אויגען געזאקסען אַלץ העכער אין גראָסער, כמעט ביזן הימעל, פֿאַרגעסען בשעת מעשה אַז בסך־הכל האָב איך נאָר מורא זיך צו רירען צו אַ מת, אין האָב אַליין מיט מיַינע הענד געהאלפֿען איהם אַרויסטראָגען און אַרופֿלעגען אויפֿן שליטען, צוגעזאָגט מיַין ערל נאָך אַ חצי פֿוינעל מיט נאָך אַ מזומן־עם טרונק־ברא־פֿען. תחילת האָט זיך מיַין ערל אפילו אַפּיסעל געקראַצט אין דער פאַטוליצע, אונטערגעוואַרט־שעט אונטער דער נאָז, נאָר נאָכ־ן דריטען קעלישאָק איז ער געוואָרען ווייכער אין מיר זענען אַויסק אין וועג אַרײַן אַלע דרײַ, דאָס הייסט איך און להכדיל דער ערל און די געשטאַרבענע קרעטשמערקע חוה נחמה, אַזוי האָט מען זי גערופֿען, חוה נחמה בת רפאל מיכאל, איך געדענק דאָס אַזוי וויַ הײַנט, וואָרום אַ גאַנץ וועג האָב איך מיר נע־חזר־ש דעם נאָמען, וואָס דער מאַן איידער האָט מיר אָנגעזאָגט עטליכע מאָל, וואָרום בשעת מע וועט זי בעדערפֿען מקבר זײַן, טהון איהר רעכט און בעסטן זי מחילה וועט מען מוזן וויסען איהר אמת־ן נאָמען. האָב איך אַ גאַנץ וועג גע־חזר־ש אויף אויסוענדיג חוה נחמה בת רפאל מיכאל; חוה נחמה בת רפאל מיכאל; חוה נחמה בת רפאל מיכאל; און מחמת חזר־ן האָב איך פֿאַרגעסען איהר מאַנס נאָמען, חאָטש נעמט מיר אַראָפּ דעם קאָפּ; נאָר האָט מיר איבערגעגעבען זיַין נאָמען אויף און צוגעזאָגט אַז איך וועל קומען אין שטעדטיל אַרײַן און וועל נאָר אַנרופֿען זיַין נאָמען, אַזוי וועט מען באַלד צוגעהמען בייַ מיר דעם מת און איך וועל מיר קאָנען פֿאַהרען וויַטער, מחמת ער איז דאָרטען אין יענעם שטעדטיל, זאָגט ער, כמה וכמה יאָהרען אַ יום־טובֿ־ניק, דאָס הייסט אַלץ ימים נוראים פֿאַהרט ער אַהין אויף יום־טובֿ און עס קאָסט איהם געלד אין שוהל צו דער שיסעל איף להכדיל אין מרחץ און אומעטום, זאָגט ער, גיט ער זיי צו לייזען נוזמ־נוזמאות; און נאָך אַפּיס האָט מיר אָנגעזאָגט דער קרעטשמער, אָנגעטורקעט אַ פּולען קאָפּ, וואוהין איך זאָל צופֿאָהרען, און וואָס איך זאָל זאָגען, נאָר סאיז אַלסדינג מיט אַמאָל אַרויסגעפֿלויגען בייַ מיר פֿונ־ם מח, איהר זאָלט זאָגען ס׳זאָל איבערבליבען חאָטש אַ דאַלה וואָרט — גאָלע נאָר ניט; מיַינע זאכען, ס׳זאָל איבערבליבען חאָטש אַ דאַלה וואָרט — גאָלע נאָר ניט; מיַינע אַלע געדאַנקען האָבען זיך געדרעהט נאָר אַרום אין זאָך: איך פֿיהר אַ טויט־מען — און דאָס אַליין איז שוין געווען גענוג עס זאָלען מבולבל ווערען בייַ מיר אַלע מיַינע מחשבות און איך זאָל פֿאַרגעסען אפילו וויַ אַזוי מע רופֿט מיך, וואָרום פֿון קינדווייז אָן האָב איך מורא פֿאַר טוידטען אימת מות;

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0065-0128 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בלײַבען אײנער אַליין מיט אַיין טויזטען נאָך ער־היום אײהר זאָלט מיך אָב־
גילטען: עס דאַכט זיך מיר אויס אַז די האַלב צוגעמאַכטע פלומר־שט פֿאַר־
גלאָצטע אויגען קוקען אויף מיר אין וועהען מיך, אוין די צוגעשלאָסענע
טויטע ליפּען ווילען זיך אָט באַלד אויפֿעפֿנען אוין עס ווערט זיך לאָזען
הערען אַ משונה קול וויַ פֿון אונטער דער ערד, וואָס פֿון פּח הדמיון אַליין
קאָן מען פֿאַלען חלשות: ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן בײַ אונז
מעשׂיות ווענען מתים, וויַ אַזוי מענשען ווענען פֿון שרעק אַליין געפֿאַלען
חלשות, אַראָפּ פֿון זינען אָדער נאָר געבליבען אויפֿ׳ן אָרט...

ווענען מיר הײַסט דאָס געפֿאָהרען אין דרײַען מיט׳ן מת. דעם מת
האָב איך אַבגעטראַכטען אײַנע פֿון מײַנע קינדער אוין אַנידערגעלעגט אין
שלימען אין דער ברײַט בײַ מיר צופֿיסענס, אוין בכדי עס זאָלען מיר ניט
פֿלאָנטען זיך קיין אומעטיגע מחשבות האָב איך נעמען קוקען אַרויף אין
הימעל אַרײַן אוין ששולערהויד ג׳חורש זיך: חוה נחמה בת־רפֿאל מיכאל:
חוה נחמה בת רפֿאל מיכאל: אַזוי לאַנג בין עס האָבען זיך די נעמען אָ׳ע־
הויבען פֿלאָנטען בײַ מיר אין זכרון אוין סאיז שוין אויסגעקומען: חוה
רפֿאל בת נחמה מיכאל, אוין רפֿאל מיכאל בת חוה נחמה, אוין האָב נאָר ניט
באַמערקט אַז עס הויבט עפּעס אָן וויַ צו ווערען אַלץ טונקעלער אוין טונ־
קעלער, דער ווינט בלאָזט אַלץ שטאַרקער אוין שטאַרקער אוין דער שניי העכט
ניט אויף צו שיטען אוין צו שיטען אוין פֿאַרשיטען דעם ווע אַזוי, אַז דער
שליטען געהט אויף גאָטס בעראָט אין דער וועלט אַרײַן, אוין מײַן ערל עפּעס
הער איך וואָרטשעט, פֿריהער שטילערהויד, נאכדעם העכער אוין שטאַרקער
אוין איך וואלט נעמענט שוועהרען, אַז ער בענשט מיך מיט אַ דרײַנאָרענדיגע
ברכה... פֿרעג איך איהם: גוי, וואָס איז מיט דיר? ענטפֿערט ער מיר מיט
אַ שפּיי אוין מיט אַ רציחה זאָל נאָט שומר זײַן אוין עס עפֿענט זיך בײַ
איהם דאָס מויל אוין ער פֿאַרשיט מיך מיט ווערטער: סטײַטש — זאָגט ער—
איך האָב איהם נאָר אומגליקליך געמאַכט מיט זין פֿערדיל. אײַבערדעם וואָס
מיר האָבען נעמומען אַ טויזטען אויפֿ׳ן שליטען, אײַז דאָס פֿערדיל אַראָב
פֿונ׳ם וועג אוין מיר בלאָנזען, אוין נאָט וויַסט בין וואַנען מיר וועלען נאָך
אַזוי בלאָנזען, וואָרום אָט וועלט נאכט ווענען מיר נאָר פֿאַרפֿאַלענע:.. אודאי
האָט ער מיר אָנגעזאָגט אַ שענע בשורה, אוין איך בין נרויס געווען פֿאָהרען
צוריק אין קרעטשמע אַרײַן, אָבפֿיהרען צוריק די מצוה, אײַן עק, אוים עולם־
הבא: זאָגט מיר אָבער דער ערל, אַז אײַצעט איז שוין פֿאַרפֿאַלען, נישטאָ
ניט קיין אַהין ניט קיין צוריק, וואָרום מיר דרעהען זיך ערגיץ אין מיטען

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0066-0129 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿעלד, דער שוואַרץ יאָהר וויסט וואו?.. דער וועג איז פֿאַרשאָטען, דער הימל איז פֿינסטער, ס׳איז שוין שטאָק־נאַכט, דאָס פֿערדיל איז אויסגעמוטשעט צום טויט, אַ מיתה משונה זאָל קומען, זאָגט ער אויף דעם קרעטשמער און אויף אַלע קרעטשמערס פֿון דער גאַנצער וועלט. נעחמי׳ווילט ער זיך זאָגט ער, פֿריהער אויסגעבראָכען אַפֿים איידער ער האָט זיך אָבגעשטעלט נעבען דער דאָזיגער קרעטשמע; נעחמי׳ בי׳ וואָלט זיך, זאָגט ער, איהם גע־שטעלט פּאָפּערוק דאָס ערשטע גלעזעל בראַנפֿען אַיידער ער האָט זיך אַנ׳אומגליק אין לאָזט צוריקדען טהון אַזאַ נאַריש־קייט, נעהמען צו זיך אַנ׳אומגליק אין שליטען ארץ און איבער אַ האַלבען שמאַרדאָוויגע פֿאַרפֿאַלען וועלט דאָ אין מיטען פֿעלד צו אַלדע רוחות מיט פֿערדיל אינאיינעם: מילא ער, זאָגט ער, איז נאָך ווי עס איז, אפֿשר איז איהם באַשערט אָט דאָ אַ מיתה משונה אייננעהמען, אָבער דאָס פֿערדיל נעבען? וואָס האָט ער נעהאַט צו דעם דאָזיגען פֿערדיל? אַנ׳אומשולדיגע בהמה, אַ סקאָטניג, וואָס וויסט זי?... איך וואָלט נעמענט שוועדען, אַז טרעהדען העדען זיך בי איהם אין קול... איך וויל איהם אויסרייד דאָס האַרץ, זאָג איהם צו נאָך אַ חצי פֿוגעל מיט נאָך צווי גוטע טרונק בראַנפֿען, וועלט ער מלא פעם און זאָגט מיר גאַנץ אָפֿען, אַז טאָמער וועל איך נ״ט אַנשווינגען וועדען, נעהמט ער און וואַרפֿט מיר גאָר אַרוים די מציאה פֿונם שליטען; און איך טראַכט מיר: וואָס טהו איך אַ שטייגער, אַז ער נעהמט טאַקי חלילה און וואַרפֿט מיר אַרוים דעם מת פֿונם שליטען מיט מיך אינאיינעם? אַקשיא אויף אין ערל אַז ער וועלט אין פעם?.. און איך מוז שוין שטומען, זיצען אין שליטען אייגענאַרטש אין די קישענס און הינטען זיך איך זאָל חאַטש נט אַנשלאָפֿען וועדען, וואָרום ראשית וו׳ אַזוי שלאָפֿט מען אַז סע ליעגט אַ מת פֿאַר די אויגען? והשנית האָב איך נעהערט, אַז וויגטער אויפֿן פֿראָסט טאָר מען נט שלאָפֿען, מען קאָן אַזוי פֿאַוואַלינקע אַנשלאָפֿען וועדען אויף אייבג... נאָר מיר אויף צו להבעים קלעפֿען זיך מיר די אויגען דוקא צו חאַפֿען אַ דרי־מעל. איך וואָלט אין דער מינוט דאַכט מיר אַזעקקענעבען פֿאַר איין דרי־מעל מי יודע ויפֿיעל?.. און איך ריים מיר די אויגען, און די אויגען פֿאַלגען נט. און זיי שליסען זיך פֿאַוואַלינקע, און עפֿענען זיך אויף, און שליסען זיך ווידער אַמאָל, און דער שליטען שלעפֿט זיך איבערן ווינטען, טיפֿען ווינטען שניי און עפֿים אַ מאַדנע זיסקייט צוגיסט זיך אין אַלע מינע אַדרים און איך פֿיהל עפּים אַ משונה גוטסקייט, און עס גלוסט זיך מיר, אַז דאָס זיסקייט מיט דעם גוטסקייט זאָל געדויערן נאָך און נאָך, אַ סך זאָל עס

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0066-0130 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ערדוערען, לאנג זאל עס גערוערען... נאר אַ זעלטענער פח, איך וויס ניט פון וואנען, שטאדט און שטראָס מיך: „שלאָף ניט נח, שלאָף ניט" און איך רייס אויף מיט גוואלד די אויגען אין פון יענער זיסקייט לאָזט זיך אויס אַ מין קעלט אינוויניג אין אַלע אברים, און פון יענער גוטסקייט אַ מין מרה שחורה מיט אַ מורא, מיט אַ פחד, מיט אַנאומעט זאל זיך דער אויבער־שטער מרחם זיין; עס וויזט זיך מיר אויס אַז מיין מת רוהערט זיך, דעקט זיך אָפּ און קוקט אויף מיר מיט האַלבצוגעמאַכטע אויגען, וויַ אייגער רעדט: „ווָאס האָסטו געהאט צו מיר, יונגערמאַן, אומבריינגען אַטוידטע יודינע, אַ מאַמע פון קליינע קינדער, נישט בריינגען זי צו קבר ישראל?.." און דער וויגט בלאָזט, פייפט מיט אַ קול פון אַ מענשען, פייפט מיר גלייך אין אויער אַרײן, רוימט מיר אין אַ שרעקליכען כור... און שרעקליכע מחשבות, מורא־דיגע געדאנקען, דמיונות קריכען מיר אין קאָפּ אַרײן, און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אַז מיר אַלע זענען דאָ אונטערען שנייַ, אַלע: איך און להבדיל דער ערל און דאָס פּערדיל זיינס און דער מת... מיר אַלע זענען טויט, נאָר דער מת — מערקווירדיג: — נאָר דער מת אַליין, דעם קרעטשמערם וויב איז לעבעדיג...

און פלוצים דערהער איך, מיין ערל סמאצקעט דעם פּערדיל עפּים זעהר פרעהליך, דאנקט גאָט און צלם־ש זיך אין דער פינסטער און וויפצט, און אַ נייַע נשמה זעצט אָר אַרײן אין מיר, און איך דערזעה פון דערווייטען בלויש־טשעט אַרויס אַ פייעריל. דאָס פייעריל בעוויזט זיך, ווערט באַלד פערשוואונ־דען און בעוויזט זיך נאָך אַמאָל. „אַ ישוב" טראַכט איך מיר, און דאנק און לויב נאָט מיט־ן גאַנצען האַרצען, און רוף מיך אָן צו מיין ערל: אפּנים מיר זענען שוין זאָ איך, אויף אַ שטיקעל דרך? עס וויזט אויס, זאָ איך, אַז מיר זענען באַלד אין שטעדטיל? — „עדען"! מאַכט צו מיר דער ערל מיט־ן פּריהריגען קורצען, שטילען מאָן, שוין אָהן אַ שום כעס, און עס וויזלט זיך מיר אַרומנעהמען איהם פון הינטען און איהם געבען אַ קוש אין פּליצעץ פאַר דער גוטער בשורה, פאַר זיין גוטען קורצען שטילען „עדען", וואָס איז טהייערער בײַ מיר איצטער פון דער שענסטער קלוגסטער דרשה. „וויַ אַזוי רופט מען דיך?" פרעג איך איהם און עס וואונדער מיך פאַר וואָס האָב איך איהם ביז אַהער נית געפרעגט זיין נאָמען. „מיקיטאַ" — ענטפערט ער מיר קורץ מיט אייַן וואָרט וויַ זיין שטיינער. „מיקיטאַ"? חזר איך איבער נאָך אַמאָל און דער נאָמען „מיקיטאַ" בעקומט בײַ מיר אַ מאדנעם חן. „ערען" — ענטפערט ער מיר דערויף וויַ געוויינטלעך און עס גלוסט זיך מער ערער, אז

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0067-0131 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

כּוקטאַ זאָל מיר גאָך עפּים זאָגן, חאָטש צווייֿ־דרי וואָרטער ווילט זיך כּוין איהם האָרכּן אוּן מיקוטאַ וואָרט מיט אַמאָל טהייַער בּיי מיר אין די אויגן. אוּיך דאָם פּאַרדיל זיינם וואָרט בּיי מיר טהייַער, מלא חן. אוּן איך מאַך מיט איהם אַ שמועס וועגן זיין פּאַרדיל; איך זאָג איהם, אַז בּיי איהם איז אַ וואויל־פּאַרדיל. זאָהר אַ וואויל פּאַרדיל: ענטפּאַרט מיר מיקוטאַ, „עהע". אוּן אַ שלי־מזל איז בּיי דיר, מיקוטאַ, זאָג איך, אוּיך אַ וואויל אַר: ענטפּאַרט אַר מיר „עהע". אוּן מאַהר וויל מיין מיקוטאַ קיין וואָרט גיט זאָגן חאָטש ברוּך איהם אוּיך צאָהן שטיקלאַך! „האָסט פּיינט, זאָג איך צו איהם, רייזל, מי־קוטאַ סאַרדינע?" — ענטפּאַרט אַר מיר: „עדע", אוּן איך צולאַך מיך, סׂאיז מיר פּראַהליך, גוט אוּן פּראַהליך, גליך וויַ איך האָב דאָ אייניגעמען אטשא־קאוו, אידער גאַוואוּנען אַנ׳אוצר, אדער ענטדעקט אַ נייס, וואָם קיינער האָט דערפּוּן גיט גאַוואוסט, מיט אייגעם וואָרט איך בּין גליקליך אויפּרגליקליך! טאָמער ווייסט אידר וואָם? עס האָט זיך מיר גאַוואָלט אויפהויבּען דאָם קול אוּן אַנהויבּען זינגען, וויַ אידר זאַהט מיך לעבּען: סׂאיז בּיי מיר פּוּן תמיד אַן אַזאַ טבע, אַז עס מאַכט זיך אַמאָל סׂאיז מיר גוט אויפּ׳ן הארצען זינג איך. מיינע זאָל לעבּען ווייסט שוין מיין כאַראַקטער, פּראָנט זי מיך: „וואָם איז שוין נח? ווייַל האָסט דו פּאַרדינענט, וואָם דו האָסט זיך אַזוי צוזינגען?" בּיי די וויבּער קומט אוים נאָך זייער וויבּערשאַן שׂכל, אַז פּראַהליך איז אַ מענש נאָר דאַמאָלט, וואָן עך פּאַרדינענט; אַנדאַרש קאָן גאָר אַ מענש גיט זיין אויפּגעלענט. פּוּן וואַנען נאַהמט זיך דאָם אַ שטיינער, וואָם אוּנזאַרע וויבּער וועגען אַ סך מאַהר להוט נאָך געלד וויַ מיר, מאַנספּאַרשוינען? דאָכט זיך וואָר האָרעוועט אויפּן געלד? מיר צי זיי? נאָר שא: מיר דאָכט איך בּין שוין וויידער פּאַרקראַכּען קיין בּויבּעריק?..

זאָגען מיר הייסט דאָם נעקומען מיט גאָטם הילף אין שטאַדטיל אַרייַן נאָך פּאַר פּריה, דאָם שטאַדטיל האָט געהאַלטען נאָך אין רעכטען שלאָף, סׂאיז נאָך גאַוואָגן וויַט צו טאָג, קיין פּעריל זאַהט מען גיט אין ערגיץ, קוים דער־זאַהען אַ שטיבעל מיט אַ גרוסען טהויער און מיט אַ בּאַזאָמעל אויפּן מהויער — אַ סימן פּוּן אייַן אַכסניא, האָבען מיר זיך אָבּגעשטעלט, אַראָבּגעקראַכּען אוּן נעמען בּיידע, איך מיט מיקוטאַ'ן, קלאַפּען מיט די קולאַקעס אין מהויער אַרין, געקלאַפּט־געקלאַפּט, קוים מיט צרות גאָט האָט געהאַלפּען מיר האָבען דערוואַהרן אַ פּעריל אין פּענסטער, נאָכדעם האָבען מיר דערהערט עמיצער שליאָפּעט מיט די פּיס אוּן עס לאָוט זיך הערען אַקול פּוּן יענער זיַט מהויער: וואָר אַיז?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0067-0132 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— עפּענט, זאָג איך, פּעטער, וועט איהר פֿאַרדינען עולם־הבא?
— עולם־הבא? וועָר זײַט איהר? — מאַכט דאָס קול פֿון יענער זײַט
אין הויבט אָן עפּענען דאָס שלאָס.
— עפּענט אויף, זאָג איך, אִיך האָב געברַאכט צופֿיהרען אַהער אַ מת.
— אַ וואָס?
— אַ מת!
— וואָס הייסט אַ מת?
— אַ מת הייסט אַ געשטאַרבענער. אַ געשטאַרבענער יודינע האָב איך
אַהער געברַאכט צופֿיהרען פֿון אַ דאָרף, פֿון אַ קרעטשמע.
אין פֿון יענער זײַט טהוֹיער איז געוואָרען שטיל. מע האָט נאָר גע־
הערט וויַ עס האָט זיך צוגעמאַכט צוריק דער שלאָס אוּן די פֿיס האָבען
אַוועקגעשליאָפּעט ווײַטער אוּן אויף דאָס ליכט איז פֿאַרלאָשען געוואָרען —
אוּן גאָר אוּן שרי חי וקים. האָט דאָס מיך שוין פֿאַרדראָסען אוּן רוף מיך
אָן צו מיר ערל, ער זאָל מיר העלפֿען קלאַפּען מיט די קולאַקעס אין פּע־
סטער אַרײַן, אוּן מיר האָבען זיך געזומען ביידע קלאַפּען אַזוי געשמאַק, אַז
דאָס פֿײַעריל האָט זיך ווידער אָנגעצונדען אוּן דאָס קול האָט זיך ווידער
געלאָזט הערען פֿון יענער זײַט טהוֹיער:
— וואָס וויל איהר האָבען פֿון מיר לעבען? וואָס פֿאַר אַ פּרינצעסע?
— אִין גאָטעס ווילען — בעט איך זיך בײַ אַיהם וויַ בײַ אַ גזלן, — האָט
רחמנות, איך בין דאָ מיט אַ מת
— מיט וואָסער אַ מת?
— דעם קרעטשמארס ווײַב.
— וואָסער קרעטשמאַר?
— איך האָב פֿאַרגעסען וויַ ער הייסט, נאָר זי רופֿט מען חוה מיכאל
בת חנה רפאל, מיין איך חנה רפאל בת חוה מיכאל, חנה חוה חנה מיין איך...
— איהר וועט גיט אַוועקגעהן פֿון דאַנען, שלים מזל! אָט גים איך
אַיך אָב מיט אַין עמער וואַסער!
אַזוי מאַכט צו מיר דער בעל אַכסניא אוּן שליאָפּקעט אַוועק פֿונם
פּענסטער אוּן פֿאַרלעשט דאָס פֿײַערל — אוּן נעה טהו איהם עפּים!... ערשט
האָט העט אין אַ שעה אַרום, אַז עס האָט אָנגעהויבען שאַריען אויף טאָג,
האָט זיך אויפֿגעפּענט אַ שטוקעל טהוֹיער אוּן עס האָט אַרויסגעשטעקט אַ
שוואַרצע קאָפּ מיט ווײַסע פּעדערען אוּן רופֿט זיך אָן צו מיר:
— דאָס האָט איהר געטאַראַבאַנדעט אין די פּענסטער אַרײַן?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0068-0133 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— אִיךְ, וועָך דען?
— וואָם האָט אידר געהאָלט?
— אִיךְ האָב געברַאכט אַ מת.
— אַ מת? פַּיהרט אִיהם צו צום שמש פון חברה קדישא.
— וואו זיצט דאָ דער שמש אַייערער? וויִ אַזוי רופט מען אִיהם?
— יחיאל רופט מען אִיהם, דאָם שמש, און זיצען זיצט ער בײַ בַּרוּ־אַרָאבּ, טאַקי ניט ווײַט פון בּאָד.
— וואו איז דאָ בײַ אייך ערגיץ די באָד?
— די באָד וויסט אידר ניט? אידר זאָלט ניט אַ פּנים נישט קוין הינגער? פון וואַנען איז אַ יונגער מאַן?
— פון וואַנען איך בין? פון ראַדאָמישלי, אַ ראַדאָמישלער בין איך, נאָר פאָדרען פאָהר איך פון זוואָהיל און דאָם מת פיהר איך פון אַ קרעטשמע דאָ ניט ווײַט, טאַקי דאָם קרעטשמערס ווײַב, זי איז געשטאָרבען פון דאָה טשאַחאָטקע.
— ניט דאָ געדאַכט; וואָם זשע געהר זיך עס אָן מיט אייך?
— מיט מיר? נאָר ניט. איך בין דורכגעפאָהרען פאַרבײַ, האָט ער מיך געבעטען, דער קרעטשמער היִסט דאָם, ער זיצט אין מיטען פעלד, מיט פּיצ־לעך קינדער, ניטאָ זי וואו צו בעקומען קיין מישב, ער מוז מישב האָבּ איך מיך משׂשׂ געוואָרן, יאָנעם בעט, פאַרדיענען עולם הבא, פאַר וואָם ניט?
— די מעשׂה איז עפּים ניט גלאַט, מאַכט ער צו מיר. אידר וועט זיך מוזען זעהען פריהער מיט די גבאים.
— וועָר זענען בײַ אייך אַ שטיינער די גבאים? וואו, זאָל איך, זיצען זיי?
— די גבאים וויסט אידר ניט? רב שעפּסעל אַ גבאי, זיצט אויך יענער זײַט מאַרק. רב אלעזר משה אַ גבאי, זיצט סאַמע אין מיטען מאַרק, און רב יוסי אויך אַ גבאי, זיצט נעבען אַלטען בית המדרש. דער עיקר וועט אידר דאַרפען זעהען זיך מיט רב שעפּסלען, ער איז דער גאַנצער מהוּעה בײַ אונז. אַ האַרטער יוד, זאָל איך אייך פריהער, אידר וועט אים אזוי גיך ניט אַוועקבײַסען.
— אַ שענעם דאַנק אייך, זאָל איך, אידר זאָלט דערלעבען אַנזאָנען בעסערע בשורות; וועָן וועל איך קאָנען זיך מיט זיי זעהען?
— וואָם היִסט וועָן? אם ירצה השם אין דער פּרישה נאָכּן חַוונען.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0068-0134 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— מזל־טוב אייך! וואָס־זשע זאָל איך טהון דערהייל? לאָזט מיך חאַטש
ארײַן אַביסעל אָנהאַרעמען זיך. ס׳איז בײַ אײַך אַ מין סדר׳ם אַ פּנים?
דערהערט דיך דאָזיגע ווערטער, האָט מיין בעל־אכסניא גאַנץ פּײַן פֿאַר־
שלאָפֿען צוריק דעם טהויער — און שאַ, שטיל וויַ אויף אַ בית־הקברות.
וואָס טהוט מען וויַטער? מיר שטעהען מיט׳ן שלימזל אין מיטען גאַס, מיקוטאַ
פּײַערט, וואַרטשעט, קראַצט זיך אין דער פּאָטיליצע, שפּײַט אין שיט מיט
דרײַנאַרעדיגע בּרכות: אַ מיתה משונה זאָל קומען, זאָגט ער, אויפֿ׳ן קרעטשמער
און אויף אַלע קרעטשמארם פֿון דער גאַנצער וועלט. מילא ער אַליין, זאָגט
ער, חאַפּט איהם דער רוח! — אָבער זיין פֿערדיל! וואָס האָט מען, זאָגט ער,
צו זיין פֿערדיל, וואָס מע מאַרעט דאָס פֿון הונגער אין פּין קעלט? אַנאומ־
שולדיגע בהמה, אַ סקאָטינג, וואָס וויסט זי?... ס׳איז מיר אַ חרפּה אַ בוּשה
פֿאַר דעם ערל, און איך טראַכט מיר בּשעת מעשׂה: וואָס קלערט אַ שטיינער
זיין קאָפּ וועגען אונז, יודען? וואָס פֿאַר אַ פּנים האָבען מיר, יודען, רחמנים
בני רחמנים, קענען זיי, ערלים, גראָבע לייט, אַז איין יוד דעם אַנדערען וויל
די טהיר נישט עפֿענען, לאָזט נישט ארײַן זיך אָנהאַרעמען אפילו, זענען מיר
דאָך מאַקי ווערט דרײַ מאָל אַזוי פֿיעל וואָס מיר האָבען!... און אט אַזוי
בין איך מצדיק את הדין, דאָס היסט איך געפֿין פֿאַר רעכט אַלטדינג, וואָס
מיר האָבען און מאַך שולדיג דעם גאַנצען כלל, וויַ געווינטשלוך אַ יוד בשעת
דער אַנדערער יוד וויל איהם נישט טהון קיין טובה. קיין אומה ולשון רעדט
גיט אויף אונז אַזוי פֿיעל שלעכטס וויַ מיר אַליין. טויזענד מאָל אַ טאָג קאָנט
אידר האָרכען פֿון וואָסער אַ יודען איהר ווילט אַזעלכע מינים ווערטער: „אַ יוד
איז דיר קיין קאַשאָוועס נישט!“ „מיט אַ יודען ווילט אידר עפּעס מאַכען!“
„מיט אַ יודען איז גוט קוגעל עסען!“ „דאָס קען נאָר אַ יוד!“ „הערסטו,
דערויף איז דאָך עפּעס אַ יודוניו!“ „אוי, אַ יוד, אַ יוד!“ וכדומה אַזעלכע שענע
אַשעסטאַציעס. קאָמפּלימענטען. אויך וואָלט אַ בעלן נעווען וויסען, וויַ אַזוי
איז בײַ „זיי“, אַז עס מאַכט זיך אייניגער דעם אַנדערען וויל גיט העלפֿען,
פֿאַלט מען אויף אין אויפֿ׳ן כלל און מע זאָגט, אַז דאָס נאַנצע פֿאָלק איז גיט
ווערט וואָס דיַ ערד טראָגט דאָס? נאָר שאַ! איך בין שוין דאָכט מיר
ווידער אַוועק קיין בוֹיבעריק?...

שטעהען מיר היסט דאָס מיט׳ן שלימזל אין מיטען מארק און חאַרטשען
ביז עס ווערט ווערעם רעכט טאָג און דיַ שטאַדט ווערט אָנהויבען אַרויסווייזען
סימנים אז זי לעבט, און כּף הזה, עס האָט זיך גאָלאָוט הערען ערגיץ אַ ריק
פֿון אַ מהיר, אַ קראָכץ פֿון אַנשמער, פֿון אַ צוזיי דרײַ קוימענס האָט זיך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0069-0135 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בעווזען אַ רויף, אוין אַ קרעהען פֿון העהנער האָט זיך געלאָזט העֶרען אַלע מאָל שטאַרקער אוין לעבעדינער; עס האָבען זיך געעפֿענט אַלע טהירען אוין עס האָבען זיך אָנגעהויבען בעווזען נאָטס באַשעפֿענישען אין געשטאַלטען פֿון בהמות, קעלבלעך, ציגען, אוין להבדיל, יודען, ווייבער אוין מיידלעך פֿאַר־בונדען מיט וואַרעמע שאַלען אוין פֿאַרווינקעלט ווי די ליאַלקעס, איינגעהוילערט אין דרייען אוין איבערגעפֿרוירען ווי די קיסלעצעס—הקצוה, מען שטעדטיל האָט אויפֿגעלעבט, ווי אַ לעבעדינער מענש אַ שטיינער. עס האָט זיך אויפֿגעחאַפּט, אַבגענאַסען נעגעל־וואַסער, געחאַפּט אויף זיך דאָס מלבוש אוין גענומען זיך צו דער ארבייט: די מאַנסביולען צו עבודת הבורא, דאָונען, לערנען, זאָגען תהלים, אוין די ווייבער צו די אויוועגס, צו די באַקדיוושים, צו די קעלבלעך מיט די ציגען אוין איך האָב מיך געמומען צו נאָכדענקען זיך אויך די גבאים, וואָ ווייסט דאָ ערגיץ רב שמעפֿיל, רב אלעזר משה, רב יוסי? געהמט מען מיך צום עקזאַמען: וואָסער שמעפֿיל, וואָסער אלעזר משה אוין וואָסער יוסי? פֿארהאַן, זאָגען זיי, דאָ אין שטעדטיל עטליכע שמעפֿלען, עטליכע אלעזר משה'ס אוין עטליכע יוסי'ס. אוין אַז איך האָב זיי געזאָגט, אַז איך דאַרף צו די גבאים פֿון חברה קדישא, האָבען זיי זיך ווי דערשראָקקען אוין געמומען אויס־טאַפּלען בי מיר, וואָס בעדאַרף עס אַ יונגערמאַן אַזוי פֿריה צו די גבאים פֿון חברה קדישא? האָב איך מיך נישט געלאָזט לאַנג טאַפּלען אוין האָב זיי אַנטפֿלעקט מין האַרץ, אויסגעזאָגט דעם נאַנצען סוד מיט דער באַמבע וואָס איך האָב אויך זיך געמומען, האָט איהר בעדאַרפֿט זעהען וואָס עס האָט זיך געטהון; איהר מיינט, מען האָט זיך געחאַפּט מיך באַפֿרייען פֿונם אומגליק? חס ושלום; מע איז נאָר געלאָפֿען איטליכער בעזונדער אין דרויסען אַ קוק טהון אויפֿן שליטען, צי עס ליגט טאַקי דארטען אַמת, צי סאיז אַנ־אויסגעטראַכטע מעשה? אוין דערווייל איז געוואָרען אַרום אונז אַ רעדל פֿון מענשען, וואָס האָבען זיך געבישען, דאָס היימט מחמת קעלט זענען די מענשען אוועק אוין אויך זייער ארט האָבען זיך צענויפֿגעקומען אַנדערע מענשען, גע־קוקט אין שליטען ארין, געשאָקעלט מיט די קעפ, געקניטשט מיט די פליצעס, זיך צופֿרעגט וועָר איז דער בר מינן, אין פֿון וואַנען, אין וועָר בין איך, אוין וי קומט עָר צו מיר, אוין נישט געגעבען מיר קיין הילף פֿון דאַנען אַהין. קוים־קוים האָב איך גע׳פֿועלט, מע זאָל מיר אָנזייַען וואָ זיצט דאָ ערגיץ רב שמעפֿיל דעם גבאי, האָב איך אידם געטראָפֿען שטעהן מיט פֿנים צו דער וואַנט אַיינגעוויקעלט אין טלית זיטפילין אוין דאַוונען אַזוי געשמאַק מיט אַזא זיסען נגון אוין מיט אַזוי פֿיעל התפעלות, אַז ממש די וואַנט האָבען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0069-0136 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

געזונגען. ער האָט געקנאקט מיט דן פֿינגער, געבאמקעט און געדבקעט זיך, געמאכט משונה מאדנע העויות. איך האָב מיך הערט איהר, מיר מחיה געווען, והרוח ערשטענס האָב איך ליעב נלאט העדען אזא מין דאזונען, והשניה, האָב איך געקענט דערוויל אנוואַרעמען אַביסעל דן איבערגעפֿרוירענע ביינער, און אַז דער רב שעפסיל האָט אויסגעדרעהט צו מיר דאָס פנים, זענען אין דן אויגען בי איהם גאָף געשטאנען טרערהרען, און אויסגעזאָהען האָט ער בי מיר אין דן אויגען ווי אַ געטליכער מענש, אַ קדוש, וואָס דן נשמה זיצט אין אזוי ווייט פון דער ערד, וון דער גרויסער פעטער גוף זיצער איז ווייט פֿון דן הימעל. און מחמת ער האָט נאָף געהאַלטען אין מיטען דאזונען און האָט נישט געוואָלט מפסיק זין, האָט ער זיך אויסגעשמועסט מיט מיר אויף „לשון קודש", דאָס הייסט אויך אזוי מין שפראַך, וואָס באשטעהט פון מאכען מיט דן העגד, וינקען מיט דן אויגען, קנייטשען מיט דן פלייצעס, דרעהען אַביסעל מיט'ן קאָפ און אַביסעל מיט דער נאָז און א פאָר לשון קודש ווערטער וואַרפט זיך אויף דורך בתוכם. אויב איהר ווילט קאָן איך איבערעבען דאָס דאזיגען שמועס וואָרט בי וואָרט; מסתמא וועט איהר שוין אַליין פֿארשטעהן ווילכם האָט געקעהרט צו מיר און ווילכם צו איהם.

— שלום עליכם ווייך, ר' שעפסיל.

— עליכם שלום. אי א... על הפפסל...

— א דאנק, איך בין שוין געווג געזונד.

— נו, א?... מה? מה?...

— איך האָב צו אייך א בקשה, רב שעפסיל, איהר וועט פֿארדינען עולם הבא.

— עולם הבא? טוב... אלא מה? מה?

— איך האָב אייך געבראכט א מת.

— מת? מי מת?

— א דא גיט ווייט אין פֿארהאַן א קרעטשמע, זיצט דארט א יוד אין ארעמאן נעבעך, איז בי איהם ניט דא גערכט געשטארבען דאָס וויב פון דעם טשעכאטקע, געלאָזט קינדער קליינע, א גאנס רחמנות, ווען איך דערבא־רעם זיך גיט אויף זיי ווייס איך ניט וואָס עס וואַלט נעבעך געטהון דאָס קרעטשמער אין מישען פֿעלד מיט א בר מינן.

— ברוך דין אמת... אלא נו?... מעות? חברה קדישא?...

— וואסער מעות? ווער מיר מעות? ענער איז אנ׳ארעמאן, אנ׳עני ואביון, א משופל מיט קינדער; איהר וועט פֿארדינען עולם הבא, רב שעפסיל.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0070-0137 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— עולם הבא? טוב, טוב מאד; אלא מה? הקדש? יהודים; נו? גם פן קבצנים; אי־א; נו—סע;

און מחמת אִיך האָב ניט פֿערשטאַנען, חאָם ער מיינט דערמיט, האָט ער זיך מיט כעם אויסגעדרעהט וויעדער אַמאָל מיטן פנים צום וואַגט און האָט שוין געמוזט דאַוונען נישט מיט אַזא היטין וון פֿריהער, שוין אַביסעל שטילער, נידעריגער מיט א טאָן, כמעט אויף א קוויטש, און געשאָקלט זיך גיך—גיך, מיטן קוריער־צוג, אַראָבגעוואָרפֿען פֿון זיך דעם טלית ותפילין און אָנגעפֿאַלען אויף מיר נאכדעם מיט א מין כעס, גלַיך וו איך וואָלט אידם קאַליע געמאַכט א ירוד, געקוילעט די קאַפּאָטע. סטַיטש, זאָגט ער, דאָם שטאָדטיל איז אַנאַרעם שטאָדטיל, האָט אויך זיך געגנג אייגענע קבצנים, וואָס אז וון שטאַרבען מוזען זיי נאָך מאַכען אויף תכריכים, קומט מען אַהער נאָך פֿון פֿרעמדע ערשער, פֿון דער גאַנצער וועלט אַהער;... אַלע אַהער;... האָב איך מיך פֿאַרנומפֿערט וון וויפֿיל מענלוך, אז איך בין נאָר דאָ אודאי נאָט די נשמה שולדיג, אַז דאָס איז נישט מעהר וו א מת מצוה, עלעהוי מע האָט געפֿונען, זאָג איך, אין גאַס א טויטען אין מע דאַרף איהם טהון זען רעכט, ברוינגען צו קבר ישׂראל? איהר זעגט דאָך זאָג איך, אַנשעהלעכער יוד, א פֿרומער, מע קען דאָך דערמיט פֿאַדינען עולם הבא; איז ער נאָך מעהר אָנגעפֿאַלען אויף מיר, כמעט קאָן מען זאָגען ער האָט מיך דורכגעטריבען. דאָס היפֿט נישט גערויבען ממש, נאָר דערגאַנגען די יאָהרען מיט ווערטער;

— אַזוי? איהר זָאגט א יונגערמאַן פֿון עולם הבא? געהט זשע זיך דורך אַביסעל בי אונז אין שטאָדטיל, טהוט עפּעס דערצו מע זאָל אַזוי ניט שטאַרבען פֿון הונגער און פֿריהען פֿון קעלט, וועט איהר זיך קוימען עולם הבא; אַנ־עולם הבא־יוד; א יונגערמאַן וואָס האַנדעלט מיט עולם הבא; געהט אייך געזונדערהייט מיט אייער סחורה צו די הולטייעם אפשר וועלען זיי בי אייך האַנדלען עולם הבא? מיר האָבען אונזערע אייגענע מצוות און מעשים טובים, און אז עס וועט זיך אונז פֿאַרגלוסטען א חלק לעולם הבא, וועלען מיר זיך געפֿינען אַנעצה אָהן אייך;

אַזוי זאָגט צו מיר דער גבאי רב שאָפּסיל און באַלויט מיך אַרוים מיט כעס און מיט א רעכטען קנאַק מיט דער טהיר, און איך שווער אייך בנאמנות— מיר זעהען זיך דאָך מיט אייך דאָס ערשטע מאָל און אפשר דאָס לעצטע מאָל, — פֿון יענעם פֿרימארגען אן האָב איך בעקומען עפּעס א בעזונדערע מין שׂנאָה צו עדרליכע אלט־פֿרענקישע יודען, פֿלַיגט געקרוינען די וואָס דאַוונען הויך און דבקהן זיך און באַמקען און מאַכען העזות, פֿלַיגט געקרַאַנען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0070-0138 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿרומאַקעס אוּן די אַלע מינים יודען, וואָס רייַדען מיט נאָט, וואָס דינען נאָט אוּן וואָס טהוּען אַלסדינג נאָר לשם שמים, כלומרשט פֿון נאָטס וועגן. אמת, איהר ווּעט מיר זאָגען, אַז בייַ די הינטינגע, בייַ די אויפגעקלערטע, איז פֿאַרהאַנדישט מעהר אוּן אפשר נאָך וויניגער יושר וויַ בייַ די אַמאָליגע, בייַ די פֿרומאַקעס? עס קען זייַן אַז גערעכט זעהן איהר, נאָר וואָס דען? דער פֿאַרדראָס איז חאָטש נית אַזוי גרוים, מע רעדט חאָטש נית מיט נאָט. אַי ווּעט איהר פֿרעגען, למאי שלאָגען זיך די הינטינגע אַזוי פֿאַרן אמת, לעגען אייַן די ווּעלט, גלייַך ווי דער רוח חאַפּט זיי אַוועק, אוּן קומט צי עפּעס, — לאָזט זיך אויס, אַז סע הויבט זיך גאָר נית אָן? נאָר שאַ! אין שוּוּל דוכט זיך ווידער אין בויבערוק?...

האָט מיך הייַסט דאָס, דער גבאי ראשון רב שעפּסיל מחילה דורכגעמרי־בען. וואָס טהוּט מען וויַטער? דאַרף מען נעהן ווייַטער, צו די אינפֿערינג הייַסט דאָס גבאים. האָט זיך אָבער דאָ עטראָפֿען אַ נס, אַ נס מן השמים, איך האָב פֿאַרשפּארט נעהן צו די גבאים, וואָרום די גבאים זענען געמאַנגען צו מיר, זיך באַגעגענט מיט מיר אַ נאָז קעגען אַ נאָז בייַ דער טהיר, אוּן אַ מאַך געטהון צו מיר:

— דאָס זעהט איהר אפשר דער יונגערמאַן פֿון דער ציג?

— פֿון וואָסער ציג? — פֿרעג איך.

— דער יונגערמאַן הייַסט עס, וואָס האָט געבראַכט צופֿיהרען אַהער אַ מת — זעהט דאָס איהר?

— יאָ, ס׳איז איך; וואָס איז דען?

— קומט צורוק, צו רב שעפּסלען, וועלען מיר זיך אַלע אינאייניגע האַלטען אַנ׳עצה.

— האַלטען אַנ׳עצה? — זאָג איך — וואָס איז שוין דאָ אַנ׳עצה? נעהמט צו בייַ מיר דעם מת אוּן לאָזט מיך אָב, וועט איהר זיך קוי־פֿען עולם־הבא.

— עמיצער האַלט אַיך דען? — מאַכען זיי צו מיר — פֿאָהרט אַיך מיט׳ן מת וואוהין איהר ווילט, אַזילו קען ראַמאַזשלי. מיר וועלען אַיך נאָך זאָגען אַ דאַנק.

— אַ דאַנק אַיך פֿאַר דער עצה — זאָג איך צו זיי.

— נימאָ פֿאַר וואָס — מאַכען זיי צו מיר אוּן מיר חאַפּען זיך אַרין אַלע דרייַ צוריק צו שעפּסלען אוּן אַלע דרייַ גבאים צווישען זיך הויבען אָן רייַדען, שפּאַרען זיך, קריעגען זיך, פּמעט מע זידלט זיך. יענע צוויי זאָגען

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0071-0139 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אוֹיף רב שעפסלען אַז ער איז תּמיד אַ מחמיר, אַ האַרטער יוד, וואָס אידם איז שוואָר אייגצוזאָגן, אוּן רב שעפסעל וואַרפט זיך, שמיצט זיך, דרינגט זיי אוים מיט פּסוקים: „ענני עורך קודמין", אַז די שטאָדט אָרימע לעט זענען בּולבער. פּאַלען אַן אוֹיף אידם יענע צוויי:

— אָם כּן איז וואָס? ווילט איהר הייסט דאָס, דער יונגערמאַן זאָל פּאָהרען מיט מת צורך?

— חס ושלום! — זאָג איך — וואָס הייסט איך וועל פּאָהרען מיט מת צורך? איך בין נעקומען אַהער קוים אַ לעבעדיגער, שיער ניט אומגעקומען אין פּעלד. דער ערל האָט מיך, לאַנג לעבּען זאָל ער, גערופען אַרויסצופּאָרען אין מיטן וועג פּוּנים שלימזלען. איך בעט אייך, האָט רחמנות, בּעפּרייט מיך פּוּנים מת, איהר וועט אייך קויפען עולם הבא.

— עולם הבא איז אַודאי אַ גוטער בּיסען — ענטפערט מיר איינער פּון יענע צוויי, אַ הויכער יוד אַ דאַרער מיט דינע פּינגער, דער וואָס מע רופט איהם אלעזר משה — דעם בר־מינן וועלען מיר בּיי אייך צונעמען אוּן טהון זיין רעכט, נאָר עטליכע קערבליך וועט דאָס אייך קאָסטען.

— וואָס הייסט? — זאָג איך — לא די איך האָב געגומען אוֹיף זיך אַזא מצוה, שיער ניט אומגעקומען אין פּעלד, דער ערל האָט מיך, לאַנג לעבּען זאָל ער, גערופען אַרויסצופּאָרען פּוּן שלימזלען, זאָגט איהר גאָר גערעכט?

— האָט איהר דערפּאָר עולם הבא! — מאַכט צו מיר רב שעפסעל מיט אַזא פּאַסקודנע שמייכעלע, אַז סע גלוסט זיך מיר איהם אָבּצאָדען, וויי סע גערעכט צו זיין, נאָר איך האַלט מיך אין מיט אַלע כּחות, וואָרום איך בין דאָך בּיי זיי אין די הענד!

— לאָזט זיך דינגען! — זאָגט צו מיר אייגער פּון די אַנדערע צוויי גבאים, דער וואָס מע רופט איהם רב יוסי, אַ יודיל אַ קלייניש מיט אַ האַלב בערדיל אַן אויסגעפּלוקטס — איהר דאַרפט וויסען, יונגערמאַן, אַז איהר האָט אוֹיף זיך נאָך אַ באַמבּע: איהר האָט נישט קיין פּאַפּירען; קיין פּאַפּירען האָט איהר ניט.

— וואָסערע פּאַפּיערען? — פרעג איך איהם.

— פּון וואַנען וויסען מיר ווער דער בר־מינן איז? אפשר איז דאָס נאָר ניט דער וואָס איהר זאָגט? מאַכט צו מיר דער הויכער מיט די דינע פּינגער, אלעזר משה הייסט דאָס.

איך שטעה אוֹן קוק פּון אייגעם אוֹיפּן אַנדערען אין יענער, דער לאַנ־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0071-0140 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נעֶר מיט די דינע פֿינגער, וואָם מע רופֿט איהם אלעזר משה, שאָקלעט מ
מיט'ן קאָפּ, און טיַט מיט די דינע פֿינגער און זאָגט צו מיר:

— יאָ, יאָ, יאָ. אפֿשר האָט איהר אַלץ ערגיץ געקויפֿט אַ יודענע און
אפֿשר טאָקי אייער אייגען וויב און געבראַכט צופֿרידען אַהער און דערצעהלט
אַ מעשׂה: אַ פֿעלד-קרעטשמע, דעם קרעטשמארס וויב, טשאַכאָטקע, קלינע
קינדער, עולם הבא?..

אַ פּנים אז איך בין געוואָרען רעכט מויט פֿון די דאָזיגע דבורים,
מחמת יענער, דער קלינגער, וואָם מע רופֿט איהם רב יוסי, האָט מיר געמוזט
אויסרעדען דאָם הארץ, אז אייגענטליך זיי אַלץ וואָלטען נטע געהאַט קיינען
דעם נאָר נישט, ווארום וואָם האָבען זיי צו מיר? זיי זענען מיך חלילה ניט
חושד, זיי פֿארשטעהען גאַנץ גוט, אז דאָך בין איך ניט קיין גזלן און ניט
קיין קויפֿער, נאָר איך בין דאָך פֿאַרט, זאָגט ער, אַ פֿרעמדער, און אַ בר-מינן,
איז ניט קיין זעקל קארטאָפֿלים, מע האָט צו טהון מיט אַ טויטען מענשען,
מיט אַ מת... ס'איז זאָגט ער, בכי אונז פֿארהאַן אַ ראַבינער און להבדיל אַנ-
אוריאַדניק, אַ פּראָטאָקאָל מוז מען מאַכען...

— יאָ, יאָ, יאָ: אַ פּראָטאָקאָל: — שטעלט אַריין דער
לאַנגער וואָם מע רופֿט איהם אלעזר משה און טיַט מיט'ן פֿינגער אין קוקט
אויף מיר פֿון אויבען אַראָפּ מיט אַ זעלכע אויגען, גלייַך ווי איך וואָלט דאָ
באמת אָבגעטהון עפּעס אַזעלכס וואָם סע קומט מיר קרימינאַל... איך האָב
שוין מעהר קיין ווערטער נישט; איך פֿיהל נאָר ווי אַ שוויין איז מיר ארוים-
געטראָטען אויפֿ'ן שטערען, און ס'איז מיר געוואָרען, נישט פֿאַר אייך געדאַכט
נישט גוט אויף צו הלשן, איך האָב גוט פֿערשטאַנען די וויסטע פֿינסטערע
לאַנג מיינע, ווי מאוס איך האָב מיך דאָ ארײַנגעחאַפּט, ס'איז מיר געווען אַ בזיון
מיט אַ פֿאַרדראָס מיט אַ האַרצוועהטאָג אינאיינעם, האָב איך מיך מישב ג-
ווען, וואָם וועל איך דאָ מאַכען מיט זיי לאַנגע מחזקות? נעה איך און נעהם
ארוים דאָם טיַמטערויל און רוף מיך אָן צו די דרײַ גבאים פֿון חברה-קדישא:

— העֶרט-זשע אויס, יודען, די מעשׂה דערפֿון איז אַזוי: איך זעה
שוין, אז כ'האָב מיך דאָ גוט אַרײַנגעחאַפּט. דער גוטער יאָהר האָט מיך ג-
טראָגען איך זאָל זיך אָבשטעלען אין אַ פֿעלד-קרעטשמע אַנווארעמען זיך
און טרעפֿען אַקוראַט דעמאָלט ווען דעם קרעטשמארס וויב פֿאַרגלומט זיך
מאַכען אַ שטאַרב, און העֶרען זיי אַ יוד אַנאַרעמאַן, אַ מטומל מיט קינדער
בעט זיך, רעדט מיך צו איך זאָל זיך קויפֿען עולם הבא, בעראַרף עס מיך קאָס-
טען רבי-געלד. אָט האָט איהר אייך מיַן טיַמטער מיט געלד, איך פֿארמאָג

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0072-0141 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַרום אוּן אַרום בסך הכל אַ קעֶרפּלוּך עֶטלִיכֶע אוּן זִיבעציג; נעהמט אַיך אוּן כּהוט אַיך וויִ איהר פּאַרשטעהט; מיר לאָזט נאָר איבער אוֹיך דעֶר הוֹצאה בּיז ראַדאָמישלי, אוּן נעהמט צוּ בּי מיר דעֶם בּר־מינן אוּן לאָזט מיך אַרוֹים פּוּן דאַנען מיט זין לעבּען.

אַ פּנים, אַז מיינע ווערטער זענען געוואָרט געוואָרען מיט האַרץ, ווארום אַלע דרי גבאים האָבּען זיך איבערגעקוקט צווישען זיך, נישט געוואָלט זיך צוריהרען צו מין מיסטעריל מיט געלד, אוּן האָבּען מיר געזאָגט, אַז ס׳איז בּי זיי חלילה נישט סדום; אמת, דאָס שטעדטיל איז טאַקי אַנאַרעם שטעדטיל אוּן קבצנים זענען בּיי זיי פּאַראַהאַן אַ סך מעהר פּוּן נגידים, נאָר נעהמען אַנפּאַלען אוֹיך אַ פּרעמדען מענשען אוּן זאָגען איהם: „זשיד, דאוּאי ראָשע“ — דאָס פּוּך: מהיכּתיתי, וויפּיל איך וועל געבּען מיט מין גוטען וויללען, איז גוט; פּטור בּלא פּלוּם דאָס נעהט נוט, ס׳איז אַיין אַרעם שטעדטיל; היינט עפּים שמשים, חברה נושׂאי המטה, תכריכים, בראָנפּאָן, קרקע־נעלד, נעווינטליך צוּ בּיסלאָך, שוטען דאַרף מען נאָך, וואָרום שוטען האָט קיין שיעור נוט;

מילא, וואָס זאָל איך אַיך נאָך דערצעהלען וויטער? דער קרעטש־מער זאָל פּאַרמאָנען די ר״ש אלפים, וואָלט זין וויב נוט געקאָנט האָבּען צוּ לויה וויִ זי האָט געהאַט; דאָס נאַנצע שטעדטיל איז זיך צוזוי־פּגעלאָפּען זוכּ־קוקען דעם יונגעמאַן, וואָס האָט געברַאכט אַ ברמינן. איינער דעם אַנדערען האָט איבּערגענעבּען די מעשה מיט אַ יונגעמאַן און מיט אַ פּרמינן ווַאהר אַ רייכען, אַ רייכע שווינגער (פּוּן וואַנען האָבּען זיי נעמען, אַז ס׳איז מין שווינגער?) איז מען גאָקומען מקבל פּנים זין דעם רייכען יונגעמאַן, וואָס האָט געברַאכט די רייכע שווינגער אוּן שוט מיט געלד... מע האָט ממש נעטיט אוֹיך מיר מיט די פּינגער, אוּן אַרוּמע לייט? כּחול הים; זינט אִיך לעב, זינט אִיך שטעה אוֹיך מיינע פּים האָב איך אַזוי פּיעל אַרוּמע לייט נוט געזעהען; ערב יום כּפּור פּאַר דער שוהל איז נאָר קיין דמיון נוט; מע האָט מיך גאָשלאָפּט פּאַר די פּאָלעס, נעריסען אוֹיך שטיקלאָך. אַ קלייניקייט, אַ יונגערמאַן וואָס שוט מיט געלד? אַ גליק וואָס די גבאים האָבּען זיך אָנגענומען מין קריזדע, נישט דערלאָזט מיך איך זאָל אוֹיסקנעבּען דאָס גאַנצע געלד, אוּן איבערהויפּט יענער הויכער וואָס מיט די דינע פּינגער, אלעזר משה הייסט דאָס, איז נוט אָבּנע־טראָטען פּוּן מיר אוֹיך קיין רגע אוּן האָט נוט אויפּגעהערט צו טענען מיט מיר אוּן טייטען מיט די פּינגער: „יונגערמאַן! שוט נאָר נישט מיט קיין געלד! שוטען האָט קיין שיעור נוט!“ נאָר וואָס מעהר יענער האָט געשענקט, איך זאָל נוט „שוטען“, האָבּען זיך אַלץ מעהר געקלויבּען אַרוּם מיר שלאָפּערס

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0072-0142 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אוּן גְעֶרִיכְטֶן פוּן מִיר שׁטִיקְעֶר פַּלְיִישׁ: „נִישׁקשה: — האָבְּעֶן גְעֶשׁרִיבְּעֶן דִי אָדִי־
מְעֶ לִיט — נִישׁקשה, אַז מְעֶ בַּאגְראָבְט אֶזאַ רִיכְטֶ שׁווִיגְעֶר, מְעֶג מְעֶן זִיךְ לְאָ־
זֶען קאָסְטֶן נָאךְ אַ פּאָר גראָשׁעֶנְס: דִי שׁווִיגְעֶר האָט אִיהם גְעלאָזט גְעְנוג גְעלד:
חוּץ זֵין שׁאָדֶן אוֹיךְ אוּנז גְעזאָגְט גְעוואָרֶן:"

— יוּנגְעֶרמַאן: — שׁרַיִט אַיינְעֶר אַ שׁלֶעפְּט מִיךְ בַּיי דֶעם
פּאָלֶ — יוּנגְעֶרמַאן: גִיט אוּנז אוֹיךְ צווִיֶען אֵין האַלְב קְעֶרבִּיל: חאָטש
אַ פְּעֶרצִיגְעֶר גִיט אוּנז: מִיר זְעֶנען צווִיי גְעבְּאָהרֶענְע קאַלִיקְעֶס, אַיינְעֶר אַ בלִינ־
דֶער, דֶער אַנדֶערֶר אַ קרוּמֶער, גִיט אוּנז חאָטש אַ גִילדֶן, אַ גִילדֶן אוֹיךְ צווִי־
קאַלִיקְעֶס, צווִי קאַלִיקְעֶס אֵין גִילדֶן זְעֶנען תמִיד וועֶרטֶה:..

— וואָס הֶערְט אִיהר, וואָס עֶר וועֶט אַיִךְ דֶערצָהלֶן קאַלִיקְעֶס? —
שׁרַיִט נָאךְ אַ שׁלֶעפְּעֶר אוּן שׁטוּפְּט אָב יְענְעֶם שׁלֶעפְּעֶר מִיט דִי פּוֹם — אָט
דאָס הִיסְט בַּיי אִיהם קאַלִיקְעֶס? אַ קאַלִיקְ אִיז מִין וויֶב, אָהן הָענְד אָהן פּוֹם,
אָהן לִיבּ אוּן לֶעבֶּן אוּן מִיט קלִיינְעֶ קִינדֶער אוֹיךְ קרַאנְקְ, גִיט מִיר חאָטש
יוּנגְעֶרמַאן, נָאךְ אַ פִּיטַאקֶל, וועֶל אִיךְ זאָגֶן קדִישׁ נָאךְ אַייעֶר שׁווִיגְעֶן
זִי וְאַל הָאבֶּן אַ לִיכְטִיגְעֶן גַן־עֶדֶן:

אִיצְמֶר לַאךְ אִיךְ, דֶעמָאלְט בִּין אִיךְ גְעוואָרֶן וויֶט פּוּן גְעלֶעכְטֶר, וואָרוּם
דִי חברה אָרִימֶע לִיט זְעֶנען גְעוואָקְסֶן וִי אוֹיךְ הִיוּוֶען, מֶע הָאט אִין אִין
האַלבְּע שׁעה פַּארפַּלִיְיצט דֶעם גַאנְצֶן מַארק; ס'אִיז אוּנמֶעגְלִיךְ גְעוואָרֶן זִיךְ
רִיהרֶן מִיט דֶער מטה. דִי חברה שׁמִשִׁים האָבֶּן מִיט שׁטֶעקְעֶנס גְעמוּזט נְעה־
מֶן זִיךְ צוטרַיבֶּן דֶעם עוֹלם, אִיז דֶערפּוּן אַרוּם אַ גְעשׁלֶעג האָבֶּן זִיךְ שׁוּין
אָנגְעהוֹיבֶּן קלוֹיבֶּן אַרוּם אוּנז גוּם אוֹיךְ אוּן גוּיעֶם אוּן שׁקצִים'לֶעךְ אוּן
שׁיקְסֶם לרוֹב, בִּיז עֶם האָט דֶערגרַייכְט אִין דִי הוֹיכְע פֶּענְסטֶער, פַּארשׁטֶעהְט
אִיהר, אוּן עֶם האָט זִיךְ בְּאַווִיזֶן דֶער אָדוֹן דֶער אוֹרַאדנִיק רַייטֶענְדִיג אוֹיךְ אַ
פֶּערד מִיט אַ בַּייטשׁשֶעלְ אִין דֶער האַנְד אוּן האָט מִיט אִין קוּק אוּן מִיט
עֶטלִיכְע גוטֶע בַּייטשׁלֶעךְ צוטרִיבֶּן דֶעם גַאנְצֶן עוֹלם וִי דִי פַיינְגֶלֶעךְ אוּן
אַלֶיין אִיז עֶר אַרַאָב פּוּנִם פֶּערד אוּן צוגְעֶנאנגֶן צוּ דֶער מטה חוקר ודורש
זֵין וואָס דָא טהוּט זִיךְ, וועֶר אִיז דאָס גְעשׁטאָרבֶּן, פּוּן וואָס אִיז מֶען גְע־
שׁטאָרבֶּן, אוּן וואָס אִיז אַזוֹי פַּארפַּלִיְיצט דֶער מַארק? צום עֶרשׁטֶן אִיז אִיהם
גְעפֶּעלֶן אַ פְּרֶעמְד מוֹהן מִיךְ וועֶר בִּין אִיךְ, פּוּן וואַנֶען אוּן וואוֹהִין פַּאהְרֶ
אִיךְ דאָס? אִיז מִיר גְעוואָרֶן „פּרחה נשמתי", אוּן בִּין גְעבְּלִיבֶּן אָהן לשוֹן. אִיךְ
וויֶס נִיט, וואָס דאָס אִיז? דֶערוֶעֶה אִיךְ אַז אוֹרַאדנִיק, לאָז אִיךְ אָב הָענְד
אוּן פּוּם, חאָטש אִיךְ האָב אוֹיךְ מִין לֶעבֶּן נִישׁט אָנגְעֶרִיהרט וִי מֶע זאָגט
קִין פַּלִיְיץ אוֹיךְ דֶער וואַנְט, אוּן אִיךְ וויֶס גאַנְץ נִיט, אַז אַ אוֹרַאדנִיק אִיז

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0073-0143 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ מענש, אַ בשר ודם גלײַך מיט אַלע מענשען. אדרבה, אײַך קען אַ יודען וואָס לעבט מיטן אורַאדניק וויַ אַנדערש צוזיץ, געהען איינס צום אַנדערען צו נאַסט, קומט יום־טוב עסט דער אורַאדניק בײַם יודען פֿיש און דאָס יודען איז דער אורַאדניק מכבד מיט אייער, קען זיך נאָר גיט אָבלויבען וואָס פֿאַר אַ גוי דאָס איז! און פֿונדעסטוועגען, אַז איך דערזעה אַ־אורַאדניק, אַנטלויף איך. אַ פּנים, אַז ס׳איז אַ ירושה־זאַך, וואָרום איך אַלײַן דאַרפֿט אידער וויסען, קום אַרוים פֿון „געשמיסענע", פֿון די סלאַוויטשער הייסט דאָס, טאַקי פֿון די אמת׳ע סלאַוויטשער וואָס בימי וואַסילטשיקאָוו, וואָס וועגען דעם האָב איך אַיך צו דערצוהלען און צו דערצעהלען נאַנצע פּעק! נאָר שַׁא! איך בין שוין דאַכט מיר אויך יענער זײַט בויבערוק?...

האָט מיך הייסט דאָס דער אָדון דער אורַאדניק געזונטען אויפֿן צימבעל: וועָר בין איך און וואָס בין איך און פֿון וואַנען און וואוהין פֿאָהר איך? נעה הערצהל איהם אַ מעשה, אַז איך זיץ בײַם שוועדר אין זוהאָהל אויך קעסט און דאָס פֿאָדר איך קיין ראַדאָמישלי נאָך אַ פּאָס: לאָנג לעבען זאָלען טאַקי די גבאים, וואָס זיי האָבען מיך אויסגעלייזט פֿון אַ צרה: אייגנער פֿון ייַנע צוויי גבאים, דער קלײַנער וואָס מיטן אויסגעלייקטען בערדיל, האָט אַוועקגערופֿען דעם אָדון אויך אַ זײַט, מיט איהם עפּעס גע׳סודעט זיך דאָרטען, און דער הויכער׳ וואָס מיט די ייַנגער פֿינגער האָט מיך דערוויילע גאַלערנט, און אייגנעטיט מיט די פֿינגער, וואָס איך זאָל זאָגען:

— יהודי בלא! איהר דברים איהם, אַז איהר זאָגט אַ הינקער, נאָר איהר זיצט גיט ווײַט סמוך לעיר, און דאָס איז אייער חמותי, הייסט דאָס די שוויגער אייערע איז נפטר׳ט געוואָרען, זאָגט איהר געקומען אַהער זי מקבר זײַן, און בשעת איהר ווילט איהם נתן׳ען אין יד אַרײַן, זאָלט איהר אויסקלערען עפּעס אַ נאַמען פֿון דער הגדה, און דאָס ערל אייערען וועלען מיר אַוועקהיפֿען אין בית אַרײַן און מכבד זײַן מיט אַ צנצנת י״ש, לאָז אַך זיך גיט דערהערן דאָס פֿאַר די עינים, וועט זײַן טוב מאד!

און דער אָדון דער אורַאדניק איז אַרײַן מיט מיר אין אַ שטוב און האָט מיך געזונטען צום פּראַקאָל. נאָם זאָל מיך אַזוי ווסען ביים מיט אייך אינאיי־געם, וי איך ווייס וואָס איך האָב איהם דאָרטען אָנגעפּעטעט. איך געדענק נאָר אַז איך האָב עפּעס געפּעלעפּטשעט מיט דער צונג, וואָס ס׳איז מיר גע־קומען אויפֿן זינען, דאָס האָב איך געזאָגט, אין ער האָט פֿאַרשוידען איך פּאַמיר.

— וו אַזוי רופֿט מען דיך?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0073-0144 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— מאָושע.
— דעם טאַטען?
— איצקאָ.
— ווי פֿיל ביזט דו אַלט?
— נײַנצעהן יאָהר.
— אַ באַווײַבטער?
— אַ באַווײַבטער.
— קינדער פֿאַרהאַן?
— פֿאַרהאַן.
— ווי אָם איז דײַן טהוּעכטם?
— אַ סוחר.
— ווער איז דאָס נעשטאַרבען?
— מײַן שוויגער.
— וויַ אַזוי האָט זי געהיסען?
— יענטע
— איהר פֿאָטער?
— גרשון.
— ווי פֿיל אַלט איז זי געווען?
— פֿערציג יאָהר.
— פֿון וואָם איז זי נעשטאַרבען?
— פֿון אַ דערשרעק.
— פֿון אַ דערשרעק?
— פֿון אַ דערשרעק.
— וואָם הײַסט פֿון אַ דערשרעק? — מאַכט ער צו מיר און לײגט אַוועק די פּען, פֿאַרוויכערט אַ פּאָפּיראָס און בעטראַכט מיך פֿון קאָפּ בין פֿים, און איך פֿאָהל, אַז אָט אָט קלעפּט זיך מיר צו די צונג צום גומען. האָב אַזוי מיך נישט געווען, איך האַלט שוין במילא אין באַקען שקרים, דאַרף מען באַקען ווײַטער; און איך האָב איהם דערצעהלט אַ גאַנצע מעשׂה, וויַ אַזוי מײַן שוויגער איז געווסען אײַנע אַלײַן אידער אַין אַרבײַט, געאַרבײַט אַ זאָק, און האָט זיך פֿאַרגעסען אַז אין ששוב ויצט איהר׳ס אַ יונגעל, אפֿרים הײַסט ער, שוין אַ בחור׳ל פֿון אַ יאָהר דרײַצעהן, נאָר אַנ׳אָבגערוסענער נאַר, אַ לעקיש, שפּיעלט זיך נאָך מיט׳ן שאָטען, איז ער זיך מישב און לײגט צונויף אַנטאָר דאָס שוויגערס פּליצעם בײַזײַט העגר און מאַכט אַ צינגעלע אויף דער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0074-0145 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואנד פֿונ׳ם שׁאָטען און עפֿענט אויף דאָס מויל און מהוט אַ געשרי: „מעשׂה!“ איז זי אַראָבגעפֿאַלען פֿונ׳ם בייגעל, די שווינגער הינטן דאָס, און איז נעשטאָרבען.

אַזוי וועט אִיהם אַ לאַנג מאָדנעם לינען און ער קוקט, לאָוט ניט אַראָפּ קיין אויג פֿון מיר די נאַנצע צייט, און אויף רייד, שוט, בעלעבעטשע מיט דער צונג, אויף וויים אַליין ניט וואָס... אויסגעהערט מיך ביז סוף, שפּיט ער אויס, וויישט זיך אויס די רויטע וואָנסעם, געהט אַרויס מיט מיר אין דרויסן אַרויס צו דער מטה, דעקט אויף די שוואַרצע דעק, טהוט אַ קוק דאָס געשטאַרבענער אין פּנים, טהוט אַ מאַך מיט קאָפּ, וו׳ אייגער רעדט: ס׳איז עפּעס ניט גלאַט!.. אויף קוק אויף אִיהם, ער אויף מיר, נאָכדעם רופֿט ער זיך אַן צו די גבאים:

— נו, די געשטאַרבענע קענט אִידר באַהאַלטען און איהם, דאָס דאָזיגען חברה־מאַן, מוז אויף דאָ פֿאַרהאַלטען ביז אויף וועל אויספֿאָרשען די זאַך, צי ס׳איז אמת, אַז דאָס איז זיין שוויגער און אַז זי איז געשטאָרבען פֿון אַ דערשרעק.

אִידר קאָנט זיך פֿאַרשטעלען וו׳ ביטער און פֿינסטער מיר איז געוואָרען פֿון דער דאָזיגער בשורה; פֿאַר צרות האָב אויף זיך אַבגעקערעוועט אַן אַ זיס און האָב זיך צוווינגט, וו׳ אַזוי מיינט אִידר צווויינט? וו׳ אַ קליין קינד.

— יונגערמאַן! וואָס וויינט אִידר? — מאַכט צו מיר יענער, דער קלוגיניטשקער, וואָס מע רופֿט אִיהם רב יוסי, און ער טרייסט מיך, רעדט מיה אויס דאָס הארץ, אַז ס׳וועט מיר נאָר ניט שאַדען, וואָרום ממה נפשך, בין איך דאָ רייך — וואָס־זשע האָב איך מורא? — אַז מע עסט ניט קיין קנאַבעל, הערט זיך ניט פֿונ׳ם מויל — לעגט צו רב שעפּסיל דער גבאי מיט אַזאַ שמייכעלע אַז עס גלוסט זיך מיר אויפֿצוארפֿען איהם צווישן פֿלאַמפּייערדיגע פּעטש אין בייזע גראָבע באַקען... נוואַלד! וואָס האָט מיר געגוצט אויסטראַכטען אַזאַ מאוס׳ען גראָבען לינגן, אַרײַנמישען אהער די שוויגער מיינע? עס געהט מיר טאַקי מאַדנע ניט אָב צו מיינע זיידעניע קליידער עס זאָל הערגעהן צו אידר די דאָזיגע מעשׂה, וו׳ אַזוי אויף האָב זי לעבעדיגערהייט באַגראָבען דורך א דערשרעק!...

— יהודי בלא, שרעקט זיך נאָר ניט אַזוי, נאָט אין מיט אייך! דער אָרון אין נאָר ניט אַזא בייזער אָרון וו׳ אידר מיינט. אידר נתנט איהם נאָר אין יה אַרײַן... און הבדש אַיהם עך זאָל מיטן פּראָקאַל מאַכען בלא... דער אָרון

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0074-0146 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איז אַ קלוגער אָדון, אַ דורכגעטרִיבענער; עֶר וויסט נאָנץ גוט אַז אַלסדינג
וואָס אידר האָט דאָ געדפרש איז מחילה שקר וכזב.

אַזוי מאַכט צו מיר רב אלעזר משה און טייטעלט מיר מיט די דינג
פֿינגער. איך זאָל קאָנען וואָלט אידם צעריסען אויף צוויען, וויַ מע צעריסט
אַ שטיינער אַ העָרינג. אין נאָנצען האָט עֶר דאָך מיך אַרויסגעפֿוהרט אויף
דעם דאָזיגען גליטש, ימח שמו וזכרו!...

אויך קאָן מעהר נישט דערצעהלען. איך קאָן אפֿילו נישט דערמאָנען
מיך וואָס אויך האָב דעמאָלט געהאַט: אידר פֿערשטעהט דאָך שוין אַלײן,
אַז די עטליכע גילדען האָט מען בײ מיר צוגענומען, אין קאָטשומענט אַרײן
האָט מען מיך אײנגעזעצט און אַ משפט האָב איך אויף זיך געהאַט — נאָר
דאָס איז נאָך אַלץ בלאָטע קענען דעם וואָס כ׳האָב געהאַט נאָכדעם, אַז ס׳איז
דערנאָנגען צו מײן שוועהר און שוויגער, אַז זייער אײדעם ויצט פֿאָר אַ מת
וואָס עֶר האָט גערַאכט צו פֿידרען פֿון ערגיץ... סע פֿאַרשטעהט זיך אַז זיי
זענען גלײך געקומען צופֿאָהרען און האָבען זיך געמעלדעט אַז זיי זענען
טײַנע שוועהר און שוויגער — אָט דאָ האָט זיך עֶרשט פֿערקאָכט די רעכטע
חתונה: פֿון אײַן זײַט פאָליציי נעמט מיך אויפֿן צימבעל: „שענער בחור וואָס
דו ביזט; וויַ באַלד אַז די שוויגער דײַנע יענטע בת גרשון לעבט, הינט וועהר
איז געווען די גאָלדשטאַרבענע?...“ דאָס איז נומער איינס. והשׂנית האָט זיך געגנו-
מען צו מיר די שוויגער זאָל לעבען: „אויך פֿרעג דיך נור אײַן זאַך: זאָל
מיר נור, וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר נעמען אין באַראָבען מיך אַ לעבע-
דינג?!...“ זעלבסטפֿערשטענדליך, אַז אויפֿן משפט האָט זיך אַרויסגעוויזען
אַז אויך בין ריין וויַ גין-גאָלד, עס האָט געקאָסט גאָלד, מע האָט אַראָבע-
בראַכט עדות דעם קרעטשמער מיט די קינדער, און מע האָט מיך פֿון גע-
פֿענקעניש בעפֿרייט. נאָר וואָס אויך בין דעמאָלט אויסגעשטאַנען און איבער-
דויפט פֿון דער שוויגער — דאָס וויַנש אויך ניט דעם גרעסטען, דעם ערנסטען
שׂונא: — — —

פֿון דעמאָלט אָן אַנטלויף אויך פֿון עולם הבא...

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0075-0147 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0075-0148 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

די יורשים.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0076-0149 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0076-0150 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

די יוֹרְשִׁים.

(צו די קליינע פּגנשעלעך מיט קליינע השגות.)

א.

יִ מאַדס מיט דִי שניאורס"... אייגענטלִיך זענען דאָס נע־
וועָן טער אי״ן מאיר און נור אי״ן שניאור, און נעווען
זענען זיי אַ צוזיילונג און אזוי שטאַרק עהנלִיך איינס מיט
דאָס אַנדערע, אַז ס׳איז געווען צייטען, וואָס איז פּמעט אונ־
מעגלִיך געווען צו מרעפען ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר
און ווער איז דער שניאור.

קינדווייז, דערצעהלט מען, האָט זיך געטראָפען מיט זיי אַ מעשה, מען
האָט זיי שיעור גיט פּארבינטען, און אפשר קאָן זיין, אַז מען האָט זיי טאַקי
פּערבינטען, ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דאַרפּט אידר ווייסען אַ יודענע אַ קליינוטשקע,
נעבִיך גיט קיין גענוגע, נור זעהר אַ קינדערלונגע, דאָס הייסט, זי האָט אוֹיך
איהר לעבּען שטאַרק געקינדערלט; אַלע יאָהר, אַלע יאָהר האָט זי געהאַט אַ קינד;
דאָס קינד האָט אָבּער גיט מעהר געמוטשעט זיך ווי אַ יאָהר און איז, נישט
פּאַר אייך געדאַכט, אַזוֹיקנעקומען אזוי לאַנג בין זי האָט אויפּגיהערט צו
קינדלען און האָט נעמיינט ס׳איז אין עק, און צום סוף — דעם אייבערשטענם
נסים! — האָט זי נאָט בענליקט, אוֹיך דער עלטער שוין און דוקא מיט אַ
פּאַריל! איז איהר אָבּער שוועָר געווען אַליין אויסזוּיגען בּיידע קינדער, האָט זי
נעבִיך געמוזט דינגען אַ צוזוֹיגערין, אַ בּרידה האָט זי געהאַט? אַ פּתריאליעוו־
קער יוד, ער מעג זיין ווי אַרים, ווען ער אוֹיך דער גאַס קיין קינד נישט
ארויסזוארפען אוֹן אוֹיך פּרעמדע הענד דאָס נישט אַוועקנעבען, סיידען חלילה
אַ יתום...

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0077-0151 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בעשטעלט אַ צווינגערין, האָט די משטער געזומען זיך מאירן (מאיר
איז געווען עלטער פון שניאורן אויף אַ גוטע האלבע שעה), אין שניאורן
האָט זי אַוועקגענעבען דער אם. נור אַזוי וויַ די אם איז אויך געווען, נישט
פאַר אייך געדאכט, אַ יודינע נישט קיין געזונטע, האָבען ביידע אי מאיר אי
שניאור, געהאט מכות נישט קיין מילף, און זיי זענען ביידע געבליבּ, אויס-
געגאַנגען פון הונגער, געשרינען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום האָט מען געזומען איינמאל די קינדער באָדען, געוויינטלעך
אין איין מולטער; אויסגעטהון זיי די העמדלאַך און ארַין געלייגט זיי ביידע
אין היים וואַסער ארַין, זענען ביידע פרעקלעך געווארען רויט און אָנגעבלאָזען
וויַ פאַחירלעך; עס וויזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באָד משונה הנאה
געהאַט — אַ יוד האָט ליעב אַ באָד... ביידע זיינערינס זענען געשטאַנען איבער
דער מולטער און האָבען אונטערגענאָסען אַלע מאָל פּריש וואַסער אין די קינדער
האָבען אָנגעקוואָלען, געמאַכט מיט די העמטלעך און מיט די פּויסלעך, וו אַ זשו-
קיל, האָט איהר געזעהן אַמאל, אַז מען קאָהרט איהם איבער מיט ן בייכעל
ארויף. אָבגעבאָדען, האָט מען דאָם פּאָרייל ארומגענומען איינגעהילט אין אַ ליי-
לעך (אין לייַלעך) און ארַיינגעלייגט אין בעט ארַין (אין איין בעט ארַין)
זיי זאָלען זיך אַ ביסעל אָבטרוקענען, און אַז ס׳איז געקומען צום אָנטהון זיי
צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט געקאָנט שוין דערקענען, וועָר פון די
צוויי איז מאיר און וועָר איז שניאור? און ס׳איז אַוזעק אַ שפּאַרעניש צווישען
דער מאַמען און די זיינערין:

— זעה נור, זעה, כ׳וואָלט געמעגט שווערען, אַז דאָם איז נאָר מאיר
און ייַנץ איז שניאור!

— וויַם איך וואָם איהר רעדט! דאָם איז שניאור און ייַנץ איז מאיר!
אַיהר זעהט דען נישט?

— וואָם האָט זיך מיר געחלוֹם׳ט ייַנץ נאַכט און הינטוגץ נאַכט און
אַ גאַנץ יאָהר! ביזט משוגע צי חסר דעה?

— אַך רבונו-של-עולם! איהר זעהט נישט נאָך די אויגען, אַז דאָם איז
שניאור און ייַנץ איז מאיר? זעהט נור צווי אויגען!

— ס׳אַ גושער משל! פּערשטעהט זיך צווי אויגען גיט קיין דרַי!
בקיצור איינע שרַיט אויף מאיר׳ן אַז ס׳איז שניאור און אויף שניאורן
אַז מאיר, און די אַנדערע אַז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. ועָנען
די מאַנסביליען געפּאַלען אויף אַיין עצה, פּערט מאַנסביליען!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0077-0152 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— וויסט אידר וואס? אָט פרוכט זיי געבען זייגען, וועלען מיר זאדען: דער וואס וועט אננערמען בי דער מוטער, איז אַ סימן אַז ס'איז מאיר, אוּן דער וואס וועט אננעהמען בי דער אם, איז אַ סימן, אַז ס'איז שניאור. אַ פראסטער שכל!

כך הוה, ביידע ברעקלעך, מען האָט זיי נור ציגעטוליעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעחאפט וויַ נאָך אַ תענית, געצויגען וויַ פיאזוקעס, נעשמאקצעט מיט די ליפען, בשעת מעשה געדרינגעט מיט די פיסלעך אוּן אונטערגעוואָרשעט ווי הונגעריגע הינטלעך.

— נאָט'ס נסים, — זאדט וויַ דער אויבערשטער האָט בעשאפען די וועלט!...

אזוי האָבען געזאגט די מאנסבילען מיט טרעהרען אין די אויגען אוּן זענען אַ בעלן געוואָרן אויף טשיקאוועס פרוכען איבערבייסען די ברוסט, זי־ך וואס דאָ וועט זיין? אוּן מען האָט די קינדערלעך נעפּוּך אָפגערייסען פון דעת ברוסט, אוּן מען האָט זיי איבערגעלייגט: שניאור'ן אויף מאיר'ס אָרט אוּן מאיר'ן אויף שניאור'ס אָרט — וואס מיינט איהר איז געוואָרן? איהר מיינט אודאי אַז זיי האָבען נישט געזוינגען? נאָך אַ מין זויגען!...

פון דעמאלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געוואָרן פון זיי אוּן מען האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: וועָר איז מאיר אוּן וועָר איז שניאור, לאָז זיין מאיר שניאור אוּן שניאור מאיר, אוּן מען האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאיר'ס מיט די שניאור'ס". נלייך ווי עס וואלט געווען צווייי מאיר'ס אוּן צווייי שניאור'ס דאָס הייסט יעדער פון די צווייי איז געווען פאר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט אייגמאָל האָט זיך געמאכט, אַז מען האָט אין חדר אָפגעשמיסען מאיר'ן וויַען מען האָט בעדארפט שמייסען שניאור'ן, אדער פערקערט, מען האָט ארייגגעצימבעלט שניאור'ן דעמאלט וויַען די שמיץ איז געקומען מאיר'ן. אוּן בכדי עס זאל נישט זיין נאכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פאלען אויף אַיין עצה (וואו תורה דארט איז חכמה!)

— וויסט איהר וואס קינדערלעך? לייגט זיך אקאראט אוועק ביידע וועט נים זיין קיין קנאה, מיך געשמיסען, דיך געשמיסען, אַ שעהנע ריינע כפרה, צווישען דער משפחה וועט דאָס בליבען...

ערשט אָט שפעטער נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאיר'ס מיט די שניאור'ס האָבען זיך אויפגעהאפט אויף די פים, איז מיט אמאל געוואָרען צווישען זיי חלוק, אַז מען האָט זיי שוין נעקאָנט דערקענען בי נאכט פאר אַ מיל. נאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אננעהויבען שיטען בי זיי אַ בערדיל (זיי האָבען אַ

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0078-0153 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פּנים בּיזדּ צו פּרזה אָנגעהויבּען רייכערן צינגאַרען? און בּי מאירן האָט זיך בּעוויזען אויך די בּעקלאָגּ און אויך די אויבערשטע ליפּ שווארצע העלפֿט (אָבער שווארץ ווי טינט!) און בּי שניאורן — רויטע העלפֿט (אָבער רויטע אזוי ווי פּייער!) די דאָזיגע בּערד זענען געוואַקסען בּי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען אַ פּנים בּיזדּ צו שטאַרק געהויכערט צינגאַרען) אזוי אַז צו דער הפֿטה האָבען זיי געטראָגען צוויי בּערד, וואָס זאָג איך בּערד? — בּעזעמער! אייגער אַ שוואַרצען בּעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בּעזעם און אויסגעהאַט האָט עס ווי עמיצער האָט זיי בּעזעמער אָנגעהאַנגען.

גרויס זענען די ווערק פֿון גאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין בּרעג, וואָרום ווער ווייס וואָס דאָ וואָלט געקאָנט אַרויס וועז למשל נאָך דער חתונה פֿערבּייטען זיך חלילה מיט די ווייבּער, מיין איך פֿערקאָפּרט די ווייבּער פֿערבּייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס נישט ווי אזוי, אין די גרויסע שטעדט, בּי אונז אין כתריאלזוקע האָט זיך לעת עתה אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפֿען מען זאל זיך פֿערבּייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בּין איך דיין ווייב בּיזט דו מיין מאַן, און בּיזט דו מיין מאַן בּין איך דיין ווייב; אלא ואָם דאָן? בּיזט יענערס מאַן, בּין איך יענעמס ווייב, בּין איך יענעמס ווייב בּיזט דו יענערס מאַן. אַ קשיא טאַמער איז געמאַלט אַז מיין מאַן זאָל זיך מישב זיין און זאָגען אַז עס מאַכט אירם נישט אויס יענעמס ווייב אויך — האָם הייסט נו? און וואו בּין איך? איך ווער אירם שוויגען???

הקצור נישט דאָם איז דער עיקר, וואָם איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הייבּט זיך ערשט אָן און קומט דער נעכסטער פֿרייטאָג. דערוויל האָט אַ גוטען שבת!

ב.

בּיז אַהער האָבען מיר זיך בּעשעפֿטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט מיט מאירן און מיט שניאורן, און אַבּיסעל בּעקאַנט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגערין, און האָבען נישט נערדט קיין וואָרט נאָך פֿון זייער פֿאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיין מאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאָז נאָט הישען! אַזאַ זאָך זיך טרעפֿען נור בּי זיי, נישט בּי אונז. בּי אונז איז נישטאָ ברוך השם קיין פֿינדעל-הויז, וואו קינדער זאָלען וואַקסען אָהן אַ טאַטע מאַמע, בּי אונז האָט זיך נאָך נישט נעטראָפֿען, אַז אַ קינד זאָל אויפֿוואַקסען און ניט וויסען ווער איז זיין ריכטיגער טאַטע, און אויב

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0078-0154 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ס׳איז אמאל דורכגעפאלען בײַ אונז אזוי מעשׂה, האט זיך עס געווען געטראפען ערגיץ אין אדעס אין פאריז אדער אין דעם ווײַטען אמעריקא... פאר כתריאליז־קע בין איך אייך ערב, אז דארט האט זיך אזוי מעשׂה נישט געטראפען קיין מאל, און אויב ס׳האט זיך געטראפען, האט זיך עס געטראפען ערגיץ וויים איך מיט וועמען, מיט אַ דינסט מיידל, אדער אזוי מיט אַ יודישׁע טאכטער געבוך, וואס איז פארפירט געווארען דורך אַ צופאל, געפאלען אַ קרבן פאר פרעמדע זינד...

הקצור די מאירס מיט דיַ שניאור׳ס האבען געהאט אַ טאטען און נאך אַ שוועגער שׂאטען דערצו, און געהויסען האט ער ר׳ שמשון אַ יוד אַיין עהרליכער, און געהאט האט דער ר׳ שמשון אַ באַרד, אַ גרויסע, אַ רײַכע, אַ שוועגע באַרד, אַ „זקנה״; מען קאָן זאָגען אז בײַ ר׳ שמשונען איז געווען מער באַרד ווי פנים, איבער דער דאזיגער באַרד האט מען כמעט נישט ארויס־געזעהען דאָס פנים, און דערפאר טאקי האט ער אין פתריליזוקע נישט געהאט קיין אַנדער נאמען, ווי רב שמשון באַרד.

און געווען איז דער רב שמשון באַרד... לאמיך אזוי ווייזען ווען עס איז געווען. ער איז געווען אַ יוד, וואס האט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפלאגט זיך איבערן שטיקעל ברויט; מלחמה געהאלטען מיט־ן דלות, אמאל האט ער בײַגעקומען דעם דלות, אמאל דער דלות אים, ווי דער שטיגעה איז פון די כתריאליזוקער יודען וואס האבען קיין מזרא נישט פאר־ן דלות, שטעלען אים אויס דרײַ פינגען...

און גלעבט האט דער רב שמשון באַרד אזוי לאנג ביז ער איז גע־שטאַרבען. און אז ער איז געשטארבען האט מען אים בעהאלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאנצע שטאדט נאכגענאנגען נאך דער לויה:

— ווער איז געשטאַרבען?

— רב שמשון.

— ואסער רב שמשון?

— רב שמשון באַרד.

— אַ וואַ! איז שוין הויסט דאָס רב שמשון באַרד אויך אוועקגע־קומען? ברוך דין אמת!

אזוי האט מען געשמועסט אין כתריליזוקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשונען אליין, ווי דאָס וואָס אין שטאדט ווערט ווינציגער אלע מאל מיט אַ יודען. משונה מאדנע ברואים אַ די כתריליזוקער יודען: לא די זיי זאָגען אויסלכע אַריכע ליט, וואָס זעצען קיינמאָל נישט זאַט, וואַלטען זיי נאָך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0079-0155 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ בעלן נעוועזן אַז קיינער זאָל בײַ זיי נישט שטאַרבן. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבן שטאַרבט מען אומעטום, אפילו אין פּאַריז, און וואָס אויסקוּמען זיך פֿונ׳ם טויט קוּמט זיך נישט אויס קיינער, און אפילו דאָשטשילד אַליין, וואָס איז כּמעט גרעסער פֿונ׳ם מלכות, פֿון דעסטוועגן אַז עס קומט די צײַט פֿון שטאַרבן, בעט מען אים מחילה ער זאָל זיך מטריח זיין אַהינצוגיין און ער מיז נעהן:

אַצינד קערן מיר זיך אום צוריק צו די מאירס מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באָרד האָט געלעבט זענען די מאירס מיט די שניאורס נעווען קאָן מען זאָגן נפש אחת, געלעבט איין זעל אין נשמה. און אַז רב שמשון באָרד איז געשטאָרבן, זענען זיי געוואָרן פֿײַער מיט וואַסער, גרייט נעווען אַלע מינוט אַרויסצאָלען איינם אויף דאָם אַנדערע און אויסרײַסן זיך די בערד. איהר ווילט ווײַסן איבער וואָס? אַדרבה, זאָגט איהר איבער וואָס קריגען זיך קינדער נאָכן טאַטנס טויט? פֿערשטאַנדט זיך איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פֿעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הײַזער, רענטעס, און מזומן געלד אַודאי נישט. אין קיין צוהרונג, זילבער און כלי בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פֿאַר די קינדערס וועגן, נישט מחמת שלעכטינקײַט אדער קאַרגשאַפֿט, נאָר פֿשוט ווײַל ער האָט נישט געהאַט. דאָך זאָלט איהר ניט מיינען, אַז רב שמשון האָט חלילה נישט איבערגעלאָזט זײַנע קינדער גאָרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ מאַיאָנטעק, אַ מין שוה־כּסף, וואָס מען קאָן צו יעדער צײַט מאַכן פֿון דעם געלד, מען קאָן דעם פֿערזיצן אין משכון, פֿערדינגען אדער פֿערקויפֿן, דאָס איז געווען איין אייגנע שטאָדט אינ׳ם אַלטן כתריל־ווקען בית המדרש אויבן אין מזרח, סאַמע די צווייטע שטאָדט פֿון רב יוסף׳ל דעם רב׳ס, די אַנדערע היסט דאָס פֿונ׳ם ארון קודש. אמת די כתריל־ווקער חכמים זאָגען אפילו אַ גלײַכווערטיל, אַז ס׳איז גלײַכער אַיין אייגען דאָרף אין דרויסען אייער אַיין אייגנע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי אַ גלײַכווערטיל, און אַז נאָט העלפֿט מען האָט זיך טאַקי אַיין אייגענע שטאָדט און נאָך אין מזרח וואַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט און בעסער פֿון גאָרנישט איז דאָס אויך אודאי:

בקצור רב שמשון באָרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטיקעל נחלה, אַיין אייגענע שטאָדט אין אַלטען כתריל־ווקען בית המדרש, נאָר ער האָט פֿאַרעסטן אַ קליינקײט, אַנזאָגן וועמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאירן צו שניאורן?

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0079-0156 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַ פּנים רב שמשון זאָל עֶר מיר מוחל זײַן, האָט זיך גאָר ניט געֶרעכט צו שטאַרבן? עֶר האָט פֿאַרנעסטן, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד אויפֿעֶר די פּליצעם און הויט אונז די טרינט, זאָלסט ווּאָלט עֶר זיכער געשריבן אַ צוואה אָדער אזוי אָנגעזאָגט פֿאַר עדות וועמען פֿון די צוויי זיהן לאָזט עֶר איבעֶר זײַן מאַיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלעֶדערן? אודאי איז דאָס עֶרשטען שבת זיאָם נאָך שלשים שוין אַרויסגעֶשפּרונגען אַ מחלוקת צווישען די צוויי ברידעֶר. מאיר, פֿעֶרשטעהט איהר מיך, האָט גע׳טענה׳ט אַז על פּי דין קומט דאָס טאַטעֶנס שטאָדט א׳ה׳ם וואָרום עֶר איז דאָך דער עלטעֶרער (אויך אַ גוטע האַלבע שעד׳) אזן שניאור האָט גע׳טענה׳ט צווי טענות מיט אַמאָל: עֶרשטענס ווייַל מען גיט ווער איז פֿון זיי דער עלטעֶרער, וואָרום וועֶלכיג די מאַמע דערצעהלט אַז מען האָט זיי קינדווײַז פֿאַרבינטן, קאָן דאָך געמאַלט זײַן אַז עֶר, שניאור הייסט דאָס, איז מאיר אזן מאיר איז שניאור. והשנית האָט מאיר אַ שוועֶר אַ נגיד וואָס האָט אויך אַין אייגענע שטאָדט אינים בית המדרש אין מזרח־וואַנד אזן קיין זוהן האָט עֶר נישט, ווען דאָך די שטאָדט איבעֶר הונדעֶרט אזן צוואַנציג יאָהר אם ירצה השם אַריבעֶרגעהן צו מאיר׳ן, ווען אויסקומען, אַז מאיר ווען האָבען צווי שטעֶדט אין מזרח וואַנד, אזן שניאור, אפילו אַ האַלבע נישט; פֿרעֶגט זיך אַ קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענש־ליכקייט?

דעֶרהעֶרט אַזא טענה האָט זיך אַרײַנגעמישט מאירס שוועֶר, אַ יוד אַ נגיד, אַ אויפֿגעקומענער, אזן איז אַרויס מיט אַ פּייער: — אַביסעל אַנ׳עזות; איך בין נאָך גיט אַלט קיין פֿעֶרצינ יאָהר אזילו אזן האָב נאָך עֶרשטענס, בדעה צו לעבען אזן לעבען, צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיר ירושה; והשנית, פֿון וואַנען וויסט מען אַז איך ווען שוין קיין מאָל נישט האָבען קיין איינגעל. אמת, איך ווען טאַקי נישט האָבען, אָבער מיין וויב קאָן נאָך האָבען אַ אינ־געל, אזן נישט איין איינגעל, נאָר עֶטליכע איינגלעך; אַביסעל אַנ׳עזות פֿון אַ שוויגער;

האָבען זיך מענשען אַרײַנגעלעגט אין אַ שלום, געוואָלט מאַכען אַ שטי־קעל פּשרה, „יאָ, גע פסק פּסק טא פּסיאַקעץ", מען זאָל אָפּשאַצען די שטאָדט וויַ פֿיעל זי איז ווערט אזן איין ברודער דעם אַנדערען זאָל אויסצאָהלען, דאַכט זיך אַ גלײַכע פּשרה? יאָ? איז דער חסרון וואָס בײַדע ברידער האָבען נישט געוואָלט העֶרען פֿון אַרויסצאָהלען. ס׳איז זיי נישט געמאַנגען אין געלד, נעֶלד איז בלאָטע, ס׳איז נישט געמאַנגען אינים עקשניות, אינים צו להכעים, פֿאַר וואָס זאָל אַ ברודער

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0080-0157 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זין אַזאַ איינגעשפּאַרטע (אַף און נישט צולאָזן דאָס צוויטען ברודער?
און פֿאַר וואָס (אַלסט דו זיצען אויפֿן טאַטענס אָרט און אין ניט? עס איז זיי
שוין ניט געגאַנגען אַזוי אין זיך וויַ אין יענעם, איינער האָט נישט פֿערגינגען
דעם אַנדערען וויַ זאָגט מען דאָס: גם לי גם לך—נישט מיר נישט דיר... און
די מאירס מיט די שניאורס האָבען געגומען קריגען זיך און טהון איינער דעם
אַנדערען אויף צו להכעיס (אַ קלייניגקייט נצחון?)

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אַביסעל פֿריהער און האָט זיך
אויסגעוואַרט אויף דעם שאַטענס שטאָרט און שניאור איז געשטאַנען די
גאַנצע צייט אויף די פֿים. דעם צוויטען שבת איז שניאור געקומען פֿריהער
און האָט זיך אויסגעוואַרט אויף דעם טאַטענס אָרט און מאיר איז געשטאַנען
די גאַנצע צייט אויף די פֿים. דעם דריטען שבת האָט זיך מישט געווען מאיר און
האָט זיך געפֿעדערט גאַנץ פֿריה, האָט זיך אויסגעוואַרט אויף דעם שטאָרט,
איבערגעדאַקט מיט טלית אידער קאָפ און טהו מיר עפּים; האָט זיך מישב
געווען שניאור דעם פֿיערטען שבת און פֿעדערט זיך נאָך פֿריהער און זיצט
זיך אויף אויך דער שטאָרט און דאַקט זיך אידער מיט טלית אידער קאָפ
און דרוי מיך קנאַקנוסעל; האָט זיך מישב געווען מאיר דעם פֿינפֿטען שבת
און פֿעדערט זיך נאָך פֿריהער... אַזוי לאַנג האָבען זיך די מאירס מיט די
שניאורס געפֿעדערט ביז זיי זענען איין מאָל אין אַ שׂהנעם שבת הגדול
נעקומען צו געהן בייַדע אין איין צייט. סׂאיז נאָך ניט געווען רעכט ליכטיג
אין דרויסען און האָבען זיך אויעק געשטעלט בייַדע בייַ דער טהיר פֿונם בית
המדרש (דאָס בית המדרש איז נאָך געווען צו) און מען האָט זיך נעגומען
קוקען אהן ווערטער נאָר מלא גזלן איינס אויף דאָס אַנדערע וויַ די העהנער,
וואָס זענען גרייט אָט אָט אַרײַנשפּרינגען איינס דאָס אַנדערע אין פּנים אַרײַן
און אויספּיקען זיך די אויגען... אַז אַזוי דאַרפֿען מיר רעכענען זענען אַ מאָל
געשטאַנען די צוויי פּרידער, די ערשטע צוויי שׂונאים אויף דער וועלט.
קין און הבל, אייגע אַליין אין פֿעלד אונטער נאָטס הימעל, מלא רציחה,
גרייט אויף צו דורס זיין, אויספֿרעסען איינס דאָס אַנדערע, פֿערגיסען אונ־
שולדיג בלוט — — — — — —

דאַנקען השם יתברך, מיר האָבען צוגעפֿירט דעם לעזער צו אַזאַ פּונקט,
וואָס עס הויבט זיך שוין אָן וועלען ווינסען וואָס איז געווען דער סוף. האָט׳ס
נאָר געדויערט ביז אָט ירצה השם אידעראַכטאָג אין דער צייט, און דערווייל האָט
אייך אַ גוטען שבת.

—

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0080-0158 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָבען מיר דאָס איבערגעלאָזט די מאירס מיט דר שניאורס בית
דער שוהל שבת אין דער פרימ שטעהען איינם פֿאַקענען דאָס אַנדערע אָנגעדרוי-
דעלט ווי די העהנער און גרויס אָדער אָנהאַפֿען זיך בכי די בערד ארער
ארײַנפֿאַהרען אייגער דעם אַנדערען אין די אויגען ארײַן. מען דאַרף אָבער נישט
פֿערגעסען, אַז די מאירס מיט די שניאורס זענען געווען מאַטענם קינדער,
אָנשטאַנדיגע יונגע-לײַט, חלילה נישט קיין הפקר-יונגלינג, וואָס זאָלען אָנ-
פֿאַלען אייגם אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די גוים להבדיל. זיי האָבען נאָר
אָבגעוואַרט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפֿמאַכען די
טהיר פֿוים בית המדרש, וועט מען שוין דעמאָלט זעהען, ווער עס וועט פֿרי-
הער פֿערהאַפֿען דעם מאַטענם שטאָדט: צי מאיר צו שניאור?

צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען בכי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט
זעהען עזריאלן מיט די שליסעל, און אַז עזריאל מיט דער קאַלטענוואַסער
בארד איז אָנגעקומען האָט ער נישט געקענט צוקומען מיטן שליסעל צום
שלאָם בשום אופן, ווייל ביידע פרידער האָבען זיך צוגעשפארט מיט די פֿים
צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פֿוים, דער אַנדערער מיט דעם לינ-
קען פֿוים. נישט געוואָלט אָבטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואָס-וועט ווערן דערפֿון? האָט זיי עזריאל אַ זאָג געטהון, און גע-
נומען בשעת מעשה אַ שמעק טאַבאַק — מילא, אַז אידר וועט אַזוי שטעהן
ביידע אָנגעשפארט ווי די צאַפֿעס, וועל איך נישט קענען עפֿענען די טהיר
און דאָס בית המדרש וועט שטעהן אַזוי צוגעשלאָסען אַ גאַנצען טאָג. סאיז
עפֿעס אַ תכלית? נו, אַדרבה, זאָגט שוין אידר אַליין.

עס וויזט אויס אַז די דאָזיגע ווערטער האָבען געהאַט אַ ווירקונג, מחמת
די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך ביידע געגעבען אַ ריק צוריק. איינער
רעכטס, דער אַנדערער לינקס, געמאַכט איין אָרט פֿון עזריאלס וועגען, ער
זאָל קענען צוטרעטען מיטן שליסעל צו דער טהיר און אויפֿשליסען דעם
רויקער. און אַז דער רויקער האָט זיך געגעבען אַ רוק און די טהיר האָט זיך
נעגעבען אָנעפֿענען אויף, האָבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געגעבען
בידע אַ לאָז אַרײַן.

— פֿאַוואָלע, אָט וואַלגערט אידר אום אַ יודען? — האָט אויסגעשריען
עזריאל דער שמש, און אייידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט,
איז ער שוין געלעגען געפאַך אַ צעטרעמענער אונטער זייערע פֿים און געשריען
נישט מיט זען קול:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0081-0159 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— פֿאַוואָלץ, אָט צוטרעט אידר אַ יודע, אַ טאַטען פֿון קינדער!..
מאיר׳ס מיט שניאור׳ס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאָה. זיי איז געלעגען אין זינען די שמאָדט, דעם מאַטאָנס שמאָדט, — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַלאָ אַהין אויבען אָן צו מזרח צו, גענעבען אַ שפרונג אויבער, איבער אַלע בענק און שטאַנ־דער אין דער פּאָדלאָנע. און פֿון גרויס שפּאַרענים זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָס אַנדערע און אָנגענומען זיך בי די בערד און געפּונען אין געקריצט מיט די ציהן און געהאַרחעלט:

— מכות ווערטו זיצען אויף דער שמאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערוויל אויס־גענליכט די ביינער, און צוגענאַנגען צו די מאיר׳ס מיט די שניאור׳ס אין דערזעהען זיי זיי ליגען איינס דאָס אַנדערע בי די בערד, האָט ער אַ פרוב געטהון פֿרידער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי פֿע, שעמען מענט אידר זיך! צוויי פרידער, צוויי ליבליכע פרי־דער פֿון איין טאַטע מאַמע זאָלען זיך האַלטען בי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי פֿע!..

עזריאל דער שמש האָט אָבער אַרויסגעזעהען, אז אין דעם מאָמענט גראַדע איז זיין מוסר נאַנץ אומזיסט, אַרויסגעוואַרפֿען אויפֿן ווינד; אַדרבה ער האָט מיט זיינע רייד קאָן מען זאָגען אונטערגענאָבען נאָך מעהר היטץ און די צווייי ברידער פֿון איין טאַטע־מאַמע זענען אזוי ווייט אַרײַן אין דער רציחה אז בי איינעם אין האַנד איז נעווען אַ זשמוט מיט שווארצע האָר (פֿון מאיר׳ס בארד) און בי־ם צווייטען אין האַנד איז נעווען אַ זשמוט מיט רויטע האָר (פֿון שניאורס בארד), און אויף פֿלעקען בלויע האָט זיך בעווייזען בי זיי אויך די פֿנים־ער און בי איינעם פֿון זיי האָט זיך געטהון אַלאָ בלוט פֿון דער נאָז.

כל זמן עס האָט נור געהאַלטען בי בערד אַליין מיט פּעטש, קלעפּ, בעקענצים וכדומה אזעלכע מינים זאכען — האָט עזריאל דער שמש נאָך געקענט רייד אַ פּאָר ווערטער, זאָגען אביסעל מוסר. דערזעהען אבער זיי עס גיסט זיך שוין בלוט האָט עזריאל מעהר נישט געקאָנט איינשטעהן, ווארום בלוט — עס מעג זיין אפילו פֿון אַ נאָז — איז זעהר אַ מאיסע זאַך, ווען פּאַסט פֿאַר גוים נישט פֿאַר יודען, פֿע חולשי חלשות!.. און עזריאל דער שמש

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0081-0160 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָט זיך נישט לאַנג געטראַכט, האָט זיך געגעבן א לאָז אַוועק אין פּאַלים אַרײַן, געחאַפּט אַ־יין עמעך וואַסער און געגעבן א גאָם אוים אויף ביידע בריידער.

קאַלט וואַכער איז פון תּמיד אָן זינד די וועלט שטעהט דאָם בעסטע מיטל אויף אויפצומונטערן א מענשן; א מענש, ער מעג זיך זין אין גרעסטן פעם אין ערנסטן גרימצאָרן, אז ער בעקומט א קאַלטע באָד אזוי וועט ער אויפגעפרישט, אָבגעקילט אין קומט צו זיַנע געדאַנקען... פון דעם דאָזיגן אומגערעכטן קאַלטן באָד, וואָס עזריאל האָט זיי מכבד געווען, האָבן די מאירס מיט די שניאורס וויי אויפגעוואַכט פון שלאָף, האָבן זיך א קוק געטהון איינס דאָם אַנדערע אין די אויגן אריין און האָבן זיך פערשעמט וויי אָדם מיט חוהן בשעת זיי האָבן פערזוכט פונס עין הדעת און דערזעהן, אז זיי זענען נאַקעט... אין טאַקע דעם זעלבן שבת צו נאַכט־ס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאַנגען מיט נאָך מענשן צו רב יוזפּל דעם רב, זיך פערלאָזן אויף מענשן, וואָס מענשן וועלן געפינען.

ד.

דאָם פתּרילוזקע וואָל נישט זין אזא דעק און ס׳זאָל נישט לינגע פער־ווארפן אזוי ווייט פון דער נרויסער וועלט, און דערמען זאָלן למשל ערשיינען נאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געוויס געהאַט צו מדּין מיט רב יוזפּעל דעם רב. אַלע בלעטער וואָלטן געוויס פיל מיט אידם און מיט זין חכמה. חכמים, נרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטן זיך געלאָזט צו אידם, זעהן אידם בעשיינפערלידְ אין הערן פון זין מויל אלע קלוגע דבורים, פאַטאַגראַפּען און צייכנער וואָלטן אראָפגענומען זין בילד און וואָלטן עם פערשפרייט אין אלע עקען פון דער וועלט. אינ־טערוויוערם וואָלטן אידם געדולט דעם קאָפּ נישט געלאָזט לעבן. זיי וואָלטן וועלען מיסען אלסדינג וואָס בין אידם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? ווי־פיל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השארת הנפש? וואָס פאר א מיינונג איז ער וועגן רוכערן סיגאַרעטען און צי האלט ער פון פאהרען אויף וועלאָסיפעד, וכדומה? נאָר אזוי וויי פתּרילוזקע איז א העק און עם לינט פערוואַרפן וויי פון דער נרויסער וועלט און דאָר־טען ערשיינען נישט קיין גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזפּעל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט א מאָל זין נאָמען. חכמים נרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0082-0161 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿאַדערן נישט צו אידם. פֿאטאגראפֿען און צייכנער נעהמען נישט אַראָפּ זײַן בילד. אינטערוויעוערס לאָזען אידם צורוה, און ר׳ יוזפֿעל לעבט זיך אָפּ זײַל. שנאָרערס, בעשײַדען, אָדער גרעפֿילדער, אָדער טאַרעראַם. קיינער וויסט נישט פֿון אידם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרילוזקע, וואָס בעוואונדערט אידם, האַלט פֿון אידם אַנעולם ומלואה, און גיט אידם אָפּ פֿיעל־פֿיעל כבוד (קיין גראָשן איז אין כתרילוזקע נישטאָ, אָבער כבוד וויפֿיעל אידר וויל׳ט!..) זיי זאָגען אויך אידם אַז ער איז אַ נסתר, אַ פֿערבאַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זײַן חכמה, נאָר אַז מען קומט צו אידם מיט אַ משפט זאָלסט מען ערשט דאָרפֿן אַרויס וויַ עמוק ער איז, וויַ טיף, וויַ שארף, וואָקי (עזר חכמת שלמה!

אָבגעמאַכט הבדלה און אָבגעזאָגט המבדיל, זאָגען די מאירס מיט די שניאודרס געקומען צו רב יוזפֿעל אויך דין תורה און האָבען געטראָפֿען דאָרטען שוין אַפֿולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נישט ווען צו הערען וויַ אַזוי וואָס ער דאָ רב יוזפֿעל פֿסק׳נען? וויַ אַזוי ווען ער דאָ איינטהיילען איין און איינציגע שטאָדט צווישען צוויי בריידער? קודם האָט רב יוזפֿעל גלאָזט די צדדים זיי זאָלען זיך אַביסעל אויסטענה׳ן. ר׳ יוזפֿעל נעדט מיט דעם גאַנג, אַז פֿאַרן משפט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה׳ן, וואָרום נאָכן משפט וואָס ווען זיי העלפֿען דאָס טענה׳ן? נאָכדעם האָט ער גלאָזט אויך עזריאל דעם שמש ער זאָל רעדען ויפֿיל ער ווייל. עזריאל איז דאָך דער רעכטער עדות. און גלאַט בעלי־בתים האָבען נישט וואָר עם האָט נעהאַט נאָט אין האַרצען — דער האָט זיך ארײַנגעמישט מיט אַ וואָרט, אָפֿן נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזפֿעל איז אַ מענש ברוך השם וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזפֿעל איז אַ שטיקעל פֿילאָזאָף: ער נעהט מיט דעם גאַנג, אַז ויפֿיל אַ מענש זאָל נישט רעדען מזו ער אַמאָל אויסהערען.

פֿון הוה, די נאַנצע שטאָדט האָט נעריידט און נעריידט האָט אויפֿגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפֿגעהערט צו רעדען זיך רב יוזפֿעל אָנגערופֿען צו די מאירס און שניאודרס לאַנזאַם, שטיל און בנעימות וויַ זײַן שטענגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא רבותים, העדט זשע צו, יודען, די מעשה דערפֿון איז אזוי. וועדליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פֿון אַלע איבעריגע בעלי בתים, זעה איך, אַז איהר זיט נעבוך בייד׳ן זעהר גערעכט, איהר האָט נעבוך בייד׳ן נעהאַט איין טאַטען — און אַ שעהנעם טאַטען, לאָז עֶר האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן. דער חסרון אַיז נוד וואָס עֶר

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0082-0162 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָט אַייך נעבּיך ביידען איבערגעלאָזט סך הכל אַיין שטאָדט. אודאי איז בּיי אייך ביידען טהייער דאָם מאַטענס שטאָדט, פֿאָרט אַין אייגענע שטאָדט אין מזרח וואַנד אינ׳ם אַלטען, אַלטען כתרילוזוקער בּית המדרש. מיט דער האַנד אַוועקמאַכען קאָן מען דאָם נישט. נאָר וואָם דען? כּשם וויִ ס׳איז אונמענלעך אַז אַיין מענש זאָל קענען פֿערנעמען צוויי שטעדט, אַזוי איז אונמענלעך אַז צוויי מענשען זאָלען זיך בענינגען מיט אַיין שטאָדט. אדרבּה מיר דאַכט זיך, אַז ס׳איז אַ סך לייכטער אַז אַיין מענש זאָל פֿערנעהמען צוויי שטעדט אַיידער אויך אַיין שטאָדט זאָלען זיצען צוויי מענשען, וואָרום אַז אַיין מענש זאָל למשל האָבּען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך אַנידער אויך דער שטאָדט, און אַמאָל אויך ענער, אבּער אַז צוויי מענשען זאָלען זיך פרובּען אין אַיין צייט זעצען אויך דעם זעלבּיגען אָרט — קאָן דאָם גיט זיין. למשל, אָט האַלט איך די רעכטע האַנד אָט דאָ אויך דעם ספר. לאָם איך אַ שטייגער וועלען אין דער אייגענער צייט האַלטען די לינקע האַנד אויפֿן זעלבּיגען אָרט וואו איך האַלט די רעכטע האַנד — קאָן איך נישט. פֿאַר וואָם? ווייל דער אויבּערשטער האָט אַזוי בעשאַפֿען די וועלט. און אַ מענ שען פֿערשטאַנד קאָן דאָם מיט׳ן שכל נישט משיג זיין. נישט מער בלייבט דאָך איבּער די קשיא: וואָם טהוט מען נעבּאַך מיט צוויי בריידער, אַז זיי האָבּען פֿאָרט נעהאַט נעבּיך נאָר אַיין טאַטען, וואָם האָט זיי איבערגע לאָזט סך הכל אַיין שטאָדט? איטליכען חילט זיך, פֿאָרט אַין אייגענע שטאָדט אין מזרח וואַנד אינ׳ם אַלטען, אַלטען כתרילוזוקער בּית המדרש, מיט דער האַנד אַוועקמאַכען קאָן מען דאָם נישט? קומט אוים יחלוקו אַז מען זאָל זיך טהיילען. וויִ אַזוי זשע טהיילט מען אַ שטאָדט? אַ שטאָדט איז דאָך נישט קיין... קיין... עפּעל וואָם מען צושניידט איהם אויך דער העלפֿט אויך מע זאָגט: נאַ דיר אַ האַלבּע שטאָדט און נאַ דיר אַ האַלבּע שטאָדט. איז פֿאַראַן אָבּער אַנ׳עצה, אַז איהר זאָלט בּיידע זיצען אין מזרח וואַנד אַ שטאָדט נעבּען אַ שטאָדט. דאָם האָב איך שוין ערקלעהרט ברוך השם מיט מיין אייגענעם שכל, דהיינו ווי אַזוי? אַזוי ווי אַייער טאַטענס שטאָדט אויך מיין שטאָדט זענען צוויי שטעט, אַ שטאָדט נעבּען אַ שטאָדט. וועצט איהר זיך, בריידערלויך, אויך די בּיידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען געזונדער היים בּיידע אַ שטאָדט נעבּען אַ שטאָדט און וועט זיך פֿערשפּאַרען קרינען, אַי וואָם? די קשיא: וואָם וועל איך טהון אָהן אַ שטאָדט? איז דער תירוץ, וואו שטעהט דאָם געשריבּען אַז אַ רב אָדער גלאַט אַ יוד מוז דוקא אינ׳ם אַלטען בּית המדרש? אַ מקום קדוש: וואָם נעהן מיר אין בּית המדרש אַרײַן? תפלה טהון.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0083-0163 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צו וועמען? צום אויבערשטען! וואו נעמט עד זיך? אומעטום, סיאיז מלא כל הארץ כבודו — פון די נאנצע וועלט! היינט וויל באלד אזוי, היינט וואם איז דאָ שייך מזרח, צפון, דרום, נאנץ אויבען אן, אדער נאָר בייַ דעם טהיר? אבי אַ מקום קדוש און אבי נעדאַוואנט! משל למה הדבר דומה — צו וואם איז דאָם נעגליכען? צו אַ מלך וואם זיצט צווישן קנעכט וענען נעמ קומען צו אים פאלאץ ארײַן בעטען בייַ אים אַ טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צוואמפערט צווישען זיך און זענען פאר׳ן מלך אין די אויגען אַרײַנגעפאהרען אייגער דעם אנדערען אין די בערד ארײַן און האבען נאר פארגעסען צולויף וואם זיי זענען נעקומען און פאר וועמען זיי שטעהען, האָט זיי דער מלך מסתמא נוט מכבד נעזעהן און האָט בעפוילען מען זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, אידר ווילט זיך רייסען בייַ די בערד, נעהט אייך נעזונדערהייט אין דרויסען ארום און רייסט אייך דאָרטען ויפיל אייער האַרץ נעלוסט; וואם האָט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ ארײַן, אז איהר ווייסט ניט ווי אזוי צו האלטען זיך?... דאָם איז דער משל, און דער נמשל וענט איהר, נעהט זשע אייך, קינדערלאך, אהיים און לעבט אייך אין פרידען און לאו אייער פאטער זיין דאָרטען אַ מליץ יושר פאר אייך און פאר אונז און פאר כלל ישראל.

אזוי האָט נעפסק׳ט רב יוסף דעם משפט און דער עולם איז זיך צוגענאנגען אהיים.

אוף אידערמאָנ שבת זענען די מאירס מיט די שניאורים נעקומען אין בית המדרש און האבען זיך אוועקנעשטעלט דאונען בייַ דעה טהיר. ויפיעל מען האָט זיי ניט נעבעטען, עזריאל דער שמש פון אין זיצ און רב יוסף דער רב פון דער אנדער זיצ — זיי האבען נישט נעוואלט זיך ועצה אין מזרח זיצ בשום אופן ואופן.

וואר סיאיז אַ בעלן אוף אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד אינ׳ם אלטען כתרילוזקער בית המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוסף דעם רב, אין גלייכען נעלר, זאל ער זיך וועגדען קיין כתרילוזקע צו רב שמשון׳ס קינדער, צו מאירן אדער צו שניאורן — סיאיז אלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזול הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אוף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עם שטעהט אלזוידינע שטאדט — אנ׳ עבירה פאר נאָט!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0083-0164 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואָם איז חנוכה?

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0084-0165 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0084-0166 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואס איז חנוכה?

א בילר פון נוי־יארק.

וויקאו האלידיי חנוכה נעהמען זיך מיסטער אייק ענד מיסעס דושעעני ריטשעלסאן די פלעושור אויצולאדען מאיי דיר פרענד שאלאם־עלעקעם הייטע איווינינג אייט א קלאק צי זיך אין די האב, 5־טע עוועניו (נאמבר, סטריט) אויף א קאז אף טהי.

אזא מין קארטעל, געשריבען אין דער מאדערנער שפראך וואס עס ווילט זיך מיר אז נאמען גענבען „היימיש־ענגליש", האב איך געטראפען פאראיאהרען דעם ערשטען מאל חנוכה בייַ זיך אין לעמער־באקס. אזן מחמת די „היימיש־ענגליש" שפראך איז מיר דעמאלט געווען פרעמד (דאס היסט איך בין נאך היינט אויך מיט איהר נישט אין נאנצען שוה בשוה), האב איך דאס קארטעל נעדרעהט אויך אלץ זיטען, אבי־סעל ארויסנעקוקט אין דיקשיאנער. אבי־סעל זיך צעפרעגט בייַם בוטשער באי אזן בייַם סטאר־קיפער, בזו איך האב מיך דערשלאגען, אז דאס לאדעט מען מיך אייַ לכבוד הנוכה צו מיסטער רויטשעלסאן אין דער פינפטער עוועניו אויף א גלעזיל טיי.

ערלויבט מיר קודם פארצושטעלען אייך דעם מיסטער רויטשעלסאן אזן די מיסעס רויטשעלסאן פון דער פינפטער עוועניו.

איך האב נעהאט א פריינדל, דאדט אין דער היים (אין יאמפעלע, ניט ווייט פון פתריליוקע) האט ער נעהויסען ניט אויסערדט זאל זיין, מיט'ן נאמען איצי־רחל'ס אזן זיין וויב — יענטע־איצי־רחל'ס, זענען זיי אוועקנע־פאדרען אמאל קיין אמעריקא, האבען זיך ערשטע צייט „נעמוטשעט אזן נעמאכט א לעבען", נאר מיט דער צייט האט ער זיך צוגעשלאגען צו דער וואל סטריט, אנגעהויבען מיט ריעל עסטעיט אזן סאיז איהם אוועק דאס בלעטל, אזן ער איז אריין אין די פעדערן, נעמאכט די שהנע פאר דאלאר,

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0085-0167 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זוך אויסגעלערנט דאָס אַמעריקאַנער לשון יודיש־ענגליש, אַריבערגעמאַכט פֿון דער עסטער סטריט אין דער 5־טער עוועניו, אָבגעאָלט די ווייסקעס, גע־וואָרען אַן אַמעריקען סיטיזען און אַ דושענטעלמען, זוך נעקוויפט אַ הייזקע, דאָס וויב דיימאנטס, געוואָרען אויס איצי־רחל׳ס נאָר מיסטער אייק רייטשעל־סאָן, אין פֿון יענטע־איצי־רחל׳ס איז געוואָרען מיסעס דושעני רייטשעלסאָן— מיט איינעם וואָרט „אָללרייט", דאָס איז דער טיטש: „רוף מיך קנאַק־נימעל!"...

אי איז דאָך די קשיא, וויַ באַלד אַז מען איז אַ דושענטעלמען מיט אָבגעאָלטע ווייסקעס און מע האָט אַ הייזקע אויף דער 5־טער עוועניו, אין מע הייסט מיסטער רייטשעלסאָן און מען איז אָללרייט, הינט וואָס דאַרף מען חנוכה? וואָס פֿאַר אַ מחותנת׳ש איז די פֿינפֿטע עוועניו מיט חנוכה? און וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט חנוכה מיט אַ קאָפּ אַף טי?... לעדים ענד דושענטעלמען! קיין קשיות בעט אין אייך זאָלט איהר ניט פֿרעגען! למאי בי אונז דאָרטען אין דער היים, למשל אין יהופיץ, בי אונזערע אַריסטאָ־קראַטען, זענען די יודישע יום־טובים עפּעס אויך ניט אַזאַ אי־אי־אי, פֿון דעסטוועגען זאָלט איהר זעהען, וויַ מע לאָקט נאָך עד היום די פֿינגער פֿון די יום־טוב׳דינע מאכלים! אַ שטיינער וואָס פֿאַר אַ נאַר זאָגט זוך דאָס אָפּ חנוכה פֿון הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ און מיט גרויטען? פּורים — פֿון המן טאַשען מיט מאָהן? פּסח — פֿון חרעמזלזוך מיט איינגעמאַכטס? שבועות— פֿון מילכיגע בלינצעס מיט קעז? און אַ פֿרישׂ משאָלענט גלאַט אין אַ שבת. מיינט איהר איז ביטער? און וואָס וועט איהר זאָגען אויף אַ גוטען קוגעל אַ געבלעטערטען? און אפילו אַ פּשוט׳ען לאָקשען קוגעל אין דערוואָכען אַז מען עסט, סס׳ט מען זוך דען אַוועק? און וואָס פֿעהלט אַ העלוען אַ געפֿיהלטס? פֿלייישיגע קרעפּלעך צו דער יום? צו אַ שטיינער אַ מצה צימעסל מיט אַ גוט שטיקעל ברוסט דערבי? פֿאַר אַ שטיקעל ברוסט, הערט איהר, איז בי אונזערע אַריסטאָקראַטען אַ כפרה אַלע אייערע ג׳־רוכערטע פֿלייישען מיט די מאָדנע וואורסטען, וואָס יודען מוטשען זוך; זיי ווילען פֿיהלען אַ יודישען טעם אין ס׳זאָל האָבען אַ גוי׳אישען פּנים, דאָס היסט, מע זאָל מיינען, אַז ס׳איז נעמאַכט געוואָרען פֿון דעם וואָס קוויטשעט...

אַצינד וואָלט מען בעדאַרפט פֿערענטפֿערן די צוויטע קשיא: וואָס געהער זוך אין חנוכה מיט אַ „קאָפּ אַף טי"? בין איך אָבער נישט אַזוי נאַאיוו וויַ איהר מיינט. אמת, אַ גרינער בין איך טאַקי, נאָר נישט אויף אַזוי

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0085-0168 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿיעל, אַז אִיך זאָל נִיט פֿאַרשטעהן, אַז מע שרײַבט מיר אַ „קאָפּ אַף מיר", אָדער אַ „מי פֿאַרטי" מיינט מען דאָס אַ „פֿינאקאל", אַ „פּאָקקער", אָדער אַ „קאַסמינאַ" (בײַ אונז הײסט עס אַן „אָקע", אַ „סטוקעלקע" אוּן אַ „טערטעל מערשטע!"...)

הקצור, אִיך האָב מיר אַראָבגעחאַפּט אין אַ בארבער שאָפּ, זײַ גע־מאַכט אָללרײַט, געחאַפּט אַ סאָבוויי, אוּן בין נעכאַנגען צו מײַן פֿרײַנדיל איק רײַטשעלסאָן אִין דער 5־טער עוועניו, אוּן האָב אָנגעקלינגען אִין דער מהיר, אִיז מיר אַרויסגעקומען אַקעגען אַ דושענטעלמען מיט אַ פּנים אוֹיף אַלע מײַנע לִיבע פֿרײַנד געזאָגט געווארען אוּן אוֹיף מיר אוֹיף בתוכם: גלאַט, פּוכקע, קײַלעכדיג, ווײַס אוּן צוגעבראַכט אוּן פֿרישׁ ווי אַ פֿרישער קוי־לעטש, אוּן בײַכיג, אוּן לעבעדיג, פֿרײַלוך, אָקערשט ווי ער ווײל געהן מאַנצען: דאָס איז ער, מײַן פֿרײַנדיל, איצי־רחלים פֿון יאַמפּעלע, הײַנט מיסטער רײַטשעלסאָן.

— האַללאָ, מאַי דיר פֿרײַנד, מיסטער שלום־עליכם!

בײַם וואָרט „שלום עליכם" האָט ער זיך אַזוי צוליאַכט, אַז אִיך האָב געמיינט ס׳איז אַנעקדוט פֿון מײַן פֿרײַנדיל מיסטער רײַטשעלסאָן. בײַ אַזאַ קאַמ־פּלעקציע קוּמען עין הרע ווי בײַ מיסטער רײַטשעלסאָן איז אַזאַ מין לאַכען גע־פֿעהרלוך. פֿון אַזאַ מין לאַכען קאָן ער חלילה באַקומען אַנאַפּאָפּלעקשאָן אוּן אַפּזוּנגען זיך מיט דער וואָל סטריט, מיט דער הײזקע אוֹיף דער 5־טער עוועניו אוּן מיט דער בײַסע דושענע רײַטשעלסאָן. שאַדיג, ער איז נאָך גאָר נִיט אַזוי אַלט. ער קאָן נאָך מאַכען אַ סך דאַללאַרס, וועלען אַ בוּנקער, אַ מאַ־לִיטשען, אָדער גאָר אַ דײַטשער „יאַהודי"... אַ פּנים דער נאָמען „שלום־עליכם" האָט אִיהם דערמאָנט די אַלטע הײַם, די יאַמפּעלער יוּדען מיט זײַער ברײַטען שלום עליכם, אוּן מיט נאַנצען הײַמישען לעבען, מיט זײַערע רע־וואָלווערס, מיט זײַערע קאָנסטיטושענס אוּן מיט זײַערע פּאָגראָמען!.. אָדער אפשר האָט מײַן בארבער אַ בײַסעל אִיבערגעחאַפּט די מאַמ, אוּן מײַן ני אַמעריקאַנער אוֹיסזעהען האָט געמוזט אַרויסרופֿען אַזאַ געזונדען געלעכטער? אוּן אפשר אִיז אִיהם גלאַט נעוועזען פֿרעהלוך?..

אוּן פֿון די וואַרעמע לִיכטינגע עלעקטרישע בעלײַכטע רומס האָט זיך געלאָזט הערען אַ רעש, אַ טומל, — קולות פֿון אַ סך מענשען, אוּן העכער פֿון אַלעם האָט זיך געלאָזט הערען דאָס וואָרט: „פּעס"! „אִי פּעס"! „פּעס"!.. דער עולם האָט געהאַלטען ווײַט אִין דער אַרבײַט, אַזוי ווײַט אַז קיין אִיי־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0086-0169 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ציגער פֿון זיי האָט נישט בעמערקט דעם נאָר וואָס אַרײַנגעקומענעם נאַסט, וועלכען מיסטער רייטשעלסאָן האָט אונטער דער האַנד אַרײַנגעפֿירט אין דיי־נינג־רום און פֿאַרגעשעלט פֿאַר דער מיסטעם רייטשעלסאָן, און אַליין האָט זיך מיסטער רייטשעלסאָן בריה״ש אויסגענליטשט פֿון מײַן האַנד און איז אַוועק צו די גרינעס שוישלעך צו דער ארבייט, — זיך עוסק זײַן אין הלכות חנוכה..

אָפּמאָלן אייך דעם דיינינג־רום, די מיסטעם רייטשעלסאָן און דעם טיש, בײַ וועלכען איך האָב זיי נעטראָפֿן, וועל איך אַייך אויב איהר וועט מיר ערלויבן, אין עטלעכע קורצע, געצעהלטע ווערטער, אויפֿן דעקאַדענ־טישען שטייגער. 1) דיינינג־רום: א רויט־גרין־בלוי־בילדער־גאַללעריע מיט א פֿארניטשור־אויפֿשטעלונג. 2) מיסטעם רייטשעלסאָן: איין אויפֿשטעלונג פֿון דיזאַנטרינגען, וואָמענטקלאָטינג און גילדענע צייכן פֿונם בעסטען דענ־טיסט אין דער 5־טער עוועניו. 3) דער טיש: אַ־אויפֿשטעלונג פֿון אַלעלוי־פֿרוכטען: עפּעל, באַרן, בענענעם, גרייפֿס און ארענדשעס, קרים־טאַרטען, קוויקס פֿיראַמידען און כדומה נאָך אַזעלכע זאכען, וואָס ווענען נעשטעלט נע־וואָרען פֿון שׂהנקײט וועגען, חלילה נישט אויף צו עסען. איהר וויסט אַפֿילו נישט וויזוי אזוי און פֿון וואַנען מען הייבט זיי אָן צו עסען. איהר וועט דאָך נישט זײַן אזוי אונהעפֿלעך און נעהמען אַ מעסער, אָדער אַ נאָפּעל, און צוגעהן אויפֿשניידען אַ נאַנצע קוויק פֿיראַמידע, אַ נאַנצען בוידעם: וואָס פֿאַר אַ פֿנים וועט איהר האָבען בײַ זיך אַליין און בײַ דער מיסטעם אין די אויגען מאַמער חלילה פֿאַלט אום אָט דער בוידעם? דאָס איינענע איז מיט די עפּעל, באַרן, בענענעם, גרייפֿס און אַראַנדשעם און שאָר ירקות. פֿאָלגט מיך, לאָז זיך אייך נישט גלוסטען. זיי לינקען אזוי קונצינ, אַ שוורה בענענעם, אַ שוורה ארענדשעם, דורכגעפֿלאָכטען מיט בינטלאַך גרייפֿס, אַרומגעשאָטען בײַ דער זײַט מיט שאָקאָלאַד און קעַנדיס, נאָר אזוי ממזריש, אז ווען למשל איהר ווילט אַרויס־בעקומען אַ באַר אָדער אַנ׳ארענדש, מוזט איהר אַנריהרען אַלע זיבערע איבע־רינע שכנים, און עס הויבען אָן פֿאַלען שפּרינגען און טאַנצען אַנעפּעל נאָך אַנעפּעל, א באַר נאָך א באַר, פֿון דער וואָנע אויפֿן טיש, פֿונם טיש אויפֿן פֿלאָר — א שׂהנה חתונה האָט איהר אָנגעאַרבייט צו וואָס נוצט דאָס אייך? איהר ווילט עפּעס נעניסען? נישט אָט דאָ: אין דערהיים: איהר וועט קומען צו זיך אהיים וועט איהר נעניסען: דאָ מוזט איהר זיצען אין נעהאַקטע וואַנדען אייגענערזומפֿען אינם איינגען קאָלנער, אָנקוקען דער מיסטעם גיל־דענע צייכן פֿונם בעסטען דענטיסט פֿון דער 5־טער עוועניו, אין שמייכלען

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0086-0170 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

לעפֿעדיע — סטאַטשטעג, און מאַכען אַזאַ גליקליך פּנים, גלײַך וויִ סאָל ניטאָ צו אײַך קיין נלײַכען אין דער נאַנצער וועלט!..

וויִסט איהר וואָס איך וועל אײַך זאָגן? איך וויל אײַך ניט בעשרײַבען מײַן מאָהל בעפֿינדען זיך אינם דייטש-רום, און מײַן נעשפּרעך מיט דער מיסעס דושעני רייטשעלסאָן, וואָס האָט שוין פֿערנעסען פֿלומרשט, אַז סאיז דאָ ערגיץ אַ שטאָדט אויף דער וועלט, וואָס זי הייסט יאַמפּעלע... איך וועל אײַך בעטען איהר זאָלט זיך בעזאָר משרוח זײַן מיט מיר אין די איבריגע רומס, בעטראַכטען די נעזעהרטע נעסט פון מײַן פֿרײַנדיל רייטשעלסאָן, וואָס זענען פֿערטיעפֿט אין דער ארבײַט... „פֿעס!.." „אי פֿעס!.." „פֿעס!.." נאָר אייגער איז נעזונדער אין אַראַקאַנטשאַר, אַ האַלב אויסגעגרינטער דושענטעלמען מיט אַ פּענסנע אויף דער נאָז, פֿילאָזאָפֿיש נעקוקט אויפֿן נאַנצען עולם דורך די נאָלדענע פּענסנע און גלײַך מיט מיר בעוואונדערט, וויִ מענשען זענען דאָס אַזוי פֿארטיעפֿט, חאָטש דונער, חאָטש בליץ, חאָטש קעהר איבער די וועלט — סאיז ניט וויערט ביזנעס! איך האָב מיך צו דעם פֿארשוין צונעדרוקט, באַקענט און צוזעדט זיך וועגען פֿערשיידענע זאַכען, ביז מיר זענען ארויף אויף דער פֿראַנץ וועגען חנוכה, וועגען דער נעזעלשאַפֿט, וואָס וויצט אָט דאָ, — צי וויסט חאָטש אימיצער פון זיי די בעדײַטונג פונים יום-טוב, וואָס איז אונדכם חנוכה?

— פֿרעגט זיי עפּעס נרינגערס! זיי הויבען נישט אָן צו וויסען! — אָזוי האָט מיר נעענטפֿערט מײַן האַלב אויסגעגרינטער דושענטעלמען מיט זעלטענע ענערגיע.

— נאָר נישט?

— קיין ברעקעל נישט?

— עמיצער פון זיי?

— אַפילו קיין איינער נישט!

— וויִ איז דאָס מעגליך?

— אי בעטשיע!

— איהר ווילט זיך וועטען?

— אָ יעס!

— אויף וויפֿיעל?

— אויף פּופּציג דאָללאַר?

— אָלל רייט!

— וויִ אָזוי וועלען מיר דאָס מאַכען?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0087-0171 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— נאַנין איינפאַך, מיר וועלען נעהן פֿון אײַן גרופּע צו דער אַנדערער און וועלען פֿרעגען.

— אָלל רײַט!

— אָלל רײַט!!

און מיר בײַדע, איך און דער האַלב אויסגעגרינטער דושענטעלמען האָבען זיך אויפגעהויבען און צוגענאַנגען צום ערשטען טישעל. אַ פּאַרטיע פֿון 4 כאָלידע דושענטעלמענער כיט סאָלידע לימונעם אויף די קעפּ שפּיעלען אַ סאָלידע שפּיעל; ס׳איז שטיל בײַ זיי. רופֿט זיך אָן צו זיי מיט האַלב אויסגעגרינטער דושענטעלמען:

— יו ווייל עקסקיוז מי, דושענטעלמען... מיר האָבען אײַך עטוואָס צו פֿרעגען... עס נעהט דאָ בײַ אונז, בײַ מיר און בײַ דעם דושענטעלמען, אין אַ „בעטט": קאָנט אירהר אונז ניט עקספּלײַנען, אויב ס׳איז מעגליך אין דרײַ פֿיער ווערטער: וואָס איז אַזעלכעם חנוכה?

אַלע 4 כאָלידנע דושענטעלמענער הויבען אויף אונז די אויגען, זיי אויף צווײַ פֿערריקטע, משוגעים, אָדער ליידיגגעהערס, וואָס האָבען נישט וואָס צו טהאָן...

— פֿעסט! אַי פֿעסט!

צוגענאַנגען צו אַ גרופּע יונגע לײַט וואָס שפּיעלען שוין אין אַ מעהר לעבעדיגע שפּיעל (וו. אַזוי די שפּיעל היסט קאָן אײַך אײַער ניט זאָגען, נאָר אַז די שפּיעל איז אַ לעבעדיגע דאָס זעהט מען, מחמת דער עולם היצט זיך. די קאָרטען פֿליהען פֿון דן העגד און קרײַדלעך שרײַבען).

— יו ווייל עקסקיוז מי, דושענטעלמען.

דער זעלבער נוסח.

די דאָזיגע חברה לײַט האָבען שוין אַפילו קיין קוק אויף ניט נעהטהאָן אויף אונז, נאָר אַ זאָג נעטהאָן מיט פֿאַרדראָס:

— באַדער אונז נישט מיט פּוסטע זאַכען, מיר זענען ניט קיין ציגונס־מען!..

מיר גענעהען ווײַטער.

בײַ דער דריטער גרופּע איז מען שוין צופֿרידען, דאָרט האַלט שוין אַזוי ווײַט ווי בײַ פֿרײַען. דאָ היסט דאָס פֿרײַען, בײַ אונז היסט עס פּעטש... ס׳איז דהו סיים טהינג!.. דאָ האָט מען שוין נעקאָנט הערען נאַנין האַרבע ווערטער, און דוקא ניט אויף „היימיש־איינגליש", נאָר אויף

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0087-0172 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ריין יודיש: — ווּיסטע קאַליקע!... שטיוועל פּוטצער!... אין באַנקאַלן שפּיעלען, ניט אין קאָרטן!.. וואָ זענען אייערע אויגן?..

צווישען די יונגע שפּיעלערס איז געווען אייגער אַ נעבאַך, מיט אַ גלאַט שאָפּען קעפּעל, אַפילו זעהר אַנ'אויסגעפּוצטער מיט אַ דיימאַנד רינג און מיט אַ לאַנגען שפּיציגען נאָגעל, נאָר וויַ עס ווייזט אויס איז ער געווען דאָס כּפרה-היהנדעל אין דער חברה. אין איהם האָט זיך נוקם געווען יעדער, אימיטירען איהם אָנגערופען מיט אַנ'אַנדער נאָמען, בּיַ איינעם האָט ער געהייסען „ווּיסטע קאַליקע". בּיַ אַנדערען „שטיוועל-פּוצער." דער דריטער האָט זיך אויסגעדריקט פֿינגערַאַל, בּדרך מליצה: „ער וואַלט וועלען ווּיסען וואָס טראָגט דער דושענטעלמען אויף זיַנע פֿליִצעס — אַ קאָפּ צו אַנ'אַנדאַ זאַך?.." און דער יונגער אויסגעפּוצטער דושענטעלמען מיט'ן שאָפּען קאָפּעל און מיט'ן דיימאַנד רינג האָט נעבאַך געשוויצט וויַ אַ ביבער; עס איז געווען אויף איהם אַ נאָטס רחמנות צו קוקען!.. זענען מיר אַוועק צו די לייַדים וואָס זיצען בּאַזונדער און שפּיעלען אַ מאַדנע שפּיעל, איך האָב מורא אויב ניט אונזער „טערטעל מערטעל". דאָס איז אַ לייכטע שפּיעל, וואָס מען דאַרף ניט האַלטען צו איהר קיין קאָפּ: סׂאיז בּעקוועם: מען קאָן שפּיעלען אין עסן קענדיס, און רעדען פֿון טואַלעט, אָדער פֿון טהעאַטער — סׂאיז אַ פּלעזשור!

מיין האַלב אויסגעריבענער דושענטעלמען האָט זיך קודם פֿאַר זיַ גאַנץ העפּליך פֿאַרניגט, מיך פֿאַרנעשטעלט אַלס לאַנדס מאַן, און אַ זאַך געמאַכן מיט אַ צוקער זים שמייכעלע:

— אי, בּאָג יור פּאַרדאָן, לייַדיז... עס נעדט בּיַ אונז מיט דעם דושענטעלמען אַ בּעטט: ואפשר קאָנט איהר אונז עקסקליוזען וואָס איז אויטלכט.. חנוכה?!

ואָם ואָל איך אַייך זאָגען, עמיצער פון אונז צווייַ, אַדער מיר בּיידע זאָלען גענוען זיך אויפקשטעלען פֿאַר די לייַדיס מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פֿים אַרויף, אָדער אַרויסווּאַרפֿען אַנ'אַנדער מין משוגעת, וואָלטען מיר נישט געקאָנט אַרויסרופֿען בּיַ זיי קיין נרעסערען געלעכטער. אַ מענטש פון נאָלדענע ציַיטען פון דיַ בּעסטע דענטיסטען פון נויאָרק איז נעווען די בּעסטע אַנטוואָרט אויף אויזער פֿראַגע... וואָס זאָל מען טהאָן? אַ וועטע איז אַ וועטע!

מע דאַרף געהן ווייטער: מיר בּענעמען אַ הויכען דושענטעלמען מיט אַ פֿערמע דאַרף שלאָפֿען פּנים, שטעלען מיר איהם אָפּ, בּעטען אים ענטשולדיגונג און מיין האַלב אויסגעריבענער דושענטעלמען ניט איהם איבּער אין קורצען די גאַנצע מעשׂה: וויַ אַזוי מיר האָבען נעהאַלטען אַ וועטע מכח דעם, וואָס איז אַזוינס

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0088-0173 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

חנוכה? אפשר איז מען גלויבט, אז ער זאל אונז עקספליינען אין דרײַ פּשׁוט ווערטער... דער דושעגטעלמען מיט׳ן פּאַרשלאָפענעם פּנים האָט געדולדיג אויסגעהערט און נאָכן העפּליך אַ זאָג געטהון:

— אי דאָנט נאָו, סער, ביקאָז אי עם נאָט עי ניוזאָרקער, באָט פראָם פֿילאַדעלפֿיא... דאָם הייסט: האָט קיין פּאַרבּעל ניט, איך בין ניט קיין הנגער, איך בין אַ פֿילאַדעלפֿיער.

— — — — — —

האַללא! קאָם הער, טשאַלי!.. אַזוי האָט זיך אָנגעוויפּען מײַן האַלב אויסגעגרינטער דושעגטעלמען צו אַקליין בויטשעקעל, מיט פֿרײַנדם מיזיני־קעל טשאַלע (חיים׳ל מסתמא), אַ ספּריטנער יונגעל, מיט פּוכלע בעקעלעך און מיט שוואַרצע אייגעלעך — טעל מי, מאי ליטל טשאַלי, קאָנסט דו עפּעס יודיש? הינרו? דושוואיוש?

— שור! — ענטפֿערט אידם טשאַלי מיט אַ חיטרען שמייכעלע.

— קאָנסט דו מיר ניט זאָגן, מאי ליטל טשאַלי, וואָס איז דאָס אַזעלכעס חנוכה?

בײַם ליטל טשאַלי האָט זיך אין די אויגלעך אָנגעצונדען אַ פֿײַערל פֿון גדלות.

— שור! דהאָט איז אַ האַלידיי אַזעלכער וואָס מע עסט... וואָס איז דאָ נייעס? אַזעלכע קרעקעס... מצות... יעס, מצות מיט חריין... און דער פּאַפּאַ שענקט מיר מאָניי פֿיוק דאָללארס... און די מאַמאַ דרעהט אַ טשיקען איבערן קאָפּ... כפּרות... דאָטס אָלל!

* * *

איהר פּאַרשטעהט שוין אַליין, אַז מעהר קיין וועטע האַלט איך נישט אויף דער פֿינפֿטער עוועניו אין נויאָרק.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0088-0174 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צו דער סעודה.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0089-0175 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0089-0176 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

צו דער סְעוּדָה

(א בילד פון מײַנע קינדערשע יאָהרן).

א

אַז וויִם גישט, וואָס פֿון דעם קינד וועט זײַן, וואָס פֿון דעם קינד וועט אויסוואַקסען? עפּעס אַ קוואַטש, אַ נאַסע האַנד־שוּרקע, אַ וויינענדינע קלאָגמוטער צוגעדעקט גוטע יאָהר: א קינד זאָל האַלטען אין איין וויינען!

אַזוי זאָגט די מאַמע כּײַנע צו זיך אַליין, טהוט מיך אָן יום־טובֿ־דינ און דערלאַנגט מיר אַלע מאָל אָדער א בעכענצי אין זײַט, אָדער אַ סטיפאַק אין פליִצע, אָדער אַ נעם בײַם אויהער, אָדער אַ ציפצאָפּ בײַ די האַרץ אָדער אַרײַם אויס אַ שטיק פּליִש, און זי ווייל נאָך, אַז איך זאָל פֿון אַזעלכע עובֿהות לאָכען נט ווינען, און זי פֿערקניפּעלט מיך פֿון אויבען ביז אַראָפּ אין מײַן שבת־דינע קאַפּאָטקעלע, וואָס איז שוין לאַנג אויף מיר אזוי אייַנג אַז עס שפּאַרט מיר אַרוים די אויגען פֿון קאָפּ. און דערצו זאָגען די אַרבעל עפּים מאָדנע קורץ און כּײַנע תּמיד רוישע־בלויע העמד זאָגען עפּים וויִ אַרויסגעוואַקסען פֿון די אַרבעל און זאָדען אויס וויִ געשוואָלען, און דאָס קאָן די מאַמע מײַנע נישט איבערטראָגען.

— זעה נאָר א פּאָר ידים — זאָגט זי און דערלאַנגט מיר א פּאַטש אויבער די העמד, איך זאָל זיִ אַראָבלאָזען יראב מע זאָל זיִ נט אַרויסזאָדען. — בײַם פֿעטער דערין בײַם טיש אַז דו וועסט מיר זיצען זאָלסט דו מיר די ידים האַלטען פֿון אונטען, דו דערסט וואָס איך זאָג דיר? אין דאָס פּנים דײַנס זאָל מיר נט זײַן אַזוי רויט וויִ להבדיל בײַ יאָודאָכע דער שיקסע, און מיט די עינים זאָלסט דו מיר נט גלאָצען וויִ א קאַטער, דו דערסט וואָס מע רעדט צו דיר? און זיצען זאָלסט דו מיר וויִ א מענש און דער עיקר־שט די נאָז, אוי א נאָז! בײַ נאָר אַדער די נאָז־ דײַנע, לאָם איך זי דיר גאָר צוריקסט מאַכען!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0090-0177 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

כל זמן די נאָז איז אַ נאָז איז נאָך צו דערלײדיקן, נאָר אַז די נאָז מײנט וואָרד בײַ דער מאַמען אַ „נאָנ“ און זי נעמט זיך צו אידר „צורעכטמאַכן“, איז שוין אַז אָך און אַז וועה צוזאידר, צו מײן נאָז הײסט עס. איך וויים נישט וואָס דאָס מײן נאָז בײַ אידר אַזוי פֿאַרזונדיקט מעהר פֿון אַלע אַברים, וואָס זי איז אידר אַזוי בלוזונגער שׂונא? דאָכט זיך אַ נאָז וויַ אַלע נעזער, אַ ביסעל אַ גראַבליכע אַביסעל אַ רוזיטליכע און אַביסעל פֿאַררישען אַרויף און אַביסעל דאָס זי ליעב זיין פֿאַרנעצט, נו איז וואָס? בײַאַרף מען זי אַזוי טרײַבען אין דער ערד אַרײַן? אידר מענט מיר גלויבען, סׂאיז נעזהען צײַטען, וואָס איך פֿלעג בעטען נאָט עֶר זאָל זי בײַ מיר צונעמען, זי זאָל מיר נור עפּעס אָפּפֿאַלען צו אַלדינ שוואַרצע יאָדר און אַ סוף; עס פֿלעג זיך מיר פֿאַרשטעלען אין דער פֿאַנטאַזיע אַז אָט שטעה איך אויף אין אַ שענעם פֿרימ מאָרגען אָהן אַ נאָז און נעה צו צו דער מאַמען נאָך איבערבײַטען, טדוט זי מיך אַ חאַפּ: „וועה איז מיר! וואָ איז דײַן נאָז? זאָ איך: „וואָער נאָז?“ און מאַכ איך מיך מיט דער האַנד איבער׳ן גאַנצען פּנים און קוק אויף דער מאַמען וויַ זי איז אויף אַ מענש און האָב אַ נקמה: „אַמצוה! לאָז זי זעהען וואָס פֿאַר אַ פּנים אידר זוהן האָט אָהן אַ נאָז!..“ קינדערשע מחשבות! נאָרישע פֿאַנטאַזיעס! נאָט דערט נישט מײן נעבעט, די נאָז וואַקסט, די מאַמע מאַכט זי אַלע מאָל צוריכט און איך וער פֿאַרשוואַרצט מיט אידר איינאייגעם, און מעדער פֿון אַלע מאָל קומט זי נעבאַהן אָפּ, די נאָז מײנע, אַז עס קומט אונטער אַ יום־טוב, למשל אַ מין פּורים, און מיר קלויבען זיך צום פֿעטער ערץ צו דער סעודה.

ב.

דער פֿעטער ערץ איז נישט נאָר דער גביר אין דער משפּחה, ער איז דער ראש וראשון בײַ אונז אין שטעדטעל און אין אַלע שטעדטלעך ארום און אַרום איז ערץ און ערץ. אידר קאָנט פֿערשטעהן, אַז ער האָט פֿעלד אַ פּאָר בריקענדיקע מיט אַ מאַנטאָם אַנאייגעם, וואָס אַז ער פֿאַהרט טראַסקען די רעדער אַזוי שטאַרק, אַז דאָס גאַנצע שטעדטעל לויפֿט אַרויס זעהען, וויַ דער פֿעטער ערץ פֿאַהרט, און דער פֿעטער ערץ זיצט גאַנץ אויבען אָן אין מאַנטאָם מיט דער שענער מיצשענע קײַלעכדיקע באָרד און מיט די בייזע גרויע אויגען און שאָקעלט זיך הין און ער קוקט אויף אַלעמען דורך די זילבערנע בריללען פֿון אויבען אַראָפּ, וויַ אי-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0090-0178 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

נער רעדט: „וו קומט אידר פֿאַרטאָג, צי מיר? איך בין העֿרין דאָר נגיד אין פֿאָדר מיר אין קאַרעטע אוּן איהר זעֿנט פּתילים האַלעֿרהאַנצעֿם, קבצנים אוּן טיאָפּקעֿס זוך אין דער בלאָטע!"

איך ווייס נישט וו אַזוי דער איבערינער עולם, נור איך האָב דעֿם פֿעטער העֿרין אזוי פֿיינט, אַז איך קאָן נישט אָנקוקען דאָס רויטע פּנים זיינם מיט די פֿעטע באַקען, מיט דער משֿעגער בּאָד, מיט די זילבערנע ברילען, מיט'ן גראָבען בויך, מיט דער מאַסטווע גאָלדענע קייט, וואָם ער טראָגט אויפֿ'ן בויך אוּן מיט'ן קיללאָכרינגען זיידענעם יארמלקעלע, וואָם ער טראָגט אויפֿ'ן קאָפּ, אוּן ועל כּלם דאָם היסטעלע זיינם; ער האָט זיין איינענם אַ היסטעל, וואָם נעהט בּיי אידם מיט אַ קנויטש מיט די פּליצעם אוּן מיט אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויך אוּן מיט אַ פֿאַרשׂק מיט די ליפּען, וו איינער רעדט: „דרך ארץ, דאָם האָב איך, העֿרין, געגעבּען א היסטעל, נישט מחמת חכ ושלום איך האָב מיר צוגעקוהלט נאָר גלאַט אַזוי, איך ווייל מיר היסטען הוסט איך"...

איך קאָן נישט פֿערשטעהן אוּנזער געזונדעל וואָם חאַפּט זיך אַזוי דער גוטער יאָהר, אַז עם קומט פּורים אוּן מע קלויבט זיך צום פֿעטער העֿרין צו דער סעודה; עם דאַכט זיך מיר, אַז זיי האָבּען אידם אַלע ליעב אַזוי וו אוּנגענוויטיג אוּן די מאַכּע אַלײן וואָם זי איז אידם אַנאיינגע שוועסטער, נעהט אוּך נישט אוים אַזוי שטאַרק נאָך אידם וואָרוים אַז די עלטערע קינדער זענען נישטאָ אין דערהיים (פֿאַר מיר שׂמחת זי זוך וויבּיג וואָם א פּנים) בּענשט זי דעם פֿעטער העֿרין, מיט מאָדנע ברכות; זי וויגשט אידם: „ער זאל אידענהען איבער א יאָהר אם ירצה השם אוּך אידר שטאַנד"... אוּן לאָז אָבּער אַנאַנדער פרויבּען זאָגען אוּיפֿ'ן פֿעטער העֿרין א שלעכטם וואָרט וועט זי ענעם אַרויסרייסען די אויגען. איך בין אַמאָל געווען אַנ'עדות וו דער טאַטע האָט זוך אַמאָל אַרויסגעחאַפּט מיט א וואָרט. איהר מיינט ער האָט עפּעס חס ושלום אידם גוטע בּכבוד געוויזען? ער האָט נור א זאָג געטהון צו דער מאַמע: „וואָם העֿרט זוך? דיין העֿרין איז שוין נעקומען צו נאָך נישט?" האָט זי אידם אָבּגעשפּיעלט א דאָבראַנאָץ דאָם טאַטע נעבּעך, אַז ער האָט זוך קיין אָרט נישט נעקאָנט געפֿינען.

— וואָם איז עפּעס „מיין" העֿרין? וואָם פֿאַר א לשון? וואָם פֿאַר אַנ'אויספֿראַך? וואָם פֿאַר א „מיינער" וואָם?

— דיינער, וועמעס דאָן איז ער מיינער? — פּרויבט זוך דער טאַטע מיט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0091-0179 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מלחמה, נאָר עס גילט אִיהם נישט, וואָרום דִי מאַמע פֿאַלט אָן אויף אִיהם פֿון אַלע זײַטן:

— נו אוֹן אַז מיינער אִיז וואָס? נו מיינער! לוינט דִיר אפֿשר נישט? שמעהט דִיר אפֿשר נישט אָן דער יחוס? האָסט מכּתּמא דערלויבט צו אִידם דעם טאַטנס ירושה, אַיִ? האָסט דאָך מכּתּמא פֿון אִיהם קיין מאָל קיין טובה נישט געהאַט, אַיִ?

— ווער זאָגט דען אַז נישט? — פֿרובט זיך דער טאַטע שוין מיט גוטן, ווייל זיך אונטערגעבן, נאָר עס געהט נישט; דִי מאַמע הערט נישט אויף צו טרעטן אויף אִיהם.

— דו האָסט דאָך מכּתּמא בעסערע ברידער ווי אִיך, אַיִ? אַ שענערע בעסערע, פֿיינערע, לויטערשטערע, רייכערע אַיִ?

— אָבער שא, אָבער לאָז זיין אַנעק! אָבער לאָז מיך צוריק: זאָגט דער טאַטע, ריקט אָן דאָס הויער אוֹן מאַכט אַוויברח. דער טאַטע האָט פֿערשטיעלט דִי מלחמה אוֹן מנצח געווען האָט דִי מאַמע, אַזוי ווי אַלע מאָל. זי אִיז תמיד מנצח, זי פֿירט אויס אַלע מאָל נישט מחמת זי נעהט בײַם טאַטן אִין ספֿאַדיק נאָר טאַקע ווידער אַמאָל דער פֿעטער הערש, דער־פֿאַר ווייל דער פֿעטער הערש אִיז אַ נגיד אוֹן מיר זענען זײַנע אַרעמע קרובים. זײַן „משפחה".

ג.

וואָס קאָהר זיך אָן מיט אונז דער פֿעטער הערש? צי לעבן מיר פֿון אִיהם? אָדער מיר האָבען גלאַט פֿון אִיהם גרויסע טובות — דאָס קען אויך אַיִיך נישט זאָגען, וואָרום אִיך ווייס נישט. אִיך ווייס נאָר, אַז אַלע בני אונז אִין שטוב, פֿונ׳ם גרעסטען ביזן קלענסטען ציטערען פֿאַר׳ן פֿעטער הערש׳ס אִימת מות, אוֹן אַפֿ אִיז געקומען פֿוריִם, אִיז מיט צוויי וואָכען פֿריִער הייבט מען זיך שוין אָהן גרייטען צום פֿעטער הערש צו דער סעודה. מען עלטערער ברו־דער, משה אַברהם, אַ בחור׳ל מיט בלאַסע אַיינגעפֿאַלענע באַקען אִין מיט שוואַרצע פֿערטראַכטע אויגען, גלעט זיך די פּאות אַלע מאָל ווען מען דער־מאָנט אִידם „בײַם פֿעטער הערש צו דער סעודה", אוֹן ווער שמועסט מיינע צוויי שוועסטער, מרים רייזעל אוֹן חנה רחל, וואָס אייגע פֿון זיי אִיז שוין אַ כּלה — דִי האָבען זיך גאָר גענאַוט נייען קלייַדלעך נאָר דעם לעצטען פֿאַסאַן צוליעב דער סעודה וואָס בײַם פֿעטער הערש, אוֹן האָבען זיך גאָר פֿאַרקוקט שענע

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0091-0180 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

קעמעלעך מיט סטיונגעלעך צו די האָר, און האָבען געוואלט אויך די שוך משן זאל זיי געבען פֿערריכטען, האָט די מאמע אפגעלויגט שוין אויף פסח, האָבש עם האָט זיי גוט געקרייגט וואס זיי געהען נעבאך בארוועם. און איבערהויפט פֿאר מרים רייזלען האָט זי געהאט יסורים, דער חתן זאל חלילה גיט דערוועהען אז זי טראגט צוריסענע שוך, זי האָט אזוי אויך געגוג צרות פון דעם חתן. וואס לא די ער איז א גראבער יונג, פלומ־שט א שטיקעל בוכהאלטער דאס היסט מחילה א קאמי אין א געוועלב פֿערבענדיוועט ער נאך און וואלט א בעלן געוועהן אז די כלה זינע, מען שוועסטער היסט עם, זאל געהן אויסגעפוצט נאכן לעצטען פֿאסאן, וו א פרינצעסין. אלע שבת בייטאג קומט צו אונז דער דאזיגער קאמי צו נאסט, ועצט זיך אוועק מיט מיינע ביידע שוועסטער בים פֿענסטער און מען רעדט צום מינסטען פֿון שענע קליידער, נייע קאסטיומען, לאקירטע שטיוועל מיט קאלאשען, מאדנע היטעלך מיט פֿעדערען, זאנטיקלעך מיט שפיצלעך, און אויך פֿון צוכ־לעך רעדט מען פֿון געשמוקטע מיט רויטע איינשיטלעך און מיט א ווייס לילכעל איבערגעצויגען און פֿון אויבען א קאלדהע א גוטע, א וואדעמע, אנ׳אמת׳ע, א בייגע און ס׳איז ווינטער און מען לייגט זיך שלאפֿען איז מחיד און איך זעה ווי מען שוועסטער מרים רייזעל, ווערט מיט א מאל רויט ווי א צוויק... מרים רייזעל האָט א טבע: באלד עפּעס טהוט איהר א זעץ דאָס בלוט אין פנים ארײן, און מאמער טהוט עך א קוק איהר אויף די פֿנים, בע־האלט זי זיך אונטער׳ן בענקעל, האָט מורא א פנים, ער זאל חלילה גיט דערוועהען די אויסגעטראשענע אפסאצען און די אויסגעריבענע פֿינגער.

ד.

— ביזט שוין גרייט צו דער סעודה? — פֿרעגט די מאמע בײם טא־טען אויפֿן אנדערען טאג נאך דער מגילה.

— וואס איז שייך גרייט? — ענטפֿערט איהר דער טאטע און טהוט אן די שבת׳דיגע בעקעשע. — וואו זענען די קינדער?

— די קינדער זענען שוין באלד גרייט — ענטפֿערט די מאמע, חאטש זי וויסט גאנץ גוט, אז די קינדער, ד. ה. מיינע שוועסטער, זענען נאך ווייט פון גרייט. זיי צוואנען זיך ערשט די קעפ, שמירען זיך די האר מיט מאנדעלעהל, פֿעריקאמען זיך איינס דאס אנדערע, פּוצען זיך אויס און טהוען אן די נייע קליידלאך, בעשמירען די שוך מיט פלאסטירן־שמאלץ,

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0092-0181 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זיי זאָלען גלאַנצען, אויסזעהען וויי ניי. נאָר וואָס קומט אַרויס פון זייער גלאַנצען, אַז די אַבסאַצען, אוי די אַבסאַצען האָבען זיך אָבגעזעצט אוף פון פּאַרינט כמעט וואָס מען זעהט אַרויס די פּינגער... וואָס טהוט מען, דער חתן זאָל דאָס חלילה נישט דערזעהען? אוף וויי אויף צו להכעים טראָגט איהם אָן דער רוֹאַ, דאָס קאָמט, אין אַ פּריישען אַנצוג מיט שטאַרק אָנגעקראָכ־מאָלטען קאָלנער אוף מיט אַ גרינעם מאַדען־שנופּס אוף פון די שטאַרק־אָנגע־קראָכמאָלטע וויסטע מאַנשעטטען קוקען אַרויס צווויי גרויסע העגד מיט שוואַרצע נעגעל, אוף די פּריש אונטערגעשאָרענע האָר בי איהם שטעהען קאָפויר אוף אַ ווייס שטאַרק אָנגעקראָכמאָלט נאָז מיכעל שלאָפט עך אַרויס פון קעשענע אוף עם שמעקט פון דאָם אַ שטאַרקער ריח פון בשמים, גע־גאָלאָך אוף געווירצען, וואָס פאַרגעהט אין נאָז אַרין, אוף איהר הייב אָן צו נישען, אוף פּוגים נישען פּלאָצט מין קאָפּאָטקעלע אוף עם שפרינגען אָפּ פון דאָם צוויי קנעפּלעך, דערזעהט די מאַמע אוף גיט מיר אַ ווישטען פּעט־שאַטעך.

— אַ יונגאַטש זאָל גיט קענגען אַיינהאַלטען אויף זיך קיין קנעפּעל, צו־שפרינגען זאָלסט דו גיט ווערען! — אַזוי זאָגט די מאַמע, חאַפּט אַ נאָדעל־פּאָדעם, גייט מיר צו די אָפּגעשפרונגענע קנעפּלעך אוף אַז אַלע ווערען פּאַרטיג, לאָזען מיר זיך גערהן צום פּעטער הערץ צו דער סעודה.

פריהער פּאַר אַלע, אויפגעהויבען די פּאָלעס, געהט דער טאַטע, נאָך איהם אין אַ פּאָר מאַנספּילשע שטיוועל די מאַמע, מחמת די בלאָטע איז זעהר גרויס; נאָך איהר ביידע שוועסטער מיט זאָנטיקלעך אין די הענד (טאָמער וויסט איהר אויך וואָס דאָרף מען פּורים זאָנטיקלעך?) נאָך זיי שפּרייזט מין עלטערער ברודער משה אַברהם איבער דער בלאָטע האַלט מיך פּאַר אַ האַנד אוף זוכט אַ טרוקענען שטיקעל אָרט, אַ סטעושקע אוף טרעפּט אַקוראַט אין דער רעכטער בלאָטע אַרין אוף טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ וויי אַנאָבנעפריהטער: „אוי—אַ!“ בי דער זיט געהט אונזער חתן, דער קאָמי אין אַ פּאָר נייע מיפּע קאַלאָשען, דער איינציגער וואָס טראָגט קאַלא־שען, אוף שרייט אוים אַלע מינוט הויך אויף אַ קול אַלע זאָלען הערען; „אוי זאָל חאַטש נישט אָנגעהמען קיין בלאָטע אין די קאַלאָשען!..“ אוף אָט אַזוי קומען מיר צום פּעטער הערץ צו דער סעודה.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0092-0182 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָטש עס איז נאָך נרויסער טאָג, דאָך ברענגען שׂון בײַם פֿעטער
ערץ אין שטוב ליכט אַ סך מיט לאָמפּען אויף די טישען און מיט העסעם
אויף די וועגנד. דער טיש איז געגרייט; אַ מורא'דיג פּורים־קוילישׂ ווי אַ שור
הבר די נרויס פֿערנעמט אַ שטיק טיש, און אַרום און אַרום טיש שטעהט
די נאַנצע משפחה אונזערע, אַלע פֿעטערס מיט אַלע מומעס מיט אַלע אונזערע
געשוועסטער קינדערלעך, — אַלע ברוך השם אַריבער ליבט, וועך מאַדר אין
וועך וויבציגער, און מען רעדט צווישען זיך שטילערהייד און מען וואַרט ווי
אויף אַ ברית, בשעת קוואַטער בעדאַרף אַרײַנטראָגען דאָס קינד. דאָס פֿעטער
ערץ ועדט מען ניט, און די מומע העראַלויכט, אַ יודענע מיט ווייסע פּערל
און מיט שוואַרצע ליפּען און מיט אַריינגעשטעלטע צײַן דרעהט זיך אַרום
פֿאַרטאַרעראַמעט אַרום טיש, שטעלט אויס די טעלער, צעהלט אונז אויס
אישליכען בעזונדער מיט דער לינקער האַנד, האָט נאָר קיין מורא נישט פֿאַר
קיין עין הרע... און אָט עפֿענט זיך די טהיר און עס בעווייזט זיך דאָס
פֿעטער ערץ אַליין, אָנגעטהון יום־טובֿ'דיג אין אַ זיידענער גלאַנצענדיגער
בעקעשע מיט שמאַרק בריייטע ארבעל און מיט אַ שטריימל אויפֿן קאָפּ,
וואָס ער טהוט דאָס אָן נאָר פּורים צו דער סעודה, און פּסח צום סדר, אין
די נאַנצע משפחה טהוט זיך צו איהם אַ בוגי, די מאַנסבילען שמייכלען
עפּעס זעהר מאַדנע, רייבען אַ האַנד אָן אַ האַנד, די ווייבער גיבען איהם אָב גוט
יום־טובֿ, און מיר, יונגואַרט, בלייבען שטעהן ווי די גולם'ס ניט צו ווייסען,
וואָס מען טהוט מיט די דענד... דער פֿעטער ערץ בעטראַכט אונז אַלעמען,
די נאַנצע משפחה, מיט אַיין בריייטען קוק פֿון אויבען אַראָפּ מיט זיינע
בייטע גרויע אויגען דורך די זילבערנע בריללען, טהוט בשעת מעשׂה אַ הוסטעל
און אַ מאָך צו אונז מיט דער האַנד:

— נו, פֿאַר וואָס ויצט אידר ניט? זעצט זיך אַוועק, אָט שטעהען
בענקעלעך.

די נאַנצע משפחה זעצט זיך אַוועק, איטלעכער אויף אַנעץ בענקעל,
דאָס מורא זיך צו רירען צום טיש, עס זאָל חלילה נישט זיין קיין שׂראָן,
און אַ מורא'דיג שטילשוויגעניש הערשט אין זאַל, מען הערט די ליכט ווי
זיי ברענען, עס שמעקירט אין די אויגען און אויפֿן האַרצען איז קאַלעמוטנע;
מען איז אי הונגעריג אי עס ווילט זיך נישט עסען; עס האָט אַבגענומען
מיט אַכאָל דעם אַפּעטיט, ווי מיט די ענד.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0093-0183 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— וואָס שווײַגט איהר? זאָגט עפּים, דערצײהלט עפּים! — מאַכט דער פּעטער הערץ אוין טהוט אַ היסטאָלע מיט אַ קנייטש מיט די פּלייצעם אוין מיט אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף אוין מיט אַ פּאָרשק מיט די ליפּען.

די משפּחה שווײַגט. קיינער וואָגט נישט צו זאָגען אַ וואָרט בײַם פּעטער הערץ בײַם טיש. מאָדנע נאַרישׂ שמייכלען די מאַנסבילען, וויללען אָפּט זאָגען אוין וויסען נישט וואָס; משוגנה וילד קוקען זיך היפּך די וויבער. רעדען מיט די אוינגען, אוין מיר יונגוואַרט, ברענגען וויי אויף פאקען. מײַנע בידע שוועסטער קוקען זיך אין איינם דאָס אַנדערע גלײַך וויי זיי האָבען זיך קיינמאָל נישט געזעהען. מײַן בחורע משה אַברהם קוקט אויף דער וועלט מיט אַ בלאָס איבערשראָקען פּנים; קיינער, קיינער וואָגט נישט צו זאָגען אַ וואָרט בײַם פּעטער הערץ בײַם טיש. נאָר איינער פּיהלט זיך דאָ גוט חזן אומעדום אוין וויי אַלע מאָל, דאָס איז מײַן מרים ריזעלס חתן, דער קאָמי. ער ציהט אַרויס די גרויסע אָנגעקראָכטעלטע אוין שמאַרק שמעקענדע פּאַרטשײַלע פּון דער אונטערשטער קעשענע, שניצט אויס די נאָז גאַנץ בריטלוך, וויבי זיך אין דערהיים, אוין רופט זיך אָן:

— פּורים ואָל זײַן אַזאַ בלאָטע! איך האָב געמיינט איך נעם אָן פּולע קאַלאָשען...

— וער איז דער יונגערמאַן? האַ? — טהוט אַ פרעג דער פּעטער הערץ, היפּט אויף די זילבערנע בריל אוין טהוט אַ היסטאָל, אַ קנייטש מיט די פּלייצעם אוין אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף אוין אַ פּאָרשק מיט די ליפּען.

— ס'איז מײַן... מײַן חתן... מײַן מרים ריזלס חתן — מאַכט דער מאַטע מיט אַ שטיל קול, וויי אַ מענש וואָס איז זיך מודה, אַז דאָס האָט אַך געהרגעט אַ מענשען אוין מיר אַלע בלײַבען זיצען וויי געלעהמט אוין מרים ריזל — וועה וועה! — מרים ריזל ברענט וויי אַ שטרויענער דאַך!

דער פּעטער הערץ בעטראַכט די גאַנצע משפּחה מיט אַ בריטען קוק פּון זײַנע בייזע גרויע אויגען, שענקט אונז נאָך אַ היסטאָל אוין אַ קנייטש מיט די פּלייצעם אוין אַ מאַך מיט'ן קאָפּ אַרויף אוין אַ פּאָרשק מיט די ליפּען אוין טהוט אַ זאָג צו אונז:

— נו? פּאַר וואָס געהט איהר זיך נישט וואָסען? געהט וואַשט זיך, אָט שטעהט וואַסער.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0093-0184 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

1.

נעוואַשען זיך און אָבגעוואַגט דעם שׂאוּ ידיכם וּשׂאוּ מיר זיך אויס
די נאַנצע משפחה אַרום טיש און וואַרטען ביז דער פּעטער הערן וועט
מאַכען „המוציא", וועט אויפֿשניידען דעם מוראדיגען פּוּרים קוילעטש, וואָס
איז גרויס ווי אַ שור הבר, און דערוויַלע וּיצען מיר אָהן לשון ווי די שׂבוּמע,
וואָלטען וועלען שוין טאַקי עפּעס נעמען אין מויל אַרײַן, נור דער פּעטער
הערן, ווי אויף צו להכעיס, מאַכט לאַנגע שהות, ווי אַ גוטער יוד, ווי אַ רבי,
קוים־קוים דערלעבט זיך שור־הבר אַ גרעקוילעטען, און אַיידער מיר
שלינגען אַראָפ דעם עֶרשטען ביסען, טרוּט שוין דער פּעטער הערן אָ קוק מיט
די ביזע גרויע אויגען אויף דער נאַנצער משפחה מיט אַ הסתּכל און מיט
אַ מאַך מיט די פּליצעס און מיט אַ מאַך מיט קאָפּ ארויף און מיט אַ פּאַרשׂק
מיט די ליפּען און אַ זאָג.

— נו? פּאַר וואָס וּיגט איהר עפּעס נישט? זינגט׳ס עפּעס אַ נגון צו
דער סעודה, סיאיז דאָך הינט עפּעס פּוּרים אויף דער וועלט!

די נאַנצע משפחה קוקט זיך איבער מיט די אויגען, שׂישקען זיך
עפּעס, רעדען שטיל־ערהויב, הויסען איינער דעם אַנדערען זינגען, דינגען זיך:
„זינג עפּעס". „זינג דו". „וואָס עפּעס איז? פּאַר וואָס נישט דו?" אזוי לאַנג
ביז עס חאַפּט זיך נישט ארוים מיט אַ נגון — איינער פּון אונזער משפחה,
אברהם עלי דעם פּעטער איצעס. אַ יונגערמאַן, וואָס וואַקסט איהם נישט
קיין באָרד און פּינטעלט מיט די אויגען און האָט אַ קוויטשיג קול און מיינט
אַז ער קאָן זינגען.

וואָס פּאַר אַ מין נגון אברהם׳ל דעם פּעטער איצעס האָט נעוואָלט
אויסזינגען, ווייס איך נישט, איך ווייס נור, אַז ער האָט זיך גענעבען אַ נעם
ביים נאָרגעל און אַ שטעל אויפֿן אַ פּאַלשען טאָן און — אַ קוויטשיג אויס
אויף אַ פּערדומפּענע צו הויכע שטימע אַ משונה ווילדע טרויעריג־לאַכענדיג פּנים, אַז מען
און נעמאַכט האָט ער דערבי אזא מאָדנע טרויעריג־לאַכענדיג פּנים, אַז מען
האָט בעראַרפּט זיין אַנאָט אָדער אַ מלאָך מען זאָל זיך איינהאַלטען און
נישט צוגעהן פּון גלעזעכטער, וכפרט אַז קיינען מיר איז נעוועסען יונגוואַרג
און נעקוקט מיט אזעלכע אויגען, אַז מען האָט בעראַרפּט זיין שטאַרקער פּון
אייזן און נישט נעבען אַ שאָם אויס קיין גלעזעכטער.

דער עֶרשטער שאָם איז נעווען פּון מיר און עֶרשטען פּאַטש פּון
דער מאַמע האָב נעחאַפּט איך. דער פּאַטש האָט מיך אָבער נישט אָבגעקוהלט;
אַדרבה, ער האָט אַרויסגערופֿען בײַ דער גאַנצער חברה׳יונגוואַרג און אויך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0094-0185 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בײַ מיר אַ פֿרישען געלעכטער, אין דער פֿרישער געלעכטער האָט אַרויסגערופֿען
אַ פֿרישען פּאַטש, אוּן נאָכן פּאַטש ווידער אַ געלעכטער, אוּן נאָכן געלעכ־
טער ווידער אַ פּאַטש, אַזוי לאַנג ביז מען האָט אַרויסגעפֿירט פֿון זאַל
אין קוּך אַרײַן, פֿון קוּך אין דרויסען אַרויס, פֿון דרויסען האָט מען מיך גע־
נראַכט אַהיים אַ צוּהרנעמען, אַ צושלאָגענעם, אַ בעאָסענעם מיט טרעה־
רען, מיט בלוטיגע טרעהרען — אוּן איך האָב מיך יענעם אָבענד פֿערשאָלטען
דאָס געביין, געשאָלטען דעם פּוּרים, געשאָלטען די סעודה, געשאָלטען אַברהם ל
דעם פֿעטער איצעם אוּן מרדכי פֿון אַלע דעם פֿעטער הערץ, — זאָל ער
מיר מוחל זײַן ער איז שוין לאַנג אויף דער אמת׳ער וועלט. אויף זײַן קבר
שטעהט אַ מצבה, די שענסטע מצבה בײַ אונז אויפֿן בית עולם, אוּן אויף דער
מצבה שטעהען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע אותיות אַלע זײַנע מעלות, מיט
וועלכע ער האָט זיך אויסגעצייכענט אין זײַן לעבען:

„פֿה נקבר — דאָ ליענט אַ מאָן אַנשהרלעכער, אַ גוטער, אַ הערצינער,
„אַ ליעבלעכער, אַ בריישע האַנד, אַ גרויסער בעל צדקה, אַ צונעלאָזטער,
„אַ נעמרייהער, אַ פֿרײַנדלעכער אוּן נאָך אוּן נאָך...
ת״נ״צ״ב״ה.״

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0094-0186 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

הונדערט איינם.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0095-0187 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0095-0188 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

הונדערט איינס.

א מעשה.

א.

עֶר שׁעֶנקער דער אַלטער טײַך בוג, וואָס לויפֿט איבערן יונג צווישׁען דניעפּר און צוישׁען דניעסטער אין פֿאַלש אַרײַן וו׳ זיי אין שווארצען ים אַרײַן, שנײַדט דורך לויפֿענדיג צווישׁן גוב־ניעם, דערסאָנער און פּאָדאָליער, דערט וואו עס לייגען צוואָר פֿען אָהן אַ שום סדר צווישׁ יודישׁע שטעדטלוך הָאלטע אי־באָהאָפֿאָליע. די דאָזיגע צווישׁ שטעדטלוך דאָס איז אייגענטלוך אין שטאָדט, נאָר דער טײַך האָט זיי וויי צעשׁיידט, וויי צעריסען אויך דער האַלב, אוי מעגשׁען האָבען זיי צוריק צונויפֿגעבונדען מיט אַ ברוק, אַזוי אַז פֿון בײדע שטעדט איז געוואָרען וויעדער איין שטאָדט: אָט זענט אידר דאַכט זיך אי־באָהאָפֿאליע, עס גערהט ניט אַוועק קיין פֿינף מינוט זענט אידר שוין אין האָלטע, אין דאָס אייגענע צוריק — אָט זענט אידר נאָר וואָס געוועזן אין האָלטע, אידר טהוט אַ קוק, אַהא אידר זענט שוין ווידער אין באָהאָפֿאליע

האָלטע האָט אַ צייט מיט יאָהרען זיך געראַכענט פֿאַר אַ דארף און באָ־האָפֿאליע פֿאַר אַ שטעדטיל. איז דערפֿאַר אויך האָלטע געפֿאַלען דעה גורל פֿונם 3 מאַי 1882, אַז יודען טאָרפֿען זיך דארטען איבערמאַכט ניט באַזעצען.

פֿון דעמאָלט אָן איז האָלטע געוואָרען שטאַרק חשוב בײַ דיר באָהאָפּא־ליער יודען, וואָס האָבען אַלע מיט אַמאָל באַקומען חשק, זיך בעזעצען דוקא אין האָלטע אוין דוקא נאָך 3 מאַי.

פֿון יענעם 3 מאַי אָן האָבען דיר באָהאָפֿאליער יודען אָנגעהויבען זיך שׁטילערהייט אַריבערפֿעלקעלען קיין האָלטע, נאָר סאיז זיי ניט גערהטען, מע האָט

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0096-0189 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זיי גלעבטען מחילה וועהר שען איבער דער בריק צוריק קיין באהאפאליע: „נאם־פאדין איצקא, פאושאלאיטיע נאזאד דא באהאפאלסקאהא ראבינא!" אדער מע האט איהם פארקערעוועט דעם וואגען וועלטער אין זאג גלעטהון מיט א גלעלכטער: „א פאהר־פאדר נא בארדישטשוו".

— סטייטש — האט נעבאך יענער גלשענה"ט — איך בין א האלטער פון כמה וכמה יאהרען; יא מאיך סאבסטוואנג גארעד אי שקאלע — איך האב דארט אין איינגענ שטאדט אין בית מדרש; יא מאיך סקילקע ראדישי נא קלאדביישטשע — איך האב דארט קרובים אויפ'ן בית עולם!

די אלע טענות האבען אבער גלהאלפען וויי דער פארי־אורינער שניי.

— דאקומענט!: — פאפירען!: — האט מען איהם גלענטפארט, אין עם האט זיך אנגלהויבען א חתונה מיט „פאפירען". יודען האבען דעמאלט גלגלבען צוליינען גלעלד פאר פאפיר... די חאראטאיעם האבען מאסף ממון גלווען, די מוכרים האבען גלהאט וואם צו טהון... וועמען עם האט גלגלאלטען אין וועמען ניט. א סך האבען יודען אלין קאליע גלמאכט זיך מיט זייערע מסירות; איבער זייערע מסירות האבען גלבאך א סך משפחות גלמוזט פארגלמען די בלעכיס און עמיגרירען איבער דער בריק פון האלטע קיין באהאפאליע, און ס'איז צוגל־קומען ניע קבצנים, ניע עסערס, וואם עסען איינם דאם אנדערע... יודען האבען זיך ניט גלוואלט אזוי גיך אונטערגלבען, האבען זיי מלחמה גלהאלטען (אויך פאפיר גלווויינטליך). און ס'איז אווען א מלחמה צווישען יודען מיט פאליציי און צווישען יודען מיט יודען, עם זענען גלפלויגען פאפירען אין פאליציי, פון פאליציי אין דער גובערניי, פון דער גובערניי אין סענאט, פון סענאט אין דער גובערניי און פון דארט צוריק אין פאליציי — און די מלחמה האט זיך אזוי גלצויגען צוואנציג יאהר כמדר. איך האב מורא, אז דער היסטאריקער וואם וועט אמאל קומען באשרייבען די גלשיכטע פון די דאזיגע צווייי שטעדטלוך וועט ער מוזען דאס דאזיגע שטיקעל צייט א נאמען גלבען: „די גלשיכטע פון דער צוואנציג יאהריגער מלחמה", די האלטער מיט די באהאפאליער יודען וועלען שוין ווייסען וואם מע מיינט...

צווישען די אנשי מלחמה זענען גלווען צווייי מענשען: ירחמיאל משה באהאפאלסקי פון האלטע און זיינער א בלוטיגער שונא נחמן־ליב האלטיאנסקי פון באהאפאליע.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0096-0190 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ב.

עס זאל אייך גאָר ניט זײַן קײַן חרדוש און אירה זאָלט ניט פֿרעגען קײַן קשׁיות, וואָס ירחמיאל משה איז אַ האָלטעָר און הײַסט באָהאָפּאָלסקי: אוּן נחמן ליב איז אַ באָהאָפּאָליער אוּן הײַסט האָלטיאַנסקי? למאי אירְ קאָן אייגעם אַ טשעָרקאַסקי: וואָס וואָהנט אין ביעָלאָצערקאָוו אוּן אייגעם אַ בעָלאָצערקאָווסקי: וואָס וואָהנט אין טשעָרקאַס? הײַנט קאָן אירְ אייגעם אַ טאַראַשטשאַנסקי: וואָס וואָהנט אין קרעָמענטשוג אוּן אַ קרעָמענטשוצקי: וואָס וויצט אין טאַראַשטשע? דאַכט זיך, וואָס וואָלט געוואָלן אַזוי שלעָכט, אַז טשעָרקאַסקי: וואָס קומט אַרויס מסתּמא פֿון טשעָרקאַס זאָל זיך ויצען אין טשעָרקאַס, בעָלאָצערקאָווסקי: אין בעָלאָצערקאָוו, טאַראַשטשאַנסקי: אין טאַראַשטשע אוּן קרעָמענטשוצקי: אין קרעָמענטשוג? איז דער תּרוץ: וואָלן איטליכער מענש זאָל דאַרפֿען זײַן צופֿרידן צו זײַן שטאָדט וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאַט!... גאָר מיר קערען זיך אום צום 3 מאַי 1882.

נחמן ליב האָלטעָר, וואָס איז כל ימיו געוואָלן אין באָהאָפּאָליע, האָט בעָ־ שׁאַרפֿט פֿונקט דעם 2־טען וואָס אַקאָגען יענעם 3 מאַי געכטיגען אין האָלטע אוּן דאַן דאַרשׁטעָלען בײַם אוריאַדניק אויף אַ פּראָטאָקאָל — אוּן דאָס דיכט איהם געדיענט פֿאַר אַ בעווײַז אַז ער איז אַ האָלטעָר תּושב. אָט דאָס הײַסט אַז סע באַשׁעָרט אייגעם אַ גליק, דעם אַנדערען אַין אומגליק!

סע פֿאַרשטעהט זיך, אַז ירחמיאל משה'ן האָט די דאָזיגע מעשׂה רעכט פֿאַרדראָסען אוּן ער האָט געטהון אַלסדינג וואָס ער האָט געקאָנט אוּן האָט אַזוי לאַנג געגריבען אויף נחמן ליבן, ביז ער האָט דערוויזען מיט אותות ומופתים, אַז נחמן ליב איז אַ באָהאָפּאָליער. אודאי איז נחמן ליב אויך ניט געשלאָפֿען אוּן אויסגעוויזען מיט פּאַפּירען אַז דעם 2־טען אַקאָגען 3־טען מאַי 1882 איז ער געווען פֿאַרשריבען אין האָלטע בײַם אוראַדניק אין די ביכער, אַ סימן איז דער נאָמען אַליין האָלטיאַנסקי: בעווײַז אַז ער, נחמן ליב, איז אַ האָלטער אוּן ירחמיאל משה איז אַ באָהאָפּאָליער, וו דער נאָמען זיצער בעָ־ ווײַז: באָהאָפּאָלסקי פֿון באָהאָפּאָליע...

אַזוי האָט געשׁריבען נחמן ליב אין דער נובערניע אַרײַן אויף ירחמיאל משה'ן. ירחמיאל משה האָט אָבער אויך ניט געשׁוויגען. ער האָט אַרויסגענומען פּאַפּירען אוּן אויסגעוויזען מיט ערות, אַז נחמן ליב האָטש ער רופט זיך האָל־ טיאַנסקי איז ער אַ באָהאָפּאָליער. אַ סימן ער האָט אין באָהאָפּאָליע אַנ׳אייי־ גענע דירה מיט אַ שטאָדט אין דעם מגידס קלויז. וואָס דאַרף אַ האָלטער אַ דירה אין באָהאָפּאָליע מיט אַ שטאָדט אין דער באָהאָפּאָליער קלויז?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0097-0191 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

הקצור מע האָט זיך אזוי לאַנג געשלאָגען מיט פאַפירען אין דער גיבערניע ארײן אוּן די צוויי יודען האָבען זיך אזוי צוגענעסען, בזה ס׳איז אָנגעקומען מע ואָל זיי בײדע ארוים משלחן פֿון האלטע און אַכטונג געבען מע זאָל זיי אהינצו נעמ אַרײנלאָזען, א חוץ בײַאָ.

נ.

— בהמה, וואָס שווײַגט איהר?

— וואָס וועט מיר העלפֿען אַז איך וועל שרײַען?

— פֿאַרהאַן א סענאַט, נעמ איין אין סענאַט!

— וואָס זאָל איך איינגעבען אין סענאַט, אַז די גובערנסקי פראָוולעניע האָט געפֿונען אַז איך בין א באָהאָפאָליער? אוּן דערצו האָט זיך ארײנגעמישט ירחמיאל משה׳קע.

מע דארף נעמ אין סענאַט!

— סענאַט פֿעהלט איהם נאָך! דו ווילסט א פנים מע זאָל אונז ארוים־שיקען פֿון באָהאָפאָליע אוּיך?

אומעטום פֿלעגט ירחמיאל משה׳כע אוּיספֿירען. נאָר דאָ האָט זי נעמ געקאָנט פֿועל׳ען נאָרנעמ. ירחמיאל משה איז געזונען א גוטער עקשן אוּן איז אַוועק מיט א פאַפיר אין סענאַט ארײן, אוּן שטעלט אײַך פֿאָר א מעשה!

ס׳איז אַוועקגענאַנגען א היבש שטיקעל צײַט, איך האָב מורא אויב נעמ א יאָהר 20, איינמאָל וויצט ער זיך אַזוי בײַ זיך אין קלײַט, תחלת זומער איז דאָס געווען ער האָט אפילו נעמ אין זין געהאַט דעם סענאַט אין דער לינקער באָה, כמעט פֿאַרגעסען נאָר אַז ס׳איז פֿאַרהאַן א סענאַט אויך דער וועלט, קומט מען צוגעהן אוּן מע רופט איהם צום פרעזעס.

— וואָס איז שוין עפּעס א נייס בײַ דיר? ווידער אמאָל „מוזיקשען סבאר"?

זינען עסקים! — רופט זיך אָן ירחמיאל משה׳כע צו ירחמיאל משה׳ן.

— לאָז מיך אַזוי ווײַטער א בײַזיך וועטשערע מיט דיר אינאיינעם! —

מאַכט ירחמיאל משה — א פרעזעס רופט, קאָן מען קיין דבר אחר נעמ זען אוּן מע מוז געהן.

— זאָל נאָר מע זאָל דיך דארט חאַטש נעמ „רעשטעווען" — באַגלײַט איהם ארוים ירחמיאל משה׳כע פֿון קלײַט מיט א ברכה.

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה איז ירחמיאל משה אַרײַנגע־פלויגען אין קלײַט ארײן, קוים געקאָנט אויסרעדען:

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0097-0192 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— מזל טוב!... אָנגעקומען פון סענאט... געקומען אז איך בין א באהאַפּטער אלײַן... איך מעג שוין הײסט דאָס זיצען אין באהאַפּאלײַ...

ירחמיאל משה'כע האָט א פּליאַסק געטהון מיט דיַ העַנד:

— א גדולה אויף דער באבע! ואָס זאָגט איהר אויך דאָס מזל טוב? ער מעג שוין זיצען אין באהאַפּאלײַ!

— טפּו, ואָס זאָג איך באהאַפּאלײַ? איך מיין האָלטש מײַן איך!

— האָלטש? אַזוי זשע רעד!... נו ירחמיאל משה, ואס האָב איך דיר געזאָגט?

— ואָס האָסט דו מיר געזאָגט?

— איך האָב דיר געזאָגט זאָלסט געהן אין סענאט?...

ירחמיאל משה איז געווען אַזוי צופֿרידען, אַזוי גליקליך, אז ער איז אַרויסגעלאָפּען אין שטאָדט און אויסגעפֿוקט פֿון איין עק בײַז אַנדערן, אז ס'איז אָנגעקומען פֿון סענאט אז ער איז א האָלשער אין מעג זיצען אין האָלטש, און ער קלויבט זיך אַרײַבער אם ירצה השם אין גיכען קיין האָלטש. ירחמיאל משה האָט דעם טאָג נישט געגעסען, נישט גערוהט, ער איז געלאָפּען פֿון איינעם צום אַנדערן, עס האָט איהם עפּעס נעשראָגען אין דער לופֿטען, וואָמען ער האָט באַגעגענט, האָט ער אָבגעשטעלט.

— גראַטולירט?

— ואָס? פֿון סענאט? גראַטולירט, וויַ דען? מזל טוב אַייך.

— מיט מזל ואָלט איהר לעבען!

— וואָס רעכענט זיך אַרײַבער־פֿאַדרען?

— אם ירצה השם נאָך שבועות.

— לאָז גאָט געבען אין א גוטער שעה.

— א דאַנק!

ד.

א ישועה אז גאָט העלפֿט א מענשען איז אודאי זעהר גוט, נאָר א ישועה מיט א נקמה איז אויך אַ זאַך, וואָס איז אַ מאָל נישט אויסצוהאַלטען, ווען דאָס פֿאַרגעניגען דערפֿון לאָזט זיך נישט באַשרײַבען; ווען יענער איז מקנא, וויַ דער שונא ועדת צוזעצט קוקענדיג, נעמט אַיין א מיתה משונה — דאָס גיט צו דעם מענשען אַזוי פֿיעל מוסר, שטאַרקיט און אַכזריות, אז פֿאַר נצחון פֿאַרגעסט ער און הויבט אָן טהון נאַרישקייטען.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0098-0193 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אונזער ירחמיאל משה האָט גיט אויפגעהערט צו גראַגערען מיט סענאַט אויף יעדען טריט און שריט אַזוי אַז ער האָט זיך אַלעמען צוגענעסטען, געוואָרען נמאָס, טריינ זיך חזיר. עס האָט שוין פשוט געשלאָגען צו דער נאַל אויס־הערען פון איהם נאָך אַמאָל סענאַט און וויידער אַמאָל סענאַט און אָבער אַמאָל סענאַט!

נאָר אויב דאָס איז געווען נמאָס צו הערען דער נאַנצער שטאָדט, היינט וויל האָט דאָס געקאָנט בראַטען און ברענען נחמן ליב'ן נעבעך, אַז ער האָט דאָס בעראַרפט אַליין אויסהערען פון איהם אַלע מינוט, אַלע רגע? ירחמיאל משה האָט שטענדיג גזוזכט מיט די אויגען נחמן ליב'ן, און וואו נחמן ליב איז געשטאַנען אַהין איז ער צוגענאַנגען און גזואָגט:

— א פנים אז אין סענאַט זיצען טאָקי פּאָרט מענשען!..

נחמן ליב טרעט אָב אויף אַ זייט און בעהאַלט זיך, נאָר ירחמיאל משה זוכט איהם אָב און רעדט ווייטער, נישט צו איהם, צו אַנדערע, נאָר אַזוי אַז ער זאָל אויך הערען:

— איך בין אומשטענ נעכטען איבערגעבליבען נעכטיגען אין האַלטע אויף בייגאַכט, נעוואָלט דער פריסטאוו זאָל צו מיר קומען; איז ער אויך צו להכעים גיט געקומען!

צווישען ירחמיאל משה'ן מיט ירחמיאל משה'כען איז געווען ברוך השם אַזא גוט לעבען, אַז אומעטום, וואו זי האָט נאָר געקאָנט, האָט זי איהם ג־טרוגן אויף קידער־ווידער, נאָר דאָ בייַ נחמן ליב'ס מפלה איז זי איהם ג־קומען צו הילף און האָט איהם געהאַלפען פויקען איבער דער שטאָדט און דערקוישען נחמן ליב'ן מיט נחמן ליב'כען, אַזוי אַז יענע האָט שוין געבעטען גאָט, עם זאָל שוין אַהערקענהן שבועות און ירחמיאל משה מיט ירחמיאל משה'כען זאָלען שוין ארויסאָהרען צו אַלדע שווארצע יאהר. — „מע קאָן נאָר קיין קאָפ גיט אויפהויבען פון זיי!" און גאָט האָט רחמנות געהאַט, סאיז אַהערקגענאַנגען שבועות און ירחמיאל משה מיט ירחמיאל משה'כען האָבען זיך נישט אַריבערצופאָהרען קיין האַלטע. וואָס האָבען זיי קיין צייט גיט? זיי ווילען פערשפּעטינגען שפּעטער מיט א וואָך, אַבי דאַנקען גאָט זיי מענען שוין — בין סאיז געקומען זונטאָג, דער 25 מאי, און די בלעטער (וואָר האָט אויס־גערעכט אָט די „בלעטער"?) האָבען געבראַכט צוטראָגען א ידיעה פון 101 שטאָדט, וואָס יודען מענען דארטען זיצען, בויען הייזער, קויפען ערד, פלאַנצען גערטנער: הונדערט איין שטאָדט און האַלטע אויך בתוכם — אַזא מעשה אין גיט געהערט געוואָרען: ירחמיאל משה האָט נישט געגלויבט קיינעם.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main
DFG

— עס קאָן ניט זײַן, ס׳אַלײַנע! — האָט ער געשריגען — צוואַנציג יאָר
האָט מען נישט געמאַרט איבערגעכטיגען א נאכט, פלוצים וועט מען
מיט א ייִן ששאָדט און גראַדע האָלטע אויף בתוכם: דאָס האָבען שוֹנאים
אויסגעטראַכט, דאָס וואָקסט מסתמא פון נחמן ליבען, נחמן ליבס קאָפ דערבײַ,
פֿאַרשאַפט זאָל ער ווערען!

— דעמאָלט וועט בײַ מיר וועט אויסוואַקסען האָר אויף דער דלאָנע, דער־
מאָלט וועט מען מגען זיצען אין האָלטע!

אַזוי האָט ירחמיאל משה׳כע געשריגען און ירחמיאל משה׳כע וואָס האָט
אויך געהערט אין מארק עפים א ניס מכח 101 ששאָדט און האָלטע אויף
בתוכם, האָט איהם צוגעברענגט, פאָטאַקעוועט:

— אויב ס׳איז אמת די מעשה מיט דיין סענאַט מעגסט דו זיך טאַקע
באַגראָבען מיט איהם אינאיינעם.

אַזוי זאָגט ירחמיאל משה׳כע און ברענט און פלאַמט וי א פֿער־
פלאַמטער שבת־קוילעטש.

פלוצים עפֿענט זיך די טיר און עס קומט אַרײַן דער שמש פונם מגדים
קלויז מיט א יודיש בלאַט צײַטונג.

— נאָ אייך, רב ירחמיאל משה, דאָס האָט מען אייך געשיקט א בלאַט,
איהר זאָלט מוחל זײַן איבערלייענען וואָס דא שטעהט; דא איז פֿאַרהאַן עפים
א ניס זאָגען זיי מכח באָהאַפּאליע און מכח האָלטע, הונדערט איין
שטאָדט, פֿערקנייטשט אין א און אונטערנעשטרייכט נומער 94.

ירחמיאל משה האָט שוין פֿאַרשטאַנען וואָר האָט זיך דאָס מטרוח גע־
חען; ער האָט געזומען דאָס בלאַט, אָנגעטהון די פּרילען אין עס האָט זיך
איהם א וואַרף געטהון אין די אויגען אַרײַן דער נומער 94 און דאָס וואָרט
„האָלטע". דאָס איבערינג האָט ער שוין גאָר ניט געוואָלט לייענען. ער האָט
פֿאַרשטאַנען אז די מעשה איז ַיין אמת, און איז צוגענאַנגען צו ירחמיאל
משה׳כען — ירחמיאל משה׳כע האָט שוין פֿאַרשטאַנען וואָס דאָס באַדײַט האָט
זיך א זאָך געטהון צו ירחמיאל משה׳ן מיט א בימער געלעכטער:

— נו? דיין סענאַט!...

— וואָס עפים מיין סענאַט?

— וועמענס דען סענאַט? ס׳האָט זיך איהם פֿערגלוסט א סענאַט האָט זיך
איהם פֿערגלוסט: קיטען זאָל אויף אייך אלע א שרפה, רבונו של עולם!

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0099-0195 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ה.

אַ ווּסטער טאָג אִיז דער־מאָלט געקומען אויף ירחמיאל משהׂ'ן מיט זײַן ווײַב. שטיל אָהן וועדער האָט זי געגרייט צום טיש, געקלונגען שטאַרק מיט דן טעלער און מיט דן לעפּל, געשמיצט מיט דן גאָפלען.

— גיב שוין גיכ וואַש זיך שוין! — רופט זיך אָן ירחמיאל משהׂ'כע צו ירחמיאל משהׂ'ן — זי־עצטן מאָל בערהרף מען איהם בעטען צום טיש!

— זיבעצטן מאָל? — דאַכט זיך נאָך אפילו אַיין מאָל ניט? מאַכט ירחמיאל משה מיט אַ זיפּץ אין געהט זיך וואַשען אין הויבט אויף ביידע הענד אין דער הויך אין זאָגט „שאו ידיכם" אין טראַכט זיך בשעת מעשה: הונדערט מיט איין שטאָדט... פראַנק אין פרי... אין האַלטע אויך בתוכם... ער זעצט זיך צום טיש, מאַכט אַ המוציא אין זוכט עפּעס אויפּן טיש אין קאָן ניט געפֿינען, אין מחמת מע טאָר ניט מפסיק זײַן, מאַכט ער מיט דן הענד, קוקט אָן אַ זײַט אין רעדט אויף לשון קודש:

— אי־א־נו־מלח־זאַלץ!?

— מלח, זאַלץ, שמאַלץ, אָט שטעהט דאָך דן זאַלץ בײַ דיר אונטער דער נאָז, אָטא, וואָס אקעסט דו, וואָס?

ירחמיאל משה האָט קוים אַראָפּגעשלונגען דאָס שטיקעל ברויט, זיך שיער ניט דערוואַרגען מיטן ערשטען ביסען, אין האָט זיך געחאַפּט צום לעפּל וועג מע האָט בעדארפט אַ גאָפּעל אין צום גאָפּעל וועג מע האָט בעדאַרפֿמע לעפּל. אַ גאַנץ עסען זענען זיי געזעסען דער אַהער דער אַהין אין געשווינגען ביידע, עס האָט זיך געהערט אַ קלינגען פון דן כלים, אַ זופען אין גיאַמקען פֿונ׳ם עסען. אַיין מאָל נאָר האָט ירחמיאל משהׂ'כע אַ זאָג געטהון:

— אַ שטילער מלאך דורכגעפֿלויגען...

ירחמיאל משה האָט גארנישט געענטפֿערט אין אַזוי איז אַיבערגענאַנגען דער גאַנצער וואַרעמעם שטיל, מע האָט געקאָנט הערען אַ פֿליג. נאָכן עסען האָט ירחמיאל משה געקאָלופּעט מיטן גאָפּעל דן צייטו אין אַ זאָג געטהון צו דער מטעלי:

— מים אחרונים וואַסער...

ירחמיאל משהׂ'כע האָט איהם אַ קוק געטהון אין דן אויגען אַרײַן, אַייניגעבויגען דאָס קאָפּ אַבּיסעל אויף אַ זײַט:

— זאָג נאָר, ירחמיאל משה, אויף וועלכער זײַט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען הײַנט?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0099-0196 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ירחמיאל משה האָט אידר דערוויף נישט געענטפֿערט נאָרנישט. ער האָט נאָר אָפּגעגאָסען מים אחרונים, אַ שמיץ געטהן דעם טעלער פֿון זיך, און האָט אָנגעהויבען בענשען שיר־המעלות.

אַצונד איז געווען די בעסטע צייט, אַז ירחמיאל משה׳ען זאָל זיך מיט אים קאָנען אָפּרעכענען, דאָס היינט דערגעהן אים די יאָהרען מיט וועלכע, עסטען אים און טאָטשקען וויַ אַ וואָלף אין אים געבּעט וויפֿיל סך וועט אין אים ארין, ער זאָל נישט זיין משוגע, נישט אַרויסבּעווייזען דעם פּהן און נישט שמיצען זיך מיט קיין טעלער.

— זעה נאָר, ער שמיצט זיך דאָס אַביסעל; גלייך זיי מע וועלט פֿון אים גליקליך... אַ מאַנסביל... מיינט ער שוין אַז ער מעג אַלסדינג... אַ מאַנסביל און אַ חשוב אין סעניאַט; אַ קליינינגקייט? פּסט!

ירחמיאל משה האַלט דעם קאָפּ אַראָפּ, די אויגען צוגעמאַכט, שאָלט זיך און בענשט שטילערהייד: „הון ומפרנס לכל ומטיב לכל"... און ירחמיאל משה׳ען טהוט זיך איהרם; זי טאָטשקעט איהם:

— פֿרעג איהם וואָס? ווייס ער אַליין נישט; וואָס ביזט דו אַ שטיינער אין קייקעם (אין כעס) אַ נאַנע פֿריהמאָרגען? סׂ׳איז דאָך דיין סעניאַט, גיט מיינער!

ירחמיאל משה הויבט אָן בענשען אַביסעל העכער.

— כפתוב ואכלת ושבעת... און לאָזט אויס מיט אַ נגון אין ציקעלט זיך: על האָ־אָ־אָרץ ועל המזון.

ירחמיאל משה׳ען לאָזט דורך אַ מינוט און הויבט אָן ווייטער:

— אַ מין רציחה; אַ מין כעס; עס האָט זיך אין איהם אַביסעל צעברענט אַ פֿייער; מע זאָל בעהיט אין בעוואָרענט ווערען!

ירחמיאל משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— לעד לחן וגלחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה —

— דאַכט זיך פֿאַרקעהרט? — זאָגט ירחמיאל משה׳ען — אַז מע דערהערט ישועות ונחמות אויף יודען בעדאַרף אדרבה הנאָה טהון?

ירחמיאל משה העכערט דאָס קול נאָך שטאַרקער:

— ברכה וישועה נחמה פרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב;...

ירחמיאל משה׳ען ווייל ניט אַנשטויגען וועלען:

— פֿרעג איהם אַ שטיינער וואָס אַרט דאָס איהם? דערלענט ער דאָך נחמן ליב וועט מענען זיצען האַלטש? לאָז ער זיצען אין געהאַקטע וואונדען! עס זאָל מיך אָנהויבען צו אַרגן!.. צוזעצטערהייד!..

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0100-0197 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ירחמיאל משה זידט וויִ אַ קעסטל, האַלט אַיין דעם כעס אין זיך וויִ
ווייט ער קאָן און הויבט אָן זאָגן דיִ „הרחמן״ נאָך העכער און מיט אַ וויי־
נעדיגען נגון.

אַ מענש איז דאָך אַבער ניט פון אייזען. ירחמיאל משה׳כע טאָטשעט
אידם אַזוי לאַנג ביז ער נעמט צענויף בייזדע קולעקעם אַקעגען אידר פנים,
קריצט מיט דיִ צייהן אין שרייט אויס אויף אַ קול:

— אוי, הרחמן הוא יברך אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת זרע זרעי
טפו: לויפט אַרוים פון שטוב וויִ אַ משוגע׳נער.

* *
*

נחמן ליב מיט נחמן ליב׳כען זענען אַריבערגעפאָרען קיין האַלטע און
ירחמיאל משה מיט ירחמיאל משה׳כען זענען פאַרבליבען אין באָהאָפאָלע עד
היום הזה:

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0100-0198 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

די ערשטע קאמונע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0101-0199 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0101-0200 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

די ערשטע קאמוני

(א מעשה לכב"ד פסת)

קאפיטעל א.

א מענש ווערט מיט אלסרינג נעווהנט.

עֶרט אידר? ס'איז גאָר נישטאָ די צרה אויף דער וועלט וואָס אַ מענש זאָל מיט אידר נית קאָנען געווהנט ווערען. דאַכט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער פון צייהנווהטאָג? פון דעסט־וועגען קאָן איך אייך ברענגען אַראיה פון מיין רבי'ן רב מא־נישׁ. מיין רבי רב מאָנישׁ האָט געזאָגט, אַז וועָן ער זאָל חלילה לײַדען אויף צייהנווהטיג וואָלט ער זיך אַ מעשׂה אָנגעטהון. כך הוה, אַז ס'איז געקומען די צײַט וואָס ער האָט אָנגעהויבען רײַסען זיך אויף די צייהן, האָט ער תחלת געשריגען נית מיט זיין קול, געקראָכען אויף די גלײַכע וועגד, אַרומגעטאַנצט איבער'ן שטוב און צוטריבען דעם גאַנצען חדר אַהיים. אויף מאָרגען, אַז מיר זענען געקומען אין חדר אַרײַן, האָבען מיר אים געטראָפען מיט אַ־אונטערגעבונדענער באַק און מיט אַ־אויפגעטראָגענער ליפּ אין ער האָט שוין געקרעכצעט שטילערהייד. אויף איבערמאָרגען איז שוין געווען בײַ אים אַרומגעלענט בייזע באַקען מיט קישעלעך, דאָס פנים האָט געגלאַנצט וויַ בעשמירט מיט פוטער און געזאָסען איז ער שטיל וויַ אַ קעצעלע, נית אַרויסגעלאָזט אפילו קיין פיפס.

— וואָס הערט זיך, רבי, מיט אייער צאָהן?

— וואָסער צאָהן? מאַכט צו אוגט דער רבי מיט אַ בישער שמייכעלע: עס רײַסען מיך שוין ברוך השם אַלע צייהן.

איך האָב דאָס אייך געבראַכט אהער, בכדי עס זאָל אייך קיין חדוש נית זיין, וואָס מיר זענען זיך געווהנט געוואָרען מיט הערשקע מאַמצים דירה, כמעט פאַרגעסען שוין אַז מיר האָבען געהאַט אַמאָל אַנ־אייגענע דירה, אַ גרויסע דירה, אַ שענע דירה, מיט אַ הויף, און מיט אַ גארטען, און מיט אַ סיבה, און מיט אַ שפּיזאַרני, און מיט וואָס נית? אמת, די מאַמע האָט נאָך אַלץ גאַנץ

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0102-0201 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אָבּט אונטערגעפּצט און געגעבּן אָנצוהערעניש דעם טאַטן, אַז ס׳איז ניטאָ וואָ עפּיס אַוועקצולייגן פון דאַנען אַהין. דערוויף האָט איהר דער טאַטע גע־ווינטלוף אָדער גאָר ניט געענטפֿערט, אָדער געענטפֿערט מיט אַ זיפֿץ. און אַז זי האָט איהם גוט דערנאָנגען מיט ווערטער, אויסגעוויזן מיט ראיות, אַז אין בעל-הבתישקייט מוז מען האָבּן אַ שטיקעל קעמערל, חאָטש אַ ווינקעלע אַ בעזונדערם, האָט איהר דער טאַטע אַ זאָג געטהון: „זינדיג ניט, דאַנקען גאָט דערפֿאַר". און דאָס איז שוין געווען אַ תירוץ אויף אַלסדינג: אויף דעם, וואָס זיי דאַרפֿען דרײַ בעל-הבית׳שעם שטעהן בײַ אַיין אויוון; אויף דעם, וואָס אַלע דרײַ שכנים בעדאַרפֿען שעפּען וואַסער פֿון אַיין דיזשקע און ניסען אין אַיין פּאָמעניצע; אויף דעם, וואָס פֿאַר אַלע עופות איז פֿאַרהאַן סך הכל אַיין שטײַג, און אויף דעם, וואָס אַז עמיצינס צינגען טהון אַן שאָדען — וויסט מען אפילו ניט וועמענס.

— צביה לאה, אַייער צינג טהוט מיר צום טוידט; זי האָט מיר הינט געפּטרש דאָס מילכיגע שפּיל, קלאָגט זיך די מאַמע פֿאַר דער בעל-הבית׳טע.

— און אַז אַייער צינג האָט מיר נעכטן אויסגעזעצט אַ טאפּליע? — ענט־פֿערט איהר אָבּ צביה לאה, אַ יודענע אַ גראָבּע מיט אַ קול פֿון אַ מאַנספּיל.

— פֿון וואַנעט ווייסט איהר אַז מײַן צינג האָט אַייך אויסגעזעצט אַ טאפּליע? זאָגט די מאַמע.

— פֿון וואַנעט ווייסט איהר, אַז מײַן צינג האָט אַייך צעבראָכען דאָס טעפּילע? זאָגט צביה לאה.

— מײַנע נעזוים ניט; מישט זיך אַרײַן די דריטע שכנה. אַ קלײַן ווײַבּל, מיט שוואַרצע אויגעלוף, וואָס הינסען ווייסט זי פֿערעלע, און רופֿען רופֿט מען זי „שוועבּעלע", דערפֿאַר וואָס זי צינדט זיך אָן און וועט באַלד פֿערלאָשען — פֿונקט דער היפּך פֿון איהר מאַן, אונזער אַלטען בעקאַנטשע משה, דער וואָס מען רופֿט איהם „שוין איין מאָל משה", איהר דאַרפֿט איהם נע־דענקען פֿונעם פֿערנאַנגענעם סוכּות, אויב איהר האָט געלויענט מײַן מעשׂה, „שוין איין מאָל אַ סוכּה".

קאַפּיטעל ב.

א ים שכנות וואַלוועל שלייערס.

די וואָס מיינען, אַז די דרײַ שכנות וואָס זענען געשטאַנען בײַ אַיין אויוון, געגומען וואַסער פֿון אַיין דיזשקע, געאַסען אין אַיין פּאָמעניצע און

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0102-0202 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אזוי ווי־טעה, האבען חלילה שטענדיג נעהאט צווישען זיך אַ שלאכט לעבען, האבען זיי אַ גרויסען טעות. אמת, מען קאן ניט זאגען, אז ס׳איז בײַ זיי נעווען אַ לעבען ווי אונטערען אויוואן, מען זאל זיך היימט דאם שטארק ליעב האבען, חלשׁ׳ן איינם נאך דאם אַנדערע דאם אויך ניט, אַ מענש איז אומעדום קודם כל נישט מעהר ווי אַ מענש, און מענשען בכלל האבען זיך ליעב נאר פון דערווײַטען. די אַלע שענע בילדער, וואם מענשען מאלען אַב ווי אזוי מען וועט לעבען אמאל אַלע אינאיינעם גאנץ ברידערליך אַלע אויף איין קעשענע, מען וועט צושטיסען די שוורטען אויף גראב־אייזענס, און די ביקסען אויף שניידמעסערם און מע וועט זיך מעהר נישט קריגען, נישט זידלען, נישט טהון אויף צו להכעים, לעבען ווי נאט אין אדעם — דאם אַלסדינג וועט זין אַז משיח וועט קומען, און בין דעמאלט וועלען דרי שכנות, וואם שטעהען בײַ איין אויוואן מוזען אמאל צוקרינגען זיך, צוואמשפרינג זיך, רעכט אויסזידלען זיך און אפשר נאך עפּים ערגער אויך...

מילא, פון צביה־לאה׳ן, הערשקע מאמצים וויב, שמועסט מען ניט. זי איז דאך די בעל־הבית׳שע פון דער שטוב, האט אין איינעם „נחלה", מיינט זי גלאט אז אלע בעדאַרפען האבען פאר איהר דרך ארץ, און אדרבה אַ „זיט־זשע מוחל" טאר מען נאר מיט איהר ניט רעדען. בײַ מין מאמען האט זי דאם דוקא געפּועל׳ט. מין מאמע רעדט נאר אַנדערש נישט מיט איהר: — זיט־זשע מוחל, צביה לאה, די פּאמעניצע איז שוין פול ווי אין אוי.

אדער:

— זיט־זשע מוחל, צביה לאה, אייער יוך־טעפּיל האט זיך נעשטעלט אין אויוואן פּאפּעריק און איהר האט שוין אַ נוט אוי ניט קיין יוך.

אדער:

— זיט־זשע מוחל, צביה לאה, אַייער קליינינקער האט שוין דאַרטען בחילה אָנגעאַרבייט אַ שענע חתונה!...

דערפאר טאקי האלט צביה לאה פּין מין מאמע אַנ׳עולם ומלואה, און זי זאגט דאם איהר אלע מאל אין די אויגען בשעת זי צוקרינגט זיך מיט דער דרישער שכנה, מיט פּערל׳ן.

— איהר ווייסט, בתיה־לעבען, זאגט זי צו איהר מיט אַ זיס שמייכעל: איהר ווייסט פאר וואם איך האלט מיט אייך? נאר דערפאר וואם אַיהר זענט ניט קיין שוועבעלע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0103-0203 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿערעלע פֿערשטעהט דאָס שטאָף, רופֿט זי זיך אָן הויך צו מײַן מאַמע אונ׳ אויך זיס וויִ קאַנדעלצוקער:

— וויסט איהר, בתיה לעבן, פֿאַר וואָס איך האָב אײַך אַזוי ליעב? נאָר דערפֿאַר וואָס איהר האָט ניט קיין איינענע „חאַטע" וואָס מע רינט פֿון די וועגנ אין סע קאַפֿעט פֿון דער סטעליע, און וואָס איהר מיינט ניט אַז סע שפּיעלט זיך מיט אײַך דער מלאָך המות.

און אַזוי טענהט זיך אוים בײַדע וויבער מיט מײַן מאַמע, גיבן איהר צו פֿערשטעהן פֿאַר וואָס מען האָט זי ליעב, און רעכענען איהר אוים אַזעלכע מעלות וואָס האָבן ניט קיין שיעור.

די גרעסטע פֿון אַלע מעלות אָבער, וואָס מײַן מאַמע האָט באמת, איז די מעלה וואָס זי האָט ליעב שלום. זי צוגעהערט די צדדים, פֿאַררעדט זיי די צייטן.

— וואָס טויג אײַך, זײַט זשע מוחל, מיר דערצעהלען פֿאַר וואָס איהר האָט מיך ליעב? איהר דערצעהלט מיר בעסער זײַט זשע מוחל, צביה לאה. לעבן, וויִ אַזוי איז אײַך געגאַנגן מיט׳ן לעצטן מראָגן?

אָדער:

— איהר דערצעהלט אונז בעסער, זײַט־זשע מוחל, פֿעריל קרוין, נאָך אַמאָל, פֿאַר וואָס האָט איהר זיך צוקריגט איבער־אַנײַעם מיט אײַער שוועגער׳ן רחל׳ע די גרינע? איהר האָט דאָך ניט לאַנג איבערגעבעטן זיך מיט איהר:

יאָ, וועג ניט מײַן מאַמע, וואָלט געוואָלן, וויִ מען זאָגט, דרײַ שליימרס א גראָשן. ס׳איז אַזוי אויך געוואָלן מאָלט אײַך געניג בזיונות, אַז מײַן מאַמע, וואָס האָט — זאָגט זי — קיין מאָל ניט געהערט קיין גראָבהײַט, בעדאַרף אוים־הערן אַזעלכע וועדשער מיט אַזעלכע קללות און מיט איהרע אײגענע העגד צונגעהמען די דאָזיגע צוויי וויבער, וואָס אַז זיי וועלן אין פֿעס, זענען זיי ערגער — זאָגט זי — פֿון די חיות רעות, זיי זענען גרייט אײַנים דאָס אַנדערע אָדער אָפּבײַסן די נעז אָדער אַרויסרײַסן די אויגן; וויפֿיעל געוונד דאָס קאָסט דער מאַמע — דאָס ווייס איך. איך האָב ניט אײַן מאָל געטראָפֿן די מאַמע זיצן און ווײַנען — (אויך אַלסדינג ווײַנט זי) און בעקלאָגן זיך אויך וואָס פֿאַר אַ לעבן זי איז אירגעקומען; און קומט דער טאַטע — ווישט זי אוים די אויגן, גלײַך וויִ נאָר ניט געוויזן.

— וואָס איז? פֿרעגט זי דער טאַטע דערשראָקן.

— וואָס, וואָס איז? מאַכט די מאַמע תמוהאַטע.

— וואָס ביזט דו פֿאַרווײַנט?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0103-0204 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— איך? זאָגט די מאַמע פלומרישט פרעהליך און טרעהרען קײַקלען זיך פון אירע שענע אויגען אירע איבער אירע ווײסע שענע באַקען. וואָן איך שעם זיך ניט פאַר'ן טאַטען, פאַל איך אירע אויפ'ן האַלז און קוש אירע אויס יעדעד גליד, מין טהײַערער-טהײַערער מאַמען!

קאפיטעל ג.

מען רעדט פון קליינוואַרג און פון וויבער.

און מיר, קליינוואַרג, קינדער פון די דרײַ שכנים אין איין שטוב, וואָרען דאָך אודאי וואָס וויטער אַלץ נעהענגער, און מיט דער צײַט די לעצטע גוטע ברידער, וויַ עס נעהר צו זײַן חברים: און איבערהויפט די יונגלעך. אַרום און אַרום זענען מיר זיבען יונגלעך; איך מיז אַיך זיַ אויס־עבענען בײַ די נעמען: הערשקע מאַמציס פּיער בנים — צוויי רויטע און צוויי שוואַרצע— אַייזיק, איציק, הילוק און ישׂראל'ק; „שׂון איין מאָל משה'ס" צוויי יונגלעך — יואַל'קיל און שואל'קיל, און איך, אברהם'ל, דער מחבר פון דער דאָזיגער נעשיכטע. אַ חוץ די זיבען יונגלעך זענען פאַרהאַן זעכס מיידלעך: צוויי צביה לאה'ס מעכטערלוך און בײַדע מיט נעלע הערליך: איטקע אין ביילקע, און פּיער פּערעלע'ס מיידלעך: רייזעלע און פּייגעלע און חנה'לע אין יענטעלע.

די יונגעלעך מיט די מיידלעך זענען צווישען זיך פּיער מיט וואַסער. מע האָט זיך אַזוי פּיינט, אַז מען מש מע קאָן זיך איינס דאָס אַנדערע ניט אָנ־קוקען. טאַמער טרעפט זיך עפּעס אין שטוב אַ שאדען, ליגט מען אַרויס די באָד איינס אויף דאָס אַנדערע, די יונגלעך אויף די מיידלעך און די מיידלעך אויף די יונגלעך, ביז מען הויבט זיך אָן נעבען קלעפ. מיר, יונגלעך, פלאַנטעך זיך אַיין אין די רויטע הערליך פון די מיידלעך אין זיי, מיידלעך, מאַכען אַזאַ קוויטשערי, ביז עס קומט צו לויפען הערשקע מאַמציס, אַ בייזער יוד וואָס האָט פיינט „ספראָווע"; ער ניט פעטש פון דער פולער האַנד אויף אַלע זיימען: „פיטש־פאַטש — זאָגט ער — אי ניקאקוך!" אַ גליק, וואָס סע מישט זיך אַרײַן, „איין מאָל משה", רייסט אַרויס די יונגלעך פון הערשקען הענד:

— לאָז שוין זיין איין מאָל אַנישק!

אַ מאַדנע מענש דער „איין מאָל משה" — אַ קינדערשע נשמה בײַ אידם, טאָג וי נאַכט וואָלט ער זיך מיט אונז אָבגענעבען. פון העלפען אונז מאַכען, בויען, צונויפשטעלען, צונויפלייגען וכדומה — פון דעם שטעפט מען ניט;

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0104-0205 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דערויף איז דאָך עפּעס „איין מאָל משה" אַ בעל מלאכה, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט. ווי קאָן עֶר שטעהן אין קוקקען בשעת יענער שניצט, שנידט, טהוט עפּעס? „גיב אַהער, דו שוינגען איינער, וועל איך דיר ווייזען וויַ אַזוי מען שניצט מיט אַ מעסער"! — נאָר דאָס איז בלאָטע, איך דאַרף אייך זאָגען בסוד, אַז „איין מאָל משה" האָט זיך ניט געפֿוילט פֿאַרקאַטשען דיַ פּאָלעס און חאַפּען מיט אונז אינאיינעם אַ שפּיעל אין „קאַמער־קאַמער הויז", „עקעך און מקח", „אום צי גראָד" וכדומה. אין מיט אים שפּיעלען איז געווען, זאָ איך אייך, אַ פֿאַרנעניגען: פֿאַרהלוכער וויַ שמחת תורה: וואָס־זשע טהוט נאָט? בעדאַרף עֶר איהם געבען אַ וויַב פֿערלעג, וואָס מע רופֿט זי „שוועבעלע", לאָזט זיַ איהם נישט מישען זיך צווישען קונדעֶר. אָט איַן אופֿמלוך: איך וועל זאָגען מיט לשון פֿון מיַן רביַן מאָנוש. מיַן רבי מאָנוש, אַז דיַ רביצין האָט איהם דערקוטשעט מיט גלעד, פֿלעגט עֶר זיך חאַפּען ביַ דעֶר לינקע פּאָה און שרייען: „גוואַלד: וועֶר האָט אויסגעמאַכט דאָס מין וויַב אויך דעֶר וועלט"!... אין יענער ציַט, וואָן איך בין לטשל קיפר און מען קומט צו מיר און מע פֿרעגט מיך: וואָס טהוט מען מיט וויַבער? וואָלט איך גיוויס גיזאָגט: מען זאָל זיי אַלע אויסקוילען וויַ דיַ גענז, נאָר איינע זאָל מען איבערלאָזען — דיַ מאַמע מיַנע.

אַצינד אַז מיר האָבען זיך אַ ביסעל בעקענט מיט אַלע שכנים און שכנות וואָס זיצען ביַ דעֶרשטע מאַמעס און מיט זייערע גיזונדלעך, נעהען מיר אַריבער צום ענין המעשה, דאָס הייסט צו דעֶר „קאַמונע" גופא, פֿון וואַנען זי האָט זיך גענומען, וויַ אַזוי זי איז געוואָרען, און וואָס מיט איהר איז געווען דעֶר סוף.

קאפיטעל ד.

דער ערשטער נעדאנק פֿון „קאמונע".

שוין לאַנג יחוס פֿאַר דעֶר גאַנצער וועלט, אַז אַלע נרעמטע אידען קומען אומגעריכט, דורך אַ קלייניקייט. אויך דיַ אידע פֿון „קאַמונע" ביַ אונזערע דרייַ שכנות איז געבוירען געוואָרען אומגעריכט דורך אַ נאַרישקייט. סיאיז אַזוי געווען דיַ מעשה: באַלד נאָך פּורים, אַז דעֶר עולם האָט אָנגעהויבען שמועסען מכח מצה אויך פּסח און אויסרעכענען ווי־פֿיל יעדעֶר בעדאַרף האָבען מעהל, האָט זיך געטראָפֿען אַ מאַרנער נס: עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז מיר אַלע בעדאַרפֿען האָבען גליַך, ניט מעהר און ניט ווייניגער. אָט האָט

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0104-0206 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איהר אַיך דאָס חשבון פֿון אויבען אויף: דער טאַטע, די מאַמע און איך זענען דרײַ אידן; היינט וואַרטן מיר, אָם דאַרפֿען קומען צו אונז גאָסט: מיין עלטערע שוועסטער אסנה מיט איהר מאַן דניאל מיט דרײַ קינדערלעך פֿון אַ קלײן שטעדטיל פֿון בעסאַראַביע; (אָם איז היינט נעבעך נישט גוט די צײַט און זיי קלויבען זיך קיין אַמעריקאַ) האָט איהר אַ קימא-לן פֿון אַכט איהרע. היינט העֿרשקע מאַמציס מיט זייערע פֿיער בנים און מיט צוויי טעכטערלעך, האָט איהר אַיך פֿונקט אַכט; איצט נעהמט „איין מאָל משה" מיט צוויי מיט צוויי יונגלעך און פֿיער מיידלעך, — וועדער אַמאָל אַכט.

— פֿלאַי פֿלאָים; טאַקי נאָר מן השמים — האָבען אַ זאַך נעטהון די מאַנספּלען אויף צוי-פֿלומרישט.

— אַ באַשערטע זאַך, האָבען אונטערנעהאַפּט די וויבער שוין אַביסעל ערענסטער.

— העֿרט נאָר אויס, יודישע קינדער, טאַמער וואָלט נעווען אַ סברא, אַז מען זאָל מאַכען אויף די אַכט טאָג אַ מין יד אַחת?

אַזוי האָט זיך אַ זאַך נעטהון אייניער פֿון די מאַנספּלען, דאַכט זיך „איין מאָל משה", און העֿרשקע מאַמציס האָט איהם אונטערנעהאַפּט:

— אַ מין שותפות, בחברותא היינט דאָס, וואָס נאָט גיט אַבי-אייניעם, אי ניקאַקוך!

— אויף זייער לשון וועֿרט דאָס אָנגערופֿען „קאָמונע", שטעלט אַרײַן דער טאַטע און „איין מאָל משה" מאַכט דערויף אַ פּירוש, צוליבנט די זאַך אויף טעלעֿרלעך:

— „קאָמונע" היינט: מײַנס דײַנס, שלי שלך, שלך שלי, איין שׂימעל, איין קעשענע, איין דעה.

— וכפרט פּסח, זאָגען שוין אַלע מאַנספּלען מיט אין מאָל: וואָס אַלע יודען עסען אין ברוט, די אָרעמע מצה, אַלע יודען טרינקען אין משקה, צמוקים-ווײַן, און אַלע צו פֿיער כוסות, און אַלע עסען אין מאכל, מרור, און אַלע זאָגען פֿון אין הגדה. פּסח איז דער בעסטער יום-טוב. פּסח וואָלטען אַלע יודען נעמענט מאַכען „קאָמונע".

אָבנעזאָגט, האָבען די מאַנספּלען נעהאַפּט אַ קוק אויף די וויבער: וואָס וועלען זיי עפּעס זאָגען דערויף? די וויבער האָבען אָבער גאַנץ קלוג אונטערנעשוויגען. זיי האָבען זיך אַ פּנים נעטראַכט: „וואָס דאַרפֿען מיר, וויבער, נעהמען אויף זיך דעם האַרמידער? איהר ווילט „קאָמונע" — לאָז זיין „קאָמונע"; אַ קשׂיא אויף אַ מעשׂה, טאַמער מאַכט זיך נאָכדעם עס לאָזט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0105-0207 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זיך אוים אַ בוידעם, זאָלט איהר אוך אונז ניט אַרויפלייגען די באָד"... בקצור, די וויבער האָבען אָפגעאַרבייט נאָנץ דיפלאָמאַטיש, וויַ געוויינט- ליך וויבער, און דער פלאָן פון „קאָמוּנע" איז אָנגענומען געוואָרען, נאָר ניט מיט אַמאָל, בימלעכווייז.

קודם כל האָבען אַלע דריי שכנות געקויפט בשותפות אַ זעקל מעהל אין מע איז אַוועק אין איין קלאָפּ באַקען מצות. און די מצות זענען דאָס יאָהר דוקא געראָטען, און מען האָט געבראַכט צופיהרען די מצות, און מען האָט זיך געוויינשעוועט איינס דאָס אַנדערע מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערליך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער אַלע אינאייניעם באַקען מצות — ס׳איז געווען אַ חיות אָנצוקוקען דאָס גוטפרײנדשאַפט מיט לויבשאַפט פון די וויבער, גלייך וון מען האָט זיך קיינמאָל נישט געקריגעט, נישט געזודלט, נישט פאַרבּיטען מיט קיין ווארט אפילו; און נישט נאָר די וויבער, די מאַנספלען, און אוך מיר, קליינוואַרט, האָבען זיך יענעם טאָג געפיהלט אַזוי גוט וון נאָך קיינמאָל ניט זינט מיר זיצען אַלע אונטער איין דאַך. און מערקווירדיג: אפילו הערשקע מאַמציס, וואָס איז תמיד בייז און אין כעס אוך דער נאָנצער וועלט (דערפאַר וואָס זיינע צוויי שוואָגעריקעם האָבען אַמאָל געוואלט אויסלאָדען בי איהם די דירה), איז דעם טאָג געווען עפּים מאָדנע אויפגעלייגט, נישט געגעבּען פּעטש „פּיטש- פּאַטש אי ניקאַקוך", וון זיין שטייגער איז, אין האָט נאָר אונטערגעזונגען ליעדלעך שטילערהייד, און צביה לאהס מאַנספּילשע שטימע איז יענעם טאָג געווען עפּים דינער און וייכער — מיט איינעם וואָרט, — אַ גוטער מלאך איז דורכגעפלויגען איבער הערשקע מאַמציס דירה, די שכינה האָט געוויהט אוך איהר.

געפטרט די מצות, האָבען די וויבער אַוועקגעשטעלט אַלע אינאייניעם אַ דיוושקעלע באַרשט (דאָס דיוושקעלע האָט פערזאָרגט געווינטלוך „שוין איין מאָל משה") און מען האָט וויעדער אַמאָל געזאונשען זיך מע זאָל דערלעבען איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען און מיט די קינדערלעך געזונדערהייד און מע זאָל ווידער שטעלען אַלע אינאייניעם פסח׳דינען באַרשט, און אין שטוב איז ווידער געווען שישון ושמחה, נוט אויפ׳ן האַרצען. נאָכדעם האָט מען אָנגעקויפט אַלע אינאייניעם עטליכע פּאָר עופות מיט אַ פּאָר אינדיקעם, האָט זיי גאָט צוגעשיקט אַ כשרע מציאה (אַ משוגע׳נער גוי האָט זיך מעהר ניט געהויסען בעצאָהלען וויַ צוועלף גילדען פאַר צוויי אינדיקעם וון די קעלב- לעך די גרוים) און מע האָט אַלע עופות פאַרהאַקען אין איין שטיג (דאָס

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0105-0208 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שטייג האָט צוגעכט געמאכט געוויינטלעך „שוין איין מאָל משה") אוּן די אינדיקעם האָט מען געלאָזט שפּאַצירן איבערן שטוב, אוּן פּאָר אוּנז, קלייַנוואַרג, איז דאָס געווען אַ שטיקעל געשעפּט: מיר האָבן זיך מיט זיי געריבעט, מיר האָבן צו זיי געפּרַיבט, אוּן זיי האָבן געשריגען „האַלדיר-האַלדיר"; אוּן קיינער האָט אונז ניט געזאָגט קיין וואָרט; אוּן די וויבער האָבן זיך געוויינשעוועט, מע זאָל דערלעבן איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען אוּן מיט די קינדערלעך געזונדערהייט אוּן מען זאָל ווידער קוּפּען בשותפות אַלע אינאיינעם אוֹעלכע עסות אוּן אוֹעלכע אינדיקעם. נאָכדעם האָט מען געקוּפּט אַלע אינאיינעם צווייַ זעקלעך קאַרטאָפלעם אוּן גלייַכן נעלד, אוּן אייער עפּעס גאָר אַ מציאה. פּוּן אַ גנב — דרַי גילדען אַ שאָק (נאָט האָט זיי צוגעשיקט אַ גוט מיט אייער, אוֹיך קיין שלעכט אָרט זאָל זי ניט שטאַנען) — אוּן די וויבער האָבן געלאַכט פּוּן דער גוט, אַ נאַרישע גוט, אַ געשלייַ־שע האַנוז; אוּן מען האָט זיך ווידער געוויינשעוועט, מע זאָל דערלעבן איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען אוּן מיט די קינדערלעך געזונדערהייט אוּן מען זאָל ווידער איינקוּפּען אַלע אינאיינעם בחברותא אוֹעלכע גראָסע קאַרטאָפלעם אוּן אוֹעלכע פּרישע אייער; וואָס דאַרפּט איהר מעהר? פּסח־דיגע קוילען צום סאַמאָוואַר האָט מען געקוּפּט אַלע אינאיינעם אַ זעקל כמעט אומזיסט, סאיז גאָר אַ חרפּה אוֹיסצוזאָגען פּאָר ווייַטל, הייַנט חריין אוּן פּאסטערנאק אוּן שאָר־דקות—אַלסדינג בזול הוזל; „אַנערב פּסח פּוּן גאָלע מציאות!" האָבן געזאָגט די וויבער אוּן האָבן געלאַכט, אוּן מיר, קלייַנוואַרג, האָבן געקוּפּט צו זאָגט די וויבער אוּן די אינדיקעם האָבן געשריגען „האַלדיר־האַלדיר!" אוּן מען האָט זיך געוויינשעוועט, מע זאָל דערלעבן איבער אַ יאָהר מיט די מאַנען אוּן מיט די קינדערלעך געזונדערהייט אוּן מען זאָל ווידער מאַכן אינאיינעם אַלע איין פּסח; מע האָט אַרויסגעזעהן בעשטענפערלעך, אַז עס קאָן נאָר ניט זיין קיין גרעסערע חכמה אוֹיף דער וועלט וויַ אַז מען מאַכט יד אַחת.

— קאָמונע, איהר שפּיעלט זיך מיט קאָמונע? האָבן אַ זאָג געטהון די מאַנסבלעך אוֹיף אַ ליצנות. אוּן די וויבער האָבן אונטערגעאַפּט דאָס וואָרט „קאָמונע", נאָר געוווּסט האָבן זיי דאָס „קאָמוּנעס", אוּן האָבן אַרויסגעזאָגט בפירוש, אַז זיי וואָלטן זיך ניט אָבגעזאָגט סיזאָל אַ נאַרין יאָהר זיין בּי זיי „קאָמונע" אוּן די וויבער זאָגען געווען אוֹיפגעלייגט, אוּן די מאַנסבלעך אודאי, אוּן מיר, קלייַנוואַרג, אודאי אוּן אודאי!

געבליבען איז אוֹיפֿן לעצטען מאָל נאָר פּיש אוּן פּלייש אוּן ווייַן אוֹיף אַרבע כּוסות. מילא, פּיש — דאָס האָט געגומען אוֹיך זיך געוויינטלעך „שוין

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0106-0209 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איין כאָל משה", וואָרום וואו האָט אויף דער וועלט נאָך אַזאַ בריה אויף קוי־פּען פּיש וויַ ער? ער וועט ברענגען צו טראָגען פּיש, וועט זען שוין איין מאָל פּיש: כיט וויַן אוין מיט׳ן הרוסת האָט מען זיך פּאַרלאָזט אינגאַנצען אויף מין טאַשען, מחמת דער מבין אויף וויַן איז ער, אוין טובלען האָם נעפּעם האָט מען נעשיקט אונז, יונגלעך, (פּאַר די מיידלעך האָט מען נעפּינען אַנאַנדער ארבייט: העלפּען די מאַמעס כשר׳ן אוין רייבען אוין שיַיערען אוין פּוצען), אוין מיר האָבען פּערקאַטשעט די היַזלעך אוין זענען אוועק צום טיַך לע־בעדיג, פּרעהליך. בקצור, ס׳איז געווען „ליהודים", אַלע זענען געווען פּער־נומען, אַלע העַנד האָבען געאַרבייט, קיינער איז ניט געווען אַ מי־נוט אַפילו ביזין לעצטען טאָג ערב פּסח, בין מע האָט פּערברענט דעם חמיץ, נעגאַנגען אַלע אין מרחץ ערין, געקומען אַהיים, איבערגעטוין זיך אַלע יום טובדיג אוין מען האָט געגומען גרייטען זיך צום סדר.

קאפיטעל ח.

די זייגע ער „קאמונע" שאָקלען זיך.

עס פּערשטעהט זיך פּון זיך אַליין, אַז צענוי־פּשטעלען די טישען מיט די בענקליך, אויפשטעלען די כוסות מיט די קערות אוין אויבעטען די עסעבעטען האָט געגומען אויף זיך „שוין איין מאָל משה". ווער עס האָט איהם נישט געוואָהנען ארומטאַנצען דעם דאָזיגען פּאַרנאַכט, דער האָט נאָר קיין שענס ניט געוואָהנען: די בעקלעך האָבען איהם נעפּלאַמט, דאָם היטעל איז איהם אַראָפּגעפּאַלען אויף אַ זייט, איין וואָנס די לאַנגע האָט זיך בײַ איהם אויסגעצויגען נאָך ליינגער; ער האָט אויסגעזוהען וויַ אַ קאָמאַנדיר פּון אַ שיף, אָדער וויַ אַ פּעלדמאַרשאַל אויף דער מלחמה, אָדער וויַ אַ גבאי צו הקפות, ער האָט נישט געלאָזט קיינעם זיך צוריהרען צו קיין זאַך: אַליין האָט ער צונויפּגעטראָגען ביינקלעך, אַליין צונויפּגעשטעלט די כוסות, אויס־געשטעלט דאָם זאַלצוואַסער מיט׳ן חרוסת מיט די שאָר ירקות, אוין אַליין אויסגעבעט אַלע פּיער עסעבעטען (מיַן שוואָגער דניאל איז אויך געווען פּאַר־רעכענט אין קאָהן) אוין אַז ס׳איז נעקומען צו די עסעבעטען, האָט ער גע־קָאַמאַנדיוועט מען זאָל איהם צונויפּטראָגען וואָס מעהר קישענס.

— נאָך אַ קישען!

— נאָט אַיך נאָך אַ קישען.

— נאָך אַ קישען!

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0106-0210 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— נאַט אייך נאָך אַ קישענ.
— נאָך אַ קישענ!
— וואָס טויג אייך אַזוי פיעל קישענס?
— נאָך אַ קישענ!
און ס'איז אויסגעוואַקסן פיער הויכע עסעבעטען... וואָס זאָל איך עסעבעטען? פיער הויכע מויערן, וואָס אַז מען איז נעקומען פון שוהל האָבען די פיער בעלי-הבתים בעדארפט זיך מיט אנגסטען ארויפדראפען ארויף. און אַז זיי האָבען זיך ארויפגעדראפט ארויף און בעזעצט זיך, האָבען זיי מורא געהאט, זיי זאלען חלילה נית אראפפאלען.

דער ערשטער האָט זיך ארויסגעחאפט דער בעל-הבית העראשקע מאמצים, ער האט נית געזאגט חס ושלום קיין שום חסרון אויף די עסעבעטען; ער האָט נאָר אַ קנייטש געטהון מיט די פליצעס, אַ מאַך געטהון מיט פעס:
— נ—נ—נאָ, אַ עסעבעט!
— האָ? שוין איין מאָל אַ עסעבעט? האָט זיך אנגערופען צו אידם „שוין איין מאָל משה" מיט אַ שמייכעלע פון אַ גרויסען קינצלער וואָס איז אַליין צופרידען מיט זיין ארבייט.

— ס'זאָל נית זיין דאָם אייגענע וואָס מיט דער סוכה, רופט זיך אָן דער בעל-הבית, העראשקע מאמצים, מיט אַ שטאָף.
— איך האָב שוין אויף געקלערט דאָם אייגענע, זאגט דער טאטע מיינער און מאסטעט זיך אויף דער עסעבעט, האלט זיך מיט ביידע הענד אין גארטעל און טרעט אַיין די קישענס, וו מען טרעט אַיין אַ וואָגען הייו.
— מיט פרעמדע הענד איז גוט פייער שאַרען, רופט זיך אָב די בעל-הבית'ש צביה לאה מיט נאָל, און „שוועבעלע" שטעלט זיך אַיין פאר אידה משהן און טהוט אַ זאָג צום מאן מיט כעס:
— אומעדום בעדארפסט דו ארויסבעווייזען, אַז דו קענסט; עסעבעטען וואָלט איך זיי געבעט; לאָזען זיי זיך בעטען!

עס פערשטעהט זיך, אַז צביה לאה קאָן דאָם נית איבערטראגען און טהוט אַ זאָג צו מיין מאַמען כלומרשט אין גוטען מיטה:
— אידר זעהט בתיה לעבען? דאָם שוועבעלע האָט זיך שוין אָנגעצונדען...

און „שוועבעלע" ביימט זיך אין צו מיין מאַמען און רוימט אידר אַיין אַ סוה פאר נאַנץ בראָד:

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0107-0211 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— אידר הערט, בתיה לעבען? דער סאמאוואר ברוף השם וידט שוין...

און אלע דערפֿיהלען אז א חמארע רוקט זיך אן אויף הערשקע מאמציים שטוב, און דאם פֿריילעכקייט מיטן לעבעדיקעם וואם ס׳איז געווען ערב פסח איז ניטא, אזעלכ, אזעלכ מיטן וינט און מיטן רויף.

— זאלט איהר מיר זיין נעזונד און שטארק, צביה לאה לעבען אין פֿערינ קרוין, פֿערנעסט ניט אז ס׳איז יום־טוב אין מיר זיצען בי איין טיש; זאגט צו זיי די מאמע שטילערהייד, און אויף איהר פנים ליגט אזוי פֿיעל טרויער, אזוי פֿיעל אנגסט, אז עס פֿארנעהמט מיך בי׳ם הארצען.

איך פֿערשטעה איהר טרויער, איך פֿיהל איהר אנגסט. איך האב בעמערקט נאך בשעת ליכט־בענשען, אז זי ווינט, ווינט אויף דער דירה וואם מיר האבען פֿערלאזען און וואם מיר בעדארפֿען זיצען אין שכנות מיט אזעלכע גראבע מענשען, זיצען מיט זיי בי איין טיש, בי איין סדר; ערשט פֿארגיהרען אין דער צייט איז געווען בי אונז אבוסעל א שענערע טיש, אבוסעל א רייכערער סדר, פֿארגיהרען איז דער מאטע געווען א״י מלך, די מאמע איז געזעסן א״י מלכה און איך בין געזעסן א״י פרינץ. הינט זיצען דא צוזוי־פֿיעקווטשט ע ט ל י כ ע מלכים, ע ט ל י כ ע מלכות, און א סך־א סך פרינצען, און אלע פרינצען נעהמען אנגעטהון יום־טוב׳דיג אזוי שען וי איך, און אפשר נאך א בוסעל שענער... נו, זאגט אייך וואם איהר ווילט, ס׳איז ניט דער פֿארגיהרינגער פסח; ס׳איז ניט דער פֿארגיהרינגער סדר;

מאמע, איך פֿערשטעה דין טרויער; איך פֿיהל דין אנגסט;

קאפיטעל ו.

דער פרינץ נעמט זיך איבער.

און חאטש עס זיצען דא א סך פרינצען און אלע נעהמען אנגעטהון יום־טוב׳דיג אזוי שען וי איך און אפשר נאך שענער — דאך פֿיהל איך, אז איך בין ניט דאם וואם אלע. און חאטש עס זיצען דא ע ט ל י כ ע מלכות, דאך פֿיהל איך אז מין מאמע איז ניט דאם וואם אלע מאמעס און מין מאמע איז ניט דאם וואם אלע מאמעס. אויב יענע זענען מלכים, איז ער א מלך איבער די מלכים, וואורום ער איז דא דער שענסטער און דער אייידעלסטער פון אלע; און אויך די מאמע איז דא די שענסטע און די אייידעלסטע

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0107-0212 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿון אַלע. עֶר קוקט אַרײַן אין סדור אַרײַן, פֿיהרט דאָס רעדל ווי אַיין עֶל-
טערער, ווי אַ פּעלדמאַרשאַל, און אויף איהם קוקענדיג וואָס עֶר טהוט טהיַן
איהם נאָך אַלע. אויף די מאַמע איז אַ וועג-ווײַזער פֿאַר די איבריגע ווײַבער,
האַלט פֿאַר זיך אַ גרויסען גראָבען קרבן-מנחה, מישט-מישט די בלעטלעך
מיט איהרע שענע וויַסע פֿינגער, און דאָס ווײַסע ליכטיגע פנים בשעת מעשה
שײַנט איהר ווי די זון, און די איבעריגע ווײַבער זעהען אויס קעגען איהר
עפּים מאָדנע שוואַרץ ווי די צינײַנערינס. מאָלט אַיך, מען שוועסטער אַסנה
איז, קאָן מען זאָגען, אויך נישט קיין מאוס ווײַבעל, נאָר ווי קומט זי צו
דער מאַמע? אָנו, פֿאָהרט אויס די נאַנצע וועלט און נעפֿינט מיר נאָך אַזאַ
יפת תואַר ווי מיין מאַמע? אַיין עבירה וואָס פֿונ׳ם אפֿ׳ט ווינקט, וואָס זי קאָכט
וואַקסען איהר קישעלעך אונטער די אויגען. אַיין עבירה וואָס פֿונ׳ם קאָכען
וואָס זי קאָכט אַליין, ווערען איהר די שענע ווײַסע העגד בעצוינגען ווי מיט
אַ קאַרע פֿון אויבען. אַיין עבירה וואָס צולויפֿ מיין שוועסטער אַסנה האָט
זי נעבעך גאָמזט ניט לאַנג פֿאַרקויפֿען די פּערל איהרע מיט די אויהרינג-
לוך מיט די פֿינגערלוך און זי קאָן זיך איצט ניט בעזוינען מיט איהר נאַנ-
צען שענקייט און מיט איהר נאַנצען גלאַנץ פֿון אמאל. די מוטער רחל,
אכתר המלכה, שולמית פֿון שיר השירים, די מלכה-שבא — די זענען נאָר
אַ דמיון; ניט איהר אפ׳ צוריק די פּערל מיט די אויהרינגלוך מיט די פֿינגער-
לוך, וועט איהר זעהען וואָס היסט אַ יפת-תואַר:.. נאָר פֿאַרפֿאַלען; ניטאָ
קיין פּערל; ניטאָ קיין אויהרינגלוך; ניטאָ קיין פֿינגערלוך; אויסגעטהון;
אַוועקגענעבען; גוואַלד, וואָס האָט צו אונז דער רבונו של עולם? פֿאַר וואָס
שטראָפֿט ער אונז אַזוי?!

. . . . . .

— ק—ד—ש! — זינגט אויס דער מלך פֿון די מלכים, דאָס היסט דער
טאַטע מיינער, קוים-קוים וואָס ער קריכט אַרויס פֿון דער עסעבעט, נעהמט
דעם כּוס אין איין האַנד, שפּאַרט זיך אָן מיט דער אַנדערער האַנד אין
טיש, פֿאַרטיסט דעם קאָפּ אַרויף, מאַכט צו די אויגען און הויבט אָן דעם
שענעם פסח׳דיגען קידוש מיט׳ן שענעם פסח׳דיגען נוסח, נאָר מיט עפּים אַ
מאָדנעם מרוערינען ניגון; — גיין, ס׳איז נישט דער ניגון וואָס פֿאַראיאָהרען;
און עם מאָלט זיך מיר אויס, אַז אינ׳ם טאַטענס קדוש העֶרט זיך אַקלאַנ-
צים בית דין של מעלה, אַקלאַנ׳ פֿאַר דער דירה, פֿאַר דעם אין שכינות
זיצען, פֿאַר דער מאַמע פּערל מיט די אויהרינגלוך מיט די פֿינגערלוך און
פֿאַר די אַלע איבעריגע צרות, יסורים און הארצוועהטאָ: וואָס נאָך האָט
אונז מיט זיי בעוויליגט הינטענעם יאָהר פֿון זיין בריטעֶר האַנד.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0108-0213 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אידר ווייסט נישט, וואס האָט צו אונז דער רבונו של עולם?
פֿאַר וואס שטראָפֿט ער אונז אַזוי?

קאפּיטל ז.

די ווילען פֿון דער „קאמיסע" הויבען אן פֿאלען.

וויַ אַלע גרויסע אידעען, אַזוי איז אויך אַלע גרעסטע אומגליקען וואָס טרעפֿען זיך אויף דער וועלט, נעהמען זיך אָפּשטאָל פֿון אַ קליינינקייט, פֿון אַ נאַריישקייט. אויך די „קאמיסע", וואָס ווערט באַשריבען בײַ אונז אָט דאָ, איז פֿלוצים אַנידערגעפֿאַלען, אין סאָמע אָנהויב, און איבער אַ קליינינקייט, איבער אַ נאַריישקייט, ומעשה שהיה כך היה:

וויַ באַלד דער טאַטע האָט אָפּגעמאַכט דעם קדוש און האָט צוריק אַרײַנגעזעצט זיך אין דער עסעבעס, האָבען זיך אויפֿגעהאָפּט בײַדע מיט אַמאָל, מײַן שוואָגער דניאל און אונזער בעל־הבית הערשקע מאַמצים, אין האָבען זיך אָפּגעזעצט בײַדע צוריק אַנידערגעזעצט, געוואָרען רויט ווי פֿײַער, זיך פֿערשעמט אַ פּנים.

מאַכט דער טאַטע צו הערשקע מאַמצים אויף שטום לשון (מחמת נאָך קדוש טאָר מען שוין נישט מפסיק זײַן): „נו־אָ!" — דאָס הײַסט, ער איז איהם מכבד ער זאָל מאַכען פֿריהער קדוש; ענטפֿערט איהם הערשקע מאַמצים אויף דער זעלבינגער שפּראַך: „אי־אָ" און בעווײַזט מיט דער האַנד אויף מײַן שוואָגער דניאל (אַ גראָבער יונג: ער מײַנט אַז ער טאָר שוין אויך נישט מפסיק זײַן); רופֿט זיך אָן מײַן שוואָגער דניאל און מאַכט מיט קאָפּ: „אי־אי", דאָס הײַסט: איך נישט, לאָז אַיין אַנדערער מאַכען פֿריהער קדוש; מישט זיך אַרײַן „שוין אַיין מאָל משה" ער האָט תמיד ליעב אַרײַנמישען זיך); און טהוט אַ מאַך מיט דיַ האַנד: „מי־אָ־נו?" דער פֿשט איז: „ממה־נפשך, אדער דער, אדער ענער?" ענטפֿערט איהם דערויף דער טאַטע אַלץ אויפֿן ווינק: „מע־אָ־אי!" דאָס הײַסט: „אַז נישט דער און נישט ענער — מאַכט שוין איהר פֿריהער קדוש!"

איך ווייס נישט וואָס פֿאַר אַ פֿרייליכקייט עס לינט פֿערבאָרגען אין דער דאָזיגער מימיקע, גאָר אויך אונז, קליינוואַרג, פֿאַלט אין דערפֿון פֿלוצים אַ געלעכטער און נאָך וואָס פֿאַר אַ געלעכטער! מיר שטיקען זיך שטילערהייַט אין די קולאַקעס האָבען מורא אַ קוק טהון איינס אויף דאָס אַנדערע, מע זאָל חלילה נישט אויסשיסען. נאָר ווײַטער קאָן זיך אַ מענש אַיינהאַלטען? אַ מענש

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0108-0214 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איז דאָך גוט קיין אייזען, וכפרט אז סע זיצען בײַם טיש קיין עין הרע אזוי פֿיעל קלאָצערס וויסע חברה'ניקעס, וואָס קאָנען לאכען, איז נעמנ אז עמיצער פֿון אונז זאל נעבען אַ חלום, אַ הוסט, אדער אַ שלוקערן, זאל זיך דער איבערינער חברה אויסוויזען, אז דאָס האָט שוין איינער נעזונט אויסגע־ שאָסען. אין אזעלכע מאָמענטען, הערט איהר, איז נעפֿעהרלוך, מען שפּיעלט זיך מיט פֿייער, וואָרום וואָס מעהר מען האָט מורא — מעהר לאכט מען. איהר קאָנט דאָס פֿרוכטן אויך אייערע קינדער, לאָזט אַרויס אַ באַפֿויל אַז מען מאָר בײַם טיש ניט לאכען, וועט איהר זעהען וואָס וועט זיך טהון: תחילת וועט מען זיך שטיקען וויַ ווייט מע וועט קאָנען, נאָכדעם וועט ווערען אזא שׂימערי, אַז איהר וועט סוף כל סוף אַליין אויך אויסשיסען אַ געלעכטער. דאָס שכל דערפֿון וויסען מיר ניט; לאָזען די חכמים, וואָס גיבען זיך אָפּ מיט אַלערליי חכמות, אויפקלערען די דאָזיגע חכמה אויך, און מיר ווילען זיך אומקעהרען צורוק צו אונזער קדוש.

אז נאָט האָט געהאלפֿען, די מלכים האָבען שוין מיט נאָטס הילף אַלע אָבגעמאכט קדוש און סיאיז נעקומען צו אונז, קלייַנוואַרג, איז אויפגעשטאַנען העדשקע מאַכצים בן, דער עלטערער (אייזיק), און האָט אָנגעהויבען זאָגען דאָס „סברי מרנן ורבנן ורבותי", אויך אַ מאָדנעם קול גלײַך ווי עמיצער וואַרעט איהם, האָט דער יונגערער ברודער זײַנער (איציק) אַרויסגעלאָזט אַ מין „קכ", האָט זיך דער דרימער (הילעק) צוגעלאכט און דער קלייַנער (ישׂראליק) נאָך איהם, און נאָך זיי שוין מיר אַלע, און אייזיק אַליין אויך בתוכם און אזוי איז ער זאַטראָמפּעט גאָווארען אין מיטען, ניט אַהין, ניט אַהער, אוש נעזוארען ברוין און בלוי, סיאיז נעווען אַ רחמנות צו קוקען אויך איהם: איז אויפ־ געשטאַנען העדשקע מאַמצים און האָט איהם אַראָבגעלאָזט אַ פּאַטש פֿון אויבען אראָב און אַרויסגעווארפֿען איהם פֿינף טיש און אַ זאָג נעטהון דער בײַ וויַ זיין שטיינער איז: „פּיטש־פּאַטש אי ניקאַקוך!" און אַ מאַך נעטהון צום אַנ־ דערען (צו איציקען) ער זאל אויפֿשטעהן מאַכען קדוש.

האָט זיך איציק אויפֿנעהאפּט ווי אַמויק און אַ זאָג נעטהון דאָס אייגענעם „סברי מרנן ורבנן ורבותי" שוין אַפּיסעל צו הויך, צו ניצניג, אזוי אז ער האָט זיך אַ פּנים אַליין אינערנעשראָקען פֿאר זיין קול און האָט זיך נעווואָלט אַראָבלאָזען נידעריגער מיט אַ טאָן, האָט אייניער פֿון דער חבריא אַ מאַך נעטהון: „עהיט!", האָט שוין איציק דערפֿאר נישט נעקאָנט זאָגען און וואַרט, אזוי שטאַרק האָט דאָס איהם נעשטיקט. האָט ער נעפֿעלט נעהאפּט פֿון זיין מאָשען, דערשקע מאַמצים, דאָס זעלבען פּסק וואָס אייזיק, דאָס היינט:

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0109-0215 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

„פּיטש־פּאטש אי ניקאקוך!" און אויך איציק'ס ארט איז שוין געשטאנען דער דריטער (הילק).

דער דאזיגער הילק האט נאר אבגעזאגט א האלבען „סברי מרנן", דעם „רבנן ורבותי" האט ער שוין נישט געקאנט ארויסזאגען. איהם איז געפאלען געוואלדען גראד אצונד א קוק טהון אויך מיין שוואגער דניאל'ס קינדערלאך און דערזעהן, ווי די דרייַ האלטען זיך ביַ די געולאך, אנגעבלאזען די בעקלאך ווי די פאחירלאך, אט אט ווערען זיי צוזעצט.

און אט אזוי האט איטליכער בעזונדער בעקומען פון הערשקע מאמצים זיין פסק: „פּיטש־פּאטש אי ניקאקוך!" נעמוזט אבטרעטען דעם ארט איינער דעם אנדערן בין ס'איז געקומען צו „איין מאל משה'ס" קינדער (צו יואליקלען מיט שואליקלען). און אז יואליקעל האט זיך אוועקגעשטעלט מאכען קדיש, האט ער שוין נישט געקענט ארויסלאזען אפילו דאס ערשטע ווארט „סברי" און האט זיך באלד אויפן ארט פארגאנגען אויך טוידט. דעמאלט איז אנגעפאלען א געלעכטער שוין אויך אלעמען. עם האבען געלאכט גרויס און קליין: דער מאמע און די מאמע און „איין מאל משה" און אלע ווייבער. עם האט זיך מיר אויסגעווינען אין דער מינוט, אז עם לאכען די פוסות, די מעלער מיט די לעפעל מיט דער לאמפ, מיט די וועגד — אלע און אלעם האבען געלאכט.

ניט געלאכט האט נאר איין הערשקע מאמצים מיט די בייזע אויגען. ער האט געלאזט יואליקלען א ביסעל זיך אויסלאכען; נאכדעם איז ער אויפגעשטאנען, פאר כעס א פנים פארגעסען אז יואליקעל האט אליין א טאטען בין הונדערט אין צוואנציג יאהר, א טאטען וואס האט אליין אויך העגד און קאן זיך אליין אברעכענען מיט זיין קינד, און ער האט איהם אראפגעלאזט דעם אייגענעם „פּיטש־פּאטש אי ניקאקוך!" וואס זייַנע אייגענע פיער בנים, און דער גאנצער עולם איז געווארען איבערראשט. געווינטלוך האט די דאזיגע מעשה בעדארפט פארדריסען יואליקעלם מאמע אין „שוועבעלע" האט א בלישטע געטהון מיט די אויגעלאך און א זאג געטהון צו צביה־לאהן:

— טאמער וואלט איהר נעזאגט אייער מאן, סע ואל איהם אבדארפן די הענטעלעך?

האט צביה־לאה לאנג נישט געקלערט און באלד אויפן ארט א זאג געטהון צו „איין מאל משה'ן" אויך איהר מאנסביל שטימע.

— טאמער וואלט איהר נעזאגט אייער וויב, ס'זאל זיך איהר שטעלען דאס שוואנצע פיסקעלי אויך א זיט?

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0109-0216 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וואָס וויטער אִיז נעוועזן, — קאָן אִיך אַיך נִיט באַשרַיבּן. דאָס היִיסט קאָנען קאָן אִיך, נאָר אִיך וויל נִיט. עס פּאַסט נִיט. ס׳אִיז נִיט שׂעך פּאַר קיין מלכּה׳ס וואָס זיצען אויבּן אין בּיי דער רעכטער האַנד פּון זייערע מלכים, ס׳אִיז נִיט שׂעך נִיט פּאַר זיי אוּן נִיט פּאַר אוּנז אוּן נִיט פּאַר אַיך, ס׳אִיז אַ תּרפה אַ בּזיון פּאַר לייטען... לאָמיר בּעסער מאַכען אַ שׂוויג...

עפּילאג פּון דער קאמוּנע.

אוֹיף מאָרגען, צום צוויטען סדר, אִיז שׂוין יעדער נעוועסען בּיי זיך בּיי זיך אין אָבנעריכט דעם סדר וויִ נאָט האָט געבּאָטען, — געזעסען טאַקע אַלע אִין חדר, בּיי הערשקע מאַמצים אִין זאַל, נאָר איינס צום אַנדערען מיט׳ן אונטען, שטאַרק אָנגעדרוידעלט... אוּן מען האָט קוים דערלעבט דעם ערשטען טאָג חול־המוֹעד, מע זאָל זיך קאָנען צושטיִלען צורוק מיט די מצות, מיט דער שמאַלץ אוּן מיט דיִ אייער אוּן מיט דיִ קאַרטאָפֿלים אוּן מיט דיִ שאר ירקות, אפילו דאָס דיִזשקעלע בּאַרשט האָט מען נעמוזט צוגיסען אין בּעזונדערע טעפּ, אוּן בּשעת מעשׂה האָבּען דיִ ווייבּער נעווינטלעך נישט געליִיגט קיין כּבוד אייניע אוֹיף דער אַנדערער, זיך דורכגעווארפֿען מיט שטעכוואָרטלעך אוּן אָנצוהערענישען אוֹיף דיִ מאַנספּלין.

— קאמוּנעס" האָט זיך זיי פּאַרגלוסט; משוּגעים האָבּען דאָס אוֹיסגעטראַכט אוּן נאַראָנים טאַנצען נאָך; נאָט אַיך נאָר „קאמוּנעס"; זיבּעצעהן „קאמוּנעס" דיִ שׂונאים אִין קאָפּ אוּן אִין האַרצען אוּן אִין דיִ קישקעס;

נאָך פּסח אִיז דער טאַטע געמאַנגען איבּער׳ן שטאָדט זוכען אַיין אַנדער דירה אוֹיף צו דינגען, אוּן אוֹיף איהם קוקענדיג אוֹיף „שׂוין איין מאָל משׂה". צביה־לאה אִיז אפילו געוואָרען ווייך וויִ טוֹיג אוּן העשקע מאַמצים האָט אַ זאָג געטהון כּלומרשט פּאַרבּיַינענדיג, אַז תּיכף נאָך שבועות אִם ירצה השם שטעלט ער זיך איבּערדעקען דעם דאַך, עס האָט זיי אָבּער געהאָלפֿען וויִ אַ טוֹידטען באַנקעס. מיין מאַמע האָט געזאָגט שטילערהייד דעם טאַטען, אִיין מאָל פּאַר אַלע מאָל, אַז אומזוסט וויל זי דאָ אוֹיף נִיט זיצען; אִין דרוֹיסען חלילה, אַבּי נִיט בּיי העשקע מאַמצים;

אָט אַזוי האָט זיך פּון דער ערשטער „קאַמוּנע" בּיי אוּנז אִין מאַעבּעווקע אוֹיסגעלאָזט אַ טיַיך.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0110-0217 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0110-0218 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שמואליק

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0111-0219 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0111-0220 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שמואליק.

שמואליק – דאָס איז נישט קיין אויסגעטראַכטער נאָמען, אין דאָס וואָס איך ווייל אַיך דערצעהלען איז ניט קיין לעגענדע. שמואליק – דאָס איז אַ לעבעדיגער פּאַרשון אין אונזער קאַנט און איך קען איהם: – אַ בחור'ל פון אַיאָהר 17, אַ פּראָסטער יונגעל, אַ דאָרפסיונגעל, פון אַ באַהנ-סטאַנציע. זיין פּאָטער, נפתלי הירש ער, אין דיַ גוים רופען איהם פּאנטולע, איז אַ יוד וואָס זיצט בייַ דער באַהן און פון דער באַהן לעבט ער, און מחמת ער וואָהנט דאָ שוין אַ יאָהר דרייַסיג, נאָך פּאַר איגנאַטיעוס גזרה, לכן הערט ער דיַ מיינסטאָרן מיט אַלע זיינערע "צירקולאַרן" וויַ המן דעם גרייגער, און דעם פּריסטאַוו מיטן אוריאַדניק שמועסט מען ניט. נישט אין פּריסטאַוו אין נישט אַיין אוראַדניק האָבען זיך אין דער צייט געבוטען, און יעדער פון זיי האָט זיך גערהייסען ווייזען פּאַפּיערען, שטאַרק חשק געהאַט אויסרויסערען דעם יודען פונים דאָרף, עס האָט זיי אָבער געהאָלפּען וויַ דער פּאַראַיאָהרינגער שנייַ. נפתלי פלעגט זיי זאָגען גאַנץ עפענטליך נישט פערשטעלט: "איך האָב שוין איבערגעלעבט ניט אַיין פּריסטאַוו, ניט אַיין אוראַדניק; גיכער וועל איך אַיך אויסרויסערען פון דאַנען אַיידער איהר מיך..." און ער האָט אַלע מאָל געטראָפען, וואָ אַלע מאָל האָט זיך אַרויסבעוויזען אַז סאַי דער פּריסטאַוו, סאַי דער אוראַדניק זענען בייַדע געווען געאַפּט אויף דער מעשה, בייַדע נעלויטען פון אַיין חולאַת, פון ל י ע ב ע ... און זייער ליעבע איז געווען אונגעהויער גרויס. זייער ליעבע האָט נישט געהאָט קיין ברעג נישט געוואוסט קיין גרענץ. און ליעב געהאַט האָבען זיי בייַדע נאָר צוויי זאַכען: אַ קערבעל און אַ בייסעל ברענפען. סאיז שווער צו זאָגען, וואָס האָבען זיי ליעב געהאַט מעהר – אַ קערבעל, צי אַ בייסעל ברענפען? איך האָב מורא, אַז אין דער הינזיכט זענען זיי געווען געגליכען צו אַקלייַן קינד, בשעת מען פרעגט בייַ איהם:

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0112-0221 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

„וועמען האָסט דו בעסער ליעב — דעם מאמען צי דער מאַמען?..“ נאָר לאָזען זיך עייך געהן אין דער ערד אַרײן בײדע, דער פּרימאַוו מ׳ט ן אוריאַדניק,— מיר קערען זיך אום צוריק צו נפתלי׳ן און צו זײַן זוהן שמואלִיק.

געבאָרען ערצויגען און אויסגעוואַקסען צוויישען גוים, רעדט שמואלִיק גוייש וויַ אַגוי, געהט וויַ אַגוי, לעבט וויַ אַגוי, טראַכט וויַ אַגוי און אִיז אַרײַנגעטהון אין די גוייִשע אינטערעסען, איז קלאָהר אין דעם וואָס איוואַן וויל, וואָס איוואַן האָט און וואָס איוואַן פֿעהלט, פֿיהלט וואָס איוואַנעס קוועטשט, וויַסט וואָס איוואַן קאָן און וואָס איוואַן קאָן נישט און וואָס איוואַן וואָלט געקאָנט, ווען איוואַן זאָל וועלען... און מחמת שמואלִיק איז פֿאַרט נפתלי׳ם זוהן נישט איוואַנס, קאָן שמואלִיק דאַונען, ליענען און שרײַבען יודיש און רוסיש; און מחמת שמואלִיק איז פֿאַרט נפתלי׳ם זוהן נישט איוואַנס ליענט שמואלִיק אַלע טאָג וואָס דאָס בלאַט שרײַבט מכח דער מלחמה און מכח דעם שלום און מכח די סטרײַקען מיט די בונטען מיט די מאַנופֿעסטען מיט די פּאַראָמען מיט די אַלע איבערינע שענע זאַכען וואָס טהוען זיך אָם בײַ אונז אין דעם געבענשטען לאַנד, און אַלעס וואָס שמואלִיק ליענט גיט ער איבער די גוים, וואָרום ליענען נעבעך קאָנען זיי נישט און ווייסען וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך ווילען זיי, געהען אוים ווייסען און ווייסען נישט, ווייסען גאָר נישט גיט, און אפילו דאָס וואָס זיי ווייסען, ווייסען זיי שטיקלעך און נאָר פֿון אײַן זייט וויַ קינדער קליינינקע, וויַ מענשען ווילדע נאָך.

— וויַ סאָווסים ליודי טיאָמניע, זאָגט זיי שמואלִיק, וויַ ניטשאַהאָ נע זנאַיעמע, — איהר זענט היַסט דאָס מענשען פֿינסטערע, איהר ווייסט גיט גאָר נישט גיט.

— טאָ פּראַוודא — ענטפֿערען איהם די גוים — מי סאָווסים ליודי טעמניע, מי ניטשאַהאָ נע זנאַיעמע, — מיר זענען היַסט דאָס מענשען פֿינסטערע, מיר ווייסען גאָר נישט גיט.

און מחמת זיי זענען מענשען פֿינסטערע און ווייסען גאָר נישט גיט ווילט זיך זיי ווייסען גלײַך מיט אַלעמען, און זיי בעטען שמואלִיקן ער זאָל זיי ליענען און קלאָהר מאַכען.

— טי נאָם שמואלִיק, — זאָגען זיי — רַאזסקאַזיוואי שטאָ פּישוט וואַשי אוטשאָניע, שָׁ קאָושוט ליודי אומניע? — די זאָלסט אונז היַסט דאָס שמואלִיק דערצעהלען, וואָס שרײַבען די געלעהרענטע, וואָם זאָגען מענשען קלוגערע?..

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0112-0222 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

און שמואליק פּוילט זיך נײט, זאָגט זיך אַזאָך גלײַך מיט זײַ אויך דאָך עדר און לייגענט זיי וואָס שרײַבען די געלאָזענטע אין עך דערצעהלט זיי וואָס זאָגען מענשען קלוגערע, אין זיי האָרכען שמואליקן אין זיי קוקען אים אין מויל אַרײַן און זיי גלויבען אים און נאָר אים אַליין, נאָר שמואליקן. זאָן אַז זיי הערען עפּעס אַ זאַך אין פֿאַרשטעהען נישט, פֿרעגען זיי בײַ שמואליקן. און אַז מען דערצעהלט זיי עפּעס אַ נײַעס און זיי גלויבען נישט, גזעהען זיי צו שמואליקן. „דאָך שמואליקאַ", „דאָך שמואליקאַ" — אַלע מאָל צו שמואליקן.

און נישט נאָר דאָ אין דעם דאָרף וואו עס זיצען שמואליקס עלטערן, נאָר אומעדום, אין פֿינפֿצעהן דאָרפֿער אַרום און אַרום ווײַט מען שמואליקן און וויעדער שמואליקן. גרויס איז דער נאָמען פֿון שמואליקן:

• • •

דער הערט אַז אין די גרויסע שטעדט שלאָגט מען יודען, זאָגען זיך צוזאַמפֿגעקומען גוים פֿון פֿינפֿצעהן דערפֿער צו שמואליקן, גזעבעטען עך זאָל זיי ליײענען דעם קיסערס „אוקאַז" וואָס מען זאָגט אַז ס׳איז אַרויס אַז מען זאָל שלאָגען יודען דרײַ טאָג דורכאַנאַנד. „גזעהט אַהיים — האָט זיי שמואליק גזאָגט — ס׳איז נישטאָ קיין שום „אוקאַז" אויך שלאָגען יודען"... אויסגעהערט שמואליקן זאָגען די גוים גזײַלויבען שטעהן פֿערמראַכט, זיך גזעקראַצט די פּאָטילעצעס... „גזעהט אַהיים — זאָגט זיי נאָך אַמאָל שמואליק — וואָס קראַצט איהר זיך?.." גזעשטאַנען גזעשטאַנען האָבען זיך די גוים אויסגזעקוועטשט, גזאָגט שמואליקן, אַז פֿאַר זיך זאָל עך קיין מורא נישט האָבען... האָט זיי שמואליק אויסגעהערט און גזאָגט, אַז פֿאַר זיך האָט עך קיין מורא נישט... האָבען איהם די גוים גזאָגט, אַז אויך זיין פֿאטער זאָל קיין מורא נישט האָבען... דערויף האָט זיי שמואליק גזעענטפֿערט, אַז אויך זיין פֿאטער האָט קיין מורא נישט... גרויס מיה האָט גזעקאָסט שמואליקן אַרויסשלאָגען זיי פֿונם קאָפּ, אַז ס׳איז נישטא קיין שום „אוקאַז" וואָס מען זאָל דאַרפֿען דרײַ טאָג דורכאַנאַנד שלאָגען יודען, און די גוים זענען זיך צוגאַנגען אהיים, און גיך גזעקומען נאָך אַמאָל צו שמואליקן, אַז שמואליק זאָל זיי קלאָר מאַכען, וואָס אויך דער וועלט טהוט זיך און וואָס איז אזעלכס קאַנסטיטוציע און וויפֿיעל עדר וועט מען זיי צושנײַדען? און שמואליק האָט זיי קלאָהר גזאָגט וואָס אויך דער וועלט טהוט זיך און וואָס איז אזעלכס קאַנסטיטוציע און וויפֿיעל עדר וועט מען זיי צושנײַדען... און שמואליק

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0113-0223 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

האָט נישט מורא שוין פֿאַר אַ יודישען פּאָגראָם נישט נאָר בײַ אידם אין דאָרף נאָר אין אַלע פֿינפֿצעהן דערפֿער אַרום און אַרום. שמואֵליק איז געוואָרענט, אַז מאָמער קומען אין פֿרעמדע גוים פֿון פֿרעמדע דערפֿער שלאָגען יודען, וועט מען זיי דעם קאָפּ צושלאָגען און פֿערטרײַבען וואו דער שוואַרצער פּעפֿער וואַקסט, והַרוֹם וויַ קען דאָס מעגליך זיין אַ יודישער פּאָגראָם אָהן שמואֵליקן?..

און נישט נאָר אַ יודישער פּאָגראָם, אויך אַ „פּריצישער" פּאָגראָם קען נישט זיין אָהן שמואֵליקן. און ווען נישט שמואֵליק וואָלטען די גוים שוין לאַנג אָנגעפֿאַלען אויף די פּריצים און געמאַכט מיט זיי אַרעכענונג... נאָר שמואֵליק האַלט זיי אויף און זאָגט זיי, אַז מיט ראַבעזשען מיט גזלנים, מיט צינדען און מיט אויסקוילען איז קיין שכל נישט. שמואֵליק היימט זיי אָפּווארטען. אָפּווארטען ביז וועסנעצייט, דעמאָלט ווען די נאַטור שטעהט אויף, דעמאָלט ווען די ערד וואַכט אויף, וואַרפֿט אַראָפּ פֿון זיך די ווייסע קאַלדרע, בעט זיך מען זאָל זי בעראַבייטען, — דעמאָלט לאָזען די פּריצים זיך מטריח זיין אַליין די ערד בעראַבייטען, אַליין אַרוים אין פֿעלד אַרײַן, אַליין גראָבען, זייען, פֿאַקערען, שניידען, בינדען, פֿיהרען אין די שיַערען, דרעשען, מאָהלען זעמעל מעהל, קנעטען, באַקען פּוטערברוים,— אַליין, אַליין, אַליין!.. און די גוים פֿאָלגען שמואֵליקן, וויצען שטיל, אַטשעפּען קיינעם נישט. פּלוצים קומט דער „עלטערער".

געקומען דער „עלטערער" געבראַכט מיט זיך דעם מאַניפֿעסט פֿונם „זיבעצעהנטען", צוגלײַך פֿאַר אַלע גוים פֿון די פֿינפֿצעהן דערפֿער און געזומען לייענען... דאָס ליינען האָבען די גוים אויסגעהערט און סאיז געבליבען מען זאָל שיקען רופֿען שמואֵליקן, און מען האָט געבראַכט צופֿיהרען שמואֵליקן, און מען האָט איבערגעקערט אַפֿאַס אַלייניגע, און מען האָט אויסגעשטעלט דאָרט שמואֵליקן געבעטען ער זאָל זיי לייענען, וואָס שטעהט אין מאַניפֿעסט, והַרוֹם זיי ווילען נישט גלויבען קיינעם נישט, חוץ שמואֵליקן... גרוים איז דער נאָמען פֿון שמואֵליקן!..

אַודאי האָט דאָס פֿערדראָסען שטאַרק דעם „עלטערען", און סאיז אויך אַ פּאַפּיער אין סטאַן און פֿון סטאַן אין שטאָדט אַרײַן און גלײַך נאָכדעם האָבען זיך בעזוכען ושאַנדאַרמען אויף פֿערד מיט „סטאַנאָוואי" געפֿאָדערט בײַ די גוים אַז זיי זאָלען אַרויסגעבען דעם יודען שמואֵליקן, אָט דעם יודישען גאַפּאָן... דערהערט, אַז מען זוכט שמואֵליקן, האָבען די גוים געגעבען צו וויסען שמואֵליקן, אַז מען זוכט שמואֵליקן, און האָ-

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0113-0224 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

בין איבערעטהון שמואליק'ן, און זענען צוזאמען מיט שמואליק'ן געגאנגען אהיים צו שמואליק'ן וזכען שמואליק'ן דעם יודישען גאפען...

* * *

פון דעמאלט אן קומען אן אין סטאן ארין אלע מאנטאג אין דאנערש-כאג פעק פאפיערען מען זאל וזכען און מען זאל חזר'ן און למע הרם ראפ-ברענגען שמואליק'ן, אט דעם יודישען גאפען. אין די זשאנדארמען מיט די אגענטען מיט די קאזאקען וזכען, שמעקען, נישטערען, אין די גוים צו-זאמען מיט שמואליק'ן העלפען וזכען שמואליק'ן; דער נאנצער קאנט איז פול מיט שמואליק'ן; אלע וזכען שמואליק'ן, — און שמואליק איז נישטא!...

גרוים איז דער נאמען פון שמואליק'ן, פון דעם יודישען גאפען!

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0114-0225 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0114-0226 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

די
ערבפסחדיגע עמיגראציע.

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0115-0227 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0115-0228 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

די ערב־פּסח־דינג עמינראציע.

א מעשה פֿאר יודישע קינדער.

א.

ארוים פֿון גן־עדן.

אַנקאָן השם יתברך, גלייבט דאָס פֿוּרים געזונטערהייט
זין מען קען שוין אָנהויבן אין זינען האָבן אַרײַנפֿרעגען
דעם פּסח אין א גוטער שעה!

אזוי האָט זיך אָנגערופֿן די מאַמע צו זיך אַליין אויף מאָר־
גען נאָך שושן פֿוּרים און אויסגעקוקט מיט די אויגען אַלע
ווינקעלאָך אין זאַל, ארומגעגאַנגען און געזוכט אַנאָרט, וויַ א היהן
בשעת זי דערפֿיהלט, אז זי בעדאַרף זיך לייגען. אין עטלעכע
טעג: אַרום איז בעשאַפֿען געוואָרען א ביסעל הייַ מיט צווייַ
קלעצלעך און אויף די קלעצלעך א שפּאַציעל ניַ דיישקעלע אויבער־
געדעקט מיט א גראָבער נור א ווייסער ציכטינער לײַנואַנט און מיך
האָט מען צוגערופֿן אינאיינעם מיט טאַטן און אַנגעזאָגט א מאָל דרײַסיג,
אין זאַל זיך נור ניט דערווײַגען ניט צוגעהן פֿון דער נאָהענט, ניט א קוק
טהון פֿון דערווײַטן, ניט א שמעק טהון אַפֿילו „אין יענעם ווינקעל אַרײַן",
און טאַקי בפֿרט איז צוגעמאַכט געוואָרען די טהיר פֿון זאַל און אונז
בײַדע, מיך מיט טאַטן, האָט מען געבעטן מחילה מיר זאָלן זיך אָפּטרא־
גען פֿון דאָנען אין א גוטער שעה אין א מזל־דינגער שעה און מעהר נישט
אַרײַנטרעטן אין זאַל אַרײַן ביז פּסח.

פֿון דער מינוט אָן האָט די זאַל בעקומען בײַ מיר אין די אויגען
דוקא נאָר א בעזונדער חן, און עם האָט מיך אהינגזוי געצויגען וויַ א מאַגנעט,
און איך האָב בעקומען א שטאַרקן חשק א קוק טהון אַהינצו אין „יענעם
ווינקעל אַרײַן" חאָטש פֿון דערווײַטן. אויפֿגעשטעלט זיך פֿון יענער זײַט
טהיר, בשעת מעשה געקייעט דעם אָנבײַסן, ברויט מיט שמאַלץ, האָט איך
אַרײַנגעקוקט און געשפּיגעלט זיך אין אונזער שעהנער, ליכטינער זאַל מיט
דער רויטער קאַנאַפּע פֿון פֿידעל־האָלץ, מיט האַלב קיילעכדיגען טיש אויף

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0116-0229 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דרי לאפעם, מיט'ן האלב קיילעכדינען שעהן נעשניצטען שפיענעל און מיט'ן גרויסארטינען מזרח, וואם דער טאטע אליין האט איהם אויסגעמאלט בשעת ער איז נאך, זאגט ער, נעווען א חתן. וועה־וועה וואם איז ניט נעווען אויפן דאזיגען מזרח: בערגען, און ליבען, און ווילדע קעץ, אן אדלערס, און פויגלען, און שופרות, און מגורות, און אתרוגים, אן שיסעלעך מיט מגן־דודלעך, און בלעטלעך, און קנעפלעך, און רעדעלעך, און פאסיקלעך, און פינטעלעך אהן אנ'עק, אהן א שעיור: ס'איז נעווען נישט צו גלויבען, אז א מענשליכע האנד זאל דאס אלסדינג קענען אויסמאלען, קוים קוים וואס דאס אויג קען חאפען: „א מושלם דער טאטע מיינער: — טראכט איך מיר — א בריה: א מזיק!"

— פארחאפט זאלסט דו ניט ווערען: מיט'ן נאנצען חמץ בין דער טהיר, ברענען זאלסט דו אויפן פיער!

אזוי זאגט די מאמע, נעמט מיך אן מיט צוויי דינע שארפע פינגער־לוך פון איהר רעכטע האנד בין מין לינקען אויהער און פיהרט מיך צום טאטן:

— נא, זעה, קוק חאטש אן דעם קדוש דיינעם: מיט'ן ברויט האט ער זיך אויסקנעטשעלט קוקקן אהין וואו דער פסח'דיגער באר־שטש!

דער טאטע מאכט פלומר־שט אנ'ערנסט פנים, שאקעלט מיט'ן קאפ שטעלט אויף די ליפען און קנאקט מיט דער צונג:

— טץ—טץ—טץ! אזוינע דו ימח־שמו'ניק איינער!

און אז די מאמע קערט זיך אפ אין א ווינקעל, דערזעה איך אויפן טאטנס ליפען א גרינג בעהאלטענען שמייכעלע; און קערט זיך אום צריק די מאמע, מאכט ער ווידער אנ'ערנסט פנים. ער נעמט מיך פאר א האנד, זעצט מיך א נידער נעבען זיך אויף א בויגקעל און זאגט מיר אין איך זאל אהינצו־ניט קוקען — מען טאר ניט!

— פון דער ווייטען אויף ניט?

נאר דער טאטע הערט מיך שוין ניט. ער זיצט פערטיעפט אין א ספר און לערנט שטילערהייד, און איך פערגענב מיך פאוואלינקע צו דער טהיר און קוק ארויס דורך א שפעלטעל אהין אין זאל ארין אין זעה דאס פון כל־טוב א גן־עדן: נייע טעפ א סך מיט מעקערטעם אויף דער ערד, און האק־מעסער, א זאלצברעטעל, ציבעלעם צווייי קראנצלעך העננען אויף דער וואנט און בעשאהנען דו זאל, — שוין פסח'דיג די זאל, פסח'דיג, פסח'דיג פסח'דיג!"

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0116-0230 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ב.

פון דאנד צו האנד.

— טאָמער וואָלט איהר זיך מטרוח געווען פון דאַנען מיט דן ספרים אַהין אין גרויסען אַלקער אַרײַן?

אַזוי רופט זיך אָן צו אונז די מאַמע אָננעטהון אין ווײַסען, מיט אַ ווײַס סערוועטיל אויפֿן קאָפּ און מיט אַ לאַנגען שטעקען אין איין האַנד און מיט אַ נײַעם פֿלעדערוויש אין דער אַנדערער האַנד, פֿאַרײַסט דאָס קאָפּ אַרויס און קוקט אויף דער סטעלי.

— סאָסיל! וואו ביזט דו ערגיץ מיט דער בארשט? נו, ריהר זיך שוין, מויד: בעזויז זיך!

און סאָסיל די מויד, אויך אַ פֿאַרבינדענע מיט אַ ווײַסער שמאַטע, בעזויזט זיך מיט אַ נאַסע בארשט און מיט אַ שפּעל ווײַס לויהם, און בויגט זעהען אויס וויַ לעבעדיגע מתים אין ווײַסע תכריכים. און סאָסיל מיט נאַסען בארשטעל פליאַסקעט איבער דער סטעלע הין און צורוק: פליאַק — פליאַק און בויגט זעקען זיי אין פעס, בויו וויַ די בינקען.

לאַנג אָבער ששעהן און קוקען אויף דער דאָזיגער זעלטענען קאָמעדיע לאָוז מען מיך ניט. פֿריהער הויבט מען מיר אָן געבען אָנצוהערענישׁ אַז אַ־יונגעל בעדאַרף ניט ששעהן בשעת מען שמיערט די שטוב אויך פּסח. נאָכדעם הייבען זיי בויגט שוין אָן אַ בייסעל האַרבער:

— הער נאָר, טאָמער וואָלסט דו נעמאַנגען אַהין אין אַלקער אַרײַן?

און בשעת מעשׂה נעמט מיך אָן די מאַמע פֿאַר אַ האַנד און בעי־ווייזט מיר וואוהין איך זאָל גיהן. איך בין אָבער קיין בעלן ניט אַוועק געהן. מרעה איך אָבּ אַבייסעל אויף אַ ווייל און בעגינען זיך מיט סאָסילן, טהוט מיך סאָסיל אַ שטויס אָבּ פון זיך „אומעדום אָבער פֿלאַנטע ער זיך אונטער די פֿיס!"

— נעה שוין נעה צו אַלדע גוטע יאָהר אַהין צום טאַטען! — זאָגט מיר די מאַמע און טהוט מיך אַוועקפֿירן צו סאָסילן און סאָסיל חאַפּט מיך אונטער און טהוט מיך אַ שלײַדער צירוק צו דער מאַמען: „אויף מײַן לעבען האָב איך אַזאַ מין אייגענעמען יונגעל ניט געזעהן!"

— סע נעמט איהם נאָר קיין קויל ניט; זאָגט די מאַמע און דער־

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0117-0231 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

לאַפּעט מיך מיט ווייסען לייהם און איך פּאַל ארײַן וויַ א קוטשקע צום מאַטען אין אלקער ארײַן און פּערגעה זיך פּון גענויען. !

דער מאַטע רייסט זיך אָב פּון די סחרים נעמט מיך אַיין מיט וואָם עך קען, זעצט מיך אַנידער זיך אויף די קנוהעם און פּאַרטיעפּט זיך צוריק אין די סחרים.

נ.

פּון די אלקערם אין דער שפּיזשארניע.

— זייט-זשע מוחל בעל הבית;

זדי בעל הבית'שע האָט נעזוּאָגט, איהר זאָלט מוחל זיין אַריבערטראָגען זיך פּון דאַנען אינ'ם אַלקערל ארײַן.

אַזוי זאָגט צום טאַטען סאָכל די מויד אין קומט ארײַן מיט'ן נאַנצען קלאַפּערצייג אויסגעשמידט וויַ אַ רוּח, און מיר טראָגען זיך מחילה אריבער מיט די סחרים פּונ'ם גרויסען אַלקער אינ'ם קלייגעם אַלקערל ארײַן. דאָם קלייגע אַלקערל איז גרויס וויַ אַ פּייג; דאַרטען שטעהט מעהר נישט ווי אַיין בעטעל שלאָף איך אין, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, סאָכל די מויד. כאָסיל איז פּערשטעהט איהר, טאַקי אונזערע אַיין אייגענע אין בייַ אונז איז זי שוין פּמה וכמה יאָהרען; איך בין נאָך דעמאָלט, זאָגט זי, אויף דער וועלט נישט געוועזען; איך בין בייַ איהר זאָגט זי, אויף די העגד אויסגעוואַכסען. וועג נישט זי, וואָלט איך שוין לאַנג, זאָגט זי, אָנגעשפּאַרט מי יודע וואו; וואָרום וואו ערגיץ אַיין אָנשיקענישׂ, אַ משוּלחת, אַ שלאַק פּרעניות, איז דאָם בייַ מיר, זאָגט זי, געוויסען; און פּון אַלע צרות האָט זי מיך, זאָגט זי, פּערזויסגעשלעפּט; און הייַנט דאַנקט עך מיר, זאָגט זי אָב מיט שטייגער, ט? איז עך נישט ווערט קיין פּעניש?

אַזוי לאָזט אויס סאָכל און שענקט מיר אַ פּאָר סטוסאַקעם מיט אַריים בייַ די האָר פּאַר אַ צוגאָב, און מערקווירדיג; — קיינער זאָגט איהר נישט קיין וואָרט. נישט די מאַמע נישט דער טאַטע נעמען זיך אָן פּאַר מיר, וואָם סאָכל וויל דאָם טהוט זי מיט מיר, גלייך וויַ איך בין סאָכלס נישט זייערע.

אין קלייגעם אַלקערל פּערקלייב איך מיך אין אַ וויגקעלע, בעזעץ מיך אויף דער ערד און קוק אויפ'ן טאַטען, וויַ ער רייבט דעם שמערען, קייט די באָרט און שאָקעלט זיך און ציהט אויס יענעם שהנעם לאַנגען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0117-0232 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

„און יאָ ———" נאָר אָט קומט אַרײַן סאָמיל מיט קלאַפּערנעצינג אין לאָזט אונז בעטן, מיר זאָלן זיך אַרויספּעקלען פֿון דאַנען וויטער אַ בינסלע

— וואוהין נאָך? פֿרעגט זי דער טאַטע אַנ'אידערשראָקענער.

— איך ווייס וואוהין? — זאָגט סאָמיל און שטעלט זיך אַוועק מיט בערשטעל אין מישען אַלקאַריל.

— אין קעמעריל אַרײַן! אין דער שפּיזאַרנע אַרײַן — זאָגט די מאַמע און קומט אַרײַן מיט לאַנגען שטעקען און מיט דעם נייעם פֿלעדערוויש, זעהט אויס וויַ אַיין אָנגעוואָגענטער שׂונא, וואָס פֿאַלט אָן אויפֿן לאַנד מיט געוואָר אין די העגר.

— אין שפּיזאַרנע איז איצטער קאַלט וויַ אין אַ פּוסטקע — פֿרוכט זיך דער טאַטע אָבבעטען מיט גוטע ווערטער.

אַ ווילדע קעלט אויף אײַך! — זאָגט די מאַמע.

— מען נעפֿרוירענע אין דרויסען! — חאָפּט אונטער סאָמיל און הויבט אָן פֿליאַסקען מיט דער נאַסער באַרשט איבער די טרויקענע ווענד, אין מיר מוזען זיך בחילה כבודנו אַרויספּעקלען פֿינף קליינעם אַלקאַריל אין קליינעם קעמעריל אַרײַן און ביידע חאָפּען מיר דאָרט אַ רעכטען צימער. כּאָ קען ניט זאָגען אַז פֿאַרן טאַטען זאָל דאָ זײַן גוט צו זיצען אין אַרײַנ- קוקען אין אַ ספר: די שפּיזאַרנע איז אַ קליין ענג קעמעריל אין אַ פֿינסטערס, קוים וואָס צוויי מענשען קענען זיך דאָרטען אויסדרעהען, דערפֿאַר אָבער איז דאָס פֿאַר מיר אַ נאַנצער גן עדן. סטיישש עס איז דאָ פּאָלעצעם אין מען קען אויך זיי קלעטערן. אמת, דער טאַטע לאָזט מיך ניט קלעטערן, ער זאָגט אויך זיי קען חלילה זיך הרג'ענען, נאָר ווער העדט אים? ער האָט זיך נאָר פֿאַרטיפֿט אין זײַנע ספרים בין אײך שׂון — אַהא — געוויקן אויך דער ערשטער פּאָלעצע, פֿון דער ערשטער אויך דער צווייטער און פֿון דער צווייטער אויך דער דריטער.

— קוקאַריקו! האָב איך אויסגעשריגען אויך אַ קול, געוואָלט בעווייזען דעם טאַטען מײַן גרויס בריה'שאַפֿט אין האָב אויפֿגעהויבען דעם קאָפּ און זיך דערלאַנגט אַ זעץ אין דער סטעלע, אַז די צייכן זענען מיר שוין ניט אַרויסגעפֿאַלען פֿונם מויל. האָט זיך דער טאַטע אייבערגעשראָקען און געמאַכט אַ געוואלד, איז געקומען צו לויפֿן פֿריהער סאָמיל און נאָכדעם די מאַמע, און ביידע האָבען מיר אַרײַנגעלייגט וויפֿיעל ס'איז אין מיר אַרײַן.

— אַ קינד זאָל האָבען אין זיך אַזעלכע קינדערשע תּנועות! — טענה'ט די מאַמע.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0118-0233 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

— אַ קינד איז דאָס? אַ שד, ניט קיין קינד! — העלפּט איהר אונטער סאָכיל, און איז אוגט מודיע, אַז מען וועט אונו באלד לאָזען בעשען מיר זאָלען זיך אַריבערטראָגען פון דאַנען מחילה זיין אין קוך אַרײַן, וואָרום אין שטוב איז שוין כמעט העכער האלב פסח'דיג.

ד.

פון רער שפּיזארנע אין קוך.

דאָרטען טרעף איך משה בערן מיט די גרויסע ברעמען זיצען מיט'ן מאַטען אויף דער מילכיגער באַנק. איצט לערנען זיי ניט; זיי רעדען זיך אויס איינם פאַר דאָס אַנדערע זיישרע ביסערע העראַצער. דער טאַטע קלאָגט זיך פאַר איהם אויפ'ן גלות פון ערב פסח, וואָס מען טרייבט איהם אַרום שוין פון עטליכע טעג. „אַ מין נע ונד, אַ גלות, אַ מין עמיגראַציע פון איין אָרט אויפ'ן אַנדערען!" און משה בער זאָגט אַז דאָס איז נאָך בלאָטע, איהם אַיז, זאָגט ער, נאָך אַ סך ערגער.

— מיך — זאָגט ער — האָט מיינע נור דורכגעטריבען פון שטוב.

איך קוק אויף משה בערן מיט די גרויסע ברעמען און קען מיך בשום אופן ניט פאַרשטעלען, וואָס היסט מען האָט איהם משה בערן, אַזא גרויסען יודען מיט אַזעלכע גרויסע ברעמען, נעמעמען אין דורכגעטריבען? ביסלעכווייז געהען זיי אַריבער אויף זיישרע שטענדיגע ענינים, מאַדנע דבורים. „רמב"ם", „בוזרי", „פילוסופיא"; שפינאָזאַ", וכדומה, וואָס קריכען מיר ניט אין דער לינקער פאָה.

אַ סך מעהר אינטערעסאַנט איז די גרויע קאַטע, וואָס זיצט אויפ'ן פריפּעטשיק און וואַשט זיך. סאָכיל זאָגט, אַז אַ קאַטע וואַשט זיך איז אַ סימן אויף נעסט. פערשטעה איך ניט, פון וואַנען וויסט די קאַטע אַז סוועט זיין אַנאַסט? איך נעה צו צו דער קאַטע און הויב זיך אָן מיט איהר אונטערשפּיעלען; פריהער פרוב איך איהר אָנטרעטען מיט'ן פינגער אויף דער לאַפּקע; ווייל זי ניט, נאָכדעם לערען איך זי — זאָל „דינענן", שטעהען אויף די צוויי הינטערשטע פיסלעך; ווייל זי אויך ניט. „סטאָי! סלוזש!" — זאָג איך צו איהר — און שענק איהר אַלע מאָל אַ שנעל אין נעזעל ארײַן, פערמאַכט זי די אויגען און דרעהט אויס דאָס קעפּיל, שטעלט אַרויס דאָס ציינגעל און מאַכט אַ מאַדנע פנים'ל, וויַ איינער רעדט: „וואָס האָט זיך צו-נעטשעפּעט צו מיר דאָס דאָזיגע בחור'ל? וואָס ווייל עך האָבען פון מיין לעבען".

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0118-0234 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיך פֿערדריסט די מעשׂה: „א קאַטץ זאָל זיין אַזא מין עקשן־טע!" און איך מוטשע זיך מיט איהר אַזוי לאַנג ביז זי דערלאַנגט מיר אַ קרעל מיט איהרע שׂארפֿע נעגעל איבער דער האַנד און איך לאָז אַרויס אַ מוראדיגן קוויטש: „אוי מאַ־אַ־מע!" קומט צו לויפֿן די מאַמע מיט סאָלין מיט אַ געפֿילדער אָן איך בעקום אַ רעכטן פּסק פֿון זיי בײַדע, איך זאָל דאָס אַנדערע מאָל ווײַסן וויאַזוי צו שפּילן זיך מיט קעטץ (סך הכל אין קאַטץ — הײַסט בײַ זיי „קעטץ")!

— נעה נאָר וואַש זיך — רופֿט זיך אָן די מאַמע צום טאַטן — ווען מיר אַראָבנעהמען אין קעלער אַרײַן „אפּצוכאַפּן"...

סאָסיל האַפּט די קאַטשערע און נעמט זיך צום אויוון מיט די טעפּלעך, לייגט נישט קיין כבוד ניט אויף מיר, גיט אויפֿן טאַטן און גיט אויף משה בערן, אדרבה משה, בערן גיט זי אָנצוהערענוש, אַז זי פֿער־שטעהט ניט וואָס ער דרעהט זיך אַרום ערב פּסח? דאָכט זיך מ'איז גלײַכער, זאָגט זי, זיצען בײַ זיך אין דער הײַם און ניט אַרומדרעהען זיך אין אַזא צײַט אין פֿרעמדע הײַזער! משה בער שטויסט זיך ווענען זי מײַנט, נעזונט־זשענט ער זיך אָפּ, און מיר לאָזען זיך אַראָפּ אין קעלער אַרײַן „אפּצוכאַפּן"...

ה.

פֿון קיך אראָפּ אין קעלער.

איך פֿערשטעה ניט וואָס קרימט זיך אַזוי דער טאַטע און וואָס קנייטשט ער מיט די פּליצעם און בורשטשט אונטער דער נאָז: „נא דיר אַנעמינראַ־ציע!"... אַ שטייגער, וואָס פֿאַר אַנ'אומגלויבן איז דאָס אַז מען עסט אין מאָל אין קעלער? וואָס קען שׂאָדען דער ריח פֿון נעזוירטע אוגערקעס, פֿערשטונקענע קרויט, מילכיגע קרינגלעך? וואָס איז אַזוי בישע, אַז מען נעמט צווײַ אײַערנעקאַהרטע פֿעסלעך און מען לייגט אײַבער אַ לאָקשענבערע און אַליין וועצט מען זיך אויף אײַערנעקאַהרטע פֿעסלעך און מען עסט? אדרבה, מיר דאָכט אַז אַזוי איז נאָך פֿיעל בעסער און אַ סך פֿײַליכער. מען קען זיך בשעת מעשׂה קאַשקען מיט פֿעסל אײַבערן נאַנצען קעלער. אי מען פֿאַלט? שטאַרט מען אויף און מען קאַשקעט זיך נאָך אַמאָל. דער נאַנצער חסרון איז, וואָס סאָסיל גיט אַכטונג מען זאָל זיך ניט קאַשקען. — ער האָט זיך שוין געפֿונען — זאָגט זי — אַ ני שפּילעכען, ער ווילט זיך אַ האַנד אָדער אַ פֿום אויסברעכען...

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0119-0235 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיינע שׂונאים זאָלען אַזוי לעבן וויּ איך ווייל זיך אויסברעכען אַ האַנד אָדער אַ פֿיס: איך וויּיס ניט וואָס די סאָכּיל ווייל האָבען פֿון מיינע יאָהרעּ אין מעג: שטענדיג רודפֿ״ט זי מיך אין אַלסדינג לויגט זי אויס צום ערנסטען. לויף איך, — וואָגט זי אַז איך ווּעל בלייבען אָהן אַ קאָפּ, ריהר איך זיך צו צו עפּעס אַ זאַך, — זאָגט זי אַז איך ווייל דאָס צוברעכען. האַלט איך אַ קנעפּל אין מויל, — מאַכט זי אַ גוואַלד: „דער שלום מזל ווייל זיך וואַרגען!“ דער־פֿאַר רעכען איך זיך מיט איהר אָב דעמאָלט ווען איך בין שלאַפֿ. ווען איך עפּעס נעשט מיט אַלעמען אַזוי לויגט זי אַין די ווּעלט, מאַכט נעפּילדער.

— אַצינד נעם דאָס קינד און נעה מיט איהם אַרויף, מען דאַרף אויס־רוּיניקען דעם לעצטען חמץ פֿונם קעלער אויף.

אַזוי זאָגט די מאַמע נאָכּן בענטשען, און איידער דער טאַטע פֿרעגט זי וואוהין מיר זאָלען גיהן, פֿערחאַפּט זי אַליין און טרוּט אַ זאָג:

— אויף אַ פּאָר שעה אויפֿן בוידעם.

— וואָרום אין שטוב האָט מען נור ווען אָבנעוואַשען די פֿרוקען— חאַפּט אונטער סאָכּיל — נור זעהט דעם שלום מזל זאָל דאָרט ניט אַראָב־קאַטשען זיך פֿונם בוידעם און ניט ברעכען זיך ריק אין לעגער.

— בייַם זיך אָב די צונג: זאָגט איהר די מאַמע אין סאָכּיל שטופּט בייַ אונטער איך זאָל נעהן אַפּיסעל גיכער.

— נו, קריך שוין קריך, שלים־מול!

דער טאַטע נעהט אונטער מיר און איך הער ווי ער בורטשעט אונטער דער נאָז: „אויפֿן בוידעם נאָר! אַזאַ מין עמיגראַציע! — נ־נ־א!“

א מאָדנער מענש דער טאַטע מיינער: מען זאָגט איהם אויפֿן בוידעם, איז ער אויך ניט צופֿרידען! איך ווייס? מיר דאַכט, איך וואָלט א בעלן געווען ס׳זאָל זיין אַלע וואָך ערב פּסח און מען זאָל אַלע וואָך דאַרפֿען קריכען אויפֿן בוידעם. ערשטענס איז דאָס קריכען אַליין עפּעס אויך א שטיקעל עסק. א שטויגער אין מיטען וואָך איך זאָל זיך אויסציהען, וועט מען מיך דען לאָזען קריכען אויפֿן בוידעם? און איבער שפּאַנט איך אויך די טרעפּ וויּ א מזיק. אונטען שפּאַנט מיר נאָך דער טאַטע און זאָגט מיר: „פּאַוואָלינקע! פּאַמעלינקע!“ וואָס מיר פּאַוואָלינקע! וואָס מיר פּאַמעלינקע? איך פֿיהל אַז בייַ מיר זענען אויסגעוואַקסען פֿליגלען, איך פֿליה, איך פֿליה!

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0119-0236 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

ו.

פֿון קעלער אויפֿן בוידעם אין א סוף.

חאָם ווייסט אידר וואָם בײַ אונז אויפֿן בוידעם טהוט זיך — אוצרות! נאַנצע אוצרות!

צוּפֿרידענע גלעזליך פֿון לאָמפּען, שאַרבענעם פֿון טעפּ, אַלטע מלבושים וחאָם איז שוועָר צו דערקענען צו איז דאָם וויבערשט צו מאַנסבילשע תחתונים. אוּן פּושער אַ שטיקעל וואַלגערט זיך, וחאָם אַז מען ריידרט זיך צו דעם וועָרט דאָם צוקראָכען אַזוי וויַ שנייַ, אוּן בלעטער פֿון ספֿרים, צוריסענע, שמות אוּן אַ דורכגעברענטער קוימען פֿון אַ סאַמאָוואַר, אוּן פֿעדער־ רען אוּן אַ צוריסענע זאַק, אוּן איין אַלטער לולב לינט אויסגעצויגען וויַ אַ בעל הבית. הינט דיַ לעזשנים: הינט דיַ קראָקוועס: הינט דער דאַך: דער דאַך איז פֿון גאָלע שינדלען, אוּן איך קען אידם דערלאַנגען מיט דיַ הענד: אַ קליינינקייט האַלטען דעם דאַך מיט דיַ הענד:

דער טאַטע זעצט זיך אוועק אויף אַ באלקע, נעמט צונויף דיַ שמות־ בלעטלעך, ליינט צונויף אַ בלעמיל מיט אַ בלעטיל, קוקט אַרײַן אוּן זוי אוּ פֿערטיגפֿט זיך דערוויַל אוּן דיַ שמות־בלעטלעך, אוּן איך שטעל מיך אַוועק בײַם קליינעם פֿענסטערל וואָם אוּן דאַך אוּן דערזעה פֿאַר זיך דיַ נאַנצע שטאָדט, נאַנץ פּתרילעוודיק וויַ אויף אַ טעלער: אַלע הייזער מיט אַלע דעכער, שוואַרצע גרויע רויטע אוּן גרינע דעכער, אוּן דיַ מענשען וואָם נעהען זעהען אויס קליינע מענשעלעך, אוּן מיר דאָכט זיך אויס אַז קיין שענערעם אוּן קיין בעסערעם פֿון אונזער שטאָדט קען שוין דאָכט זיך נאָר נישט זיַן אויף דער וועלט. אויך צו אונז אין הויף אַרײַן חאָם איך אַ קוק, אוּן דערזעה חיַ בײַ אונז אוּן בײַ אַלע איבערינע שכנים וואַשט מען אוּן מען ריַיבט אוּן מען שאָבט אוּן מען ריַינט אוּן מען כּשרט טיש אוּן בענק אוּן מען טראָגט גרויסע טעפּ מיט הייס זודיג וואַסער, מיט פֿרענדינג פֿרעסלעך, מיט גליהענדיג שטיינער, אוּן אַ פּאַרע זעצט אַרויף, אַ ווייסע פּאַרע, דיַ פּאַרע קוקלט זיך, קוקלט זיך אוּן ווערט צונאַנגען אַזוי וויַ רויף, אוּן אין דרויסען שמעקט ייט ווענג, ריטשקעם לויפֿען, צינגען מקקען, אוּן עפּיס אַ יודעל מיט גרויסע אונטערגעבונדענע שטיוועל אוּן מיט אַ ווייס פֿערדיל שלעפּט זיך אין דער בלאָטע. דאָם איז נעבעך עזריאל דער בעל עגלה. עזריאל שמייסט דאָם וויַסע פֿערדיל, דאָם פֿערדיל קוים וואָם עס שלעפּט דיַ פֿיס פֿון דער בלאָטע. דאָס פֿירט מען אימיצען אַ וועגעלע מיט מצות. אוּן איך דערמאָן מיך, אַז מיר האָבען שוין לאַנג מצות, שוין לאַנג פֿערשלאָסען אין שאַפֿ אוּן פֿערהאַנגען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0120-0237 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיט אַ וויסען לייַלאָך, און אייער אין שאַפּע אָנגענריט אַ פּולע מאַקערטע, און שמאַלץ פּסח־דינס אַ גאַנצער סלאָי, און ציבעלעם צוויי קרעניץ העננען אויפֿן וואַנט, און נאָך אַ סך גוטע זאַכען פּויזן ליבען זיסען יום־טוב, און איך דערמאָהן מיך אָן דיר ניט מלבושים־לעך וואָס מען האָט מיר צוגעוואָגט ברייננען אויף יום־טוב און דאָס האַרץ וואַקסט מיר, וואַקסט מיר אויף הינטען.

— בעל הבית! — לאָזט זיך הערען אַ־אויסגעצוינען קול פֿון אונטען — וויסט זיך משרים אַראָפּ אין הויף אַרײַן אידעלע־פּשערץ דיר סס־רים.

דער מאַמע שטעהט אויף, שפּייט אויס מיט כעס: „מפּגי ואל דאָם וועלטן! נאָ דיר אַ־עמיראַציע“.

איך הייב ניט אָן צו פֿערשטעהן דעם מאַשען, פֿאר וואָס ער איז ניט צופֿרידען? וואָס קען דען זיין נאָך בעסער און ליעבער וויַ שטעהן אין דרויסען און לויפֿשערן ספרים? און איך רייס מיך אָפּ פֿון פֿענסטערל און טהו מיך אַ לאָז צו דער טהיר פֿונם בוידעם אין... טראַף — טאַרראַם כיטן קאָפּ אַראָפּ מיט די פֿיס אַרויף איבער אַלע טרעפּ!

• • •

.וואָס וויטער איז געווען — נעדענק איך ניט, איך ווייס נור, אַז פֿונם פֿאַל האָב איך צוגעקרענקט נאָכדעם אַ הויפּש שטויקעל צייט; איך בין — זאָגט מען — געווען נאָר פֿאַרבײַ. און, וויַ איהר זעהט, בין איך נעבליבען נעזונד און שטאַרק הלואי וויטער ניט ערגער, בלתי נור דער אייגער שראָם וואָס בײַ מיר אויפֿן פּנים, און וואָס דער אָטהעם איז מיר געווארען פֿון דעמאָלט אָן קורצלעך, און וואָס אַז איך רעד פֿינטעל איך מיט די אויגען עד היום הזה.

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0120-0238 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שפרינצע

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0121-0239 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0121-0240 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שפרינצע.

מעשה פון טביה דעם מילכיגקן.

איך קומט אַ גרוסען, אַ ברייטען שלום עליכם, פֿאַני שלום־עליכם, — עליכם ועל בניכם! אַ שאָק מיט יאָדערן אַז מיר האָבן זיך נישט נעזוּהען! וועה־וועה, ווי־פֿיל וואַסער עס זענען אָפּגעלאָפֿן! ווי־פֿיל אַנגסטען מיר ביידע אין כל ישראל זענען אויסגעשטאַנען אין די עטליכע יאָדר! א קעשענעוו, א „קאָנסטיטוציע", מיט פּאָראָכען, מיט צרות, מיט שלעק — אַך טי רבונו של עולם, גאָטעניו נאַש!... מיר איז נאָר אַ חדוש אויף אייך, האָט קיין פֿאַראיבעל נישט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, איהר זענט דאָך נישט געריקט אויף אַ האָר, קיין עין הרע, קיין עין הרע! טהוט אָבער אַ קוק אויף מיר: הרי אני כבן שבעים — איך בין נאָך נישט אַלט קיין זעכציג און זעהט וויַ ווייס טביה איז נעוואָרטען: סאַ־וועלט צער גדול בנים וואָס מען האָט פֿון קינדער: און וועה האָט נאָך אַזוי פֿיעל צער גדול בנים פֿון קינדער ווי־פֿיל איך? מיך האָט נעטראָפֿען אַ נייער שלאַק מיט מיינע אַטאכטער שפרינצע, וואָס נעהט איבער אַלע צרות, וואָס איך האָב ווען איבערנעהאַט בין אַדער, און זעהט פון דעסטווענען, גארנישט, מען לעבט, ווי שטעהט דאָרטען: בעל פרחך אַתה חי, האָשט וואָר צוזעצט שוואַי ציון ויגעגנדיג דאָס ליעדעל:

וואָס טויג מיר מיין לעבען, וואָס טויג מיר מיין וועלט,
אַז כ׳האָב נישט קיין מזל, אַז כ׳האָב נישט קיין נעלד?...

בקצור, וויַ אַזוי שטעהט דאָרט אין פּרק: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות — נאָט האָט נעוואָלט אַ טובה טהון זיינע יודען, האָט מען אָנגעשיקט אויף אונז אַנאונגליק, אַ צרה, אַ קאָנסטיטוציע! אי אַ קאָנסטיטוציע! עס איז נעקומען מיט אַמאָל אַ מהומה אויף אונזערע גנידים, אַ לויפֿענישׂ פֿון יעהיפֿעיע קיין אויסלאַנד פֿלומרשט אין די וואַרשמע בעדער, נעוועזען, זאַלין־בישלעך, נעכטיגען

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0122-0241 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מען... און וויִ באַלד מען צוזאַמרעט זיך פֿון יעדוועדן איז בויבערויק מיט אידר לופֿט און מיט אידר וואַלד און מיט אידרע דאַטשעס טויף אין דער ערד, וויִ מיר זאָגן אין ברוך שאָמר: ברוך מרחם על הארץ... נאָר וואָס דען? ס׳איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער נאַט אויף דער וועלט, וואָס ניט אכטונג אויף זיַנע אידעמע ליַט נעבעך זיי זאָלען זיך נאָך אַ ביסעל מוטשען אויף דער וועלט, האָבען מיר נעהאַט אַ זומער אי־אי־אי; מען איז זיך צינוויפֿגע־לאָפֿען צו אונז קיַין בויבערויק פֿון אדעס, און פֿון ראסטאָו אין פֿון יעקאַטע־רינאָסלאוו און פֿון מאָהליוו, און פֿון קישענעוו אלעי אלמים נעידים, גבירים אדירים; אַפּנים אַז דאָרט איז דיַ „קאָנסטיטוציע" נאָך שטאַרקער ווי בייַ אונז אין יעהופֿע, וואָרום מע לויפֿט, מען הערט ניט אויף צו לויפֿען. אי, דיַ קשיא, וואָס לויפֿען ויִ עפּים צו אונז? איז דער תירוץ: למאי אונזערע לויפֿען צו זיי? ס׳איז שוין בייַ אונז געוואָרען ברוך השם אַזוי מגדג, אַז עס קומט דיַ צייַט וואָס מען הויבט אָן רעדען פֿון פּאַרלאַמען, הויבען יודען אָן צו לויפֿען פֿון איין שטאָדט אין דער אַנדערער, וויִ אין פּסיק שטעהט: ויסעו ויחנו — ויחנו ויסעו — איז דער טייטש פֿאָהר דו צו מיר, וועל איך פֿאָהרען צו דיר... דערווייַל איז בויבערויק, וואָס ארט אייך, געוואָרען אַ כרך, אָנגעפֿאַקט מיט מענשען, וויבעער און קינדער, אין קינדער האָבען ליעב פּיקען, און מילכיגס דאַרף מען, אין וואָס קריגט מען מילכיגס אַז ניט בייַ טביה׳ן? וואָס טויג אייך, טביה איז אַריין אין דער מאָדע, פֿון אַלע זייטען: טביה און טביה; רב טביה אַהער; רב טביה צו מיר; — אַז נאָט וויל, וואָס פֿרעגט איהר?

ויהי היום, טרעפֿט זיך אַ מעשׂה, ערב שבועות איז דאָס געווען, קום איך צו פֿאָהרען מיט אַ ביסעל מילכיגס צו אייניע פֿון מיַנע קונה׳שעס, אַ יונגע אלמנה און אַ רייַכע פֿון יעקאַטערינאָסלאוו, וואָס איז געקומען צו פֿאָהרען מיט אידר זוהנדעל, אַראָנטשיק היַיסט ער, קיַין בויבערויק אויפֿן זומער, און דאָס פֿערשטעהט אידר דאָך אַליין, אַז דאָס ערשטע בעקענטשאַפֿט אידרס אין בויבעריק איז געווען מסתמא מיט מיר. „מען האָט מיר געראַקאַמענדירט, זאָגט זי — די אלמנה היַיסט דאָס, אַז בייַ אייך איז דאָס בעסטע מילכיגס" — וויַ קומען דאָס זיַן אַנדערש, זאָג איך צו אידר, צו דער אלמנה היַיסט דאָס; ניט אומ־זיסט, זאָג איך, זאָגט שלמה המלך, אַז אַ גוטער נאָמען לאָזט זיך הערען ווי אַ שופֿר אידער דער גאַנצער וועלט, און אויב אידר ווילט, זאָג איך, וועל איך אייך דערצעהלען וואָס עס זאָגט דערויף דער מדרש. שלאָגט זי מיך אידער, די אלמנה היַיסט דאָס, און זאָגט צו מיר, אַז זי איז איין אלמנה און איז אין די זאַכען, זאָגט זי, גישט געניט. זי ווייסט ניט מיט וואָס מען עסט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0122-0242 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

דאָס... דער עיקר, זאָגט ער, אַז די פּוטער זאָל זיין פרישׁ, אין דער קעז זאָל זיין געשמאַק... נו, געהט דאָרט מיט אַ נקבה!...

בקצור איך האָב אָנגעהויבען ארײַנקומען צו דער יעקאַטערינאָסלאַווער אלמנה, וואָס אַרט אַיך, צוזוי מאָל אין דער וואָך; אַלע מאָנטאג און דאָנערש־טאָג, פינקטלעך, וויַ אַ לוח, אַראָבגעטראָגען דאָס בײַסל מילכיגס, נאָרנישט אָנגעפֿרעגט זיך צו מען דאַרף גיט, געוואָרען בײַ איהר אַ הײַ־מישער מענש וויַ געוויינטלעך, אָנגעהויבען זיך צוקוקען וויַ אַזוי עס פֿירט זיך בײַ איהר, ארײַנגעשמעקט אין קוך אַרײַן, געזאָגט אַ פּאָר מאָל וואָס איך האָב געפֿונען פֿאַר נעטיג צו זאָגען, דאָס ערשטע מאָל געווינטלעך געחאפּט אַ טאָפּ פֿון דער דיענסט אַיך זאָל זיך נישט מישׁען, ניט ארײַנקוקען אין פֿרעמדע טעפּ, דאָס אַנדער מאָל האָט מען זיך צו מײַנע ווערטער צוגעהערט, און דאָס דריטע מאָל טאַקי געהאַלטען זיך מיט מיר אַין עצה, וואָרום זי האָט ארויסגעזאָגן, די אלמנה הײַסט דאָס, וואָר טביה אין, אַזוי לאַנג, אַזוי ברײַט, ביז זי האָט מיר אַנטפלעקט איהר צרה, איהר קרענק, איהר אומגליק — ארַאָ־טשוק! סטײַטש, ער איז שוין אַ בחור פֿון עטלעכע און צוואַנציג יאָהר, זאָגט זי, און הײַסט נאָר פֿערדלעך, נאָר לאָמפּערדן, נאָר חאַפּען פֿישלעך, אין ווײַסער, זאָגט זי, ווײַס ער גארנישט! ער ווײל נישט הערען, זאָגט זי, פֿון גע־שעפֿט, פֿון נעלד, זיאיז איהם געבליבען פֿון זיין טאַטען, זאָגט זי, אַ שענע ירושה פֿמעט אַ מיליאָן, ער זאָל דאָס אפילו, זאָגט זי, ארײַנשמעקען! ער הײַסט נור אויסברענגען, זאָגט זי, אַנאַפֿענע האַנד בײַ איהם! „וואָ איז ער, זאָג איך, דער בחור? איהר גיט איהם נאָר, זאָג איך, אהער צו מיר, איך וועל מיט איהם אַבינסעל, זאָג איך, דורכשמועסען, איהם זאָגען אַבי־סעל מוסר, אַ פּאָר פּסוקים, ברענגען אַ מדרש" — „לאַכט זי: „וויַם איך וואָס, זאָגט זי, איהר ברענגט איהם בעסער אַ פֿערדעל, ניט קיין מדרש!"...

בתוך כך אַזוי וויַ מיר רעדען, אַזוי — ויבא הילד — קומט אָן דער בחור,— ארַאָנטשוק הײַסט דאָס, אַ בחורישׁ אַ סאָסנע, אַ נעזונטער יונגאַטש, בלוט אין מילך, אין אַ ברײַטען פּאַס טראָגט ער, איך בעט איבער אַייער כבוד, אויך די הויזען, מיט אַ זײַדענעם ארַײַנשטעקט אָט דאָ אין גאַרטל, מיט פֿערקאַטשעטע אַרבעל אַרײַבער די עלעפֿאַנטען: „וואָ ביזט דו געווען?" פֿרעגט איהם די מומער — „זיך געשוויפּט מיט אַ שיפּל, זאָגט ער, גערחאַפּט פֿיש"... „אַ שענע עובדא, זאָג איך, פֿאַר אַזאַ בחורל וויַ איהר; דאָרט אין דער הײַם, וועט מען אַייך צוקוקען, זאָג איך, די בינער אין איהר דאָ וועט חאַפּען פֿישלעך:" איך טרו אַ קוק איך מײַן אלמנה — רויט וויַ אַ צויק — אַלערלײַ פֿאַרבען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0123-0243 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זי האָט געזוּכט געראָכענט, אַז אידר בן ועָט מן הסתמא אָננעהמען מיט פֿאַרן קאָלנער ביד חזקה אחת — און ועָט מיר געבען באוֹתות ובמוֹפתים שתים — צוויי פּעשש הייסט עס און ועָט מיט אַרויסוואַרפֿען כתרם הנשבר — בלאָטע; שביה דאָט פֿאַר אַוועלכע זאַכען קיין מורא ניט; איך, אַז איך האָב עפּעס, זאָ איך;

כך הוה, מיין בחור, אַז ער האָט דערהערט פֿון מיר אַוועלכע דבורים, איז ער נאָך אָבנעטראָטען אַביסעל, פֿאַרלוירנט די הענד אַרונטער, מיט בעטראַכט פֿון סאַמע קאָפּ ביז צו די שפּיץ פֿים, אַרויסגעלאָזט עפּעס א מאַדנעם פֿייף און האָט זיך פּלוצים אַזוי צולאַכט, אַז מיר ביידע הענגען מורא געהאַט, צו איז דער בחור חלילה נישט משוגע געוואָרען אויף א מינוט? אין וואָס זאָל איך אייך זאָגען — מיר זענען פֿון דאַמאָלט אן נעוואָרען מיט איהם חבר, די בעסטע גוטע פֿרײַנד; איך מוז אייך זאָגען מיר איז דער בחור געפֿעלען וואָס ווייטער אלין מעהרער, אפילו א שאַרלאָט און אַנ'אויסבראָענגער, און א האַנד שוין צי אַנ־אַפֿענג, און א שטיקעל חושים דערצו. למשל באַגענגען אין אַרעמאַן, אַרײַנ־לויגען די האַנד אין קעשענע, אַרויסנעהמען און אַוועקגעבען נישט געצעהלט. טו, ווער טהוט עס?... אָדער אַראָבנעהמען פֿון זיך א גוטען פּאַליטאָ א גאַנצען, א נייעם און אַוועקגעבען ענגעם — אַז מען שטופּט א חושים־דיגער!... א נאָשם רחמנות נעהמען אויף דער מוטער; זי פֿלענט זיך מיר קלאָגען: וואָס טהוט מען? און בעטען מיך איך זאָל מיט איהם אָבּיסעל שמועסען. האָב איהר צו־ליעב נעטהון: וואָס וועל איך איהר זשאַלעווען? עס קאָסט מיך גאָלד? און איך האָב מיך אוועקגעזעצט און איך האָב איהם דערצעהלט מעשׂיות, גאַפּאָקט משלים, נעריבען פּסוקים, געהאַקט מדרשים, אַזוי וויַ טביה קאָן, און עָר האָט דוקא ליעב נעהאַט מיך אויסהערען, אויסדרעגען, וי אַזוי איך לעב, וין אַזוי איך פֿיהר מיך אין דערהיים? „איך וואָלט א בעלן נעוואָלן, זאָגט ער, זיין בי אייך אַמאָל, רב טביה!“ ...זאָג איך צו איהם: אַז מען איז א בעלן, זיין בי טביה'ן, נעהמט מען, זאָג איך, און מען פֿאהרט זיך הונדערט אַמאָל צו מיר אין חוטאָר אַרײַן, איהר האָט רעכט, זאָג איך, נעגנג פֿערדלעך, מיט לאָמ־פּעדען, פֿאר נויט, זאָג איך, זענט איהר ניט קלוגן זיך דורכגעהן מיט די רגלים, ס'איז ניט ווייט, זאָג איך, מען דאַרף נאָר דורכשניידען, זאָג איך, דעם וואַלד“... „ווען, זאָגט ער, זייט איהר אין דער היים?“ „מיך קען מען טרעפֿען, זאָג איך, אין דער היים נאָר שבת אָדער יום־טוב; שאַט, זאָג איך, וויסט איהר וואָס? אָט הא־בען מיר אם ירצה השם איבער־אכטאָג פֿרייטאָג שבועות; אויב איהר ווילט, זאָג איך מאַכען א שפּאַציער צו אונז אין חוטאָר אַרײַן, ועָט אייך מיין ווײַב

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0123-0244 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

זאָ: איך, מכבד זײַן מיט מילכיגע בלינצעס אַזעלכע אשר לא בלינצו אכזתיו בּמצרים!״ פֿרעגט ער מיך. „וואָס הײַסט דאָס?״ איך ווײַס דאָך, זאָגט ער, אַז אין בּין אויך פּסיקים שהואך״... איך ווײַס, זאָ: איך, אַז איהר זאָגט שוואַך; איהר זאָלט געזונט, זאָ: איך, לערנען אין אַ חדר אַזוי ווי איך, וואָלט איהר, זאָ: איך, אויך געזונט מה דקאָמרי רבּיצין. לאַכט ער און מאַכט צו מיר: „גיט, איהר האָט מיך, זאָגט ער, פֿאַר אַ גאַסט, איך קום, זאָגט ער, צי אײַך, רב טביה, דעם ערשטען מאָ: שבועות, מיט אַ פּאָר בעקאַנטע, אויך בלינצעס, נאָר איהר זאָלט זעהן זיי זאָלען זײַן, זאָגט ער, הײַם!״ — „אש להבה, זאָ: איך, מן השׂפה ולחוץ — פֿון דער סקאָזערדע גלײַך אין מויל אַרײַן!...״ און איך קום צי פּאָה־פֿאָהרען אהיים און רוף מיך אָן צו מיינער: נאָלדע, זאָ: איך, מיר האָבען געסט אויף שבועות!״ זאָגט זי: מזל טוב דיר, וועמען אי׳ו?״ זאָ: איך: „דאָס וועסט דו ווײַסען שפּעטער; דו נרײַט נאָר צו אײַער, זאָ: איך, קלעז אין פּיטער אין דאָ ברוך השם נעגנג, וועסט מאַכען בלינצעס, זאָ: איך, פֿאַר דרײַ פּאַרשׁוין, נאָר אַזעלכע פּאַרשׁוינען, זאָ: איך, וואָס האַלטען פֿון דער אכילה אין הויבען נישט אָן צו ווײַסען, זאָ: איך, וואָס רש״י מאַכט...״ „אודאי, זאָגט זי, שׁוין צוגע־טשׁעפּעט זיך אַ שׁלים־מזל פֿון הונגעריגען לאַנד״. „בּיזט אַ בּחמה, זאָ: איך, נאָלדע; ערשטענס וואָלט נישט נעזונט, זאָ: איך, אַזאַ אומגליק, וועָן מיר זאָלען חלילה אנהאָדעווען, זאָ: איך, אײַן אײַעמאַן מיט שבועות־דינג בלינצעס; והשׁנית זאָ: איך, זיי ווײַסען, וגתתי היקרה הצנועה והחכּידה מרת נאָלדע שתּחיה, אַז אײַנער פֿון אונזערע שבועות־דינג געסט וועט זײַן דער אלמנהס זוהנדעל, זאָ: איך, אָט דער וואָס מען רופֿט אים אַראָנטשׁיק, איך האָב דיר דערצעהלט פֿון אים״. אוי׳ב אַזוי, זאָגט זי, איז עפּעס אַנדערש... דער כּח פֿון מיליאָנען: אפילו מײַן נאָלדע אַז זי דערשׁמעקט געלד, וועט זי נאָר אַנ׳אַנ־דער מענש. ס׳איז אַזאַ וועלט, וואָס זאָלט איהר קלעדערען? ווי שטעהט דאָרטען אין הלל: „כּסף וזהב מעשׂי ידי אדם״ — געלד בּענראָבט אַ מענשען...

בקצור — ס׳איז נעקומען דער ליכטיגער נרינער יום־טוב שבועות. חי שען, חי נרין, חי ליכטיג און וואַרעם בײַ מיר אין תוטאר איז, אַז עס קומט שבועות, בעדאַרף איך אײַך נעט דערצעהלען. דער נרעסטער גביר בײַ אײַך וואָלט זיך ווינשׁען האָבען אַזאַ בלומען הינטער מיט אַזאַ נרינעם וואָלד מיט אַזעלכע שמעקענדיגע סאָסנעס מיט אַזאַ מחיה׳דיגען נראָז, פּאַשׁע פֿאַר די בהמה׳לעך, וואָס שטעהען און קײַען אין קוקען אײַך אין די אויגען אַרײַן, חי אײַנער רעדט: „גיט אונז נאָר אַלע מאָל אַזאַ נראָז, קיין מילך וועלען מיר אײַך נעט זשאַלעווען!...״ גיין, זאָגט אַליך וואָס אידער וויל, גיט מיר די בעסטע

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0124-0245 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פּרנסה אוֹיף זאָל אַרוֹיסאָהנגען פֿון דאָרף אין שטאָדט אַרײַן, וועָל אִיך מיט אַיִיך נִיט בײַטשען. וואָ האָט אִיהר אִין שטאָדט אַזאַ הימעל? וויִ זאָגען מיר אִין הלל: השמים שמים להי — ס׳איז אַ הימעל פֿון גאָט!... אִין שטאָדט אַז אִיהר פֿערײַסט דעם קאָפּ, וואָס זאָלט אִיהר? אַ מוֹיער, אַ דאַך, אַ קוֹימען. אָבער וואָ האָט אִיהר דאָרט אַזאַ בוֹים? אוּן מאָמער האָט זיך פֿערוואַלנערט ער- גיִן בײַ אַייִך אַ בוֹימעלע, האָט אִיהר דעם אָנגעטהוֹן פֿון אוֹיבען אַ קאַפּא- טע!... הכלל זיִי האָבען זיך נאָרנישט געקענט אָבווּאונדערן, מײַנע געסט, אַז זיִי זאָגען געקוֹימען צו מיר שבועות אִין חוּטאָר אַרײַן. אָנגעקוֹימען זאָגען זיִי, אַלע פֿיר בחורים, רײַטענדיג אוֹיף פֿערדלעך, סוּסים אַיינס אוּן אַיינס! אוּן וואָר שמעסט אַראָנטשיק איז געזעסען אוֹיף אַ פֿערדעל, זאָג אִיך אַייִך, אַ סוּס, אַנ׳אמתּ׳ער משרין! אִיהר קוֹיפֿט אִיהם נִיט פֿאַר קיין דרײַ הונדערט קאַרבּאָן! „ברוּך הבּא געסט! זאָג אִיך צו זיי — לכבוֹד שבועות, זאָג אִיך, זאָגט אִיהר דאָס גאָקוֹמען רײַטענדיג? נישקשה, זאָג אִיך, טביה איז נישט פֿון דִי גרוֹיסע צדיקים אוּן אַז מען וועט אַייִך, זאָג אִיך, אִם ירצה השם שמײַסען אוֹיף יענער וועלט, וועט מיר ניט וועה טהוּן... עי, גאָלדע! זעה נאָר עס זאָלען זיך פֿערטיג דִי בלינצעס, אוּן לאָז מען, זאָג אִיך, אַרוֹיס- טראָגען דעם טיש אַהערצו אִין דרוֹיסען אַרוֹים, אִיך האָב, זאָג אִיך, אִין שטוב גאָרנישט וואָס צו ווײַזען פֿאַר דִי געסט... עה, שפּרינצי! טייבעל! בײַלקע! וואָ זאָגט אִיהר דאָרט? ריהרט זיך!"... אָט אַזוֹי קאָמאַנדעוּעט אִיך מיט דִי קינדער, אוּן עס וועָרט אַרוֹיסגעטראָגען אַ טיש מיט בענקלעך מיט אַ טישטוּך מיט טעלער, לעפֿלען, נאָפּלען, זאַלץ, — אוּן טאָקי באַלד נאָך דעם קוּמט אוּן גאָלדע מיט דִי בלינצעס, היִסע, זויִערע, פֿון דעָר סקאָווָרדע, מחיה׳דיגע פֿעטע, כצפּיחית בדבש! אוּן מיינע אוֹרחים קאָגען זיך גאָרנישט אָבלויבען פֿון דִי בלינצעס...

„וואָס שטעהסט דוּ, זאָג אִיך צו גאָלדען, נעהם, זאָג אִיך, חזר איבער דעם פּסוק נאָך אַמאָל, ס׳איז הײַנט, זאָג אִיך, שבועות, דאַרף מען, זאָג אִיך, זאָגען צוויי מאָל „אוֹדך"; אוּן מען גאָלדע פֿוילט זיך ניט, פֿילט אַן דעם פּאַלי- מעסעק נאָך אַמאָל אוּן שפּרינצע דערלאַנגט דִי בלינצעס צום טיש. פּלוצעם אִיך טהוּ אַ קוק אוֹיף מען אַראָנטשיקען, אִיך זעה אָר האָט זיך פֿאַרקוקט אוֹיף מײַן שפּרינצען, „אָר לאָזט נישט אַראָפּ קיין אוֹיג פֿון אִיהר! וואָס האָט אָר אוֹיף אִיהר אַזעלכעם דערוואַרטען?.. „עסט זאָג אִיך צו אִיהם, פֿאַר וואָס עסט אִיהר נישט?.." מאַכט אָר צו מיר: „וואָס דאָרף טהוּ אִיך?" „אִיהר קוקט, זאָג אִיך, אוֹיף מײַן שפּרינצען..." וועָרט אַ געלעכטער, אַלע לאַכען, אוּן מײַן

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0124-0246 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שפרינצע לאכט אויף, אין ס׳איז אלעמען פרייליך, אלעמען גוט, אַ גוטער, אַ פרייליכער שבועות אויף אלעמען!.. נעה טרעף. אַז פֿון דעם פרייליכקייט וועט זיך אויסלאָזן אַ צרה, אַ שלאַק, אַ ילדה, אַ נאָטס שטראָף אויף מיין קאָפּ, אַרומיסט אין פֿערפֿינסטערט בין איך נעוואָרן!.. נאָר עט: אַ מענש איז אַ נאַר: אַ מענש אַ בר-דעת טאָר זיך ניט צולאָזן צום הארצן אין דאַרף פֿערשטעהן אַז אַזוי וויַ עס איז אַזוי בעדאַרף צו זיין, וואָרום וועלן עס זאָל בעדאַרפֿן זיין אַנדערש וואָלט דאָך עס ניט געוואָלן אַזוי וויַ עס איז: זאָלען מיר דאָך ניט אין תהלים: השלך על ד׳ — פֿערלאָז דיך נאָר אויף נאָט, ער וועט שוין מאַכען אַזוי, אַז דו זאָלסט ליעגן טויף נין איילען אין דער ערד און באַקען ביינעל אין נאָך זאָלען גם זי לטובה: העכט וואָס עס קען זיך פֿאַרלויפֿען אויף אַ וועלט, נאָר מיט קאָפּ, וואָרום דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה.

ויהי ערב ויהי בקר — איין מאָל פֿאַרנאַכט קום איך צופֿאָהרען אַהיים אַ צופֿראָטענער פֿונם טאָג און אַנאויסגעמישטער פֿונם ארומליפֿען אין-בער די דאַטשעס און בויערישע, טרעף איך בין מיר אין דרויסען בין דער ערשטוב צוגעצויגט צו דער טהור אַ בעקאַנטער פֿערד, איך וואָלט געמענט שווערען, אַז ס׳איז אַראַנטשיקם סוס, דער מערין, וואָס איך האָב איהם דעמאָלט אָבגעשאַצט אין דרייַ הונדערט קאַרבאַן. געה איך צו צום סוס אין דערלאַנג איהם מיט איין האַנד אַ פֿליאַסק פֿון הינטען אין מיט דער אַנדערער האַנט אַ קראַץ פֿון פֿארנט אין האַלז און אַ טרייסעל איבער דער גרויס „ידידי, זאָג איך צו איהם, שענער בחור מיינער! וואָס טהוסטו דאָ? דרעהט ער אויס צו מיר די חנ״ע מאָרדע און טהוט אַ קוק אויף מיר מיט די קלינגע אויגען, וויַ אייגער רעדט: „וואָס פֿרעגט איהר מיך? פֿרעגט מיין בעל הבית“... און איך קום אַרײַן אין שטוב און טהו אַ נעהם מיין וויַב: „זאָג מיר נור, נאָלדע קרוין, וואָס טהוט דאָ אַראַנטשיק“? ענטפֿערט זי מיר: „פֿון וואַנען זאָל איך וויסען? ער איז דאָך פֿון דינע לייט“: „וואו איז ער ערנין?“ „ער איז זאָגט זי, געגאַנגען מיט די קינדער אין וועלדיל אויפֿן שפאַציר“... „וואָס איז פֿליצים נאָר פֿאַר אַ שפאַציר?“ זאָג איך צו מיין וויַב און הויב מיר נעבען עסען. אָפּגעגעסען, בעטראַכט איך מיך: „וואָס ביזט דו, טביה, אַזוי אויפֿגעטראָגען? אַז אַ מענש קומט צו דיר צו גאַסט, בעהאַרף מען זיין אַזוי אַנגעדודעלט? אַדרבה...“ און וויַ איך טראַכט מיר אַזוי, איך טהו אַ קוק — מיינע מיידליך נעהען מיט חברה מאַן, האַלטען אָנגעריסענע קוויטלעך, פֿרי-הער נעהען די צוויי יונגעלע, טייבעל און בייַלקע, און הינטען — מיין שפרינצע

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0125-0247 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

מיט אַראָנטשיקען... „גוטען אָבענד!" „גוט יאָהר!" מיין אַראָנטשיק שטעהט מיר אַזוי עפּעס מאָדנע, גלעטט דאָס פּעריד, האַלט אַ גרעזעל אין מויל און רופט זיך אָן צו מיר: „רב טבֿיה: איך ווייל מיט אייך מאַכען אַ נעשעפט, לאָמיר זיך בייטען מיט די פּערדלעך". „איהר האָט נישט געפֿונען, זאָג איך, פּון ווענען צו לאַכען?" מאַכט ער צו מיר: „נייַן, איך מיין דאָס ערנסט". „אַזוי זאָג איך, איהר מיינט דאָס ערנסט? וויפֿיל למשל קאָסט אייער סוס?" „און וויפֿיל, זאָגט ער, שאַצט איהר איהם?" „איך שאַץ איהם, זאָג איך, איך האָב מורא אויב ניט דרייַ הונדערט קאַרבונים און אפֿשר מיט אַ סמיטשיק, צולאָכט ער זיך, און זאָגט, אַז ער קאָסט מעהר פּון דרייַ מאָל אַזוי פּיל, אין רופֿט זיך אָן צו מיר: נו? מאַכען מיר אַ בייַט?" מיר איז דאָך שמוציק ניט געפֿעלען: וואָס הייסט ער ווען אויסבייטען זיין סוס אויף מיין שלום־מזל!.. זאָג איך צו איהם, אַז ער זאָל אָפּלויגען דאָס געשעפט אויף אַנדערש מאָל, און איך פּרעג: איהם אין אַ שפּאַס: צי איז ער טאַקע צולויפֿ דאָס געקומען? אויב אַזוי איז אַנדערש... ענטפֿערט ער מיר גאַנץ ערנסט: „געקומען בין איך צו אייך אייגענטליך מכח אַנדערש זאַך; זייט זיך מטריח, אויב איהר ווילט, וועלען מיר אַבוסעל שפּאַציערען". וואָס פּאַר אַ שפּאַציער איז דאָס אויף איהם אָננעקומען? טראַכט איך מיר, און לאָז מיך נעהן מיט איהם צום וועלדעל צו... די זון האָט זיך לאַנג געוועצט, דאָס גרינץ וועלדעל ווהט שוין אויס טונקעל, די זשאַבעס פּון דער גרעבלי קראַקען, און דאָס גראָז שמעקט מחיה נפשות: אַראָנטשיק נעהט און איך נעה, ער שוויגט און איך שווייג. נאָכדעם שטעלט ער זיך אָפּ, טהוט אַ הוסט אין מאַכט צו מיר: „רב טביה? וויַ וואָלט איהר אַ שטיינער געוואָגט, ווען איך זאָל אייך זאָגען, אַז איך האָב ליעב אייער שפּרינצע און אַז איך ווייל זי נעהמען פּאַר אַ כלה?" וואָס איך וואָלט געוואָגט, זאָג איך, איך וואָלט געוואָגט, אַז מען זאָל אַ משוגענעם אויסמעקען אין אייך אַרייַנשטעלען... קוקט ער מיך אָן און מאַכט צו מיר: „וואָס הייסט?" זאָג איך: „אָט דאָס הייסט!.." זאָגט ער: „איך פֿערשטעה אייך ניט." זאָג איך: „איז אַ סימן, אַז איהר זעהט ניט איבערש קלוג, וויַ אין פּסוק, זאָג איך, שטעהט: חכם עיניו בראשו, דאָס מיינט: אַ קלוגען זאָגט מען אויפֿן וואונק, אַ נאַר גיט מען מיט'ן שטעקען"... מאַכט ער צו מיר וויַ ברונזולוף: „איך רעד צו אייך פּראָסט און איהר עמט־פּערט מיר מיט חכמות און מיט פּסוקים!" זאָג איך: „איטלעכער חזן זינגט אַזוי וויַ ער קען און יעדער בעל דרשן דרשנט פּון זיַנטוועגען: אויב איהר ווילט ווייַסען וואָס פּאַר אַ בעל דרשן איהר זייט, רעדט איבער פּריהער מיט

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0125-0248 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

פֿאַרֶא מוטער, זי וועט אַיך שוין, זאָג איך, קלאָר מאַכען אַקוראַט"... „האלט איהר מיך, זאָגט ער, אַ פּנים פֿאַר אַ יונגעלע וואָס האַרף זיך אָנפֿרעגען בײַ דער מאַמע?..“ „געוויס, זאָג איך, דאַרפֿט איהר זיך אָנפֿרעגען בײַ דער מאַמע, און די מאַמע וועט אַיך געוויס זאָגען, אַז איהר זײַנט אַ חושים אין וועט זײַן נעראָכט“... „און וועט זײַן נעראָכט? מאַכט ער... „געוויס, זאָג איך, וועט זי זײַן נעראָכט, וואָרום וואָס פֿאַר אַ חתן זאָגט איהר, זאָג איך, פֿאַר מײַן שפרינצעלן? וואָס פֿיר אַ גלײַכען איז מײַן שפרינצע צו אַיך? און דער עיקר, זאָג איך, וואָס פֿאַר אַ מחותן בין איך מיט אַיער מוטער?..“ אויב אַזוי, מאַכט ער צו מיר, האָט איהר שוין, רב טביה, אַ גרויסען טעות: איך בין נישט קיין יונגעלע פֿון 18 יאָהר, און זיך נישט קיין מחותנים פֿאַר מײַן מוטער, און וויִם ווער איהר זײַט, און ווער אַייער טאַטע איז, און זי נעפֿעלט מיר, און אַזוי ווילּ איך, און אַזוי וועט דאָס זײַן!..“ „האָט קיין פֿאַראיבעל נישט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג אַיך איבער, איך ווּעה, זאָג איך, אַז מיט איין צד וועט איהר שוין פֿערטיג; וועט איהר, זאָג איך, בעזאָהרענט אויך מיטן אַנדערן צד?..“ זאָגט ער צו מיר: „איך ווייס נישט וואָס איהר מיינט“... זאָג איך: „איך מיין דאָס די טאַכטער מײַנע שפרינצען מיין איך, צי האָט איהר שוין, זאָג איך, מיט איהר אויך עפּעס נעראָדט, און וואָס, זאָג איך, זאָגט זי?..“ וועט ער אַזוי ווי בעלידיגט און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכעל: „וואָס פֿאַר אַ פֿראַגע איז דאָס? געוויס האָב איך, זאָגט ער, מיט איהר נעראָדט, און נישט איין מאָל, עטלעכע מאָל, איך קום, זאָגט ער, אַדעת אַלע טאָג“... איהר הערט? ער קומט אַהער אַלע טאָג און איך ווייס נישט!.. „בהמה בצורת מענש: בעדאַרף מען דאָך דיר נעבען קנעכן שטרוי, טביה: אַז דו ווּעסט זיך לאָזען אַזוי פֿיהרען אין באָד אַרײַן, וועט מען דאָך דיך קויפֿען און פֿערקויפֿען, דו פֿערדאַמש אייגער!..“ אַזוי טראַכט איך מיר און נעה מיט אַראָנטשיקען צוריק, און ער גיזונטענט זיך אָפּ מיט מין חברה, האַפּט זיך אַרויף אויפֿן סוס, און הלך משה מרדכי — מאַרש קען בויבערוק...

אַצונד וועלען מיר, ווי זאָגט איהר דאָס אין אייערע בוכלעך, איבערלאָזען דעם בן מלך און זיך נעהמען צו דער בת מלכה, צו שפרינצען היסט עס... זאָגט מיר, טאַכטער, וואָס איך ווּעל דיך פֿרעגען, זאָג איך: דערצעהלּ מיר נאָר, זאָג איך, וואָס דער אַראָנטשיק האָט מיט דיר אָנגעשמועסט מכח אַזאַ זאַך, זאָג איך, נאָר אָהן מײַן ווּיסען?..“ עטסטערט עפּעס אָט דער בויִם? אַזוי עטסטערט זי: נעזאָרען רויטלעך, אַראָפּגעלאָזט די אויגען וויִ אַ פּלה, אַנגענומען אַ פֿולען מויל מיט וואַסער אין שאַ!.. באַ! — טראַכט איך מיר —

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0126-0249 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

וויסט ניט רעדען איצט, ווען מען דו רעדען שפעטער אפיסעל... טביה איז ניט קיין יודענע: ער האט צייט: און איך וואַרט איבער א וויילע, וויִ זאָגט מען, יבא יומא, און טשאטעוע אוים די מוטט וואָס איך בליב מיט איהר אליין, רוק מיך אן צו איהר: „שפרינצע, זאָג מיר וואָס איך וועל דיר פרעגען: קענסט דו איהם האָלט עם אַראָנטשקען?..“ זאָגט זי: „געוויס קען איך איהם“... „וויסט דו, זאָג איך, אז ער איז א סוישטשון?..“ פרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס א סוישטשון?“ זאָג איך איהר: „א פיסט ניסעל וואָס עם פייפט“... זאָגט זי: „האָסט א טעות, ארנאָלד איז א גוטער מענש“... „ער הייסט שוין זאָ איך, בין דיר ארנאָלד, ניט אַראָנטשיק דער שארלאַטאַן?“ זאָגט זי: „ארנאָלד איז ניט קיין שארלאַטאַן, ארנאָלד האָט א גוט הארץ, ארנאָלד, זאָגט זי, געפינט זיך אין א שטוב פון פערדאָרבענע מענשען, זאָגט זי, וואָס וויסען נאָר גאָלד און גאָלד“... „אַזוי, זאָג איך, ביזט דו שוין, שפרינצע אויך געוואָרען אַנאַרכיסטקלעהרטע פילאָסאָפקע און האָסט שוין אויך פיינט געקראָגען גאָלד?..“

בקצור, איך זעה אַרוים פון דעם שמועס, אז עס האלט שוין בין זיי חיתלעך, און חאפען צוריק איז שוין אַפיסעל צו שפעט, וואָרום איך קען מיינע ליים. טביה׳ס טעכטער, האָב איך אייך נעוואָט שוין אַמאָל, ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען, אז זיי קלעפען זיך אין א מענשען, איז מיטן נאַנצען לעבען, מיט חיות, מיט דער נשמה: און איך טראַכט מיר: „שוטה! למאי זאָלסטו וועלען זיין, טביה, מער חכם פון דער נאַנצער וועלט? אפשר איז דאָס א נאַט׳ס זאך? אפשר איז דאָס בעשערט, אַז דוקא דורך אָט דער שוויל׳ענקער שפרינצע זאָלסטו געהאָלפען ווערען, בעלזינט ווערען פאר אלע דיינע קלעפ און וועהטאָגען וואָס די האָסט ביז אהער איבערגעטראָגען, האָבען א גוטען עלטער, און אויך ווייסען אַמאָל פון א לעבען אויך דער וועלט? אפשר איז דיר בעשערט האָבען א טאַכטער א מיליאָנשטשיצע, וואָס איז? ס׳שטעהט דיר ניט אן?.. וואָ שטעהט דאָס געשריבענ אַז טביה האַרף זיין אייביג א קבצן, אייביג אַרומשלעפען זיך מיט׳ן פאָרדעל און מיט קעז און פוטער צולויפ די יעהופיצער נגידים זיי זאָלען האָבען וואָס צו פרעסען?.. ווער ווייסט, אפשר איז מיר אנגעצייכענט געוואָרען פון אויבען, אז איך זאָל אויך דער עלטער עפיס מתקן זיין אויך דער וועלט, וועלען א בעל צדקה און א בעל מכנים אורח, און אפשר נאָר אזעקוצען זיך מיט יודען לומדים און לערנען תורה?...“ וכדומה אזעלכע רייכע נאָלדענע מחשבות קריכען אין ראָס אַרין וויִ אין „יהי כבוד“ שטעהט געשריבען: רבות מחשבות בלב

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0126-0250 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אײַ, זאָגט אַ גוי, להבדיל: דאָרפֿען דאָמקאָפֿן באָאַטעלעך!.. אין אײַ קום אַרײַן אין שטוב אַרײַן אין נעהם אײַ אַוועק מײַן אַלטע אין מאַך מיט אײַהר אַ שמועס: וואָס וואָלט זײַן כדומה למשל, זאָג אײַ, וועָן אונטער שפּרינצע זאָל זײַן אַ מיליאָנשטשיק?" פֿרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיק?..." זאָג אײַ, „אַ מיליאָנשטשיק הייסט אַ מיליאָנשטשיק אַ וויבּ..." פֿרעגט זי מיך: „וואָס הייסט דאָס אַ מיליאָנשטשיק?" זאָג אײַ איהר: אַ מיליאָנשטשיק הייסט אַ מענש וואָס פֿערמאָגט אַ מיליאָן... פֿרעגט זי מיך: „וויפֿיעל איז דאָס אַ מיליאָן?" זאָג אײַ: „אַז דו ביזט אַזאַ בהמה און וויסט גיט וויפֿיעל איז אַ מיליאָן, הינט וואָס האָב אײַ מיט דיר וואָס צו רעדען?..." זאָגט זי: „וועָר בעט דיך זאָלסט רעדען?" — איז זי אויך געקומען.

בקצור עס נעהט אַוועק אַ טאָג, אײַ קום צופֿאַהרען אַהיים: „געוואָלט אַראָפּנטשיק?" — ניין, נישט געוואָלט... עס נעהט אַוועק נאָך אַ טאָג: „געוואָלט דער בחור?"" — ניין, נישט געוואָלט... אײַ זאָל אַרײַנגעהן צו דער אלמנה מיט אַנ'אויסרייד, פֿאַסט מיר גיט; אײַ וויל גיט אַז זי זאָל גיט מיינען, אַז טביה שלאָגט זיך נאָכּן שדוך... און אַגב האָב אײַ געפֿיהלט אַז איהר בעדאַרף עס זײַן כשׂושנה בין החוחים, וויַ אַ פֿינפֿטער ראָד צוים ווײַען, הגם אײַ פֿערשטעה גיט, פֿאַר וואָס? באשר אײַ האָב גיט קיין מיליאָן? האָב אײַ דאָך איצטער אַ מחותנת'שע אַ מיליאָנשטיטשע! און זי וועָלען האָט פֿאַר אַ מחותן? — אַ יודען אַנ'אַרעמאַן, אַ קבצן, אַ טביה דעם מילכיגען; הינט וועָר איז מעהר יחוס, אײַ צו זי?.. אײַ וועל אַייך זאָגען דעם ריינעם אמת, אײַ האָב אָנגעהויבּען וועלען דעם שדוך, נישט אַזוי צוליבּ דעם שדוך, וויַ צוליבּ נצחון אַליין. אַ תּיח אין זייער פֿאַטער און מוטער אַרײַן, די יעהופּ־צער גבירים, לאָזען זיך וויסען וועָר טביה איז!.. ביז אַהער האָט מען מעהר גיט נעהערט נאָר בראָצקי און בראָצקי, גלײַך וויַ די איבריגע זײַנען נאָר קיין מענשען גיט!..

אַזוי טראַכט אײַ מיר פֿאַהרענדיג אַהיים פֿון בויבּערוק און קום אַהיים נעהט מיר מײַנע אַנטקעגען מיט אַ גדולה: „אַ שליח, אַ־ערל, איז נאָר וואָס געוואָלט פֿון בויבּערוק, פֿון דער אלמנה, זאָלסט למען השם באַלד קומען צופֿאַהרען אַהיין, עס מעג זײַן אויך דער נאַכט, זאָלסטו שפּאַנען דאָס פֿערדיל און קומען צופֿאַהרען, כּמעט דאַרף דיך דאָרט וועהר נעטהיג האָבען!.." „וואָס האָט זי", זאָג אײַ, „אַזוי אָנגעשפּאַרט? וואָס האָבען זיי, זאָג אײַ, אַזוי קיין צייט גיט?" און אײַ חאַפּ אַ קוק אויף מײַן שׂפּרינצע — זי שוויגט, גיר די אויגען איהרע ריידען, אי ריידען זיי: קיינער פֿערשטעהט גיט אידר הארץ

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0127-0251 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אַזוי וויַ אִיךְ... אִיךְ האָב דִי גאַנצע צייט מורא געהאַט, אַקשיא אויף אַ מעשׂה, טאָטע לאָזט זִיךְ אויס דערפּין אַ בוידעם, האָב איהם, אויף דעם אַראָנטשיקען אויסגערעדט וואָס איךְ האָב געקאָנט, אַז ער איז אַזוי, אזן ער איז אזוי — איךְ האָב אָבער נעזוהען, אַז ס׳איז אַנדערש אין וואַנד, מען שפּרינצט נעהט אויס ווי אַ ליכט, האָב איךְ אַיינגעשפּאַנט צוריק מען פּערד אזן וועגעלע אזן האָב מיךְ גלאָזט שוין פּאַרנאַכטלוךְ קיין בויבערוק. פּאָה־רענדיג אַזוי טראַכט איךְ מיר: „וואָס קאָנען זיי מיךְ רופּען מיט אַזא מין אימפּעט? וועגען אַ וואָרט? וועגען אַ קנם מאָל? וואָלט ער דאָךְ נעקענט קו־מען צו מיר, דאַכט זִיךְ, דערוויַל בין איךְ דער אַבי הבלה!" אזן איךְ אַל־יין צולאַךְ מיךְ פּון דעם נעדאַנק: וואו איז דאָס נעהערט נעווארען אין דער וועלט אַז דער נגיד זאָל נעהן צום קבצן? סײַדען ס׳זאָל שוין ווערען עק וועלט משיחס צייטען, אַזוי ווי דִי יונגע לייטליךְ, דִי ווייסע חברה׳ניקעס וויללען מיד אַיינרייזען, אַז באַלד וועט קומען אַ צייט, וואָס דער נגיד מיט קבצן וועלען זיין גלייךְ, שלוי שלךְ, שלךְ שלי, מיינס דיינס, דיינס מיינס, הסקר צי־בעלעם: דאַכט זִיךְ אַקלוגע וועלט אין אַזעלכע בהמות:.. עךְ־עךְ־עךְ:.

מיט דִי דאָזיגע געדאַנקען בין איךְ אינגעקומען קיין בויבערוק אזן פּערפּאָהרען גלייךְ אויךְ דער דאַטשע צו דער אַלמנה אַוועקגעשטעלט דאָס פּערדיל, — וואו איז דִי אַלמנה? נישטאָ קיין אַלמנה: וואו איז דער בחור? — נישטאָ קיין בחור: וועך־זשע האָט מיר נעזוגט? „איךְ האָב אייךְ געזוגט", אַזוי מאַכט צו מיר אַ קנילכיג נעפּאַקט יודעל מיט אַנדערע פּעקלעך בער־דעל אזן מיט אַ גראָבע גאָלדענע קייט אויפֿן בייכעל. „וועך זשע", זאָג איךְ זיַי איהר?? זאָגט ער: „איךְ בין דער אַלמנה׳ס ברודער אזן אַראָנטשיך אַ פּעטער... מע האָט מיךְ, זאָגט ער, אַרויסגעזופּען מיט אַ דעפּעש פּון יעקאַטערינאָסלאַו אזן בין נאָר וואָס גקומען צו פּאָהרען"...

„וויבאַלד אַזוי, נאַט זשע אייך אַ שלום", זאָג איךְ אזן זעץ מיךְ אַוועק. דערוועהען, אַז איךְ האָב מיךְ אַוועקגעזעצט, מאַכט ער צו מיר: „זיצט". זאָג איךְ „אַ דאַנק, איךְ זיץ שוין. וואָס זשע מאַכט איהר, זאָג איךְ. וי אַזוי איז בי אייך. זאָג איךְ, דִי קאָנסטיטוציי? ענטפּערט ער מיר דער־רוֹיךְ נאָר נישט נוט, צוליבעט זיךְ אויךְ אַ וויגשטוהל, דִי העגד אין דִי קעשע־נעם, שטעלט אַרויס דִי גאָלדענע קייט מיט ן בייכעל אזן מאַכט צו מיר בזה הלשון: „אייךְ רופט מען דאַכט זיךְ טביה?.." „אָ", זאָג איךְ, „צו דעה תורה אַז מען רופט מיךְ אויךְ, רופט מען מיךְ אויךְ: „יעמוד ר׳ טביה ב״ר שניאור זלמן..." „הערט אויס, מאַכט ער צו מיר, ר׳ טביה, וואָס איךְ וועל

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0127-0252 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

אייך זאָגן. וואָס טוט אונז לאַנגע רבורים? לאָמיר, זאָגט ער, נעהן גלייך צום ענין, נעשעפט הייסט עס..."

„מהכתיתי", זאָג איך. „שלמה המלך האָט שוין לאַנג נעזאָגט לכל זמן — ווען מען דאַרף רעדען נעשעפט איז נעשעפט... איך בין, זאָג איך, אַ נעשעפטסמאַן..." „דאָס ועדט מען", זאָגט ער, „אַז איהר זענט אַ נעשעפטסמאַן, דערפאַר וויל איך טאַקי מיט אייך רעדען סוחרישׁ, איך וויל איהר זאָלט מיר זאָגן, אבער אפּען נעשמועסט, וויפיל וועט דאָס אונז קאָסטען אַרום און אַרום?.. אבער אפּען נעשמועסט!.."

„אויב, זאָג איך, אפּען נעשמועסט, וויפיל איך ניט וואָס איהר רעדט"...

„רב טביה!" מאַכט ער צו מיר נאָך אַמאָל אויף וויל נישט אַרויסנעהן דעם דין העגד פון דין קעשענעם. — „איך פרעג אייך", זאָגט ער, „וויפיל וועט אונז קאָסטען אַרום אין אַרום דין חתונה?" „עס וועגדט זיך", זאָג איך, וואָס פאַר אַ חתונה איהר מיינט? אויב איהר מיינט אַ גרויסארטיגע חתונה, וויפיל אייך שטעדט אָן, בין איך, זאָג איך, ניט אים שטאַנד..." שטעלט ער אָן אויף מיר אַ פאָר עינים אין מאַכט צו מיר אַזוי: „אַדער איהר מאַכט זיך תמימות, אדער איהר זענט טאַקי אַ תם... חאטש אפּילו, זאָגט ער, איהר זעדט ניט אויס פון קיין תם, וואָהם איהר זאָלט זיין, זאָגט ער, אַ תם, וואָלט איהר ניט אַרײַנגעשלעפט, זאָגט ער, מין פלימענק אין אַ בלאָטע, איהם פערבעטען צו זיך פלומרשט אויף שבועות־דינער בלינצעס, איהם אויסטערשטעלט דאָרט אַ שעהן מיידעל, צו יאָ אַ טאכטער, צו ניט קיין טאָכטער, איך נעה ניט ארײן, זאָגט ער, אַזוי ווײַט, אין זי האָט זיך איהם פאַרליבט, זאָגט ער, דאָס הייסט זי איז איהם גלעפּלען, נו, אין ער איהר אודאי, פון דעם, זאָגט ער, רעדט מען ניט, איך ווייל אייך ניט זאָגן, זאָגט ער, עס קען זיין זי איז אַנארעגשליך קינד און מיינט דאָס נעבעך ערנסט, איך נעה נישט אזוי ווײַט... איהר טאָרט אבער ניט פאַרגעסען, זאָגט ער, וועה איהר זענט און ווער מיר זענען? איהר זענט דאָך, זאָגט ער אַ יוד בר דעת, וו קאָנט איהר, זאָגט ער, גאָר דערלאָזען אַזעלכס, אז טבית דעה מילכיגער, וואָס פירט אונז קיין פּושער, זאָל ער זיין אינזער מחיתן?.. אי זיי האָבען זיך, זאָגט ער, געבעטען איינס דאָס אנדערע דאָס וואָרט? וועלען זיי דאָס נעדענקען צוריק! קיין גרויס אזמנלק, זאָגט ער שטעדט ניט דערבי; טאָמער דארף עפּיס קאָסטען, זאָגט ער, זי זאָל איהם אַרויסלאָזען פון וואָרט, מהכתיתי, מיר האָבען, זאָגט ער, גאָר נישט קעגען דעם, אַ מיידעל

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0128-0253 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

איז ניט קיין בחור, זאגט ער, צי א טאכטער, צי ניט קיין מאכטער, זאגט ער, איך ווייל נאר אזוי ווייט נישט אריינגיין, זאגט ער..."

„רבונו של עולם! — טראכט איך מיר — וואס ווייל דער יוד?.. און ער הערט נישט אויף צו רייזען אינער מין קאפ: איך זאל נאר ניט דענקען, זאגט ער, טאמער וועט מיר געראטען א סקאנדאל, אויספויקען אומעדום, או זיין פלימענק, זאגט ער, האט זיך געשרכענט צו טביה דעם מילכיגעס טאכטער... און איך זאל זיך ארויסשלאגען פונים קאפ, זאגט ער, או זיין שוועסטער איז א מענש, וואס קאטארע מען קען פין איהר פאמפען נעלד... מיט גוטען, זאגט ער, מהכתיתי, קען מען, זאגט ער, נעהמען בי איהר עטליכע קערבליך; עלעהוי, זאגט ער, א נדבה... מען איז דאך, זאגט ער מענשען, וואס קאטארע מע דארף אמאל אויסהעלפען א מענשען...

בקצור — איהר ווילט ווייסען וואס איך האב איהם געענטפערט? איך האב איהם, או אף אזן וועה איז מיר, נאר נישט געענטפערט: ס'איז מיר נעווען, ווי זאגט איהר, תדבק לשונו — עס האט מיר ווי אבגענומען דער לשון: איך האב זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צו דער טהיר אזן נישטא מיך!.. ווי פין א שרפה האב איך מיך ארויסגעחאפט, ווי פון א טורמע!.. עס האט מיר נעוושמעט אין קאפ, געשמערירט אין די אויגען אזן געשמרקעט אין די וועדטער פון דעם יודען: „אפיזן געשמועסט..." „א טאכטער, ניט קיין טאכטער..." „אנ'אלמנה אויף צו פאמפען..." „עלעהוי א נדבה..." אזן בין צוגענאנגען צו מין פערד אין וועגעלע, ארויסגעלעגט דאס פנים אין בריושקע ארין אזן — איהר וועט ניט לאכען פון מיר? — או איך האב מיך צוזוויינט, האב איך געוויינט אזן געוויינט: אזן או איך האב מיך גוט אויסגעוויינט אזן געוואלען אויף דער בריושקע אזן איינגעהילט מין פערדיל נעבעך וי פיעל ס'איז אין איהם ארין, האב איך ערשט דעמאלט געפרעגט בי נאט א קשיא, אזוי וי איוב האט אמאל געפרעגט: וואס האסט דו גאטעניו, אזעלכם הערזהען אין דעם אלטען איובן, וואס דו לאזט איהם ניט אף אויך קיין מינוט? ס'איז שוין מעהר ניטא קיין יודען אויף הער וועלט? אזן איך קום צופאהרען אהיים, טרעף איך מין חאליאסטרע, קיין עין הרע. פרעהליך, מע עסט וועטשערע, נאר איין שפרינצע איז נישטא. „וואו איז שפרינצע?" פרעג איך. — „וואס הערט זיך — זאגען זיי מיר — וואס האט מען דיך געריפען?" זאג איך נאך אמאל: „וואו איז שפרינצע?.." ענטפערען זיי מיר נאך אמאל: „וואס הערט זיך?.." זאג איך נאר ניט, וואס זאל זיך הערען? ס'איז האנקען גוט שטיל, פון פאריאמען

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0128-0254 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

העדט מען ניט..." בײַ דיר ווערטער קומט אָן שפרינצע, טהוט מיר אַ קוק
אין דיר אויגען אַרײַן, זעצט זיך אַזעלכ צום טיש, גלײַך ווי ניט זי מיינט מען,
ניט פֿון איהר רעדט מען... אויפֿן פּנים בײַ איהר קאָן מען נישט דערקענען
גאָר נישט, נאָר דאָס שטילקײט איהרס איז שוין צופֿיעל, חוץ לדרך הטבע...
הײַנט געפֿעלט מיר ניט דאָס זיצען איהרס פֿאַרטראַכט און דאָס פֿאָלגען איהרס
וואָס מע הײסט אַיהר: זאָגט מען איהר זיץ, — זיצט זי; זאָגט מען איהר עס —
עסט זי; הײסט מען איהר גײהן — גײהט זי; און אַז מע טהוט זי אַרויס,
טהוט זי זיך אַ ווארף... איך קוק אויף איהר און עס פֿאַרקלעמט מיר דאָס
האַרץ, און עס בלעמט אין מיר אַ פֿײַער אויף ווײַטען ווײַס איך ניט... אַכטונג
רבונו של עולם אלוהינו נאַש: פֿאַר וואָס שטראָפֿסט דו מיך אַזוי, פֿאַר
וואָמענס זינד?!

בקצור, איהר ווילט ווײַטער דאָס סוף? אַזאַ סוף ווילּ איך נישט ווינ-
שען דאָס עלטערן שוֹנא, און מען טאָר עס גאָר נישט ווינשען, ווארום
די קללה פֿון קינדער איז די עלטסטע קללה פֿון דער תוכחה: פֿון וואַנען
ווייס איך, אַז מיך האָט עמיצער נישט פֿערשאָלטען מיט קינדער? איהר גלויבט
ניט אין די זאַכען? וואָס זשע דען איז דאָס? אַדרבה, לאָמיר האַרכען פֿון
אַייך... נור צו וואָס נוצען אונז חקירות? אַ מעהר העדט דאָס סוף וואָס איך
וועל אייך דערצעהלען. איין מאָל פֿאַרנאַכט פֿאָהר איך אַהיים פֿון בויערײַ
מיט אַ גוט האַרץ; בײַ עלטערע נאָר דאָס פֿעלדראָס, דאָס בזיון, הײַנט דאָס
רחמנות פֿון קינד!.. און די אַלמנה, וועט איהר פֿרײַען? אין דער זיהן?
וועָר מיר אַלמנה? וואָס מיר זוהן? אַוועקגעפֿאָהרען אין אַמילו זיך ניט גע-
זעגענט; סיאיז אַ בושה אויסצוזאָגען, סיאיז געבליבען ששעהן בײַ מיר
אויף זיי אַ שטוקעל חוב פֿאַר קעז און פּוטער... נאָר איך רעד נישט פֿון
דעם, מסתמא האָבען זיי פֿערגעסטען... איך רעד פֿון גענגענען זיך, אַוועק-
פֿאָהרען און אַפילו זיך ניט גענגענט!.. וואָס דאָס קינד געבעהן האָט איבער-
גענאַכען — דאָס האָט גיט גענוואוסט קיין בן־אָדם אַ חוץ מיר, וואָרום איך
בין אַ מאַמע, אַ מאַמענס האַרץ פֿיהלט... טאָמער מיינט איהר אַז זי האָ מיר
גענאָמט אַפילו אַ חצי דבור? בעקלאָגט זיך? אָדער געוויינט אַמאָל? ע! קענט
איהר דאָך ניט טביה'ס טעכטער: שטיל, אין זיך, איינגעאַנגען, געצאַנקט
וי אַליכט; וועָן-ניט-וועָן אַרויסגעהאפט זיך מיט אַ זיפֿץ, נאָר אַזאַ מין
זיפֿץ, וואָס רײַסט אַרויס אָט אַזאַ שטוק הארץ: הכלל, פֿאָהר איך מיר אַזוי
מיט מײַן פֿערדיל אַהיים פֿארטיפֿט אין טרויעריגע מחשבות און געדאַנקען,
פֿרעג קשיות בײַם רבונו של עולם און עגטפֿער מיר אַלי, און עס אַרט מיך

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0129-0255 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

שוין ניט אַזוי אויך נאָך, מיט נאָך האָב איך מיך שוין חיין עס איז איבערגע־
בליבן, — מיך אַרט אויך מענטשן, למאי זאָלען מענטשן זיין אַזוי שלעכט,
אַז זיי קענען יעצן נוט? פֿאַר וואָס זאָלען מענטשן פֿאַרביטערן דאָס לע־
בן אי יענעם אי זיך, אַז זיי האָבען ביד לעבן זיס און גליקליך? געשיקט
זיך עס, אַז נאָך האָט בעשאַפֿען דעם מענטשן צוליעב דעם עך זאָל אָבקומען
אויך דער וועלט?.. וואָס האָט דאָס אירם געניצט?.. מיט אַזעלכע געדאַנקען
פֿאָהר איך אַרײַן צו מיר אין חיטאָר אַרײַן, אין דערוגה פֿון דער וועלט בײ
דער נרעבל: איז אַנאַנגעלויף פֿון מענטשן, גוים, גויעם, שיקסעם, שקצים,
אין קליינע שקצים־לעך אַהין אַ שעזר. וואָס קאָן דאָס זיין? קיין שרפה ניט;
מסתמא אַ דערטרונקענער, עמיצער האָט זיך געבאָדען בײ דער נרעבלי אין נע־
פֿונען דעם חויט. קיינער וויסט ניט וואָ דער מלאָך המות וואַרט אויף אידם,
וו: מיר זאָנען אין וונתנה תוקף... פֿלוצים זעה איך מיין נאָלדע לויפֿט, די
שאַל צולאָזט, די העגד אַרויסגעשטעלט אויף צופֿרידער, אין פֿאַר אידר
מיינע קינדער טייבל און בוילקע, אין אַלע דרײַ מיט אַ געשרײַ, מיט אַ יללה,
מיט אַ יאַמער: „מאַכמער! שוואַסטער! שפרינצע!!..“ אַראָבגעשפרונגען פֿון
דעם וואָגען וויים איך ניט וו: אַזוי איך בין ניט צושפרונגען געוואָרען, און אַז
איך בין צוגעלאָפֿען צום טײַך איז שוין געוואָרן נאָך אַלע הוים...

— — — — — —

וואָס האָב איך אייך געוואָלט פֿרעגען?.. יאָ! האָט אידר געזעהען וען
אַ געטרונקענעם? קיין מאָל נישט?.. אַ מענש אַז ער שטאַרבט, שטאַרבט
ער מיסטען מהיולם מיט צוגעמאַכטע אויגען... בײַ אַ נעטרונקענעם וענען
די אויגען אָפֿען — וויסט אידר נישט דעם שכל פֿאַר וואָס דאָס איז?.. האָט קיין
פֿאַראיבעל נישט, איך האָב בײַ אייך צוגענומען צייט, און אַליין איז מען
אויך געבונדען: מען דאַרף געהן צום פֿערדיל אין מען מיז ציפֿהרען דאָס
ביסעל כחורה. די וועלט איז אויך אַ וועלט, מען מוז אין זינען האָבען אַ קער־
בעל אויך, — און פֿערנעסען וואָס סאיז געזאָגן, וואָרום דאָס וואָס די ערד
דעקט צו מיז, זאָגט מען, פֿערנעסען ווערען, און אַז מען איז אַ לעבעדי־
גער מענש, קאָן מען די נשמה נישט אויסשפּייען. עס העלפֿט ניט קיין חכמות
און מיר בויזען זיך אומקערען ציריק צום אַלטען פּסיק, אַז כל זמן שהנשמה
בקרבי איז פֿאָהר וויטער טביה!.. זייט מיר געזונד, און אַז אידר וועט מיך
דערמאָנען, זאָלט אידר מיך ניט דערמאָנען צו בייזען...

745/19

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main

Bild-Nr.: JG1014-1-01-0129-0256 Stadt- und Universitätsbibliothek Frankfurt/Main

Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg
Frankfurt am Main